

BAUDŽIAMOJI TEISĖ

Tomas Girdenis
Aurelijus Gutauskas
Pavelas Kujalis

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Tomas Girdenis
Aurelijus Gutauskas
Pavelas Kujalis

BAUDŽIAMOJI TEISĖ

Metodinė priemonė

Vilnius
2014

Metodinė priemonė parengta įgyvendinant projektą „Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir pavaldžių policijos įstaigų tyrėjų perkvalifikavimo modulių rengimas ir įgyvendinimas bei kvalifikacijos tobulinimas“ (kodas Nr. VP1-2.2-ŠMM-04-V-06-015).

Recenzavo:

Kęstutis Stungys, advokato K. Stungio kontora

Doc. dr. Romualdas Drakšas, Mykolo Romerio universitetas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto 2013 m. spalio 31 d. posėdyje (protokolo Nr. 1BTPI-2) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos 2013 m. gruodžio 16 d. posėdyje (protokolo Nr. 1T-8) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės ir valdymo pirmosios pakopos studijų programos komiteto 2014 m. sausio 16 d. posėdyje (protokolo Nr. 10-162) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2014 m. sausio 24 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-6) pritarta leidybai.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

TURINYS

I DALIS	
Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės ypatumai	5
II DALIS	
Nusikalstamos veikos padarymo stadijos	16
III DALIS	
Bendrininkavimas padarant nusikalstamą veiką	25
IV DALIS	
Nusikalstamų veikų daugetas ir jo atribojimas nuo pavienės nusikalstamos veikos.....	43
V DALIS	
Piktnaudžiavimas	83
VI DALIS	
Neteisėtas praturtėjimas	101
VII DALIS	
Prekyba žmonėmis	110
VIII DALIS	
Apgaulingas ir aplaidus buhalterinės apskaitos tvarkymas.....	134
IX DALIS	
Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas	141
X DALIS	
Nusikaltimų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimas.....	151
XI DALIS	
Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimas.....	179
XII DALIS	
Turtiniai nusikaltimai	185
XIII DALIS	
Savavaldžiavimas	287

I DALIS

JURIDINIŲ ASMENŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI

Juridinių asmenų atsakomybės pagrindai yra numatyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau - ir BK) 20 straipsnyje. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės, tad tam, kad juridinių asmenų būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn, būtina nustatyti papildomas BK 20 straipsnyje ir teismų praktikoje nustatytas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygas:

1. Juridinis asmuo atsako tik už nusikalstamas veikas, už kurių padarymą šio kodekso specialiojoje dalyje yra numatyta juridinio asmens atsakomybė. Pavyzdžiui, BK 193 straipsnio 2 dalis numato, kad už BK 193 straipsnio 1 dalyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo.

2. Juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pripažįstama, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens atsakomybės. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „juridinio asmens specifika suponuoja ir atitinkamų jo baudžiamosios atsakomybės pagrindų bei sąlygų nustatymą BK, *inter alia* tai, kad pagal BK juridinio asmens atsakomybė atsiranda tik tada, kai nusikalstamą veiką jo naudai arba jo interesais (arba tik jo naudai) padaro fizinis asmuo, turintis tam tikrų požymių, kurie jį sieja su juridiniu asmeniu. Taigi norint juridinių asmenų patraukti baudžiamojon atsakomybėn būtina nustatyti, ar buvo padaryta atitinkama fizinio asmens nusikalstama veika. Vadinasi, BK 20 straipsnio 1, 2, 3 dalyse įtvirtintas teisinis reguliavimas negali būti traktuojamas kaip reiškiantis, kad juridinis

asmuo gali atsakyti ir nenustačius nusikalstamos veikos¹. Taigi, atsižvelgiant į juridinio asmens specifiką (t. y. į tai, kad juridinis asmuo yra teisinių santykių dalyvis per fizinius asmenis), baudžiamosios atsakomybės juridiniam asmeniui kilimas yra neatsiejamas nuo fizinio asmens, susijusio atitinkamais ryšiais su juridiniu asmeniu, padarytos nusikalstamos veikos nustatymo. Tokiu atveju juridinio asmens veikos vertinimo sąlyga, atsižvelgiant į baudžiamojo įstatymo nuostatas, reglamentuojančias juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindus, yra fizinio asmens padaryta nusikalstama veika. Taigi pagal BK 20 straipsnį juridiniam ir fiziniam asmenims gali ir turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė už vieną ir tą pačią nusikalstamą veiką, kurią padaro fizinis asmuo.²

3. Šios nusikalstamos veikos turi būti padarytos juridinio asmens naudai ar juridinio asmens interesais. Terminas „juridinio asmens naudai“ reiškia, kad kaltininko – fizinio asmens – nusikalstama veika turi būti siekiama naudos jo atstovaujama, kontroliuojama ar pan. juridiniam asmeniui.³ Nauda paprastai yra aiškinaama kaip turtinės naudos gavimas (pavyzdžiui, juridinis asmuo įgyja pinigais įkainojamų vertybių, išvengia privalomų mokesčių ar išsaugo savo turto vertę nepakitusių ir pan.⁴), o interesų užtikrinimas – kaip reiškiantis kitų (nebūtinai turtnių) juridinio asmens siekių įgyvendinimą (tai, kas konkrečiam juridiniam asmeniui yra svarbu, kas tiesiogiai susijęs su jo veikla, tikslais ir padėtimi rinkoje, visuomenėje, tai, kas padės sėkmingai funkcionuoti ir siekti tikslų: dominuojančios pozicijos atitinkamoje rinkoje

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

² 2012 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.

³ Ten pat.

⁴ Ligeikaitė, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 54.

užėmimas, užsakymų gavimas ir pan.⁵). Taigi „intereso“ sąvoka platesnė nei „naudos“ sąvoka ir gali apimti pastarąją.⁶

Taip pat pažymėtina, kad „konstatuojant šią juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygą turi būti nustatyta, kad iš nusikalstamos fizinio asmens veikos juridinis asmuo turi (turės) naudos ir tą naudą pripažįsta (pvz., neteisėtu būdu išgryninti pinigai, naudojami įmonės interesams užtikrinti) arba kai juridinis asmuo suinteresuotas tokia veika ir jos sukuriama padariniais (pvz., juridinio asmens panaudojimas darant nusikalstamą veiką buvo realiai naudingas: įmonės ūkinės veiklos perspektyvai ir jos konkurencingumui; įmonės įvaizdžiui; ar suteikė įmonei kokių nors pranašumų prieš kitas įmones konkuruojant viešųjų pirkimų konkursuose)“⁷.

Juridinio asmens nauda ar interesas yra alternatyvios atsakomybės sąlygos, jei juridinis asmuo yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 20 straipsnio 2 dalį. Tokiu atveju reikia nustatyti bent vieną, nes tai padeda teisiškai įvertinti fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką ir leidžia konstatuoti, jog už tokią fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką, esant ir kitoms BK 20 straipsnio 2 dalyje numatytoms sąlygoms, baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas ir juridinis asmuo. Jei juridinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 20 straipsnio 3 dalį, tai būtina nustatyti, kad fizinis asmuo nusikalstamą veiką padarė juridinio asmens naudai (t. y. siekiama turtinės naudos, kurią galima įvertinti pinigine išraiška). Veikimas juridinio asmens interesais baudžiamosios atsakomybės pagal BK 20 straipsnio 3 dalį neužtraukia.

Taip pat pabrėžtina, kad sprendžiant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygų klausimą neturi reikšmės, ar dėl tokios fizinio asmens nusikalstamos veikos juridinis asmuo gavo realios naudos ar ne.⁸

⁵ Ligeikaitė, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 54.

⁶ 2012 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.

⁷ Ten pat.

⁸ 2010 m. balandžio 27 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje 2K-269/2010.

Minėta BK 20 straipsnio 2 dalies formuluotė nereiškia, kad kaltininko – fizinio asmens nusikalstamos veikos tikslas – gauti naudos juridiniam asmeniui – yra vienintelis ar pagrindinis. Toks tikslas, būtinas pagrindžiant juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę, gali būti įgyvendinamas ta pačia fizinio asmens nusikalstama veika siekiant ir kaltininko asmeninės naudos, jo paties ar kitų asmenų neteisėto praturtėjimo ir pan.⁹

Paminėtinos ir tokios teisinės situacijos, kai fizinis asmuo, siekdamas asmeninės naudos ir turėdamas vieną sumanymą pasisavinti juridinio asmens turtą, padaro kelias nusikalstamas veikas, taip pat ir tokias, dėl kurių padarymo objektyviai atitinkamą naudą gauna ir jo vadovaujamas juridinis asmuo. Sprendžiant, ar tokios fizinio asmens nusikalstamos veikos BK 20 straipsnio prasme gali būti pripažįstamos veikomis, padarytomis juridinio asmens naudai ar interesais, jas reikia vertinti ne atskirai, o kartu su kitomis nusikalstamomis veikomis, kurias darant buvo įgyvendintas vieningas fizinio asmens sumanymas pasisavinti juridinio asmens turtą. Iš tiesų kiekviena nusikalstama veika gali suponuoti tam tikros turtinės naudos juridiniam asmeniui atsiradimą. Tačiau sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės turi būti atsižvelgta ir į tai, kad, fiziniam asmeniui įgyvendinus savo sumanymą asmeniniais tikslais pasisavinti juridinio asmens turtą, visų šių nusikalstamų veikų (taip pat ir tokių, iš kurių juridinis asmuo objektyviai gavo tam tikros naudos, pavyzdžiui, išvengė mokesčių), galutinis padarinys (rezultatas) gali būti turtinės žalos juridiniam asmeniui padarymas. Būtent juridiniam asmeniui atsiradusi turtinė žala gali paneigti tą naudą, kurią juridinis asmuo gavo iš atskirų nusikalstamų veikų, susietų fizinio asmens vieningos tyčios pasisavinti juridinio asmens turtą, padarymo. Taigi tokiu atveju šios nusikalstamos veikos, net jeigu jas padarius juridinis asmuo objektyviai ir gavo tam tikros naudos, pagal BK 20 straipsnį gali būti nelaikomos veikomis, padarytomis juridinio asmens naudai ar interesais. Kita vertus, ir negavus naudos, bet nustačius kaltininko – fizinio asmens – siekį gauti tokią naudą, tai gali rodyti fizinio ir juridinio asmenų ryšį.¹⁰

⁹ 2012 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje 2K-P-95/2012.

¹⁰ Ten pat.

Taip pat pažymėtina, kad kai fizinis asmuo, kurio įgaliojimai nustatyti BK 20 straipsnio 2 ar 3 dalyse, savo nusikalstama veika yra gavęs turtinę naudą (pavyzdžiui, pasisavinęs juridinio asmens pinigus), būtina tirti, kur buvo naudojami fizinio asmens pasisavinti pinigai: asmeniniams poreikiams ar bendrovės naudai ar interesais. Tai yra svarbi faktinė aplinkybė sprendžiant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą, todėl ją būtina nustatyti ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu. Ši aplinkybė leidžia nustatyti, kada fizinio asmens padaryta nusikalstama veika gali būti vertinama kaip juridinio asmens nusikalstama veika, t. y. kai iš tokios veikos juridinis asmuo turi konkrečios naudos ir tą naudą pripažįsta arba kai juridinis asmuo yra suinteresuotas tokia veika ir jos sukeliama padariniais.¹¹

4. Juridinio asmens kaltė. Sprendžiant, ar juridinis asmuo turi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką, reikia nustatyti ir juridinio asmens kaltę. BK 20 straipsnyje, kuriame nustatytos juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos, tiesiogiai apie juridinio asmens kaltę nekalbama. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad atskleidžiant teisės normų turinį paprastai nepakanka taikyti vien lingvistinį (verbalinį) metodą. Tai galima padaryti taikant įvairius teisės aktų aiškinimo metodus, tarp jų sisteminį, nes kiekviena teisės norma yra vientiso teisės akto sudedamoji dalis, susijusi su kitomis teisės akto normomis. Taigi aiškinant BK 20 straipsnio nuostatą reikia atsižvelgti į kitas BK normas, o būtent į BK 2 straipsnio 3 dalį, kurioje nustatyta, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką. BK 20 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą aiškinant kartu su BK 2 straipsnio 3 dalyje nustatytu reguliavimu konstatuotina, kad juridinis asmuo už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką atsako tik esant juridinio asmens kaltei.¹²

Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindai turi tam tikrų ypatumų, kuriuos lemia tai, kad juridinio asmens, kaip specifinio

¹¹ 2012 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.

¹² Ten pat.

teisinių santykių subjekto, baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens atsakomybės. Tai konstatavo ir Konstitucinis Teismas minėtame nutarime pažymėjęs, kad „juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, specifika (tai, kad juridinio asmens veikla neatsiejama nuo fizinio asmens, per kurį juridinis asmuo veikia, veiklos) suponuoja ir tai, kad šiuo atveju juridinio asmens kaltė dėl nusikaltimo padarymo neatsiejama nuo fizinio asmens, per kurį juridinis asmuo veikia, kaltės, tam tikru aspektu nulemiančios juridinio asmens kaltės dėl jo naudai padarytos nusikalstamos veiklos turinį“¹³. Kartu Konstitucinis Teismas padarė išvadą, jog BK nustatytas teisinis reguliavimas nereiškia, kad juridinio asmens kaltumas neturi būti įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.¹⁴ Taigi nors juridinio asmens kaltė yra glaudžiai susijusi su fizinio asmens kalte, tačiau ji nėra tapati šiai kaltei ir negali būti savaimė perkeliama juridiniam asmeniui. Atsižvelgiant į tai darytina išvada, kad įrodyta fizinio asmens, padariusio nusikalstamą veiką, kaltė yra tik prielaida juridinio asmens kaltės nustatymui.¹⁵

Sprendžiant, ar juridinis asmuo yra kaltas pagal BK 20 straipsnio 2 dalį, reikia atsižvelgti į kaltininko – fizinio asmens – bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšį su juridiniu asmeniu. Šį ryšį „gali lemti juridinio asmens veiklos politika, strategija, jo organizacinė struktūra ir pan.“¹⁶. Tokio ryšio nėra, „kai juridinio asmens veiklos politika, organizacinė struktūra buvo nukreipta į tai, kad juridinis asmuo negalėtų veikti nusikalstamai“¹⁷, o ryšio egzistavimą parodo tai, kad „juridinio asmens veiklos strategija, vidaus procedūros sudaro prielaidas (ar net

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ 2012 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹⁷ Ten pat.

yra orientuotos) juridiniam asmeniui veikti nusikalstamai, kai juridinis asmuo pripažįsta jo naudai padarytos nusikalstamos veikos rezultatus *ex post facto* ir pan.¹⁸. Nagrinėjant konkrečią bylą juridinio asmens strategija turėtų būti vertinama atsižvelgiant į juridinio asmens veiklos kryptis, tikslus, numatomas perspektyvas ir pan.¹⁹

„Teisiškai reikšmingą ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens padeda atskleisti juridinio asmens veiklą reglamentuojantys norminiai aktai, organizacinė struktūra, veiklos formavimas, įgyvendinimas ir pan. Svarbu tai, ar juridinio asmens savininkas (akcininkai) užtikrino veiksmingą fizinio asmens veiklos kontrolę, ar toleravo atitinkamą veiklą ir kita. Nustatant ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens, reikia įvertinti, ar fizinio asmens padaryta nusikalstama veika ir jos sukeliama padariniais buvo suinteresuotas juridinio asmens savininkas (akcininkai). Tai, kad juridinio asmens savininkas (akcininkai) nežinojo, neskatino arba nesudarė sąlygų fizinio asmens neteisėtiems veiksams, yra viena iš aplinkybių, pagal kurias sprendžiama apie juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę. Taigi juridinio asmens savininkas ar pagrindiniai juridinio asmens akcininkai, kurie turi sprendžiamąjį balsą, fizinio asmens (kurio įgaliojimai nustatyti BK 20 straipsnio 2 dalyje) nusikalstamus veiksmus turi suvokti ir skatinti arba suvokti ir juos toleruoti. Sprendžiant juridinio asmens kaltumo ir baudžiamosios atsakomybės klausimą, toks abipusis ryšys tarp kaltininko – fizinio asmens ir trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens turi būti nustatytas. Tokio ryšio nebuvimas gali reikšti, kad fizinis asmuo darydamas nusikalstamą veiką veikė savarankiškai ir savavališkai, o tokiu atveju juridinio asmens patraukimas baudžiamojon atsakomybėn reikštų objektyvų pakaltinimą, t. y. juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę nesant jo kaltės.“²⁰

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamosios kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹⁹ 2012 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.

²⁰ Ten pat.

Taigi apibendrinant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką darytina išvada, kad, sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, turi būti nustatyta ne tik tai, kad šios nusikalstamos veikos buvo padarytos juridinio asmens naudai ar interesais, bet ir fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšys su juridiniu asmeniu. Pripažinus, kad fizinio asmens nusikalstama veika buvo padaryta siekiant gauti turtingą naudą ar kitais juridinio asmens interesais, kartu yra būtina nustatyti, ar juridinio asmens savininkas (akcininkai) žinojo apie tokią kaltininko (t. y. fizinio asmens) daromą ar rengiamą nusikalstamą veiką, ją skatino ar sudarė sąlygas tokios nusikalstamos veikos padarymui, ar, priešingai, toks fizinio asmens nusikalstamas elgesys buvo savarankiškas ir savavališkas, t. y. juridiniam asmeniui nežinomas. Vien tik nusikalstamos veikos padarymas juridinio asmens naudai ar interesais, nesant minėto juridinio asmens ryšio su tokia nusikalstama veika bei ja padariusiu fiziniu asmeniu (t. y. nesant juridinio asmens kaltės), negali būti laikomas pakankamu juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagrindu.²¹

5. Fizinį asmenų ratas, už kurių nusikalstamus veiksmus atsako juridinis asmuo. Pagal BK 20 straipsnio 2 dalį juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, jei tas asmuo, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę:

- 1) atstovauti juridiniam asmeniui arba
- 2) priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba
- 3) kontroliuoti juridinio asmens veiklą.

Taigi tam, kad juridinį asmenį būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn, nusikalstamai veikęs fizinis asmuo turi eiti vadovaujančias pareigas ir atitikti vieną iš trijų BK 20 straipsnio 2 dalies punktuose numatytų reikalavimų.

„Vadovaujančios pareigos reiškia asmens galimybę teikti kitiems juridinio asmens darbuotojams privalomus nurodymus arba galimybę formuoti juridinio asmens ar jo struktūrinės dalies veiklos kryptis. Prie

²¹ 2012 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.

vadovaujančių asmenų pirmiausia priskirtinas juridinio asmens valdymo subjektas – įmonės direktorius, prezidentas arba juridinio asmens valdymo organui atstovaujantis narys, pavyzdžiui, valdybos pirmininkas. Kai juridinis asmuo sudėtingos struktūros įmonė, prie vadovaujančių asmenų gali būti priskirti juridinio asmens skyrių ar padalinių vadovai. Kiekvienu atveju būtina tiksliai nustatyti juridinio asmens struktūrą, juridinio asmens valdymo organų hierarchiją, jų tarpusavio teisinius ryšius, funkcijas ir kompetenciją, nes nuo šių aplinkybių priklausys, kaip bus išspręstas juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimas.²²

„Teisė atstovauti juridiniam asmeniui reiškia teisę veikti juridinio asmens vardu teisiniuose santykiuose su trečiaisiais asmenimis.“²³ Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad į šią kategoriją negali patekti tie, kurie, nors ir atstovauja juridiniam asmeniui, bet neina jame vadovaujamų pareigų (pavyzdžiui, prokuristas, ekspeditorius ir kt.).²⁴

„Teisė priimti sprendimus juridinio asmens vardu reiškia teisę nuspręsti dėl juridinio asmens veiklos.“²⁵

„Teisė kontroliuoti juridinio asmens veiklą reiškia teisę prižiūrėti, ar tinkamai vykdoma juridinio asmens veikla, teisė imtis priemonių, jeigu paaiškėja, kad įmonės veikla nėra vykdoma tinkamai arba pakankamai, kad būtų pasiekti maksimalūs veiklos rodikliai.“²⁶ Tai gali būti atsakomybė už vidaus finansų kontrolę, vidaus auditą ir pan. Ją taip pat gali rodyti asmens buvimas vidaus kontrolės ar priežiūros organo nariu. Tačiau pabrėžtina, kad tai turi būti susiję su vadovaujančiomis pareigomis, tad čia nepatenka ta juridinio asmens veiklos kontrolė, kuri nėra susijusi su galimybe daryti įtaką juridinio asmens valdymui, t. y.

²² Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacija „Dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 173-6429.

²³ Ten pat.

²⁴ Ligeikaitė, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 53.

²⁵ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacija „Dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 173-6429.

²⁶ Ten pat.

įvairi išorinė kontrolė (pavyzdžiui, nepriklausomų auditorių atliekamas patikrinimas).²⁷

Pagal BK 20 straipsnio 3 dalį juridinis asmuo gali atsakyti už nusiikalstamas veikas ir tuo atveju, jeigu jas juridinio asmens naudai padarė juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl šio straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės. Taigi BK 20 straipsnio 3 dalis numato papildomą subjektų ratą, kai nusikalstama veika padaroma juridinio asmens naudai ir asmenų, neužimančių vadovaujančių pareigų. „Juridinio asmens darbuotojas – tai asmuo, susijęs su juridiniu asmeniu darbo, tarnybos ar kitokiais sutartiniais teisiniais santykiais. Juridinio asmens įgaliotas atstovas – tai asmenys, susiję su juo atstovavimo teisiniais santykiais. Be to, šie asmenys neužima vadovaujamų pareigų juridiniame asmenyje, bet turi įgaliojimus konkrečiose veiklos srityse atstovauti juridiniam asmeniui – prokuristai, ekspeditoriai ir kiti asmenys.“²⁸

6. Kiti juridinių asmenų atsakomybės taikymo ypatumai. Pagal BK 20 straipsnio 4 dalį juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens, kuris padarė, organizavo, kurstė arba padėjo padaryti nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės. O BK 20 straipsnio 5 dalis numato išimtis, kad baudžiamąja tvarka neatsako valstybė, savivaldybė, valstybės ir savivaldybės institucija ir įstaiga bei tarptautinė viešoji organizacija.

Paminėtina, kad, nepaisant to, jog apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties nuostatos BK 95 straipsnyje suformuluotos taip lyg jos būtų skirtos fizinių asmenų atsakomybei, pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką „BK 95 straipsnyje nustatyti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai taikomi tiek fiziniams asmenims (tarp jų ir nepilnamečiams), tiek ir juridiniams asmenims pagal BK specialiosios dalies straipsnių sankcijose nurodytus maksimalius laisvės atėmimo bausmių dydžius fiziniams asmenims“²⁹.

²⁷ Ligeikaitė, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 54.

²⁸ Ten pat, p. 54-55.

²⁹ 2010 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-489/2010.

Kvalifikuojant veikas, padarytas juridinio asmens, prieš kiekvieną BK specialiosios dalies straipsnį, kurį realizavo juridinis asmuo, būtina nurodyti ir BK 20 straipsnio atitinkamą dalį, kurios pagrindu juridinis asmuo yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Pavyzdžiui, „UAB „A“ kaltinama pagal BK 20 straipsnio 2 dalį, 182 straipsnio 2 dalį ir pagal 20 straipsnio 2 dalį, 222 straipsnio 1 dalį.

Savikontrolės klausimai

1. Už kokių asmenų veikas gali atsakyti juridinis asmuo?
2. Ar reikia nustatyti juridinių asmenų kaltę?
3. Juridinio asmens naudos ir intereso sąvokos, jų atribojimas.
4. Kaip skaičiuojami senaties terminai juridinių asmenų padarytomis nusikalstamoms veikoms.

Rekomenduojama literatūra

1. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacija „Dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 173-6429.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
3. Ligeikaitė, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37).
4. 2010 m. balandžio 27 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje 2K-269/2010.
5. 2010 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-489/2010.
6. 2012 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.

II DALIS

NUSIKALSTAMOS VEIKOS PADARYMO STADIJOS

Nusikalstamos veikos stadijos yra trys: 1) rengimasis daryti nusikaltimą, 2) kėsinimasis padaryti nusikalstamą veiką ir 3) baigta nusikalstama veika. Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių dispozicijos sukonstruotos taip, lyg visos nusikalstamos veikos yra baigtinės. Asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn už parengtinę nusikalstamą veiką (rengimąsi ar pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką) pagrindus numato bendrosios dalies nuostatos. Atsižvelgiant į faktą, kad baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra nusikalstamos veikos sudėties realizavimas, vadovavimasis šiomis nuostatomis yra itin svarbus nusikalstamų veikų kvalifikavimui, nes jos pagrindžia asmenų atsakomybę tais atvejais, kai nusikalstamos veikos sudėtis dar net nėra pradedama realizuoti arba realizuojama ne iki galo.

Rengimasis daryti nusikaltimą ir jo kvalifikavimas

Baudžiamoji atsakomybė už rengimąsi daryti nusikaltimą yra numatyta BK 21 straipsnyje. Baudžiamosios atsakomybės už rengimąsi daryti nusikaltimą sąlygos:

Rengiamasi daryti konkretų nusikaltimą, numatytą BK specialiosios dalies straipsnyje.

Tam, kad asmenį būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn už rengimąsi padaryti nusikaltimą, būtina nustatyti, kokį konkretų nusikaltimą buvo rengiamasi daryti. Nesusiejus atliktų veiksmų su konkrečia BK specialiosios dalies norma, baudžiamoji atsakomybė negalima. Kvalifikuojant tokią veiką, prieš BK specialiosios dalies straipsnį privalo būti pateikta nuoroda į BK 21 straipsnio 1 dalį. Jei rengiamasi daryti kelis nusikaltimus, tai nuoroda į BK 21 straipsnio 1 dalį pateikiama prieš kiekvieną iš jų. Pavyzdžiui, A. Z. kaltinamas pagal BK 21 straipsnio 1 dalį ir 129 straipsnio 2 dalies 9 punktą, 21 straipsnio 1 dalį ir 180 straipsnio 2 dalį.

Tam tikrais atvejais parengiamieji veiksmai gali būti nusikalstami savaime ir užtraukti baudžiamąją atsakomybę atskirai. Pavyzdžiui, jei asmuo nelegaliai įsigyja šaunamąjį ginklą tikslu nužudyti kitą žmogų, jo veiksmai turėtų būti kvalifikuojami pagal BK 253 straipsnio 1 dalį, 21 straipsnio 1 dalį ir 129 straipsnio 1 dalį.

Baudžiamoji atsakomybė kyla tik už rengimąsi daryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Įsigaliojus naujajam 2000 metų Baudžiamajam kodeksui, baudžiamoji atsakomybė už rengimąsi daryti nusikaltimą buvo iš dalies dekriminalizuota. Dabar yra baudžiama tik už rengimąsi daryti sunkų ir labai sunkų nusikaltimą. Pagal BK 11 straipsnio 5 ir 6 dalis sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo. Labai sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo.

Atliekami veiksmai, numatyti BK 21 straipsnio 1 dalyje, – priemonių ir įrankių suieškojimas ar pritaikymas, veikimo plano sudarymas, bendrininkų telkimas arba kitoks tyčinis nusikaltimo padarymą lengvinančių sąlygų sudarymas.

Priemonių ir įrankių suieškojimas ar pritaikymas. Įrankis – tai objektas, kuriuo tiesiogiai yra daroma žala baudžiamojo įstatymo saugomai vertybei. Tai gali būti tiek materialaus pasaulio daiktai (pavyzdžiui, šaunamasis ar nešaunamasis ginklas nužudymo atveju), tiek ir nematerialaus pobūdžio (pavyzdžiui, kompiuterinės programos, virusai). Priemonės nuo įrankio skiriasi tuo, kad priemonėmis žala baudžiamojo įstatymo saugomai vertybei tiesiogiai nėra daroma, tačiau ji palengvina žalos atsiradimą (pavyzdžiui, panaudota transporto priemonė atvykti į nusikaltimo vietą). Suieškojimas – bet koks teisėtas ar neteisėtas įrankių ar priemonių įgijimas (gali būti ir laikinas, pavyzdžiui, pasiskolinimas). Pritaikymas – tai įrankio ar priemonės funkcinės paskirties pakeitimas, pritaikant nusikaltimo padarymui. **Veikimo plano sudarymas** – tai plano, palengvinančio nusikaltimo padarymą, sudarymas. Atkreiptinas dėmesys, kad veikimo plano sudarymą reikia skirti nuo „tyčios iškėlimo aikštėn“. Sužinojimas apie kito asmens ketinimą daryti nusikaltimą, savaime neleidžia jo patraukti baudžiamajon atsakomybėn. Net tam tikro

vaizdinio apie nusikaltimo eigą buvimas nebūtinai atitinka veikos plano sudarymą. Būtina nustatyti, kad toks planas gali objektyviai palengvinti nusikaltimo padarymą (pavyzdžiui, įvykio vietos apžiūrėjimas, patekimo į nusikaltimo vietą ar pasitraukimo iš jos būdų analizė ir pan.). **Bendrininkų telkimas** – tai organizavimo ar kurstymo veiksmai, kuriais siekiama į nusikaltimo padarymą įtrakti kitus asmenis (pavyzdžiui, atlygio siūlymas už nusikaltimo padarymą, įkalbinėjimas, įtikinėjimas grasinant ir t. t.). **Kitoks tyčinis nusikaltimo padarymą lengvinančių sąlygų sudarymas** – tai kiti veiksmai (išskyrus anksčiau išvardintus), kurie objektyviai palengvina nusikaltimo padarymą (pavyzdžiui, paliekamos neužrakintos durys, įveikiamos apsaugos sistemos ir pan.), padeda išvengti atsakomybės (pavyzdžiui, išvaizdos keitimas) ar užtikrina nusikalstamos naudos gavimą (pavyzdžiui, asmenų, galinčių realizuoti nusikalstamu būdu įgytą turtą, suradimas).

Atliekamais veiksmai dar nepradedama realizuoti Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnyje numatyta nusikalstamos veikos sudėtis.

Tai požymis, kuris padeda atriboti rengimąsi padaryti nusikaltimą nuo pasikėsینimo padaryti nusikalstamą veiką. Rengimasis daryti nusikaltimą iš esmės yra tik sąlygų nusikaltimui daryti sudarymas, tačiau pati nusikalstama veika dar nepradedama daryti. Nuo to momento, kai pradedami realizuoti konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymiai, rengimosi stadija perauga į pasikėsینimo.

Parengiamieji veiksmai yra atliekami tik tiesiogine tyčia. Nors Baudžiamasis kodeksas numato, kad rengimasis daryti nusikaltimą galimas tyčiniaisiais veiksmais, teismų praktikoje yra nusistovėjusi nuostata, kad rengimosi atveju tyčia gali būti tik tiesioginė. Rengimasis negalimas, jei veikiama netiesiogine tyčia ar juo labiau – neatsargiai.

Veika nebaigiama dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių. Rengimosi daryti nusikaltimą reikia nepainioti su savanorišku atsisakymu nusikalstamos veikos. Baudžiamoji atsakomybė už parengiamuosius veiksmus kyla tik tada, jei veika yra nebaigiama dėl aplinkybių, atitinkančių šias sąlygas:

- 1) veika nebaigiama dėl aplinkybių, kurios nepriklauso nuo kaltininko valios;

- 2) šios aplinkybės **trukdo pabaigti nusikalstamą veiką** (pavyzdžiui, kaltininkas nesugeba įveikti apsaugos priemonių, neranda kėsinosi dalyko, naudoja netinkamas priemones ar įrankius ir pan.) arba **kelia grėsmę kaltininkui**, t. y. jo saugumui (pavyzdžiui, padidėja tikimybė būti išaiškintam ir patrauktam baudžiamojon atsakomybėn, nes nuplėšiama kaukė, nusikalstamą veiką pastebi pašaliniai žmonės ir pan.) ar sveikatai (pavyzdžiui, kaltininkas sužalojamas ar atsiranda tokio sužalojimo grėsmė, nukentėjusysis serga sunkia užkrečiamąja liga, kuria gali užkrėsti kaltininką, ir pan.).

Pagal BK 23 straipsnį savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą yra tada, kai asmuo savo noru nutraukia pradėtą nusikalstamą veiką suvokdamas, kad gali ją pabaigti. Asmuo, savo noru atsisakęs pabaigti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, pagal šį kodeksą atsako tik tuo atveju, jeigu padarytoje veikoje yra kito nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtis.

Pasikėsinimas daryti nusikalstamą veiką ir jo kvalifikavimas

Baudžiamoji atsakomybė už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką yra numatyta BK 22 straipsnyje. Baudžiamosios atsakomybės už pasikėsinimą daryti nusikalstamą veiką sąlygos:

Pasikėsinimas daryti konkrečią nusikalstamą veiką, numatytą BK specialiosios dalies straipsnyje. Kad asmenį būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką, būtina nustatyti, kokią konkrečią nusikalstamą veiką buvo kėsিনamasi daryti. Nesusiejus atliktų veiksmų su konkrečia BK specialiosios dalies norma, baudžiamoji atsakomybė negalima. Kvalifikuojant tokią veiką prieš BK specialiosios dalies straipsnį privalo būti pateikta nuoroda į BK 22 straipsnio 1 dalį. Jei kėsინamasi daryti kelias nusikalstamas veikas, tai nuoroda į BK 22 straipsnio 1 dalį pateikiama prieš kiekvieną iš jų. Pavyzdžiui, U B. kaltinamas pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 135 straipsnio 2 dalies 2 punktą; 22 straipsnio 1 dalį ir 178 straipsnio 1 dalį.

Tam tikrais atvejais pasikėsinimas padaryti konkrečią veiką gali būti laikomas atskira baigta nusikalstama veika, pavyzdžiui, BK 115 straipsnis – kėsინimasis į Lietuvos Respublikos Prezidento gyvybę.

Pradedami realizuoti objektyvieji konkrečios nusikalstamos veikos, numatytos Baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje, sudėties požymiai. Kaip jau minėta anksčiau, rengimasis perauga į pasikėsinimo stadiją tada, kai pradedami realizuoti konkretūs objektyvieji sudėties požymiai, t. y. nusikalstama veika jau yra daroma. Todėl norint tiksliai suvokti, nuo kada prasideda pasikėsinimo stadija, būtina įdėmiai išstudijuoti daromos nusikalstamos veikos sudėtį. Ir jei nors vienas iš kaltininko veiksmų (ar neveikimo) atitinka daromos nusikalstamos veikos sudėties požymį, tai yra vertinama kaip pasikėsinimas. Netgi analogiški veiksmai, priklausomai nuo daromos nusikalstamos veikos, gali būti vertinami skirtingai.

Pavyzdžiui, sulaikomas žmogus, bandęs įsibrauti į patalpą, tai gali būti laikoma tiek rengimosi, tiek pasikėsinimo veiksmu, priklausomai nuo to, kokia nusikalstama veika buvo daroma. Tarkim, jei brovimosi tikslas buvo vagystė (BK 178 straipsnis), tai jo veiksmai turi būti vertinami kaip pasikėsinimas padaryti vagystę įsibraunant į patalpą pagal BK 178 straipsnio 2 dalį. Šiuo atveju tai būtų pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką, nes besibraudamas į patalpą asmuo realizavo objektyvųjį BK 178 straipsnio 2 dalies požymį „įsibrovęs į patalpą“ (pabraukta):

„2. Tas, kas atvirai pagrobė svetimą turtą arba pagrobė svetimą turtą įsibrovęs į patalpą, ryšių kabelių kanalų sistemą, saugyklą ar saugomą teritoriją, arba viešojoje vietoje pagrobė svetimą turtą iš asmens drabužių, rankinės ar kitokio nešulio (kišenvagystė) arba automobilį, arba pagrobė strateginę ar svarbią reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių juridinių asmenų infrastruktūrą sudarantį turtą ar jo dalį.“

Tačiau, jei brovimosi tikslas buvo kita nusikalstama veika, kurios sudėtyje nėra numatyta tokio požymio kaip „įsibrovimas į patalpą“ (pavyzdžiui, BK 129 straipsnis (nužudymas), 149 straipsnis (išžaginimas) ir pan.), tai veiksmai gali būti vertinami tik kaip rengimasis daryti nusikaltimą. Analogiškai šios stadijos atribojamos ir kitose nusikalstamosiose veikose. Štai pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką, „rengimasis padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą atribojamas nuo pasikėsinimo padaryti minėtus nusikaltimus pagal tai, ar kaltininkas pradėjo realizuoti BK 149 ar 150 straipsnyje numatytą

nusikaltimų sudėčių objektyviuosius veikos požymius. Jei kaltininkas pradėjo naudoti fizinį smurtą ar išreiškė grasinimus jį panaudoti, arba padarė veiksmus kitaip atimdamas galimybę priešintis, padaryta veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą pagal BK 22 straipsnio ir BK 149 straipsnio 1, 2, 3 ar 4 dalį arba 150 straipsnio 1, 2, 3 ar 4 dalį, nors kaltininkas ir nepradėjo lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo dėl to, kad jam nepavyko įveikti nukentėjusiojo pasipriešinimo, arba dėl kitų nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių.³⁰

Realizuojami ne visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai, būtini konkrečiai nusikalstamai veikai. Šis požymis padeda atriboti pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką nuo baigtos nusikalstamos veikos. Esant pasikėsinimui objektyvieji požymiai yra pradedami realizuoti, tačiau kaltininkas nespėja realizuoti visų. Tarkim, išžaginimo atveju kaltininkas panaudoja fizinį smurtą prieš nukentėjusiąją, tačiau nespėja pradėti lytinio akto, analogiškai ir plėšimo atveju – kaltininkas grasina panaudoti smurtą, tačiau nespėja pagrobti turto.

Atskiro dėmesio nusipelno veikų, padarytų taikant nusikalstamą veiką imituojančią elgesio modelį, kvalifikavimas. Tokiais atvejais kaltininkas paprastai yra sulaikomas įgyvendinęs visą nusikalstamos veikos sudėtį. Tačiau pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką³¹, „nusikalstama veika, padaryta ir išaiškinta veikiant pagal NVIM, kvalifikuojama ne kaip baigtas nusikaltimas, o kaip pasikėsinimas daryti nusikalstamą veiką, nes šia veika nepadaroma esminė žala baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, kadangi kaltininkas, nors ir atlieka viską, ką jo nuomone, turi atlikti, nusikalstamos veikos nebaigia dėl nuo jo valios nepriklausomų aplinkybių“³².

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 22.

³¹ 2002 m. spalio 8 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-562/2002.

³² Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 78.

Pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką yra galimas tik tiesiogine tyčia. Kaip ir rengimosi atveju, Baudžiamasis kodeksas nustato, kad pasikėsinimas yra galimas tik tyčiniaus veiksmais (ar neveikimu). Tačiau teismų praktikoje kaltė pasikėsinimo atveju yra susiaurinama iki tiesioginės tyčios. Taigi, neatsargiai ar netiesiogine tyčia pasikėsininti padaryti nusikalstamą veiką yra neįmanoma. Tačiau tokia teismų praktika privedė prie to, kad tam tikros situacijos liko deramai neįvertintos. Štai „K buvo nuteistas pagal BK 286 str. už pasipriešinimą asmeniui, atliekančiam viešojo administravimo funkcijas, laisvės atėmimu vieneriems metams šešioms mėnesiams. Policijos pareigūnas N atvyko prie K namų pagal pranešimą, kad K savo namuose sužalojo žmogų. Įėjęs į namo vidų, N pamatė virtuvėje prie krosnies stovintį girtą K, kuris vienoje rankoje laikė kirvį, o kitoje peilį. N prisistatė, kad yra policijos pareigūnas, ir pareikalavo, jog K padėtų kirvį ir peilį, tačiau K atsisakė įvykdyti šį reikalavimą. K, laikydamas rankoje kirvį, įspėjo jį ir su juo buvusius kitus pareigūnus, jog niekas neitų į vidų, pasakė, kad jeigu bandys kas nors eiti, šis su jais susidoros. N pabandžius įeiti į virtuvę, kurioje prie krosnies su kirviu rankoje stovėjo K, K užsimojo ir metė kirvį pareigūnui į galvą. Kirvis įsmigo į duris pareigūno galvos aukštyje, o ne į pareigūną, kadangi šis sugebėjo smūgio išvengti prieš save uždarydamas duris. Tada K nurimo ir leido pareigūnams įeiti. Nors K buvo atiduotas teismui pagal BK 22 str. 1 d. ir 129 str. 2 d. 10 punktą (pasikėsinimas nužudyti asmenį, ėjusį tarnybines pareigas), teisme jo nusikalstama veika buvo perkvalifikuota pagal BK 286 str. Teismai nustatė, jog „byloje nėra įrodymų, kad K tokiais veiksmais (mesdamas kirvį) būtų turėjęs, būtent, griežtai kokybiškai apibrėžtą tikslą – atimti policijos pareigūnui N gyvybę. (...) Darydamas šią veiką, K suvokė, kad tokiais savo veiksmais – mesdamas kirvį į duris, pro kurias bandė įeiti policijos pareigūnas, pusę, kelia pavojų jo sveikatai ar net gyvybei, numatė, jog gali būti pareigūnui padaryti sveikatos sutrikdymai, tarp jų pavojingi gyvybei, dėl kurių šis gali mirti, tačiau nedetalizavo galimų padarinių sunkumo, tai yra (...) K, mesdamas jį [kirvį] į pareigūno, vykdžiusio savo tarnybines pareigas, pusę, suvokė savo nusikalstamos veikos pobūdį ir numatė, kad jis gali sukelti sunkias pasekmes, jų nesiekė, jam buvo tas pats, kokias pasekmes tokiais savo veiksmais sukels“ (Lietu-

*vos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2006 m. gegužės 3 d. nutartis byloje Nr.1A-265/2006).*³³ Todėl būtinybė bausti už pasikėsinimus, padarytus netiesiogine tyčia, buvo gana plačiai aptarta baudžiamosios teisės moksle.³⁴

Veika nebaigiama dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių (apibūdinta, analizuojant rengimąsi daryti nusikaltimą).

Baigta nusikalstama veika ir jos kvalifikavimas

Baigta nusikalstama veika būna tada, kai realizuojami visi konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymiai, būtini baudžiamajai atsakomybei kilti. Jei nusikalstamos veikos sudėtis yra materialinė, baudžiamajai atsakomybei už baigtą nusikalstamą veiką kilti yra būtinas padarinių atsiradimas. Jei nusikalstamos veikos sudėtis yra formalinė, nusikalstamos veikos sudėtis yra realizuojama jau pačios veikos padarymo faktą. Jei nusikalstamos veikos sudėtyje yra numatyti alternatyvūs sudėties požymiai, tai veika yra laikoma baigta, realizavus bent vieną iš jų.

Savikontrolės klausimai

1. Kaip atriboti rengimąsi padaryti nusikaltimą nuo pasikėsinimo padaryti nusikalstamą veiką?
2. Pasikėsinimo padaryti nusikalstamą veiką atribojimas nuo baigtos nusikalstamos veikos.
3. Kaip vertinama veika, padaryta taikant nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį?
4. Kaip kvalifikuojamos nusikalstamos veikos, nutrauktos rengimosi ar pasikėsinimo stadijose?

³³ Bikelis, S. Baudžiamoji atsakomybė už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką netiesiogine tyčia – kelias link nuoseklesnės ir pagrįstesnės baudžiamosios politikos? *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4).

³⁴ Plačiau skaityti: Bikelis, S. Baudžiamoji atsakomybė už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką netiesiogine tyčia – kelias link nuoseklesnės ir pagrįstesnės baudžiamosios politikos? *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4); Pranka, D. Pasikėsinimo padaryti nusikalstamą veiką problematika baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113).

Praktinė užduotis

A. turėdamas informacijos, kad verslininko name yra paveikslas, kurio vertė 1000 MGL, sukūrė planą, kaip pagrobti šį paveikslą, įsigijo būtinus įrankius įsibrauti, susižinojo signalizacijos kodą, susirado asmenį, kuris realizuos minėtą paveikslą. Nusikaltimo dieną A. įsibrovė į jo namą, nukabino nuo sienos paveikslą ir niekieno nepastebėtas pasišalino iš nusikaltimo vietos. Bandant parduoti paveikslą paaiškėjo, kad tai yra kopija, verta 5 MGL. Sulaikytam A. pareikšti įtarimai dėl vagystės stambiu mas-tu pagal BK 178 straipsnio 3 dalį.

Pasiremdami teisiniu ir doktrininu aiškinimu apie pasikėsini-mą bei jo atribojimą nuo rengimosi padaryti nusikalstamą veiką ir baigtos nusikalstamos veikos įvertinkite pateiktą situaciją.

Rekomenduojama literatūra

1. Bikelis, S. Baudžiamoji atsakomybė už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką netiesiogine tyčia – kelias link nuoseklesnės ir pagrįstesnės baudžia-mosios politikos? *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4).
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutari-mas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžia-mosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 22
3. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Vilnius: Justitia, 2008.
4. Pranka, D. Pasikėsinimo padaryti nusikalstamą veiką problematika baudžia-mosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2008, 11 (113).
5. 2002 m. spalio 8 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų sky-riaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–562/2002.

III DALIS

BENDRININKAVIMAS PADARANT NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ

Bendrininkavimo požymiai

Bendrininkavimas darant nusikalstamas veikas yra gana dažnas reiškinys teismų praktikoje, tad nenuostabu, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse galima rasti išsamų šio instituto apibūdinimą. „Pagal BK 24 straipsnio 1 dalį bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Taigi pagal baudžiamąjį įstatymą bendrininkavimas iš esmės yra ypatinga tyčinės nusikalstamos veikos padarymo forma, kai veika padaroma bendromis kelių asmenų pastangomis. Pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo nustatytą nusikalstamos veikos sudėtį (BK 2 straipsnio 4 dalis). Todėl, kaltinant bendrininkavimu darant ar padarius konkrečią nusikalstamą veiką, taip pat turi būti nustatyta tos veikos objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma. Ši visuma yra sudėtingesnė, palyginus su veikos požymiais, kai nusikalstamą veiką daro vienas asmuo. Pagrindžiant kaltininko baudžiamąją atsakomybę už bendrininkavimą darant konkrečios rūšies nusikalstamą veiką, turi būti nustatyta ne tik nusikalstamos veikos, dėl kurios padarymo yra sujungiamos kelių asmenų pastangos, sudėtis, numatyta konkrečiame BK specialiosios dalies straipsnyje, bet kartu ir tos veikos darymo formos – bendrininkavimo objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma, numatyta atitinkamose BK 24, 25 straipsnių nuostatose.“³⁵

³⁵ 2011 m. spalio 11 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-400/2011.

Pagal BK 24 straipsnio 1 dalį: „bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką“. Remiantis šia baudžiamojo įstatymo nuostata bei tesimų praktika galima skirti šiuos bendrininkavimo požymius:

- 1) Veiką daro du ar daugiau asmenų;
- 2) Veiksmų bendrumas;
- 3) Susitarimas;
- 4) Tyčia.

Taigi pirmasis bendrininkavimo požymis yra tai, kad nusikalstamą veiką daro **du ar daugiau asmenų**. Tie asmenys turi turėti visus bendruosius subjekto požymius, t. y. jie turi būti pakaltinami ir sulaukę baudžiamajai atsakomybei kilti būtino amžiaus. Jei vienas iš kartu veikiančių asmenų neturi subjekto požymių (yra nepakaltinamas ar nesulaukęs tinkamo amžiaus), tada yra susiduriama su tarpinio vykdymo situacija.

Paprastai šis bendrininkavimo požymis problemų nesukelia, bet teismų praktikoje kartais susiduriama su situacijomis, kai reikia išspręsti **bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu** problemą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šį klausimą išsprendė byloje, kurioje „*L. P. nuteista pagal BK 182 straipsnio 1 dalį už tai, kad ji, veikdama su ikiteisminio tyrimo ir teismo bylos nagrinėjimo metu nenustatytu asmeniu, vardu „Vyga“, apgaule savo naudai įgijo svetimą turtą – 500 Lt. 2006 m. birželio 16 d., 8 val. 58 min. ikiteisminio tyrimo ir teismo nenustatytas asmuo į nukentėjusiosios K. I. mobiliojo ryšio telefoną Nr. (duomenys neskelbtini) atsiuntė tokį SMS pranešimą (siuntėjo Nr. (duomenys neskelbtini)): „Mama, paskambink greičiau į šį numerį, turiu nemalonumų“.* K. I. paskambinus minėtu numeriu, ikiteisminio tyrimo ir teismo bylos nagrinėjimo metu nenustatytas asmuo pasakė, kad jos sūnus yra policijoje ir, siekiant išvengti nemalonumų, nurodė jai pervesti 500 Lt į L. P. sąskaitą Nr. (duomenys neskelbtini), esančią AB banke „Snoras“. K. I. 2006 m. birželio 16 d. pervedus pinigų į minėtą sąskaitą, L. P. tą pačią dieną paėmė juos iš savo sąskaitos“³⁶.

³⁶ 2009 m. sausio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija konstatavo, kad „teismų praktikoje susiduriama su atvejais, kai asmuo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką kartu su nenustatytu asmeniu. Kadangi šio asmens pakaltinamumo ir amžiaus neįmanoma patikrinti, kyla klausimas, ar galima konstatuoti byloje bendrininkavimo buvimą. Teismų praktika nagrinėjamu klausimu nevienoda, tačiau bendrininkų grupės aplinkybė tokiais atvejais dažnai šalinama iš kaltinimų ir teismų nuosprendžių. Kita vertus, plenarinė sesija pažymi, kad nusikalstamos veikos dalyvio įvardijimas procesiniuose dokumentuose kaip nenustatyto asmens nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma ir kad nėra galimybių nustatyti jo indėlį į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Nenustatytas asmuo iš tiesų gali būti žinomas, bet pasislėpęs nuo teisėsaugos institucijų, pagaliau apie šio asmens pakankamą atsakomybę amžių, gebėjimą suvokti ir valdyti savo veiksmus, jo susitarimą su kaltinamuoju bei tyčios turinį teismas gali spręsti iš byloje surinktų įrodymų ir nustatytų faktinių aplinkybių specifikos. Todėl bendrininkavimo su asmeniu, įvardytu kaip nenustatytas asmuo, pašalinimas iš kaltinimo neturi būti sprendžiamas formaliai, o bendrininkavimo konstatavimas tokiu atveju nebūtinai reiškia netinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą“³⁷.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija nusprendė, „kad nagrinėjamojoje byloje pirmosios instancijos teismas, nustatęs kaltinamosios L. P. ir nenustatyto asmens veikos bendrumą, jos susitarimą su šiuo asmeniu bei tyčią padaryti nusikalstamą veiką kartu su juo, taip pat nesant byloje duomenų, suteikiančių pagrindą abejoti dėl nenustatyto asmens pakaltinamumo ir pakankamo atsakomybei amžiaus, pagrįstai konstatavo, kad ji padarė nusikalstamą veiką bendrininkaudama su šiuo asmeniu ir veikė su juo bendrininkų grupe“³⁸, tokiu būdu konstatuodama, kad bendrininkavimas su nenustatytu asmeniu iš esmės yra galimas.

³⁷ 2009 m. sausio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009.

³⁸ Ten pat.

Antras objektyvusis bendrininkavimo požymis yra **veikos bendrumas**. Bendrininkavimui yra būdinga tai, kad kiekvienas iš bendrininkų atlieka veiksmus (ar neveikia), kurie priežastiniu ryšiu susiję su bendros nusikalstamos veikos padarymu. Tai yra dėl bendrininko veikos nusikalstamos veikos padarymas tampa įmanomas ar palengvėja. „*Kelių asmenų padarytos veikos bendrumas galimas keliomis formomis, viena iš jų – sudėtinga bendrininkavimo forma, kai, be asmens ar asmenų, kurie tiesiogiai realizuoja nusikalstamos veikos sudėties objektyviusius požymius, dalyvauja kiti asmenys (pavyzdžiui, organizatorius), kurie neatlieka veikų (nors kartais gali atlikti), aprašytų BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, bet atlieka kitokias veikas, kurios nulemia vykdytojo veikas ir yra susijusios priežastiniu ryšiu su vykdytojo nusikalstamomis veikomis ir (ar) kilusiais baudžiamajame įstatyme numatytais padariniais.*“³⁹

Be objektyviųjų bendrininkavimo požymių, labai svarbūs yra ir subjektyvieji. Bendrininkavimas yra galimas tik tada, jei yra **bendrininkų tarpusavio susitarimas** (BK 24 straipsnio 1 dalis), tačiau įstatymas nenurodo, kaip bendrininkai turi susitarti dėl bendros nusikalstamos veikos, kad būtų konstatuotas bendrininkų susitarimas. *Vadinasi, kiekvieno bendrininkavimo atveju teismas privalo konstatuoti šį būtiną bendrininkavimo požymį atsižvelgęs į konkrečias bylos aplinkybes. Teismų praktikoje įsitvirtino nuostata, kad bendrininkų susitarimas gali būti išreikštas bet kokia forma – žodžiu, raštu ar konkliudentiniais veiksmais (gestu, mimika ir t. t.), todėl įrodinėjant susitarimo buvimą nėra būtina nustatyti, kad visi bendrininkai buvo išsamiai aptarę nusikalstamos veikos detales (kasacinės bylos Nr. 2K-245/2006, 2K-275/2007, 2K-229/2008). Bendrininkų susitarimas gali įvykti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, t. y. kol bus pasiektas norimas rezultatas.*⁴⁰ Pažymėtina, kad teismų praktikoje susitarimu pripažįstami ir veiksmai, kuriais asmuo pritaria kito bendrininko veiksams. Štai vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje buvo konstatuota, jog „*nėra patikimų duomenų, kad N. D. su R. K. buvo*

³⁹ 2009 m. balandžio 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2009.

⁴⁰ 2011 m. spalio 11 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-400/2011.

iš anksto aptarę turto pagrobimo būdą, tačiau vienam iš bendrininkų – N. D., iš nugaros laikant nukentėjusiojo galvą ir taip atimant galimybę priešintis, veika peraugo į plėšimą, nes tuo metu kitas – R. K. – kraustė jo kišenės ir pagrobė turtą. N. D. laikant nukentėjusįjį už galvos ir taip atėmus galimybę jam priešintis, R. K. tai matė, suprato ir pritarė šiam veiksmui patikrindamas nukentėjusiojo kišenės ir pagrobdamas jo turtą⁴¹.

Jei vienas iš bendrininkų atlieka veiksmus, kurie nebuvo susitarimo dalis, jo veiksmai yra vertinami kaip bendrininko ekscesas. Tokiu atveju bendrininkai atsako už veiksmus, dėl kurių buvo tartasi, o ekscesą įvykdęs asmuo – už savo veiksmus, kurie sudarė ekscesą. Atkreiptinas dėmesys „*į tai, kad bendrininkai nusikaltimo darymo metu turi galimybę koreguoti susitarimo ribas*“⁴², tad kiekvienu atveju reikia įdėmiai iširti tiek bendrininkų ekscesą, tiek susitarimo pakitimo galimybę.

Paskutinio bendrininkavimo požymio esmė yra ta, kad bendrininkavimas yra galimas tik **tyčia**. Bendrininkavimas yra galimas tiek tiesiogine, tiek ir netiesiogine tyčia. „*Tyčia bendrininkavimo atveju reiškiasi tuo, kad kiekvienas bendrininkas suvokia, jog jis dalyvauja bendrai su kitais asmenimis daromoje nusikalstamoje veikoje, kėsinaisi į tą patį objektą, supranta, kad savo veiksmais vykdytojui (ar kitiems bendrininkams) sudaro būtinas sąlygas padaryti nusikalstamą veiką, o vykdytojo veiksmai nulemti kitų bendrininkų veiksmų. Kiekvieno bendrininko tyčia yra individuali ir jos turinys priklauso nuo bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką vaidmens.*“⁴³

Bendrininkų rūšys

Kaip nurodoma BK 24 straipsnio 2 dalyje, nusikalstamos veikos bendrininkai yra vykdytojas, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas.

⁴¹ 2007 m. sausio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2007.

⁴² 2006 m. gegužės 9 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2006.

⁴³ 2009 m. spalio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-274/2009.

Pagal BK 24 straipsnio 3 dalį **vykdytojas** yra asmuo, nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis arba nesulaukusius šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti.

Atsižvelgiant į Lietuvos teismų praktiką, vykdytojas savo veiką gali įvykdyti trimis būdais:

- 1) tiesiogiai realizuoja objektyviuosius konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymius;
- 2) pasitelkia nepakaltinamus asmenis arba nesulaukusius šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti (tarpinis vykdymas);
- 3) tiesiogiai dalyvauja nusikalstamos veikos padaryme, nors objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių ir nerealizuoja.

Pirmuoju atveju asmuo yra pripažįstamas vykdytoju, jei realizuoja visus ar bent dalį konkrečios nusikalstamos veikos sudėties objektyviųjų požymių. Štai atsižvelgiant į tai, kad išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse (BK 149, 150 straipsniai), be lytinio santykiavimo ar seksualinio prievartavimo, yra pateikiami ir alternatyvūs valios palaužimo būdai, „*vykdytoju pripažįstamas asmuo, kuris darant nusikaltimą naudojo fizinį smurtą, grasinimus ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis ir lytiškai santykiavo su nukentėjusiuoju arba tenkino su juo lytinę aistrą. Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo vykdytoju laikomas ir toks asmuo, kuris naudojo fizinį smurtą, grasino ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis, bet lytiškai su nukentėjusiuoju nesantykiavo ir netenkino lytinės aistros. Taip pat vykdytoju laikomas asmuo, kuris, nors ir nenaudojo smurto, negrasino nukentėjusiajam, tačiau, kitiems bendrininkams palaužus nukentėjusiojo pasipriešinimą arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle, lytiškai santykiavo su juo ar tenkino lytinę aistrą*“⁴⁴.

Tarpinio vykdymo atveju asmuo pasitelkia asmenis, kurie neturi subjekto požymių (yra nepakaltinami ar nesulaukę amžiaus, būtino

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 22.

baudžiamajai atsakomybei kilti) arba yra nekalti. Štai vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje gydytoja D. P. nuteista už dokumentų klasifikaciją veikiant per nekaltą asmenį. Byloje konstatuota, „kad 2004 m. liepos 8 d. ne ji, o slaugytoja I. B. padarė įrašus nedarbingumo pažymėjime, o gydytoja D. P. pasirašė O. M. nedarbingumo pažymėjime. Taigi fiziškai L. Ž. 2004 m. liepos 8 d. neklautojo nedarbingumo pažymėjimo ir nepadarė BK 300 straipsnio 1 dalyje numatytų veiksmų. Tai padarė jos nurodymu kiti asmenys. Tačiau byloje yra nustatyta, kad šie asmenys (I. B. ir D. P.) nesuvokė, kad klastoja dokumentą (nedarbingumo pažymėjimą), todėl nėra kalti dėl suklastojimo ir baudžiamojon atsakomybėn nepatraukti. Tokia situacija, iškilusi byloje, baudžiamajoje teisėje įvardijama kaip tarpinis nusikaltimo vykdymas. Nustačius tarpinį vykdymą už padarytą nusikalstamą veiką atsako asmuo, sukurtęs (paprašęs, nurodęs, įkalbėjęs) kitą asmenį padaryti veiksmus, turinčius nusikalstamos veikos požymių. Be to, sutinkamai su BK 24 straipsnio 3 dalimi, toks tariamas kurstytojas laikomas nusikaltimo vykdytoju ir atsako kaip nusikaltimo vykdytojas, jo veika kvalifikuojama kaip nusikaltimo vykdytojo padaryta veika“⁴⁵. Taip pat pažymėtina, jog kai kurių mokslininkų nuomone, tarpinis vykdymas yra galimas ir per neatsargiai veikiančių asmenį.⁴⁶

Betarpiškas dalyvavimas nusikalstamos veikos padaryme yra laikomas vykdymu tik išimtiniais atvejais. Betarpiška dalyvaudamas nusikalstamos veikos padaryme asmuo nerealizuoja objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, tačiau jo veiksmai yra tokie pavojingi ir taip glaudžiai susiję su nusikalstamos veikos padarymu, kad pagal teismų praktiką tai laikoma vykdymu. Paprastai betarpiškas dalyvavimas pripažįstamas vykdymu baudžiamosiose bylose, susijusiose su nužudymu. Lietuvos Aukščiausias Teismas teigia, kad „kitų vykdytojų dalyvavimas gali pasireikšti ne tik sutrikdant sveikatą, bet ir atimant nukentėjusiajam galimybę priešintis (surišant jį, laikant už rankų ir pan.)

⁴⁵ 2008 m. gruodžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-529/2008.

⁴⁶ Kačerauskas, J. Tarpinio vykdymo problema Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Jurisprudencija*. 2004, 53(45).

kėsinimosi į jo gyvybę metu⁴⁷. Netgi buvimas gretimoje patalpoje esant susitarimui nužudyti gali būti prilyginamas vykdymui. Štai „S. J. ir V. M. susitarė apiplėšti ir nužudyti senyvo amžiaus žmogų. Kol V. M. mušė nukentėjusį lazda ir badė peiliu, S. J. buvo kitame kambaryje ir ieškojo pinigų. Taigi S. J. jokių smurtinių veiksmų neatliko. Tačiau tiek žemesnės instancijos teismai, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas jį, taip pat kaip ir V. M., nuteisė ir už žmogžudystę (be abejo, ir už plėšimą). LAT konstatavo, kad kasatorius pritarė V. M. veiksams. V. M. ir S. J. suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti, taigi jie veikė bendra tiesiogine tyčia nužudyti ir apiplėšti senuką“⁴⁸.

Kvalifikuojant vykdytojo padarytus veiksmus nuoroda į BK 24 straipsnio 3 dalį nedaroma, nurodoma tik BK specialiosios dalies norma (pavyzdžiui, V. V. kaltinamas vagyste įsibraunant į patalpą pagal BK 178 straipsnio 2 dalį). Tik vykdytojo, atlikusio ir organizavimo veiksmus, veika kvalifikuojama su nuoroda į BK 24 straipsnio 3 ir 4 dalį: „jei nužudymo kurstytojas ar padėjėjas dalyvavo ir tiesiogiai atimant žmogaus gyvybę, tai jo veika kvalifikuojama tik kaip vykdytojo. Organizatoriaus, tiesiogiai dalyvavusio atimant žmogaus gyvybę, veika kvalifikuojama pagal BK 24 straipsnio 3 ir 4 dalis.“⁴⁹

Vadovaujantis BK 24 straipsnio 4 dalimi galima išskirti baigtinį **organizatoriaus** veiksmų sąrašą. Taigi organizatoriumi laikomas asmuo, kuris:

- 1) subūrė organizuotą grupę,
- 2) subūrė nusikalstamą susivienijimą,
- 3) vadovavo organizuotai grupei,
- 4) vadovavo nusikalstamam susivienijimui,
- 5) koordinavo organizuotos grupės veiklą,
- 6) koordinavo nusikalstamo susivienijimo narių veiklą,

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje“. *Teismų praktika*. 2004, 21.

⁴⁸ 2011 m. birželio 14 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-313/2011 (cituota iš: Būdvytis, G. Bendrininkų rūšys ir jų atribojimo problemos teismų praktikoje. *Socialinių mokslų studijos*. 2012: 4(2): 649).

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje“. *Teismų praktika*. 2004, 21.

- 7) parengė nusikalstamą veiką,
- 8) vadovavo nusikalstamai veikai⁵⁰.

Nepaisant to, kad išsakoma nuomonių, jog „organizatorius gali būti ne visais bendrininkavimo atvejais, o tik esant specialioms bendrininkavimo formoms – organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui“⁵¹, tenka konstatuoti, kad remiantis baudžiamuoju įstatymu bei teismų praktika, pripažinimas organizatoriumi yra galimas ir nesant šių bendrininkavimo formų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, jog „*asmuo laikomas organizatoriumi ne tik tada, kai: suburia organizuotą grupę ar jai vadovauja, ar koordinuoja jos narių veiklą; suburia nusikalstamą susivienijimą ar jam vadovauja, ar koordinuoja jo narių veiklą, bet ir tada, kai parengia nusikalstamą veiką ar jai vadovauja. Taigi kasatorius (nuteistojo gynėjas) nepagrįstai teigia, kad, nenustačius organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo, asmuo negali būti pripažintas nusikaltimo organizatoriumi*“⁵².

Organizatoriaus veiksmai yra glaudžiai susiję su kurstymu ar padėjimu padaryti nusikalstamą veiką. Konstatavus, jog kaltininko veiksmai yra vertinami kaip organizatoriaus, jie papildomai kaip kurstytojo ar padėjėjo nekvalifikuojami. Žinoma, šis bendrininkų rūšių panašumas kelia ir tam tikrų atribojimo problemų. Štai atribojant organizatorių nuo padėjėjo aktuali yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kurioje pažymėta, jog „*daugiausia panašumų tarp padėjėjo ir organizatoriaus nusikalstamos veikos yra tada, kai padėjėjas vykdo intelektualę pagalbą, duodamas nurodymus, patarimus bei teikdamas priemones, ir organizatoriaus veiksmų, koordinuojant, parengiant nusikalstamą veiką ir vadovaujant nusikaltimo bendrininkų veiksams. Esminis nusikaltimo organizatoriaus požymis yra tai, kad jis sujungia ir nukreipia kitų bendrininkų pastangas, sukuria sistemą organizuotumą bendroje nusikalsta-*

⁵⁰ Būdvytis, G. Bendrininkų rūšys ir jų atribojimo problemos teismų praktikoje. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(2): 654.

⁵¹ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 98.

⁵² 2009 m. balandžio 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2009.

moje veikoje – ar atskirose jos stadijose, ar jau nusikaltimo darymo metu. Tačiau, norint pripažinti vieną iš bendrininkų organizatoriumi, nebūtinai visi šie organizaciniai veiksmai turi būti jo veikoje, užtenka bent vieno iš jų. Padėjėjo skiriamasis požymis yra tai, kad jis paprastai savo nusikalstama veika prie kitų bendrininkų veiklos prisideda tada, kai šiems jau yra susiformavęs sumanymas padaryti nusikaltimą⁵³. Atribojant kurstytoją nuo organizatoriaus, pažymėtina, kad kurstymo atveju apsiribojama tik veiksmis, palenkiančiais kitą asmenį padaryti nusikalstamą veiką.

Organizatoriaus veiksmai visada kvalifikuojami su nuoroda į BK 24 straipsnio 4 dalį (pavyzdžiui, A. G. kaltinamas nužudymo organizavimu pagal BK 24 straipsnio 4 dalį ir 129 straipsnio 1 dalį). Kaip jau minėta, tik tuo atveju, jei organizatorius yra ir vykdytojas, jo veiksmai kvalifikuojami pagal BK 24 straipsnio 3 ir 4 dalį ir atitinkamą BK specialiosios dalie straipsnį.

BK 24 straipsnio 5 dalis numato, jog **kurstytojas** yra asmuo, palenkęs kitą asmenį daryti nusikalstamą veiką. Kurstymas yra galimas įvairiais būdais: įkalbinėjant, prašant, paperkant, šantažuojant, grasinant ir pan. Atkreiptinas dėmesys, kad kurstymas naudojant psichinę prievartą (grasinimą, šantažą ir pan.) yra pripažįstamas kurstymu tik iki to momento, kol kurstomas asmuo dėl patirtos psichinės prievartos nepatenka į būtinojo reikalingumo situaciją. Jei kurstomas asmuo dėl grasinimo atsiduria būtinojo reikalingumo situacijoje (pavyzdžiui, reikalaujama įvykdyti vagystę, grasinant nužudyti pagrobtą giminaitį), kurstytojo veiksmai vertinami ne kaip kurstymas, o kaip tarpinis vykdymas, veikiant per nekaltą asmenį.

Kurstytojo veiksmai visada kvalifikuojami su nuoroda į BK 24 straipsnio 5 dalį (pavyzdžiui, G. F. kaltinamas kurstymu išžaginti pagal BK 24 straipsnio 5 dalį ir 149 straipsnio 1 dalį). Jei kurstytojas atlieka ir vykdytojo veiksmus, tai jo veika kvalifikuojama tik kaip vykdytojo, t. y. be nuorodos į BK 24 straipsnį.

Pagal BK 24 straipsnio 6 dalį **padėjėjas** yra asmuo, padėjęs daryti nusikalstamą veiką duodamas patarimus, nurodymus, teikdamas prie-

⁵³ 2006 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-29/2006.

mones arba šalindamas kliūtis, saugodamas ar pridengdamas kitus bendrininkus, iš anksto pažadėjęs paslėpti nusikaltėlį, nusikalstamos veikos darymo įrankius ar priemones, šios veikos pėdsakus ar nusikalstamu būdu įgytus daiktus, taip pat asmuo iš anksto pažadėjęs realizuoti iš nusikalstamos veikos įgytus ar pagamintus daiktus.

Padėjėjas, skirtingai nei vykdytojas, objektyvių konkrečios nusikalstamos veikos požymių nerealizuoja, tačiau savo veika palengvina nusikalstamos veikos padarymą. Padėjimas yra galimas tiek veikimu, tiek ir neveikimu. Padėjimas paprastai įvykdomas prieš nusikalstamą veiką ar jos darymo metu. Veiksmai po nusikalstamos veikos padarymo gali būti vertinami kaip padėjimas tik tuo atveju, jei dėl jų atlikimo buvo tartasi prieš nusikalstamą veiką, tokiu būdu sustiprinant kaltininko ryžtą daryti nusikalstamą veiką, tikintis pagalbos vėliau. Padėjimas gali pasireikšti kaip intelektualinė pagalba – patarimų, nurodymų davimas (pavyzdžiui, patarimas paimti reikalaujamus pinigus, išvengiant galimų teisėsaugos institucijų pareigūnų veiksmų, turto prievartavimo fiksavimo⁵⁴, atskleidimas informacijos apie turtingus klientus⁵⁵, informacijos apie apsaugos sistemas pateikimas, patalpų plano apibūdinimas⁵⁶, pinigų inkasacijos laiko nurodymas⁵⁷ ir pan.), kaip fizinė pagalba – t. y. priemonių (pavyzdžiui, automobilio, raktų nuo patalpos, ginklo, laužtuvo ir pan.) teikimas. Kliūčių šalinimas – tai tokia padėjimo forma, kurios dėka padėjimo veiksmų sąrašas nėra baigtinis bei gali pasireikšti tiek veikimu (pavyzdžiui, sąlygų prieiti prie nukentėjusiojo sudarymas, jo išviliojimas⁵⁸, signalizacijos išjungimas ir pan.), tiek ir neveikimu (pavyzdžiui, Valstybės sienos apsaugo pareigūnas netikrina krovinių su

⁵⁴ 2008 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346/2008.

⁵⁵ 2007 m. sausio 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2007.

⁵⁶ 2008 m. birželio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-220/2008.

⁵⁷ 2004 m. kovo 9 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-223/2004.

⁵⁸ 2002 m. spalio 8 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2002.

kontrabandinėmis prekėmis⁵⁹, apsaugos darbuotojas neužrakina durų, neįjungia signalizacijos ir pan.). Bendrininkų pridengimas pasireiškia kaip saugios aplinkos veikti bendrininkams sukūrimas ir palaikymas (aplinkos stebėjimas, įspėjimas apie besiantinančius žmones, jų dėmesio nukreipimas ir pan.).

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad tais atvejais, kai baudžiamoji atsakomybė už tam tikras nusikalstamas veikas kyla tik asmenims, turintiems specialaus subjekto požymius, vykdytoju gali būti tik tokius požymius turintis asmuo. Kitas asmuo, kad ir realizuojantis objektyvuosius konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymius (t. y. atliekantis veiką), bet neturintis specialaus subjekto požymių, gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tik kaip padėjėjas. Toks išaiškinimas pateiktas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarime „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ – *„kitų asmenų, kurie atliko vykdytojo veiksmus nužudant bendrininko tėvą, motiną ar vaiką tai suvokdami, veika kvalifikuojama pagal BK 24 straipsnio 6 dalį ir 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą“*⁶⁰.

Padėjėjo veiksmai visada kvalifikuojami su nuoroda į BK 24 straipsnio 6 dalį (pavyzdžiui, S. P. kaltinamas padėjimu įvykdyti kontrabandą pagal BK 24 straipsnio 6 dalį ir 199 straipsnio 1 dalį). Jei padėjėjas atlieka ir vykdytojo veiksmus, tai jo veika kvalifikuojama tik kaip vykdytojo, t. y. be nuorodos į BK 24 straipsnį.

Bendrininkavimo formos

Baudžiamosios teisės teorijoje bendrininkavimo formų klasifikavimo pagrindai gana įvairūs, tačiau praktinę reikšmę iš esmės turi tik trys bendrininkavimo formos, įtvirtintos BK 25 straipsnyje, t. y. bendrininkų grupė, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Šios trys formos yra išskiriamos pagal organizuotumo lygį (bendrininkų grupė – mažiausiai organizuota, nusikalstamas susivienijimas – labiausiai). Taip

⁵⁹ 2007 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojame bylose Nr. 2K-P-549/2007.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 21.

pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad bendrininkavimas gali būti paprastas ir neatitikti nė vienos iš BK 25 straipsnyje įtvirtintų formų.

Pagal BK 25 straipsnio 2 dalį **bendrininkų grupė** yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai. Bendrininkų grupės esmė yra bent dviejų vykdytojų dalyvavimas nusikalstamos veikos padaryme. Be vykdytojų, bendrininkų grupėje gali dalyvauti ir kiti bendrininkai (organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas), bendrininkų skaičius iš esmės yra neribojamas. Svarbu tik tai, kad dėl savo organizuotumo laipsnio ši forma neperaugtų į organizuotą grupę ar nusikalstamą susivienijimą.

Bendrininkų grupės konstatavimas baudžiamajai atsakomybei įtakos gali turėti keliais būdais. Visų pirma, bendrininkų grupė gali būti pripažįstama sunkinančia aplinkybe. Tačiau remiantis BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punktu, teismas, atsižvelgdamas į kiekvieno bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką pobūdį ir laipsnį, gali nepripažinti šios aplinkybės atsakomybę sunkinančia. Tam tikrais atvejais bendrininkų grupė gali būti kvalifikuojančiu (pavyzdžiui, BK 149 straipsnio 2 dalis, 150 straipsnio 2 dalis) ar pagrindinės sudėties (pavyzdžiui, BK 170¹ straipsnio 1 dalis) požymiu. Kadangi veikos kvalifikavimas esant bendrininkų grupei nesikeičia, nusikalstamos veikos, padarytos bendrininkų grupės, turėtų būti kvalifikuojamos be nuorodos į BK 25 straipsnio 2 dalį.

BK 25 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad **organizuota grupė** yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Organizuota grupė yra tarpinė grandis tarp bendrininkų grupės ir nusikalstamo susivienijimo, kelianti nemažai atribojimo nuo kitų bendrininkavimo formų problemų.

Be įstatyme įvardytų požymių, teismų praktikoje bei baudžiamosios teisės moksle yra skiriami papildomi organizuotos grupės požymiai. Nepaisant to, jog įstatymas organizuota grupe leidžia pripažinti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje susiformavusią grupę, vis dėlto manytina, kad paprastai organizuota grupe turėtų būti pripažįstami tik bendrinin-

kavimo su išankstiniu susitarimu atvejai⁶¹. Taip pat organizuotai grupei būdinga: didesnis organizuotumo lygis, ilgesni ir glaudesni nusikalstami ryšiai, pastovumas, kriminalinis profesionalizmas, korupciniai ryšiai ir pan.⁶² Kaip paminėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „*organizuotos grupės nariai plėšimo nusikaltimuose paprastai iš anksto aptaria, suderina svarbiausius nusikalstamos veikos momentus: parengiamas nusikaltimo padarymo planas, numatomas nusikaltimo padarymo mechanizmas, bendrininkams nurodomos ar tarpusavyje pasiskirstomos užduotys ir vaidmenys, susitariama dėl nusikaltimo padarymo būdo ir laiko. Tokie bendrininkai supranta sukūrę organizuotą grupę ir priklausantys jai*“⁶³.

Jei nusikalstama veika yra padaroma organizuotos grupės, nesant tokio kvalifikuojančio požymio, tai yra pripažįstama sunkinančia aplinkybe pagal BK 60 straipsnio 1 dalies 2 punktą. Tam tikrose nusikalstamosiose veikose organizuota grupė yra kvalifikuojantis požymis (BK 178 straipsnio 3 dalis, 180 straipsnio 3 dalis, 181 straipsnio 3 dalis ir t. t.), tad esant tokioms nusikalstamosioms veikoms, organizuota grupė sunkinančia aplinkybe nelaikoma. Be to, organizuotos grupės konstatavimas keičia ir veikos kvalifikavimą. Nustačius „*organizuotos grupės buvimą, jos padarytas nusikaltimas, pvz., plėšimas ar turto prievartavimas, kvalifikuojamas pagal BK 180 straipsnio 3 dalį ar 181 straipsnio 3 dalį, kurios numato organizuotą grupę kaip kvalifikuojantį požymį. Jeigu taikomas BK specialiosios dalies straipsnis tokio kvalifikuojančio požymio neturi, organizuotos grupės padarytos nusikalstamos veikos kvalifikuojamos be nuorodos į BK 24 straipsnį nepriklausomai nuo organizuotos grupės dalyvių vaidmens darant šias veikas*“⁶⁴. Tai reiškia, kad visų asmenų veikos, nepriklausomai nuo jų vaidmens (pavyzdžiui, padėjėjo), yra ver-

⁶¹ Gutauskas, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. 2003, 41(33).

⁶² Ten pat.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005, 23.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 22 d. „Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

tinamos kaip vykdytojų. Be to, pažymėtina, kad jei organizuota grupė nėra kvalifikuojantis požymis, tai prieš BK specialiosios dalies straipsnį daroma nuoroda į BK 25 straipsnio 3 dalį. Štai, pavyzdžiui, V. M., be kitų nusikalstamų veikų, buvo nuteistas ir pagal *BK 25 straipsnio 3 dalį, 178 straipsnio 1 dalį* (atkreiptinas dėmesys, kad tuo metu organizuota grupė nebuvo vagystę kvalifikuojantis požymis – *autorius pastaba*) dėl 2005 m. kovo 23 d. vagystės iš A. K. firmai „A“ priklausančios parduotuvės, esančios Anykščių rajone.⁶⁵

BK 25 straipsnio 4 dalis apibrėžia, kad **nusikalstamas susivienijimas** yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė.

Be įstatyme įtvirtintų požymių, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, kad „nusikalstamam susivienijimui būtini jo narių pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas teismų praktikoje teisingai suprantami kaip šių asmenų ilgalaikis susitelkimas tam, kad bendromis, suderintomis pastangomis, pasitelktomis ryšio ar kitokiomis priemonėmis būtų lengviau įgyvendinama susivienijimo numatyta nusikalstama veikla – sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymas. Vertindami bylos duomenis pagal šį požymį, teismai pagrįstai kreipia dėmesį į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan. Atsižvelgiant į konkrečios bylos ypatybes, šiam požymiui konstatuoti gali būti reikšmingos ir kitos aplinkybės. Nenustačius vienos ar kelių šiame punkte paminėtų aplinkybių, jeigu jos konkrečioje byloje nėra esminės, požymiui konstatuoti gali būti pakankama ir kitų aplinkybių visuma“⁶⁶.

⁶⁵ 2009 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-503/2009.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 22 d. „Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

„Dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje – tai bet koks sąmoningas nuolatinis asmenų pasirengimas kartu su kitais susivienijimo dalyviais veikti tokio susivienijimo naudai, o dažniausiai ir konkrečių gautų susivienijimo pavedimų vykdymas. Dalyvavimu pagrįstai pripažįstamas ne vien nusikalstamų veikų darymas, bet ir kitokių pavedimų atlikimas – susivienijimo apsauga, jo dalyviams teikiamas prieglobstis, rūpinimasis susivienijimo ginklais, transportu, turtu, lešomis, informuotumu ir kt.“⁶⁷ Dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje nėra laikomas nei sunkinančia, nei kvalifikuojančia aplinkybe, tačiau tai sudaro atskiro nusikaltimo, numatyto BK 249 straipsnyje, sudėtį. „Asmenys, priklausančys nusikalstamam susivienijimui, padarę nusikalstamas veikas, numatytas kituose BK straipsniuose, atsako už nusikalstamų veikų sutaptį – pagal BK 249 straipsnį tik kaip vykdytojai, o pagal straipsnius, numatančius atsakomybę už kitas nusikalstamas veikas, – ir kaip kitos rūšies bendrininkai.“⁶⁸ Štai, pavyzdžiui, A. G. nuteistas pagal BK 249 straipsnio 2 dalį (2003 m. balandžio 10 d. įstatymo Nr. IX-1495 redakcija); pagal 1961 m. BK 131 straipsnio 2 dalį bei kitas nusikalstamas veikas⁶⁹.

Savikontrolės klausimai

1. Kokie yra bendrininkavimo požymiai?
2. Ar galima inkriminuoti bendrininkavimą su nenustatytu asmeniu?
3. Kaip atriboti nusikalstamos veikos vykdytoją nuo padėjėjo?
4. Kaip atriboti nusikalstamos veikos organizatorių nuo kurstytojo ir padėjėjo?
5. Kaip kvalifikuojamos bendrininkų nusikalstamos veikos?
6. Kaip atriboti bendrininkų grupę nuo organizuotos grupės?
7. Kaip atriboti organizuotą grupę nuo nusikalstamos susivienijimo?

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 22 d. „Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ 2011 m. sausio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2011.

Praktinė užduotis

Trys vaikinai A, B ir C susitarė išžaginti merginą. A ir B pagavo merginą ir nusitempė ją už pavėsinės. C tuo metu vaikščiojo apie 50 metrų nuo pavėsinės ir stebėjo aplinką, pasiruošęs telefonu įspėti draugus apie ateinančius praeivius. Nutempus merginą už pavėsinės, A sugriebė ją už rankų ir laikė, o B tuo metu atliko lytinį aktą. Mergina visą laiką priešinosi ir sugebėjo įkasti B į ranką. Tai labai suerzino B ir dėl to jis pradėjo spardyti merginai į pilvą bei kojas. Tuo metu A vis dar laikė ją už rankų. Kai mergina nustojo priešintis ir neberodė gyvybės ženklų, A ir B nubėgo pas C ir prisipažino nužudę merginą. Tada visi trys nuvilko merginos kūną į miškelį ir užkasė. Sulaikyti vaikinai buvo apkaltinti tyčiniu nužudymu (BK 129 straipsnio 1 dalis) ir išžaginiu (BK 149 straipsnio 1 dalis).

Pasiremdami teisminiu ir doktrininu aiškinimu apie bendrininkavimo požymius bei bendrininkų rūšis įvertinkite pateiktą situaciją bei kvalifikuokite veikas.

Rekomenduojama literatūra

1. Būdvytis, G. Bendrininkų rūšys ir jų atribojimo problemos teismų praktikoje. *Socialinių mokslų studijos*. 2012: 4(2).
2. Gutauskas, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. 2003, 41(33).
3. Kačerauskas, J. Tarpinio vykdymo problema Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Jurisprudencija*. 2004: 53(45).
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 21.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosios bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 22.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005, 23.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 22 d. „Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

8. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Vilnius: Justitia, 2008.
9. 2002 m. spalio 8 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2002.
10. 2004 m. kovo 9 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-223/2004.
11. 2006 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-29/2006.
12. 2006 m. gegužės 9 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2006.
13. 2007 m. sausio 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2007.
14. 2007 m. sausio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2007.
15. 2007 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-549/2007
16. 2008 m. birželio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-220/2008.
17. 2008 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346/2008.
18. 2008 m. gruodžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-529/2008.
19. 2009 m. sausio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009.
20. 2009 m. balandžio 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2009.
21. 2009 m. spalio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-274/2009.
22. 2009 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-503/2009.
23. 2011 m. sausio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2011.
24. 2011 m. birželio 14 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-313/2011
25. 2011 m. spalio 11 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-400/2011.

IV DALIS

NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ DAUGETAS IR JO ATRIBOJIMAS NUO PAVIENĖS NUSIKALSTAMOS VEIKOS⁷⁰

Nusikalstamų veikų daugeto samprata

Nors nusikalstamų veikų daugetas neturi vieno teismų praktikoje ar baudžiamosios teisės moksle nusistovėjusio apibrėžimo, siūloma vadovautis, jog nusikalstamų veikų daugetas – tai tokia teisinė situacija, kai asmuo yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už kelias nusikalstamas veikas, padarytas iki apkaltinamojo nuosprendžio už bent vieną iš jų priėmimo.

Vadovaujantis šiuo apibrėžimu galima skirti šiuos nusikalstamų veikų daugeto požymius: asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už kelias nusikalstamas veikas; tos nusikalstamos veikos yra padarytos iki apkaltinamojo nuosprendžio už jas priėmimo.

Pirmasis nusikalstamų veikų daugeto požymis yra tai, kad **asmuo yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už kelias nusikalstamas veikas**. Tai reiškia, kad asmuo turi padaryti dvi ar daugiau veikų, kurios atitinka BK specialiojoje dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties požymius. Gali būti padaromos tiek skirtingos nusikalstamos veikos, tiek ir atitinkančios tą patį BK straipsnį. Visos padarytos nusikalstamos veikos turi būti kvalifikuojamos atskirai, net ir tuo atveju, jei padaromos nusikalstamos veikos, atitinkančios tą patį BK straipsnį. Štai, *L. P. buvo nuteistas pagal LR BK 178 straipsnio 2 dalį, 178 straipsnio 2 dalį ir 178 straipsnio 2 dalį už tris vagystes, įvykdytas skirtingu laiku*.⁷¹ Prie šio požy-

⁷⁰ Šis skyrius parengtas disertacijos (Girdenis, T. *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojame teiseje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011) pagrindu.

⁷¹ 2008 m. vasario 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-60/2008.

mio galima priskirti ir faktą, kad traukiant baudžiamojon atsakomybėn už kelias nusikalstamas veikas turi nebūti **juridinių kliūčių, trukdančių patraukti baudžiamojon atsakomybėn**. Paprastai kaip juridinės kliūtys yra įvardijamos apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties suėjimas, atsakomybės už rengimąsi daryti nesunkų ar apysunkį nusikaltimą nebuvimas, savanoriškas atsisakymas nusikalstamos veikos padarymo, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių buvimas, įstatymo, naikinančio veikos nusikalstamumą, priėmimas, amnestija, procesinių kliūčių baudžiamajam persekiojimui buvimas. Dažniausiai pasitaikanti procesinė kliūtis baudžiamajam persekiojimui – tai nukentėjusiojo skundo nebuvimas byloje, kur toks skundas yra būtinas. Žinoma, praktikoje gali pasitaikyti ir kitų juridinių kliūčių, pavyzdžiui, imuniteto nuo valstybės baudžiamosios jurisdikcijos buvimas, asmenį išdavusios valstybės sutikimo teisti už kitą nusikalstamą veiką nebuvimas, kai teisiama asmuo išduotas pagal prašymą dėl ekstradicijos ar pagal Europos arešto orderį (specialumo taisyklės taikymas) ir t. t. Baigtinio juridinių kliūčių patraukti baudžiamojon atsakomybėn sąrašo pateikti, ko gero, neįmanoma ir nebūtina.⁷²

Taip pat yra būtina, kad **kelios nusikalstamos veikos, už kurias asmuo yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, būtų padarytos iki apkaltinamojo nuosprendžio už bent vieną iš jų priėmimo**. Būtent remiantis šiuo požymiu tampa įmanoma nusikalstamų veikų daugetą atriboti nuo nusikaltimų recidyvo.

Pavienės nusikalstamos veikos rūšys ir jų atribojimas nuo nusikalstamų veikų daugeto

Tinkamam nusikalstamų veikų kvalifikavimui labai svarbu yra nustatyti, kiek nusikalstamų veikų buvo padaryta. Pavienę nusikalstamą veiką atriboti nuo nusikalstamų veikų daugeto galima tik aiškiai suvokiant pavienės veikos rūšį. Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko šios pavienės veikos rūšys: 1) trunkamoji nusikalstama veika, 2) tęstinė nu-

⁷² Girdenis, T. *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamajoje teisėje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

sikalstama veika, 3) nusikalstama veika su alternatyviais pavojingos veikos požymiais, 4) sudėtinė nusikalstama veika.

Trunkamoji nusikalstama veika

Trunkamoji nusikalstama veika – tai tokia nusikalstama veika, kai atlikus tam tikrą veiksmą ar jo neatlikus (neveikimo atveju) asmuo papuola į nusikalstamą būseną, kuriai esant yra nuolatos realizuojamas objektyvusis pavojingos veikos požymis tol, kol kaltininkas pats nutraukia nusikalstamos veikos darymą, atsiranda aplinkybės, trukdančios toliau tęsti nusikalstamos veikos darymą, dingsta pareiga veikti ar dėl jos yra priimamas apkaltinamasis nuosprendis.

Taigi, visų pirma, svarbu yra nustatyti **trunkamosios nusikalstamos veikos pradžios momentą**. Atsižvelgiant į tai, kad trunkamoji nusikalstama veika yra galima tiek veikimu, tiek ir neveikimu, galima teigti, kad ji prasideda nuo tam tikro veiksmo atlikimo ar neatlikimo (nusikalstamo neveikimo atveju). Žinoma, neveikimo atveju pradžia turi būti siejama ne su pareigos atsiradimo momentu, o su galimybės ją įgyvendinti atsiradimu.

Antra, **trunkamosios nusikalstamos veikos atveju asmuo papuola į nusikalstamą būseną, kuriai esant yra nuolatos realizuojamas objektyvusis pavojingos veikos požymis**. Asmuo, darantis trunkamąją nusikalstamą veiką, yra nuolatinės nusikalstamos būsenos. Šiai būsenai prasidėjus, nusikalstamos veikos sudėtis jau yra visiškai realizuota ir nepriklausomai nuo to, kokių momentu ši veika bus nutraukta, asmeniui visada bus inkriminuojama baigtos nusikalstamos veikos sudėtis.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad trunkamoji nusikalstama veika gali būti laikinai sustabdoma tiek kaltininko iniciatyva, tiek ir nepriklausomai nuo jo valios. Dažniausiai taip gali atsitikti, kai trunkamoji nusikalstama veika yra daroma neveikimu. Tokiu atveju net ir esant nuolatinėi pareigai veikti, tam tikrais laikotarpiais gali dingti galimybė veikti, kas sustabdo trunkamosios nusikalstamos veikos darymą. Iš naujo atsiradus galimybei veikti, trunkamoji nusikalstama veika tęsiama, o atskiri neveikimo laikotarpiai turėtų būti vertinami iš tęstinės nusikalstamos veikos

pozicijų, t. y. susiformavus naujai kaltei, kiekvienas naujas neveikimo atvejis turėtų būti vertinamas iš nusikalstamų veikų daugeto pozicijų.

Paskutiniu **trunkamosios nusikalstamos veikos požymiu reikia laikyti tai, kad ji turi pabaigą**. Daugumos mokslininkų nuomone, trunkamoji veika iš esmės gali baigtis trimis būdais: kaltininkas pats nutraukia nusikalstamos veikos darymą, atsiranda aplinkybės, trukdančios toliau tęsti nusikalstamos veikos darymą, arba dingsta pareiga veikti. Aplinkybės, trukdančios toliau tęsti nusikalstamos veikos darymą, gali būti labai įvairios – trunkamąją veiką gali nutraukti teisėsaugos institucijos ar kiti asmenys (pavyzdžiui, surandamas neteisėtai laikomas ginklas), ją gali užbaigti ir gamtos jėgos (pavyzdžiui, narkotikai sudega kartu su namu, kuriame buvo laikomi) ir t. t. O kai trunkamoji nusikalstama veika yra daroma neveikimu – tai ją taip pat gali užbaigti ir pareigos veikti pasibaigimas (pavyzdžiui, vengimas išlaikyti vaiką (BK 164 straipsnis) yra galimas, kol yra pareiga tą vaiką išlaikyti, kuri baigiasi jam mirus).

Atskiro dėmesio nusipelno situacijos, kai trunkamąją nusikalstamą veiką nutraukia teisėsaugos institucijos. Paprastai, kai trunkamoji nusikalstama veika yra daroma veikimu, veikos baigtumo momento nustatymas nekelia jokių problemų – veika yra baigta, kai išimamas iš disponavimo daiktas, kurio laikymas yra draudžiamas (narkotikai, ginklai ir t. t.), išlaisvinamas įkaitas ir t. t. Tačiau teismų praktikoje kyla rimtų problemų, kai susiduriama su neveikimu daroma nusikalstama veika, nes išaiškinus nusikalstamą neveikimą pareiga veikti niekur nedingsta, todėl kyla klausimas – iki kada trunka tokia nusikalstama veika? Jei neveikimu yra daroma nusikalstama veika, numatyta materialioje nusikalstamos veikos sudėtyje, tai trunkamosios veikos pabaiga reikėtų laikyti momentą, kai nebekeliama grėsmė baudžiamojo įstatymo saugomai vertybei (pavyzdžiui, pradedama rūpintis kūdikiu, kuriuo mama nesirūpino). Tačiau visai kitaip turi būti vertinamos situacijos, kai teisėsaugos institucijoms nustačius nusikalstamo neveikimo faktą bei pradėjus ikiteisminį tyrimą, asmuo nepradedą veikti, dėl to baudžiamojo įstatymo vertybei ir toliau yra daroma žala (pavyzdžiui, BK 164 straipsnis – vengimas išlaikyti vaiką). Tokią veiką nutraukti gali tik teisinis jos

įvertinimas. Po tokio įvertinimo trunkamoji veika yra nutraukiama ir pradedami skaičiuoti senaties terminai, o tolesnis pareigos nevykdymas turi būti vertinamas kaip nauja nusikalstama veika, kuri yra pakartotinė nutrauktosios atžvilgiu.

Tačiau pagrindinė tiek teorinė, tiek ir praktinė problema – ką laikyti teisiniu įvertinimu, nutraukiančiu trunkamąją nusikalstamą veiką? Šiuo klausimu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika yra prieštaringa. Štai vienoje byloje *Vilniaus rajono apylinkės teismo 2006 m. kovo 2 d. nuosprendžiu A. P. buvo nuteista pagal BK 164 str. už tai, kad vengė išlaikyti savo dvi dukras laikotarpiu nuo 2003 m. vasario 21 d. iki 2005 m. lapkričio 1 d. (ir kaltinime nenurodytas laikotarpis nuo 2005 m. lapkričio 1 d. iki 2006 m. kovo 23 d.), paskiriant bausmę ir atidedant jos vykdymą. Bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu ji ir toliau vengė išlaikyti dukras, todėl Vilniaus rajono apylinkės teismo 2008 m. kovo 18 d. nuosprendžiu ji ir vėl buvo nuteista pagal BK 164 str. už vengimą išlaikyti vaikus laikotarpiu nuo 2006 m. kovo 23 d. iki 2007 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad, nevykdydama pareigos išlaikyti savo vaikus, A. P. padarė naują trunkamą nusikalstamą veiką, dėl kurios praėjus beveik metams po jos nuteisimo 2006 m. kovo 2 d. apylinkės teismo nuosprendžiu buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas.*⁷³

Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėjo jau prie kitos išvados. *I. K. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu buvo nuteista pagal BK 245 straipsnį už tai, kad, būdama UAB vadovė, laikotarpiu nuo 2003 m. sausio 20 d. iki 2003 m. kovo 24 d. ir nuo 2007 m. kovo 7 d. iki 2009 m. kovo 26 d. be pateisinamos priežasties nevykdė Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2002 m. kovo 26 d. sprendimo, pagal kurį privalėjo išmokėti buvusiai UAB darbuotojai A. B. 19 665,86 Lt. Šioje byloje Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad kaltinamojo akto priėmimas nutraukia trunkamąją nusikalstamą veiką, konstatuodamas, jog teismų praktikoje susiformavusios nuostatos vis dėlto nepateikia vienareikšmio atsakymo, kaip nustatyti-
nas nusikalstamos veikos laikas, kai ji padaroma nevykdant savo pareigos (neveikimu) ir proceso metu įtariamasis ar kaltinamasis savo pareigos taip*

⁷³ 2009 m. vasario 24 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-68/2009.

ir neįvykdo (veika faktiškai lieka nenutraukta). Teisėjų kolegijos vertinimu, tokiais atvejais būtina remtis tam tikru procesiniu kriterijumi, žyminčiu tokios nusikalstamos veikos padarymo laiką, nuo kurio ir turi būti skaičiuojamas senaties terminas. Pažymėtina, kad nusikalstamos veikos padarymo laikas yra aplinkybė, kuri privalomai nurodoma kaltinamajame akte (BPK 219 straipsnio 3 punktą). Pažymėtina ir tai, kad prokuroras kaltinamajame akte negali nurodyti būsimo trunkančios nusikalstamos veikos laiko. Vadovaujantis BPK 255 straipsnyje nustatytais bylos nagrinėjimo ribomis, teismas juridiskai saistomas kaltinamajame akte nurodytomis nusikalstamos veikos aplinkybėmis, tarp jų ir nurodytu tokios veikos laiku. Nagrinėjamoje byloje kaltinamajame akte tiksliai nurodytas laikas, iki kurio truko nusikalstama veika, – 2009 m. kovo 26 d. Apeliacinės instancijos teismas, nutraukdamas bylą dėl senaties, nurodė, kad būtent nuo šio laiko ir turėjo būti skaičiuojamas senaties terminas. Konstatuotina, kad taip sprenddamas teismas įstatymo taikymo klaidos nepadarė.⁷⁴

Analizuojant šias dvi, viena kitai prieštaraujančias, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylas galima pastebėti, kad trunkamosios nusikalstamos veikos pabaiga Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laiko arba kaltinamojo akto priėmimo laiką⁷⁵, arba apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo momentą.⁷⁶ Abi šios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicijos yra kritikuotinos.

Visų pirma, jei trunkamosios veikos pabaigos laiku laikysime kaltinamojo akto priėmimo momentą, tai teismų praktikoje neretai atsiranda gana paradoksaliausios situacijos (kaip ir atsitiko minėtos bylos atveju), kai asmuo, vis dar darantis nusikalstamą veiką (t. y. tyčia nusikalstamai nevykdantis pareigos), negalės būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties suėjimo. Be to, kaltinamuoju aktu nutraukus trunkamąją nusikalstamą veiką sukuriamas tokia, gana keista, procesinė situacija, kai priimant kaltinamąjį aktą kartu asmeniui reikėtų įteikti ir naują pranešimą apie įtarimą. Tokiu

⁷⁴ 2012 m. lapkričio 27 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-484/2012.

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ 2009 m. vasario 24 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-68/2009.

būdu iš vienos nusikalstamos veikos, už kurią asmuo dar nėra nuteistas, galima dirbtinai padaryti kelias, dėl ko nepagrįstai pasunkėtų tokio asmens teisinė padėtis.⁷⁷

Jei trunkamosios veikos pabaigos laiku laikysime apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo momentą, tai ir vėl susidursime su gana įdomia situacija. Teismas priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį negalėtų nustatyti daromos veikos pabaigos momento, nes jis bus aiškus tik nuosprendžiui įsiteisėjus. Todėl neįmanomas ir tinkamas baudžiamosios atsakomybės individualizavimas, nes sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimus reikia atsižvelgti į visą asmens padarytą nusikalstamą veiką. Pripažinus, kad trunkamosios nusikalstamos veikos pabaiga yra apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimas, dalis (atsižvelgiant į apeliacinio proceso trukmę, gali susidaryti tokia situacija, kad net didžioji dalis asmens daromos nusikalstamos veikos liktų neįvertinta apkaltinamuoju nuosprendžiu, kas prieštarautų teisingumo principui.⁷⁸

Sprendžiant šią problemą reikėtų pasirinkti tarpinį variantą ir trunkamosios nusikalstamos veikos pabaiga laikyti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo momentą. Tokia nuostata buvo išreikšta ir vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje, deja nepateikiant platesnių šio sprendimo motyvų: „nusikalstamas pagal BK 164 straipsnį [...] yra trunkamoji veika, kuri tęsiasi iki nuosprendžio priėmimo“⁷⁹. Atsižvelgiant į tai, kad asmuo turėtų būti laikomas teistu nuo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo momento (žinoma, tik tada, jei apkaltinamasis nuosprendis įsiteisėja), manytina, kad tokiu atveju trunkamoji nusikalstama veika yra nutraukiama priimant apkaltinamąjį nuosprendį (t. y. kai asmuo valstybės vardu yra pasmerkiamas dėl pareigos nevykdymo), o ne jam įsiteisėjus. Be to, tokiu būdu būtų užtikrinama, kad visa asmens daroma nusikalstama veika būtų tinkamai įvertinta priimant apkaltinamąjį nuosprendį. Taip pat akivaizdu, kad teismas, nagrinėdamas bylą, galėtų

⁷⁷ Žalnieriuonas, L.; Girdenis, T. Vengimo išlaikyti vaiką probleminiai kvalifikavimo aspektai ir alternatyvūs normai instrumentai. *Jurisprudencija*. 2013, 20 (2): 711–713.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ 2007 m. lapkričio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-695/2007.

įvertinti ir asmens galimybę veikti už tą laikotarpį, kuris ir nenurodytas kaltinamajame akte. Pasikeitus asmens turtinei padėčiai (t. y. dingus galimybei pagal teismo sprendimą materialiai išlaikyti vaiką) teismo nagrinėjimo metu, tiek gynybos, tiek kaltinimo iniciatyva teismas galėtų šį faktą įvertinti. Natūralu, kad šis tarpinis problemos sprendimo būdas nėra tobulas baudžiamojo proceso aspektu, tačiau kiti anksčiau minėti sprendimai tiek baudžiamojo proceso, tiek baudžiamosios teisės prasme yra blogesni. Taigi siūloma rinktis mažesnę blygybę, pirmenybę suteikiant teisingam baudžiamosios teisės taikymui, pažeidžiant tam tikras baudžiamojo proceso nuostatas.⁸⁰

Kalbant apie trunkamąją veiką, praktikoje gali iškilti problemų dėl bendrininkavimo galimybės, kai veika yra trunkamoji. Baudžiamosios teisės teorijoje išsakoma nuomonė⁸¹, kad bendrininkavimas be išankstinio susitarimo po to, kai prasidėjo trunkamoji veika, yra negalimas, nes nusikalstamos veikos sudėtis jau yra realizuota. Tokius atvejus yra siūloma laikyti prisidėjimu prie nusikalstamos veikos. Tačiau su tokia nuomone reikėtų nesutikti. Norint išspręsti šią problemą reikia pažvelgti į atsakomybės esant bendrininkavimui esmę. Pagrindinis motyvas bausti bendrininkus yra tai, kad jų veiksmai priežastiniu ryšiu susiję su padaryta nusikalstama veika. Todėl jeigu bendrininko veiksmai padeda toliau tęsti nusikalstamos veikos darymą (yra susiję priežastiniu ryšiu), tai turi būti pripažįstama bendrininkavimu, nepaisant to, kad nusikalstamos veikos sudėtis jau buvo realizuota tik trunkamajai veikai prasidėjus. Pavyzdžiui, asmuo vengia pagal teismo sprendimą išlaikyti vaiką, slėpdamas savo pajamas ir turtą. Šį faktą sužinojęs draugas pasiūlo geresnį ir saugesnį būdą, kaip paslėpti turimas lėšas. Akivaizdu, kad tokie draugo veiksmai yra tiesioginiu priežastiniu ryšiu susiję su tolesniu vengimu išlaikyti vaiką, tad jis turėtų būti pripažįstamas padėjėju, nepaisant to, kad tai nebuvo iš anksto pažadėta ir kad jau pirminis turto

⁸⁰ Žalnierius, L.; Girdenis, T. Vengimo išlaikyti vaiką probleminiai kvalifikavimo aspektai ir alternatyvūs normai instrumentai. *Jurisprudencija*. 2013, 20(2): 711-713.

⁸¹ Kulichenko, N. N. *Ugolovno-pravovaja ocenka edinichnogo slozhnogo prestuplenija*. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk [Criminal-Legal Evaluation of a Single Complex Offense. Dissertation of Candidate of Law Science]. Omsk, 2006, p. 158-160.

bei pajamų slėpimas visiškai realizavo BK 164 straipsnio sudėtį. Todėl galima daryti išvadą, kad trunkamosios veikos atveju bendrininkavimas yra galimas iki pat faktinio trunkamosios veikos pabaigos momento, t. y. iki to momento, kai veika yra nutraukiama.

Tęstinė nusikalstama veika

Tęstinės nusikalstamos veikos samprata. Prieš aptariant tęstinės nusikalstamos veikos sampratą ir požymius, būtina suvokti tęstinės nusikalstamos veikos esmę. O esmė yra paprasta – tęstinė nusikalstama veika yra pavienė nusikalstama veika, pasižyminti visais pavienės nusikalstamos veikos bruožais. Tačiau esminis jos skirtumas nuo paprastosios pavienės nusikalstamos veikos yra tai, kad tęstinė nusikalstama veika dėl tam tikrų objektyvių priežasčių yra atliekama ne viena pavojinga veika, o keliomis. Žinoma, atliekant kelias pavojingas veikas galima kelis kartus realizuoti ir kitus fakultatyvius objektyvius nusikalstamos veikos sudėties požymius, kurie yra glaudžiai susiję su kiekvienos pavojingos veikos padarymu. Pavyzdžiui, tęstine veika vagiant turtą iš vieno buto yra kelis kartus realizuojamas pavojingos veikos (grobimo) požymis, natūralu, kad kelis kartus realizuojamas ir būdas (įsibraunant į patalpą), kiekvieną kartą yra pagrobiamas tam tikro turto dalis, dėl to galima ir dalyką suskaidyti į atskiras dalis. Tačiau tas atskiras veikas į vieną visumą turi sieti kiti pavojingą veiką (ne asmenį, darantį nusikalstamą veiką) apibūdinantys pagrindiniai sudėties požymiai – viena kaltė, viena baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė. Būtent atsižvelgiant į tai, kad tęstinei nusikalstamai veikai būdingas glaudus atskirų pavojingų veikų ryšys, ir turi būti konstruojama tęstinės nusikalstamos veikos samprata.

Vienos tęstinės nusikalstamos veikos sampratos baudžiamosios teisės moksle nėra, tačiau reikia pripažinti, kad didžiulę įtaką vienodinant tęstinės nusikalstamos veikos sampratą Lietuvos teismų praktikoje turėjo 2007 m. spalio 18 d Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos priimta nutartis, kurioje ir buvo suformuluota tęstinės nusikalstamos veikos samprata bei įvardyti jos požymiai. „Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką tęstine nusikalstama

veika laikoma tokia veika, kuri susideda iš dviejų ar daugiau tapačių ar vienaarūšių veiksmų, iš kurių kiekvienas, vertinamas atskirai, atitinka to paties BK specialiosios dalies straipsnyje numatyto nusikaltimo ar baudžiamojo nusizengimo objektyviusius požymius, tačiau jie visi yra jungiami vieno sumanymo (vieningos tyčios). Tęstiniu nusikaltimu pripažįstami keli tapačius laiko požūriū vienas nuo kito nenutolę veiksmai, padaryti analogišku būdu, analogiškomis aplinkybėmis, įgyvendinant vieną sumanymą dėl to paties dalyko (pavyzdžiui, grobiant turtą iš to paties šaltinio, padarant žalą tam pačiam savininkui ir t. t. Kasacinė byla Nr. 2K-307/2007).⁸² Apibendrinus Lietuvos teismų praktikos ir mokslo apibrėžimus, galima teigti, kad tęstinė nusikalstama veika – tai tokia veika, kuri susideda iš kelių pavojingų veikų, kurių kiekviena atskirai gali būti vertinama kaip savarankiška nusikalstama veika (ar analogiškas teisės pažeidimas) pagal tą patį BK straipsnį, siejamų vieno kaltės turinio bei pažeidžiančių tą pačią vieną tiesioginę baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę.

Tęstinės nusikalstamos veikos požymiai:

- 1) tęstinė nusikalstama veika susideda iš kelių veikų;**
- 2) kelios veikos, vertinant atskirai, atitinka to paties BK specialiosios dalies straipsnyje numatyto nusikaltimo ar baudžiamojo nusizengimo objektyviusius požymius;**
- 3) atskirai paimtos veikos turi būti nusikalstamos ar sudaryti analogišką teisės pažeidimą;**
- 4) atskiras veikas sieja vieninga kaltininko tyčia;**
- 5) visos veikos yra nukreiptos į vieną tiesioginę baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę ar padarytos iš vieno šaltinio.**

Visų pirma, praktiškai visuotinai pripažįstama, kad tęstinė nusikalstama veika **susideda iš kelių veikų**, įvardijamų epizodais. Štai minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinėje nutartyje teigiama, kad tęstinė nusikalstama veika tai „tokia veika, kuri susideda iš dviejų ar daugiau tapačių ar vienaarūšių veiksmų“⁸³. Nors tiksliau būtų tęstinę

⁸² 2007 m. spalio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-412/2007.

⁸³ Ten pat.

nusikalstamą veiką sieti su kelių veikų (kurios gali būti padaromos tiek veikimu, tiek ir neveikimu) padarymu.

Kaip antras požymis yra įvardijama tai, kad šios **kelios veikos vertinant atskirai, atitinka to paties BK specialiosios dalies straipsnyje numatyto nusikaltimo ar baudžiamojo nusizengimo objektyviusius požymius**⁸⁴ (veikos požymį⁸⁵). Būtent šis požymis ir yra tęstinės nusikalstamos veikos išskyrimo kaip tokios pagrindas, nes esant tokioms aplinkybėms, kai yra daromos tapačios ar panašios veikos, atitinkančios vieną BK straipsnį, iškyla pavienės veikos atribojimo nuo daugeto problema. Kadangi tęstinė nusikalstama veika yra pavienės veikos rūšis, tai atliekant atskirus kūno judesius ar neveikimus turi būti įgyvendinama tik viena nusikalstamos veikos sudėtis, todėl būtina, kad visi tęstinės nusikalstamos veikos epizodai atitiktų to paties BK straipsnio dispozicijoje aprašytą veikos požymį. Šį teiginį puikiai iliustruoja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 49 dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose, kuriame rašoma, jog „*negali būti laikomas vienu tęstiniu nusikaltimu toks atvejis, kai asmuo turėdamas vieningą sumanymą padaro BK 149 ir 150 straipsniuose numatytas veikas, t. y. lytiškai santykiauja ir tenkina lytinę aistrą su nukentėjusiuoju*“⁸⁶.

Kalbant apie juridinių veikų tapatumą (atitiktį tam pačiam BK straipsniui) reikia atkreipti dėmesį, kad jis turi būti suprantamas kaip nusikalstamos veikos pagrindinės sudėties tapatumas, pripažįstant ir kvalifikuojančius požymius.⁸⁷ Taigi tais atvejais, kai tame pačiame BK straipsnyje yra numatyta ir kvalifikuota sudėtis (pavyzdžiui, BK 178

⁸⁴ 2007 m. spalio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-412/2007.

⁸⁵ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Antroji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 264.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 12 30 nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosios bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 22.

⁸⁷ Saninskij, R. A. *Teoretiko-zakonodatelnye i pravoprimenitelnye aspekty mnozhestvennosti prestuplenij. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Theoretical Legislative and Law Enforcement Aspects of Multiple Offenses. Dissertation of Candidate of Law Science]. Sankt-Peterburg, 2004, p. 52.

straipsnio 3 dalis – vagystė stambiu mastu, BK 129 straipsnio 2 dalies 5 punktas – nužudymas dviejų ar daugiau žmonių ir t. t.), tęstinė veika gali peraugti iš paprastos nusikalstamos veikos sudėties į kvalifikuotą ir turi būti kvalifikuojama pagal sunkiausią kvalifikuojantį požymį.

Trečiasis tęstinės nusikalstamos veikos požymis nurodo, kad **atskirai paimtos veikos turi būti nusikalstamos ar sudaryti analogiška teisės pažeidimą**. Tai reiškia, kad kiekviena atskirai paimta veika jau realizuoja nusikalstamos veikos sudėties objektyviusius požymius. Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai atskiri kūno judesiai dėl sukeltų padarinių ar dalyko kiekybinės išraiškos nesudaro nusikalstamos veikos sudėties objektyviųjų požymių visumos. Tai ypač būdinga tais atvejais, kai analogiškos veikos gali užtraukti ir administracinę (ar drausminę), ir baudžiamąją atsakomybę. Šią problemą puikiai iliustruoja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdys:

*V. S. nuteistas už tai, kad per 16 kartų, laikotarpiu nuo 2003 m. birželio 28 d. iki 2003 m. liepos 6 d., įvairiose Kauno miesto ir rajono degalinėse pagrobė įvairų kiekį benzino. Kartais prisipildavo degalų už mažesnę nei 1 MGL sumą, o kartais už didesnę.*⁸⁸ Tai reiškia, kad vienais atvejais V. S. atskiri veiksmai turėjo tik administracinio teisės pažeidimo požymių, o kitais jau ir baudžiamojo nusižengimo požymių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje teigė, kad tęstinio „[...] nusikaltimo ypatumas yra tas, kad jis daromas ne ištisai, o susideda iš atskirų veiksmų, kurie kitomis aplinkybėmis sudaro savarankiškus nusikaltimus“⁸⁹, tačiau net tais atvejais, kai atskiri veiksmai atitikdavo tik administracinio teisės pažeidimo požymius, šioje byloje tai buvo įvertinta kaip vieno tęstinio nusikaltimo epizodai. Taigi atskiri veiksmai gali būti ne tik nusikalstami, bet gali atitikti ir kitokio teisės pažeidimo požymius (nagrinėjamu atveju – administracinį teisės pažeidimą, o pavyzdžiui, piktnaudžiavimo atveju, BK 228 straipsnį – drausminį nusižengimą).

Kaip kitas tęstinės nusikalstamos veikos požymis yra įvardijama tai, kad visus kūno judesius turi sieti **vieninga kaltininko tyčia**. Toks

⁸⁸ 2004 m. gegužės 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-307/2004.

⁸⁹ Ten pat.

reikalavimas suformuluotas ne tik baudžiamosios teisės teorijoje, bet ir Lietuvos teismų praktikoje.⁹⁰ Vieninga tyčia „reiškia, kad kaltininkas turi vieną sumanymą ir visus kūno judesius suvokia ne kaip atskiras veikas, o kaip vieną veiką, vieną nusikalstamą veiką“⁹¹. Be to, pažymėtina, kad kaltininko tyčia turi susiformuoti iki pirmos veikos darymo pradžios arba jos darymo metu. Tais atvejais, kai tyčia susiformuoja iš naujo po kiekvienos veikos atlikimo, nusikalstama veika negali būti laikoma tęstine ir sudaro nusikalstamų veikų daugetą. Minėtą teiginį galima pagrįsti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacine byla, kurioje *D. A. buvo kaltinamas tuo, kad per keturis kartus įsibraudamas į patalpą iš kaimynų pagrobė atitinkamai 300 litų, 200 litų, 420 litų ir 280 litų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, kad šiuo atveju veika nebuvo tęstinė, nes „kaltininko tyčios vieningumą paneigia ir paties kasatoriaus parodymai, kad jis nusprendavo įsibrauti į nukentėjusiosios namą tik tada, kai jam prireikdavo pinigų. Tai rodo, kad kiekvienu vagystės atveju susiformuodavo savarankiška tyčia“⁹². Tapačiai situacija vertinama ir bylose, susijusiose su narkotinių medžiagų platinimu, – tais atvejais, kai asmuo kelis kartus tam pačiam asmeniui parduoda narkotinių medžiagų, neįrodžius vieningos tyčios, veiksmai vertinami kaip nusikalstamų veikų daugetas: „nuteistasis Ž. Ž. kelis kartus psichotropines medžiagas įgijo, jas laikė turėdamas tikslą parduoti ar kitaip platinti ir atitinkamai kelis kartus jas pardavė. Pats Ž. Ž. neparodė, kad jis veikė vieninga tyčia, t. y. buvo iš anksto suplanavęs savo nusikalstamą veiką tęsti ateityje ir atlikti kelis analogiškus veiksmus, to nepatvirtina ir kiti byloje surinkti įrodymai. Priešingai, kaip matyti iš Ž. Ž. parodymų, jam kildavo naujas*

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 21; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas su pakeitimais, padarytais 1999 m. birželio 18 d., „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 str.)“. *Teismų praktika*. 1998, 10, 11.

⁹¹ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Antroji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Justitia, 2009. p. 264.

⁹² 2001 m. rugsėjo 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-671/2001.

*sumanymas pakartoti nusikalstamą veiką, sėkmingai pardavus psichotropines medžiagas. Ž. Ž. psichotropinių medžiagų kiekvieną kartą gaudavęs iš ikiteisminio tyrimo metu nenustatyto asmens, jas parduodavo, po to iš to paties asmens vėl įgydavo psichotropinių medžiagų. Esant tokioms aplinkybėms, įvertinus nuteistojo Ž. Ž. veikos pobūdį, o būtent kiekvieną kartą naujai susiformavusių tyčių dėl veiksmų nevienkartiškumo, kolegija laiko, jog nėra pagrindo pripažinti, kad Ž. Ž. nusikalstama veika yra tęstinio pobūdžio. Ž. Ž., kiekvieną kartą neteisėtai įgydamas ir laikydamas, turint tikslą platinti ir parduodamas psichotropines medžiagas, veikė turėdamas savarankišką sumanymą, tai yra padarė kelis savarankiškus nusikaltimus.*⁹³ Paprastai kaip viena tyčia bylose, susijusiose su narkotinių medžiagų platinimu, yra vertinami tokie atvejai, „kai pagal susitarimą su pardavėju asmuo vieną kartą nupirkta psichotropines ar narkotines medžiagas iš jo atsiima dalimis ne vienu metu; kai asmuo, sumanęs pasigaminti tam tikrą medžiagų kiekį, jas gamina kelis kartus; kai kartą įsigijęs medžiagų, turėdamas tikslą parduoti, jas pardavinėja, ne vieną kartą parduodamas dalimis vienam ir tam pačiam asmeniui ar keliems asmenims, ir pan.“⁹⁴.

Taip pat pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir visa Lietuvos teismų praktika kaip tęstinės nusikalstamos veikos požymį pripažįsta tik vieningą tyčių. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimu Nr. 46 dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose 16 punktu „nužudymas kvalifikuojamas pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 5 punktą (dviejų ar daugiau žmonių), kai kaltininkas nužudo bent du asmenis [...] skirtingu laiku, veikdamas tiesiogine tyčia pagal bendrą nusikalstamą sumanymą nužudyti bent du asmenis“⁹⁵. O neatsargus gyvybės atėmimas dviem ir daugiau asmenų kvalifikuojamas

⁹³ 2006 m. kovo 10 d. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-29, 2006.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232¹, 232², 232⁵, 232¹⁰ str.)“⁹⁴. *Teismų praktika*. 2002, 17.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“⁹⁵. *Teismų praktika*. 2004, 21.

pagal BK 132 straipsnio 2 dalį „tada, kai gyvybė atimama ne mažiau kaip dviem žmonėms viena kaltininko veika“⁹⁶, o tai iš esmės reiškia, kad neatsargus gyvybės atėmimas dviem ir daugiau asmenų negali būti tęstinis ir susidėti iš kelių atskirų veikų. Nors yra manančių, kad tęstiniai nusikaltimai gali būti padaromi ne tik tyčia, bet ir neatsargiai.⁹⁷

Kitas tęstinės nusikalstamos veikos požymis yra siejamas su tuo faktu, kad **visos veikos (kūno judesiai)⁹⁸ yra nukreiptos į vieną baudžiamąjo įstatymo saugomą vertybę⁹⁹ ar padarytos iš vieno šaltinio¹⁰⁰**. Šio požymio aiškinimas sukelia nemažai problemų tiek teorijoje, tiek praktikoje. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką pastebėta, kad šie požymiai nėra visuotinai pripažįstama tiesa ir neretai analogiškose bylose pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priima skirtingus sprendimus.

Paprastai vieno šaltinio požymis yra taikomas turtinėms nusikaltamoms veikoms. Tačiau skirtingose bylose teismai ne visada vienodai vertina vieno šaltinio požymį. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacinėje nutartyje išnagrinęs D. A. kasacinį skundą konstatavo, kad vienas iš tęstinio nusikaltimo požymių yra „grobimas iš vieno šaltinio (vieno savininko)“¹⁰¹, kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paneigdamas kasatoriaus teiginį, kad jo veika yra tęstinė, kaip argumentą įvardijo tai, kad buvo įsibrauta į skirtingus nukentėjusiųjų namus ir pagrobti skirtingų nukentėjusiųjų daiktai¹⁰², tokiu būdu patvirtindamas vie-

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 21.

⁹⁷ Girdenis, T. *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamajame teiseje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

⁹⁸ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Antroji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 264.

⁹⁹ Ten pat.

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ 2001 m. rugsėjo 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-671/2001

¹⁰² 2007 m. kovo 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-181/2007.

no šaltinio požymį tęstinėse veikose. Nors nagrinėdamas kitas bylas¹⁰³, tarp jų ir jau minėtą bylą¹⁰⁴, kai *V. S. buvo nuteistas už tai, kad per 16 kartų, laikotarpiu nuo 2003 m. birželio 28 d. iki 2003 m. liepos 6 d., įvairiose Kauno miesto ir rajono degalinėse pagrobė įvairių kiekį benzino*, vieno šaltinio kaip tęstinės nusikalstamos veikos požymio netaikė. Analizuojant *V. S.* bylą akivaizdu, kad šiuo atveju nėra vienos tęstinės nusikalstamos veikos, nes kaltininkas kurą vogė iš skirtingų degalinių, priklausančių skirtingiems savininkams, t. y. iš skirtingų šaltinių. Vagysčių bylose galima teigti, kad vieno šaltinio požymis paprastai yra taikomas, bet visai kitokia situacija yra plėšimų bylose. Tais atvejais, kai nusikaltimo metu yra apiplėšiami keli asmenys (keli nukentėjusieji), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neaiškiais motyvais vieno šaltinio požymio gana dažnai netaiko.¹⁰⁵ Tačiau galima rasti bylą, kuriose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas esant analogiškiems plėšimo atvejams jau taiko vieno šaltinio požymį.¹⁰⁶ Kalbant apie turto prievartavimo bylas, vieno šaltinio požymis, nors tiesiogiai ir neįvardytas, yra vartojamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarime „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. Jame teigiama, jog „*jei turtas prievartaujamas iš kelių nukentėjusiųjų tuo pačiu metu ir motyvu, bet iš kiekvieno atskirai, veika kvalifikuojama kaip pakartotinė*“¹⁰⁷, tai reiškia, kad kelių šaltinių (nukentėjusiųjų) buvimas nusikaltimo pripažinimą tęstiniu daro negalimą, net ir tuo atveju, jei yra vieninga tyčia. Sumaiš-

¹⁰³ 2007 m. kovo 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2007.

¹⁰⁴ 2004 m. gegužės 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-307/2004.

¹⁰⁵ 2006 m. rugsėjo 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-505/2006; 2007 m. balandžio 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje 2K-328/2007.

¹⁰⁶ 2004 m. sausio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje 2K-99/2004; 2007 m. lapkričio 27 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-743/2007.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. *Teismų praktika*. 1996, 3-4.

ties gali sukelti kitas minėto nutarimo teiginys, kad „*prievartavimas iš kelių asmenų vertinamas kaip vienas nusikaltimas, kai reikalavimas buvo pareikštas vienu metu keliems dalyvaujantiems asmenims*“¹⁰⁸, kuris lyg ir paneigia vieną šaltinį kaip požymį, tačiau tai yra ne- tiesa. Antruoju atveju apskritai nėra tęstinės nusikalstamos veikos, nes nėra pirmojo tęstinės nusikalstamos veikos požymio – kelių tapačių veiksmų. Turto prievartavimas yra baigtas nuo neteisėto reikalavimo pareiškimo, kuris gali būti pareikštas ir keliems asmenims vienu metu. Tas visai netinka vagysčių ir plėšimų bylose, kur grobimas skirtingų daiktų iš skirtingų asmenų visada sudaro atskiras veikas, nors tie grobimai gali būti padaromi ir tuo pačiu metu, toje pačioje vietoje, panaudojant tą patį grasinimą. Tokia skirtinga Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika kėlė daug problemų, nes buvo neaišku, ar šaltinis yra tęstinės nusikalstamos veikos požymis, ar ne. Šią problemą turėjo išspręsti 2007 m. spalio 18 d Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos priimta nutartis, kurioje teismas pasisakė, kad tęstinė nusikalstama veika yra padaroma „*grobiant turta iš to paties šaltinio, padarant žalą tam pačiam savininkui*“¹⁰⁹. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje vis dar pasitaiko bylų, prieštaraujančių minėtai nutarčiai ir netaikančių šaltinio kaip tęstinės nusikalstamos veikos požymio.¹¹⁰

Vieno šaltinio samprata yra vartojama turtinėms nusikalstamoms veikoms, kitokio pobūdžio veikoms vietoj vieno šaltinio paprastai yra vartojama vieno nukentėjusiojo sąvoka, o kelių nukentėjusiųjų buvimas paneigia tęstinės nusikalstamos veikos galimybę. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimu Nr. 49 dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose yra teigiama, kad „*jei asmuo per tam tikrą laiką tarpą kelis kartus lytiškai santykiauja arba kelis kartus tenkina lytinę aistrą su tuo pačiu nukentė-*

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. *Teismų praktika*. 1996, 3-4.

¹⁰⁹ 2007 m. spalio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-412/2007.

¹¹⁰ 2009 m. kovo 24 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2009.

*jusiuoju prieš jo valią esant vieningai tyčiai, keli lytiniai santykiavimai arba keli lytinės aistros tenkinimo veiksmai vertinami kaip vienas tęstinis nusikaltimas. [...] Jei asmuo lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą su keliais nukentėjusiais, padarytos veikos sudaro nusikaltimų sutaptį ir kiekvieno nukentėjusiojo išžaginimas ar seksualinis prievartavimas kvalifikuojamas kaip atskiras nusikaltimas*¹¹¹. Išimtis sudaro tie atvejai, kai pačioje normoje yra numatyta, kad nukentėjusiais gali būti keli asmenys (pavyzdžiui, BK 129 straipsnio 2 dalies 5 punktą – nužudymas dviejų ar daugiau asmenų), tada vieno šaltinio ar nukentėjusiojo požymis netaikomas, nes ši įstatymo norma saugo ne vieną, o kelias gyvybes.

Nusikalstama veika su alternatyviais pavojaus veikos požymiais

BK yra nusikalstamos veikos sudėčių, kuriose aprašomos kelios alternatyvios veikos (pavyzdžiui, BK 201, 237, 253, 259 straipsniai ir t. t.). Tokios sudėtys yra vadinamos sudėtimis su alternatyviais veikos požymiais. Jų ypatumas yra tas, kad kiekvienas atskiras alternatyvus veikos požymis gali sudaryti baigtos nusikalstamos veikos sudėtį, tačiau paprastai kelių tokių alternatyvių veikų padarymas yra kvalifikuojamas pagal vieną BK straipsnį kaip pavienė nusikalstama veika. Didžioji dalis baudžiamosios teisės mokslininkų mažai dėmesio skiria nusikalstamoms veikoms su alternatyviais pavojaus veikos požymiais, apsiribodami vienintele taisykle, kad kelių veikų, kurios yra numatytos vienoje nusikalstamos veikos sudėtyje kaip alternatyvios, padarymas nekvalifikuotinas pagal nusikalstamų veikų daugeto taisykles, o sudaro pavienę nusikalstamą veiką.¹¹² Tokia nuostata išreiškta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d. nutarime Nr. 37 „Dėl teismų

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosios bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 22.

¹¹² Pavilonis, V.; Bieliūnas, E. *Nusikaltimų kvalifikavimas esant jų daugetui ir baudžiamosios teisės normų konkurencijai*. Vilnius: VVU leidykla, 1984, p. 41; Chernenko, T. G. *Mnozhestvennost prestuplenij po Rossijskomu ugovnomu pravu. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Multiple Offenses in Russian Criminal Law. Dissertation of Candidate of Law Science]. Kemerovo, 2001, p. 47.

praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232¹, 232², 232⁵, 232¹⁰ straipsniai)“, kur teigiama, kad „psichotropinių ar narkotinių medžiagų gaminimas ar įgijimas ir tolesnis tų pačių psichotropinių ar narkotinių medžiagų laikymas, gabenimas, siuntimas, pardavimas ar kitoks platinimas nesudaro nusikaltimų pakartotinumom, ir veika kvalifikuojama kaip vienas nusikaltimas.“¹¹³ Analogiškai sprendžiamos ir kitos bylos, susijusios su nusikalstamų veikų su alternatyviais pavojingos veikos požymiais padarymu. Štai V. K., *be kitų nusikalstamų veikų, taip pat nuteistas pagal BK 201 str. 1 d. už tai, kad jis neteisėtai įgijo, gabeno ir laikė techninio etilo alkoholio skiedinį, o būtent: 2007 m. kovo 26 d., tiksliai nenustatytu laiku, turgavietėje, esančioje (duomenys neskelbtini) mieste, (duomenys neskelbtini), turėdamas tikslą realizuoti – atsiskaityti su darbininkais bei talkininkais už atliktus ūkio darbus – iš nenustatyto asmens už 210 Lt neteisėtai įgijo 31,2 litro 95,4 procentų techninio etilo alkoholio skiedinio, kurį neteisėtai pargabeno į savo sodybą, esančią (duomenys neskelbtini) kaime, ir neteisėtai laikė gyvenamojo namo prieganyje iki 2007 m. kovo 29 d. 20.50 val., kol kratos metu jį rado ir paėmė (duomenys neskelbtini) policijos komisariato pareigūnai.*¹¹⁴ Taigi techninio etilo alkoholio skiedinio neteisėtas įgijimas, gabenimas ir laikymas kvalifikuoti kaip pavienė nusikalstama veika.

Sprendžiant bylas, susijusias su sudėtimis, kuriose yra įtvirtintos alternatyvios veikos, reikėtų sutikti su prof. V. Piesliako nuomone¹¹⁵, pritariančia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicijai, kuri buvo išreikšta

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232¹, 232², 232⁵, 232¹⁰ str.)“. *Teismų praktika*. 2002, 17.

¹¹⁴ 2009 m. kovo 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-75/2009.

¹¹⁵ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 136–138.

dar galiojant 1961 metų BK. G. M. nuteistas pagal 1961 m. LR BK 310 str. 1 d. ir BK 16 str. 2 d., 310 str. 6 d. už tai, kad 2001 m. gegužės 20 d. Tauragės rajone, miške, pasigamino aparatą naminei degtinei gaminti ir laikė jį tame miške iki 2001 m. gegužės 25 d. Be to, G. M. nuteistas ir už tai, kad, veikdamas kartu su V. R. ir D. M., 2001 m. gegužės 25 d. Tauragės rajone, miške, pagamino 1 500 l brogos, skirtos naminei degtinei gaminti, iš kurios pasikėsino pagaminti 127,5 l naminės degtinės, tačiau degtinės nepasigamino, nes sulaukė policijos darbuotojai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pažymėjo, kad teismai nepagrįstai kasatoriaus veiksmus įvertino ne kaip vieną nusikaltimą, o kaip nusikaltimų daugetą, t. y. dviejų nusikaltimų realiąją sutaptį ir nepagrįstai kvalifikavo padarytą veiką pagal du BK straipsnius, t. y. BK 310 str. 1 d. ir BK 16 str. 2 d. ir 310 str. 6 d. BK 310 str. 1 d. numato baudžiamąją atsakomybę už naminės degtinės, brogos ar kitų namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gaminimą, laikymą, gabenimą, pardavimą ar kitokį realizavimą, taip pat ir aparatų jiems gaminti gaminimą, laikymą, gabenimą, pardavimą ar kitokį realizavimą. BK 310 str. 1 d. numatyto nusikaltimo dalykas yra naminė degtinė, broga, kiti namų gamybos stiprūs alkoholiniai gėrimai ir aparatai tokiems gėrimams gaminti. Baudžiamoji atsakomybė už naminės degtinės ir aparatų jiems gaminti gaminimą, laikymą, gabenimą, pardavimą ar kitokį realizavimą numatyta toje pačioje BK 310 str. 1 dalyje. Be to, visi anksčiau išvardyti veiksmai dėl naminės degtinės ir jai gaminti aparatų įstatyme numatyti kaip alternatyviniai, todėl baudžiamajai atsakomybei pakanka bent vieno iš jų padarymo. Jei asmuo padaro kelis BK 310 str. aprašytus veiksmus, jo veika vertintina kaip vienas nusikaltimas, jeigu BK 310 str. 1 d. aprašyti veiksmai padaryti dėl vieno ir to paties nusikaltimo dalyko. Antai, jei asmuo pagamina tam tikrą kiekį naminės degtinės, po to ją laiko, gabena, o vėliau ir parduoda, visi padaryti veiksmai vertintini kaip vienas nusikaltimas. Veika gali būti laikoma vienu nusikaltimu ir tuo atveju, jei asmuo padaro BK 310 str. 1 d. numatytas veikas dėl skirtingų BK 310 str. 1 d. numatytų nusikaltimo dalykų, tačiau visas padarytas veikas apima bendras sumanymas ir vieninga tyčia. Antai, asmuo pagamina aparatą naminei degtinei gaminti tam, kad tuo aparatu pasigamintų naminę degtinę. Šiuo atveju nusikaltimas gali turėti tęstinio nusikaltimo

požymių, jei kaltininko veiksmai apimti vieninga tyčia. Vieningą tyčią galima konstatuoti tada, kai jau gamindamas aparatą asmuo numato, kad vėliau juo gamins naminę degtinę. Tokiu atveju vis padaryti veiksmai vertintini kaip vienas tęstinis nusikaltimas ir kvalifikuojami pagal vieną BK straipsnį. Aparato naminei degtinei gaminti pagaminimas ir vėliau juo gaminimas naminės degtinės sudarytų kelis nusikaltimus, jei šias veikas neapimtų bendras sumanymas ir vieninga tyčia. Antai, asmuo pagamina aparatą naminei degtinei gaminti tikslu jį parduoti, o nepavykus jo parduoti, sugalvoja juo pasigaminti naminės degtinės.¹¹⁶ Analogiškas sprendimas priimtas ir kitoje byloje¹¹⁷. Kaip matome, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kaip papildomą nusikalstamos veikos su alternatyviomis veikomis požymį įveda vieningos tyčios buvimą, tokiu būdu priartindamas nusikalstamą veiką su alternatyviais veiksmais prie tęstinės nusikalstamos veikos. Kitose bylose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas netgi sulygina šias veikas teigdamas, jog „kelių alternatyvių veiksmų atlikimas kvalifikuotinas kaip viena tęstinė nusikalstama veika“¹¹⁸ ar „kelių alternatyvių veiksmų atlikimas kvalifikuotinas kaip viena tęstinė nusikalstama veika, jeigu jas jungia vieningas kaltininko sumanymas“¹¹⁹.

Sudėtinė nusikalstama veika

Baudžiamajame kodekse numatytos nusikalstamos veikos, apimančios kelias atskiras nusikalstamas veikas. Paprastai moksle tokios veikos yra vadinamos sudėtinėmis. Taigi, sudėtinė nusikalstama veika – tai tokia nusikalstama veika, kuri saugo dvi ar daugiau baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių, iš kurių papildoma yra lygiai ar mažiau saugoma nei

¹¹⁶ 2002 m. balandžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285/2002.

¹¹⁷ 2002 m. lapkričio 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-927/2002.

¹¹⁸ 2007 m. sausio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2007.

¹¹⁹ 2008 m. rugsėjo 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322/2008.

pagrindinė, o bent vienas iš objektyviųjų požymių gali būti vertinamas kaip atskira nusikalstama veika, kuri nėra trunkamoji.

Taigi galima skirti tokius **sudėtinės nusikalstamos veikos požymius**:

- 1) ši nusikalstama veika saugo dvi ar daugiau baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių;
- 2) papildomos šios nusikalstamos veikos baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės apsauga yra lygi ar mažesnė nei pagrindinės;
- 3) objektyvusis sudėtinės nusikalstamos veikos sudėties požymis gali būti vertinamas kaip atskira (šalutinė) nusikalstama veika;
- 4) šalutinė nusikalstama veika nėra trunkamoji.

Sudėtinėms nusikalstamoms veikoms būdinga tai, kad jos **pažeidžia kelias baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes**. Šis požymis ir yra esminis, padedantis atriboti sudėtinę nusikalstamą veiką nuo tęstinės bei trunkamosios nusikalstamų veikų, kur yra pažeidžiama viena baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė. Taip pat būtina pabrėžti, kad visos sudėtinės nusikalstamos veikos turi kelias baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, tačiau ne visos nusikalstamos veikos, kurios saugo kelias baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, yra sudėtinės. Sudėtinei nusikalstamai veikai yra būtina ir tai, kad papildomos vertybės pažeidimas galėtų sudaryti atskirą nusikalstamą veiką. Jei papildoma vertybė negali sudaryti atskiros nusikalstamos veikos, tokiu atveju nėra ir daugeto problemos, dėl to tokia veika yra laikoma ne sudėtine, o tiesiog veika su keliomis baudžiamojo įstatymo saugomomis vertybėmis. Pavyzdžiui, kontrabanda (BK 199 straipsnis) saugo kelias baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes – sąžiningą konkurenciją ir biudžetinius valstybės interesus surenkant muitus, tačiau nė viena iš šių vertybių negali sudaryti atskiros nusikalstamos veikos, todėl tai yra pavienė veika su keliomis baudžiamojo įstatymo saugomomis vertybėmis, bet ne sudėtinė nusikalstama veika.

Be to, atkreiptinas dėmesys, kad **papildomos normos baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės apsauga yra lygi ar mažesnė nei pagrindinės**. Tos baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės yra klasifikuojamos į pagrindinę ir papildomą.¹²⁰ Pagrindinė vertybė priklaus

¹²⁰ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Vilnius: 2006, p. 221.

so ne nuo šios vertybės svarbumo, o nuo jos glaudaus ryšio su rūšine baudžiamojo įstatymo saugoma vertybe. Nuo pagrindinės vertybės priklauso ir tos nusikalstamos veikos vieta Baudžiamajame kodekse (jo skyriuje). Papildoma vertybė yra tokia, kuri yra „visada pažeidžiama ar jai kyla pavojus, kėsinant į pagrindinę baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę“¹²¹. Tačiau papildoma baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė yra susijusi jau su kita (kito BK skyriaus) rūšine baudžiamojo įstatymo saugoma vertybe. Pavyzdžiui, išžaginimo norma saugo kelias vertybes – seksualinę neliečiamybę ir sveikatą. Siekiant nuspręsti, kuri vertybė yra pagrindinė, tenka pažvelgti į tai, kuri vertybė atspindi šios nusikalstamos veikos esmę, o būtent reikia nustatyti, su kokia rūšine vertybe ji yra susijusi. Kadangi išžaginimo norma yra XXI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“, pagrindine vertybe reikėtų laikyti seksualinę neliečiamybę, o sveikata savo ruožtu tampa papildoma baudžiamojo įstatymo saugoma vertybe.

Pagrindinės ir papildomos vertybės nustatymas nėra savitiksliis, nes būtent šis žingsnis yra pagrindas atribojant pavienę sudėtinę nusikalstamą veiką nuo nusikalstamų veikų daugeto. Nustaćius, kuri vertybė yra pagrindinė, o kuri yra papildoma, reikia nustatyti, kokia apimtimi yra saugoma papildoma baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė.¹²² Šiam tikslui pasiekti reikia remtis baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių svarbos lyginimu.¹²³ Kuri vertybė yra įstatymų leidėjo labiau saugoma, galima nustatyti lyginant sankcijas – kuo griežtesnė sankcija, tuo vertybė yra svarbesnė. Taigi esant sudėtinei nusikalstamai veikai, reikia lyginti jos ir nusikalstamos veikos, kuri saugo papildomą vertybę, sankcijas. Jei pagrindinės veikos sankcija yra griežtesnė ar lygi nusikalstamos veikos, kuri saugo papildomą vertybę, sankcijai, tai tokiu atveju konstatuojama, jog pavienė sudėtinė nusikalstama veika visiškai apima šalutinės (ku-

¹²¹ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Vilnius: 2006, p. 227.

¹²² Ten pat, p. 223.

¹²³ Mancev, N. I.; Sharapov, R. D. Osnovy kvalifikacii slozhnykh nasilstvennykh prestuplenij po sovokupnosti ugolovno-pravovykh norm i pri ikh konkurencii. *Pravo-vedenie* [Jurisprudence]. 2005, 4: 70-71.

ria yra saugoma papildoma vertybė) nusikalstamos veikos sudėtį, tada atskira kvalifikacija nereikalinga. Jei nusikalstamos veikos, kuri saugo papildomą vertybę, sankcija yra griežtesnė, tai tokiu atveju pagrindinės normos apsaugos apimtis nėra pakankama, dėl to susiduriama su nusikalstamų veikų daugetu.

Štai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarime Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ kalbant apie fizinį smurtą, panaudotą plėšimo metu, yra nustatyta, kad „fizinio smurto padariniai gali būti fizinio skausmo sukėlimas, nežymus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas“¹²⁴. „Jei plėšimo metu padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas, veika turi būti kvalifikuojama pagal atitinkamą BK 180 straipsnio dalį (priklausomai nuo to, kokie yra plėšimą kvalifikuojantys požymiai) ir pagal BK 135 straipsnio 2 dalies 9 punktą, nes BK 180 straipsnio 3 dalis neapima sunkaus sveikatos sutrikdymo padarinių, o BK 135 straipsnio 2 dalies 9 punkto dispozicija apima tik sveikatos sutrikdymo pasekmes dėl savanaudiškų paskatų, tačiau nenumato nuosavybės pagrobimo.“¹²⁵ Be to, „nužudymas, padarytas plėšimo ar turto prievartavimo metu, kvalifikuojamas pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 9 punktą ir atitinkamas BK 180 ar 181 straipsnio dalis priklausomai nuo kvalifikuojamųjų požymių arba pagal BK 254 straipsnio 2 dalį, 256 straipsnį ar 263 straipsnio 2 dalį, jei plėšimo ar turto prievartavimo dalykas yra daiktai, numatyti šiose normose, ir veikos, padarytos dėl savanaudiškų paskatų“¹²⁶. Analogiškai situacija yra sprendžiama ir nusikaltimų seksualinei laisvei bylose: „jei dėl išžagginimo ar seksualinio prievartavimo metu panaudoto fizinio smurto nukentėjusiajam padaromas nesunkus ar nežymus sveikatos sutrikdymas arba sukeliamas fizinis skausmas, padaryta veika papildomai pagal BK 138, 139 ar 140 straipsnį nekvalifikuojama. Tačiau jei dėl panaudoto fizinio smurto nukentėjusiojo pasipriešinimui palaužti jam padarytas tyčinis sunkus sveikatos sutrik-

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005, 23.

¹²⁵ Ten pat.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 21.

*dymas, padaryta veika kvalifikuojama kaip kelių nusikaltimų idealioji sutaptis – pagal BK 149 ar 150 straipsnį ir 135 straipsnio atitinkamą dalį. Nužudymas išžaginimo ar seksualinio prievartavimo metu priklausomai nuo nužudymo padarymo laiko kvalifikuojamas kaip nusikaltimų idealioji ar realioji sutaptis pagal BK 129 straipsnio atitinkamą dalį ir BK 149 ar 150 straipsnio atitinkamą dalį.*¹²⁷ Taigi pateiktuose pavyzdžiuose matome, kad tais atvejais, kai šalutinės nusikalstamos veikos sankcija¹²⁸ yra mažesnė (ar lygi) lyginant su pagrindinės veikos sankcija¹²⁹, tai yra sudėtinė nusikalstama veika, kuri apima minėtus padarinius. Ir atvirkščiai, tais atvejais, kai nusikalstamos veikos, saugančios papildomą baudžiamojo įstatymo saugomą objektą, sankcija yra didesnė nei pagrindinės veikos (BK 180 straipsnio 1 dalis – laisvės atėmimas iki 6 metų, o BK 138 straipsnio 2 dalies 9 punktą ir BK 129 straipsnio 2 dalies 9 punktą, atitinkamai – 12 metų bei laisvės atėmimas iki gyvos galvos), tai yra nusikalstamų veikų daugetas. Analogiškai galima lyginti sankcijas ir išžaginimo bei seksualinio prievartavimo atvejais.

Lyginant sankcijas reikia atkreipti dėmesį į tai, kad lyginti reikia pagrindinės veikos (su keliomis baudžiamojo įstatymo saugomomis vertybėmis) pagrindinės (ne kvalifikuotos) nusikalstamos veikos sudėties sankciją su šalutinės nusikalstamos veikos (saugančios papildomą baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę) sankcija. Lyginimas su pagrindine sudėtimi yra būtinas norint nustatyti tikrąją papildomos vertybės pagrindinėje nusikalstamoje veikoje apsaugos apimtį, nes kvalifikuojantys požymiai padidina veikos pavojingumą dėl kitų aplinkybių, todėl tampa neįmanoma nustatyti, kiek yra saugoma papildoma vertybė, o kiek sankcijai įtakos turi kvalifikuojantys požymiai.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 12 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosios bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 22.

¹²⁸ Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 str.) baudžiami – viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų, o nesunkus sveikatos sutrikdymas iš savanaudiškų paskatų (BK 138 str. 2 d. 9 p.) baudžiamas iki 5 metų nelaisvės.

¹²⁹ BK 180 str. 1 d. sankcija – areštas ar laisvės atėmimas iki 6 metų.

Sudėtinei nusikalstamai veikai būdinga tai, kad **jos nusikalstamos veikos sudėties požymiai visiškai apima kitos nusikalstamos veikos sudėties požymius**. Paprastai, vienos nusikalstamos veikos objektyvūs sudėties požymis (pavojinga veika, jos padarymo būdas ar pavojingi padariniai) gali būti vertinamas kaip atskira nusikalstama veika. Kaip tradicinis sudėtinės nusikalstamos veikos pavyzdys yra pateikiama plėšimo norma, kurioje galima aptikti kelių nusikalstamų veikų sudėčių požymius – vagystės, sveikatos sutrikdymo ar net grasinimo nužudyti (BK 145 straipsnio 1 dalis).

BK yra numatyta nemažai nusikalstamų veikų, kurių vienas iš požymių sudaro ar gali sudaryti atskirą nusikalstamą veiką. Štai plėšimo (BK 180 straipsnio 1 dalis) normoje galima aptikti net tris objektyviuosius požymius, kurie gali būti vertinami kaip atskira nusikalstama veika. Visų pirma, svetimo turto pagrobimas gali būti kvalifikuojamas pagal BK 178 straipsnio 1 dalį kaip vagystė, antra, fizinio smurto panaudojimas gali atitikti net kelių straipsnių sudėtis – BK 140 straipsnio 1 ar 2 dalį (fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas) ar 138 straipsnio 1 ar 2 dalį (nesunkus sveikatos sutrikdymas) ir, trečia, grasinimas tuoj pat panaudoti smurtą gali atitikti BK 145 straipsnio 1 dalį (grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą). Tačiau plėšimo normoje įtvirtinta baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė savo apimti apima šias veikas, todėl jos atskirai nekvalifikuojamos.

Mažiausiai problemų teismų praktikoje kyla tada, kai šalutinė nusikalstama veika sutampa su pagrindinės nusikalstamos veikos objektyviuoju požymiu. Tokiais atvejais įstatymų leidėjas aiškiai pasisako, kad konkreti nusikalstama veika yra sudėtinė ir kad konstruojant šią teisės normą buvo atsižvelgta ir į šalutinę nusikalstamą veiką. Labiausiai LR BK paplitęs objektyvusis požymis, kuris visiškai atitinka kitą nusikalstamą veiką – tai „fizinio smurto naudojimas“. Realizavus fizinio smurto požymį visada turi būti keliamas klausimas, kokius smurtinius padarinius apima analizuojama sudėtinė nusikalstama veika. Atkreiptinas dėmesys, kad „fizinio smurto panaudojimas“ kaip pagrindinės normos požymis gali apimti tik tas šalutines smurto pasekmes, kurios, kaip ir fizinis smurtas, yra padaromos tyčia. Jei panaudojus fizinį smurtą yra

padaromas neatsargus sveikatos sutrikdymas, tai jis turi būti kvalifikuojamas atskirai, kaip idealioji nusikalstamų veikų sutaptis. Ši pozicija išreikšta ir Lietuvos teismų praktikoje – „*pagal sutaptį turi būti kvalifikuojama veika, kai plėšimo metu yra padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo ar neatsargus gyvybės atėmimas*“¹³⁰, nors tiek BK 137 straipsnio 1 dalies, tiek ir BK 132 straipsnio 1 dalies sankcijos yra švelnesnės nei plėšimo.¹³¹ Šiai grupei taip pat priskirtinos nusikalstamos veikos, kuriose vienas iš požymių yra „neteisėtas laisvės atėmimas“ (BK 100 straipsnis, 147 straipsnis, 181 straipsnio 2 dalis – atitinka BK 146 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką), „žudymas“ (BK 99, 100 ir 101 straipsniai – atitinka BK 129 straipsnį) ir kitos panašios veikos, kurios visiškai atitinka tam tikras konkrečias nusikalstamų veikų sudėtis.

Kitais atvejais šalutinė nusikalstama veika tik iš dalies atitinka kitos nusikalstamos veikos objektyvųjų požymių, ir tai kelia daugiau problemų Lietuvos teismų praktikoje. Teismų praktikoje nėra susiformavę aiškūs kriterijai, kuriais vadovaujantis būtų galima nustatyti, kada šalutinė nusikalstama veika yra sudedamoji sudėtinės nusikalstamos veikos dalis, o kada ji turi būti vertinama iš nusikalstamų veikų daugeto pozicijų. Tokiais atvejais pagrindinis argumentas, kodėl šalutinė nusikalstama veika neturi būti kvalifikuojama atskirai, yra įvardijama tai, kad ji yra sudėtinės nusikalstamos veikos vieno iš objektyviųjų požymių realizavimo būdas.

Labai dažnai suklastoto dokumento panaudojimas (BK 300 straipsnis), jei tai yra vieno iš nusikalstamos veikos požymio realizavimo būdas iš sutapties, yra nekvalifikuojamas. Štai 1998 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarime Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“ nurodoma, kad „*suklastotų oficialių dokumentų panaudojimas sukčiaujant iš sutapties pagal BK 207 str. (2000 metų BK ši veika atitinka BK 300 straipsnį – aut. pastaba)*

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005, 23.

¹³¹ Deja, negalima daryti kategoriškos išvados šiuo klausimu, nes Lietuvos Aukščiausiasis Teismas visiškai nepasisakė dėl neatsargaus nesunkaus sveikatos sutrikdymo padaryto plėšimo metu vertinimo.

nekvalifikuotinas, nes suklastoti dokumentai panaudojami kaip priemonė turtui užvaldyti“¹³². Analogiška praktika yra ir kontrabandos bylose, kur suklastos muitinės deklaracijos pateikimas, taip pat kitų suklastotų dokumentų, reikalingų muitinės procedūrai atlikti, pateikimas atitinka kitokį muitinės kontrolės išvengimo požymį, todėl „*suklastos muitinės deklaracijos ar kitų dokumentų, reikalingų muitinės procedūrai įforminti ir atlikti, pateikimas kvalifikuojamas tik pagal BK 199 straipsnio 1 ar 2 dalį.*“¹³³ Taigi ir vėl, kadangi suklastoto dokumento pateikimas atitinka vieną iš kontrabandos objektyviųjų požymių – „kitoks muitinės kontrolės išvengimas“ ir yra šio požymio realizavimo būdas, tai atskirai jis nekvalifikuojamas. Taip pat reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad kontrabandos norma apima tik suklastoto dokumento panaudojimą. Dokumento suklastojimas visada kvalifikuojamas atskirai – „*asmuo, suklastojęs muitinės deklaraciją ar kitą dokumentą ir pateikęs juos muitiniam tikrinimui, atsako pagal BK 199 straipsnio 1 ar 2 dalį ir BK 300 straipsnio 1 ar 2 dalį.*“¹³⁴ Panaši praktika yra ir bylose, susijusiose su viešosios tvarkos pažeidimu. Vienas iš viešosios tvarkos pažeidimo (BK 284 straipsnio 1 dalis) požymių yra „ižūlūs veiksmai“, o vienas iš būdų realizuoti šį požymį yra smurto vartojimas, nors šie požymiai nevisiškai atitinka vienas kitą. Kaip rodo Lietuvos teismų praktika, fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas įeina į viešosios tvarkos pažeidimo sudėtį ir atskirai nekvalifikuojamas. Štai D. Ž. *nuteistas pagal BK 284 straipsnio 1 dalį už tai, kad 2007 m. sausio 6 d., apie 16.00 val., (duomenys neskelbtini), daugiabučio namo laiptinėje, ižūliu elgesiu demonstravo nepagarbą aplinkai ir sutrikdė namo gyventojų rimtį bei tvarką, t. y. nukentėjusiajai N. Č. paprašius pritildyti muziką, atidaręs buto duris, liudytojo aki-vaizdoje sudavė jai vieną smūgį į veidą, taip padarė nežymų sveikatos*

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas su pakeitimais, padarytais 1999 m. birželio 18 d., „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 str.)“. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 10 ir Nr. 11.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos kontrabandos bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 20.

¹³⁴ Ten pat.

*sutrikdymą dėl nosies kaulų lūžio ir vartojo necenzūrinius žodžius.*¹³⁵ Kaip matome, nežymus sveikatos sutrikdymas atskirai pagal BK 140 straipsnio 1 dalį nekvalifikuotas. Taip pat pagal teismų praktiką paprastai atskirai nekvalifikuojamas grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą, jei sudėtinėje nusikalstamoje veikoje yra įtvirtintas „grasinimo panaudoti fizinį smurtą“ ar „psichinės prievartos“ požymis. Tokią situaciją puikiai iliustruoja BK 181 straipsnio (turto prievartavimo) taikymo praktika. Štai 1996 m. birželio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarime Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ pažymima, kad, „BK 273 straipsnyje (2000 metų BK tai atitinka 181 straipsnį – *aut. pastaba*) nurodytas požymis – grasinimas panaudoti fizinį smurtą, – apima grasinimą nužudyti ar padaryti sunkų kūno sužalojimą, ir tokie veiksmai papildomai nekvalifikuojami“¹³⁶. Tokia pat praktika taikoma ir įsigaliojus 2000 metų BK. Antai, R. P. nuteistas pagal BK 181 straipsnio 1 dalį už tai, kad 2006 m. balandžio 3 d., apie 16.00 val., Panevėžyje, Respublikos g., 45^a-ojo namo kieme, neturėdamas teisėto pagrindo, atvirai, panaudodamas prieš nukentėjusįjį P. K. psichinę prievartą – grasindamas jį užmušti; tą pačią dieną, apie 16.30 val., prie Puzino g. 27-ojo namo, vėl grasindamas prieš nukentėjusįjį panaudoti fizinį smurtą – jį užmušti bei sunaikinti nukentėjusiojo turtą (subadyti automobilio padangas, padegti namus), apie 17.20 val., skambindamas telefonu Nr. (duomenys neskelbtini) nukentėjusiajam į mobiliojo ryšio telefoną, kurio Nr. (duomenys neskelbtini), ir pokalbio metu dar kartą grasindamas prieš jį panaudoti fizinį smurtą – nukentėjusįjį užmušti, atvirai reikalavo savo naudai perduoti 250 Lt.¹³⁷ Taigi grasinimas užmušti atitiko psichinės prievartos požymį ir atskirai pagal BK 145 straipsnio 1 dalį nebuvo kvalifikuotas. Analogiškai spęs-

¹³⁵ 2009 m. kovo 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-97/2009.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. *Teismų praktika*. 1996, 3-4.

¹³⁷ 2007 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-522/2007.

ti šią situaciją siūloma ir doktrinoje.¹³⁸ Atskirai nekvalifikuotinas ir BK 165 straipsnyje numatytas neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas, kai tai yra susiję su požymio „įsibraunant į patalpą“ realizavimu (BK 178 straipsnio 2 dalis, 180 straipsnio 2 dalis).

BK yra nemažai normų, kurios kaip vieną iš nusikalstamos veikos sudėties požymių įvardija „sunkių padarinių kilimą“¹³⁹, „didelės žalos padarymą“¹⁴⁰, kurie yra aiškinami gana plačiai, kartu, priklausomai nuo šių požymių aiškinimo, atitinkdami ir kitas BK normas, kuriose taip pat yra uždraustas tam tikrų, tik jau sukonkretintų, padarinių sukėlimas (nužudymas, įvairaus sunkumo sveikatos sutrikdymai, turto sugadinimas ar sunaikinimas ir pan.). Tokios nusikalstamos veikos taip pat laikytinos sudėtinėmis, nes vienas iš objektyviųjų požymių taip pat atitinka kitą (šalutinę) nusikalstamą veiką.

Apžvelgus įvairių kategorijų bylas, gali susidaryti įspūdis, kad tais atvejais, kai šalutinė nusikalstama veika yra kitos veikos požymio realizavimo būdas, kvalifikavimo problemų nekyla, tačiau šis įspūdis yra klaidingas. Kai susiduriama su objektyviaisiais vienos nusikalstamos veikos požymiais, kurie tik iš dalies atitinka kitos nusikalstamos veikos objektyvųjį požymį, tokių veikų vertinimas teismų praktikoje yra itin nevienodas ir analogiškose situacijose yra taikomos skirtingos taisyklės.

Paanalizuokime tas pačias kontrabandos bylas, kuriose suklastoto dokumento panaudojimas atitinka kitokį muitinės kontrolės išvengimo požymį ir yra vienas iš šio požymio įgyvendinimo būdų, dėl ko atskirai nekvalifikuojamas. Tačiau analogiškoje situacijoje neteisėtas Lietuvos Respublikos valstybės sienos perėjimas (BK 291 straipsnis), kuris savo esme atitinka vieną iš objektyviųjų kontrabandos požymių – nepateikimą muitinės kontrolei, ir yra šio požymio realizavimo būdas, jau privalo būti kvalifikuojamas atskirai. Tokį imperatyvą nustato 2003 m. gruodžio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos kontrabandos bylose“, kuriame teigiama, kad „neteisėtas privalomų pateikti muitiniam tikrinimui daiktų gabeni-

¹³⁸ Fedosiuk, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 124.

¹³⁹ BK 114 str. 2 d., 176 str., 250 str., 251 str. ir t. t.

¹⁴⁰ BK 123 str., 196 str., 197 str., 228 str. ir t. t.

mas, taip pat šaunamųjų ginklų, šaudmenų, sprogmenų, sprogstamųjų, radioaktyviųjų medžiagų ar kitų strateginių prekių, nuodingųjų, stipriai veikiančių, narkotinių, psichotropinių medžiagų arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirtakų (prekursorių) gabenimas be leidimo per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, susijęs su neteisėtu Lietuvos Respublikos valstybės sienos perėjimu, kvalifikuojamas pagal BK 199 straipsnio 1 ar 2 dalį ir BK 291 straipsnio 1 dalį¹⁴¹. Taigi analogiškoje situacijoje, kai vieno iš kontrabandos požymio realizavimo būdas gali būti vertinamas kaip atskira nusikalstama veika, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas siūlo skirtingas vertinimo taisykles. Panaši problema kyla ir vagysčių bei plėšimų, susijusių su įsibrovimu į patalpą, bylose, kai įsibrovimo į patalpą metu yra sugadinamas ar sunaikinamas svetimas turtas (BK 187 straipsnis). Turto sugadinimas ar sunaikinimas taip pat galėtų būti vertinamas kaip įsibrovimo į patalpą sudedamoji dalis, t. y. įsibrovimo būdas. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra kitokios nuomonės: „jei įsibraunant į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją ne tik pagrobiamas, bet ir sugadinamas ar sunaikinamas kitas svetimas turtas, veika kvalifikuojama kaip idealioji nusikalstamų veikų, numatytų BK 178 ar 180 ir 187 straipsniuose, sutaptis.“¹⁴² Dar neiškesnės yra taisyklės, kai teismai priima sprendimus bylose, susijusiose su nusikaltimais valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams. Štai 2007 m. sausio 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktoje teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalgoje teigiama, „jeigu nukentėjusiajam sukeliamas fizinis skausmas ar nežymiai sutrikdoma sveikata, veika kvalifikuojama tik pagal BK 228 straipsnį“¹⁴³. Tai reiškia, kad piktnaudžiavimo tarnyba ar įga-

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos kontrabandos bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 20.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005, 23.

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

liojimų viršijimo požymiai apima ir smurto vartojimą, kas yra vienas iš šių požymių realizavimo būdų. Tačiau jei smurtas atitinka piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi ar įgaliojimų viršijimo požymį, kodėl šio požymio negali atitikti ir kitos veikos – vagystė, sukčiavimas ir t. t. Šios veikos taip pat gali pasireikšti kaip vienas iš piktnaudžiavimo būdų. Tačiau pagal teismų praktiką „jeigu valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo piktnaudžiaudamas padaro, pvz., kontrabandą (BK 199 straipsnis), sukčiavimą (BK 182 straipsnis), pagrobia svetimą turtą arba jį pasisavina ar iššvaisto (BK 178, 183, 184 straipsniai), veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis“¹⁴⁴. Be to, „jeigu piktnaudžiaujant nukentėjusiajam padaromas sunkus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas arba atimama gyvybė, veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis“¹⁴⁵. Žinoma, galima manyti, kad fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas gali būti apimami ne „piktnaudžiavimo tarnyba“ ar „įgaliojimų viršijimo“ požymiais, bet „didelės žalos valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui“ padarymu. Tačiau tokiu atveju tampa neaišku, kodėl BK 229 straipsnio numatyta nusikalstama veika (tarnybos pareigų neatlikimas) neapima neatsargiai sukkelto nesunkaus sveikatos sutrikdymo. Minėtame apibendrinime yra pateikiama tokia taisyklė: „jeigu dėl tarnybos pareigų neatlikimo kitas asmuo netenka gyvybės, sunkiai ar nesunkiai sutrikdoma jo sveikata ir jeigu kaltininkas numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti tokių padarinių, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti, arba, nors ir nenumatė, tačiau pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti, veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis (pagal BK 229 straipsnį ir 132, 137 arba 139 straipsnio atitinkamas dalis).“

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

¹⁴⁵ Ten pat.

Nusikalstamų veikų daugeto formos

Nusikalstamų veikų daugetas gali įgyti dvi teisiškai reikšmingas formas – tai idealioji sutaptis ir realioji sutaptis.

Ilgą laiką idealioji nusikalstamų veikų sutaptis buvo suprantama kaip situacija, kai asmuo viena veika padaro kelias nusikalstamas veikas, numatytas skirtinguose Baudžiamojo kodekso straipsniuose. Tačiau tokia idealiosios nusikalstamų veikų sutapties samprata nebeatitinka naujai susiformavusios teismų praktikos. Štai 2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarime Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ nurodoma, „*jei asmuo su nukentėjusiuoju lytiškai santykiavo ir iš karto po to tenkino lytinę aistrą arba atvirkščiai, padarytos veikos sudaro idealiąją išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sutaptį*“¹⁴⁶. Susiduriama su situacija, kai dvi atskiros nusikalstamų veikų sudėtys yra realizuojamos dviem atskirais veiksmis (t. y. ne viena veika), kuriuos „skiria nors ir nedidelis, bet laiko tarpas“¹⁴⁷. Panašiai vertinamos ir situacijos, kai asmuo įsibrovęs į patalpą ar saugyklą grobia ne tik svetimą turtą, bet ir kitus daiktus, kurių grobimas yra vertinamas kaip atskira nusikalstama veika (pavyzdžiui, šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų pagrobimas (BK 254 straipsnis), narkotinių ar psichotropinių medžiagų pagrobimas (BK 263 straipsnis), dokumento pagrobimas (BK 302 straipsnis) ir t. t.) ir neįeina į vagystės sudėtį. Vertinant tokias situacijas bei vadovaujantis tradiciniu požiūriu, idealioji nusikalstamų veikų sutaptis yra galima tik tokiu atveju, kai svetimas turtas ir kiti daiktai, kurių grobimas yra vertinamas kaip atskira nusikalstama veika, yra pagrobiami vienu grobimo veiksmu. Štai „*pagal BK 178 straipsnio 1 dalį ir 214 straipsnio 1 dalį V. B. nuteistas už tai, kad 2007 m. rugpjūčio 22 d., apie 23.00 val., „duomenys neskelbti-*

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosios bylose“. *Teismų praktika*. 2004, 22.

¹⁴⁷ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 139.

ni“, pagrobė svetimą J. R. priklausantį turtą – kelioninį krepšį, kuriame buvo įvairių daiktų, kurių vertė 940 Lt. Pagrobdamas kelioninį krepšį su daiktais, neteisėtai įgijo svetimą – J. R. elektroninę mokėjimo priemonę – AB „Hansabankas“ mokėjimo kortelę „Visa Electron“¹⁴⁸. Tačiau kai vagystė vyksta vienoje patalpoje, bet svetimas turtas yra grobiamas vienu veiksmu, o kiti išimti iš apyvartos daiktai yra grobiami kitu veiksmu, nors tuos veiksmus skiria ir labai nedidelis laiko tarpas, akivaizdu, jog tai neatitinka klasikinės idealiosios nusikalstamų veikų sutapties sampratos ir turėtų būti vertinama iš realiosios nusikalstamų veikų sutapties pozicijų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir šiuo atveju nesilaiko tradicinio požiūrio. Antai, D. G. nuteistas pagal BK 187 straipsnio 1 dalį, 178 straipsnio 1 dalį ir 302 straipsnio 1 dalį už tai, kad kartu su R. S. 2004 m. kovo 4 d., apie 23 val., išlaužęs krovinio automobilio „Mercedes Benz“ vairuotojo pusės durelių spynelę, pagrobė 900 Lt vertės UAB „T“ turtą bei UAB „T“ antspaūdą. D. G. taip pat nuteistas už tai, kad išlauždamas šio automobilio vairuotojo pusės durelių spynelę, sugadino 450 Lt vertės UAB „T“ turtą.¹⁴⁹ Apie UAB „T“ turto bei UAB „T“ antspaudo pagrobimą atskirais veiksmais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo septynių teisėjų kolegija išreiškė netradicinį požiūrį į idealiąją nusikalstamų veikų sutaptį: „nors UAB „T“ antspaudo ir turto pagrobimas kvalifikuoti pagal skirtingus BK Specialiosios dalies straipsnius, tačiau šie nusikaltimai nevertintini kaip reali nusikalstamų veikų sutaptis. Nusikaltimų, numatytų BK 178 straipsnio 1 dalyje ir 302 straipsnio 1 dalyje, objektyviosios pusės požymis – veika – yra analogiškas – pagrobimas. Tiek UAB „T“ antspaudas, tiek turtas buvo pagrobti vienu ir tuo pačiu metu ir tai reiškia, kad šie nusikaltimai buvo padaryti viena veika ir sudaro idealią nusikalstamų veikų sutaptį.“¹⁵⁰

Toje pačioje byloje atsispindi ir naujasis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo požiūris į atvejus, kai vykdamas paprastą vagystę, numatytą BK 178

¹⁴⁸ 2009 m. kovo 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92/2009.

¹⁴⁹ 2005 m. kovo 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92/2005.

¹⁵⁰ Ten pat.

straipsnio 1 dalyje¹⁵¹, yra tyčia sugadinamas turtas (BK 187 straipsnio 1 dalis). Visos trys nusikalstamos veikos buvo atliktos skirtingais veiksmais, tačiau jos buvo įvertintos kaip idealioji nusikalstamų veikų sutaptis. Anot Lietuvos Aukščiausiojo Teismo septynių teisėjų kolegijos, „*nors D. G. atliko kelis veiksmus, atitinkančius skirtinguose BK straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų sudėčių objektyviąsias puses, tačiau visi veiksmai sekė vienas paskui kitą, buvo padaryti per labai trumpą laiko tarpą, esant bendram sumanymui pagrobti svetimą turtą. Šiuo atveju automobilio durelių sugadinimas nebuvo savitiksliu dalyku; tai buvo tik tam tikras etapas siekiant konkretaus tikslo – pagrobti svetimą turtą. Aišku, lauždamas automobilio dureles, D. G. suvokė, kad gadina svetimą didesnės nei 3 MGL dydžio vertės turtą ir to norėjo, t. y. veikė tiesiogine tyčia, todėl jo veikoje yra nusikaltimo, numatyto BK 187 straipsnio 1 dalyje, sudėtis. Tačiau ši nusikalstama veika buvo sudėtinė dalis veiksmų, kuriais buvo pagrobtas svetimas turtas: išlaužiant automobilio dureles buvo įveikta kliūtis, trukdanti įgyvendinti išankstinį sumanymą – pagrobti svetimą turtą, – todėl šiuo atveju UAB „T“ turto sugadinimas ir turto pagrobimas vertintini kaip ideali nusikalstamų veikų sutaptis.*“¹⁵² Panašiai vertintinos ir situacijos, kai asmuo neteisėtai panaudoja mokėjimo instrumentą (BK 214 straipsnis), suklastoja kasos čekį (BK 300 straipsnio 1 dalis) ir taip sukčiavimo būdu užvaldo svetimą turtą (BK 182 straipsnio 1 dalis). Štai esant minėtai situacijai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija išaiškino, kad „*sve-timo mokėjimo instrumento panaudojimas ir tikrų dokumentų klastojimas nebuvo savitiksliu dalyku; tai buvo tik tam tikras etapas siekiant konkretaus tikslo – apgaule įgyti svetimą turtą [...] šios nusikalstamos veikos buvo sudėtinė dalis veiksmų, kuriais buvo įgyvendinama vieninga tyčia: apgaule įgyjamas svetimas turtas. Dėl šių priežasčių visi [...] atlikti nusikalstami veiksmai vertintini kaip ideali nusikalstamų veikų sutaptis*“¹⁵³.

¹⁵¹ Beje, autoriui nesuprantama, kodėl teismas vagystę įsibraunant į automobilį, apsaugotą mechaninėmis apsaugos priemonėmis, vertino kaip paprastą vagystę pagal BK178 str. 1 d., o ne kaip vagystę įsibraunant į saugyklą pagal BK 178 str. 2 d.

¹⁵² 2005 m. kovo 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92/2005.

¹⁵³ 2005 m. spalio 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516/2005.

Taigi, apibendrinant dabartinę Lietuvos teismų praktiką galima suformuluoti tokį idealiosios nusikalstamų veikų sutapties apibrėžimą: **idealioji nusikalstamų veikų sutaptis** – tai situacija, kai asmuo vienu poelgiu padaro kelias nusikalstamas veikas, numatytas skirtinguose BK specialiosios dalies straipsniuose. Vienu poelgiu laikomi atvejai: 1) kai viena veika yra realizuojamos kelios nusikalstamų veikų sudėtys; 2) kai keliomis veikomis yra realizuojamos kelios nusikalstamų veikų sudėtys, tačiau a) veiksmai seka vienas paskui kitą (viena iš nusikalstamų veikų yra tik etapas tikslui pasiekti), b) padaromi per labai trumpą laiko tarpą, c) esant bendram sumanymui. Atitinkamai **realioji nusikalstamų veikų sutaptis** – tai situacija, kai asmuo keliais poelgiais padaro kelias nusikalstamas veikas.

Savikontrolės klausimai

1. Kokie yra nusikalstamų veikų daugeto požymiai?
2. Kaip kvalifikuojamos nusikalstamos veikos, sudarančios nusikalstamų veikų daugetą?
3. Kokie yra tęstinės nusikalstamos veikos požymiai?
4. Kokie yra trunkamosios nusikalstamos veikos požymiai?
5. Nusikalstama veika su alternatyviais veikos požymiais ir jos teisinis vertinimas?
6. Kokie yra sudėtinės nusikalstamos veikos požymiai?
7. Kokie yra idealiosios nusikalstamos veikos sutapties požymiai?
8. Kaip atriboti idealiąją nusikalstamų veikų sutaptį nuo realiosios?

Praktinės užduotys

Prokuroras A. H. buvo sulaikytas už tai, kad 2009 m. vasario 3 d. susitarė su S. K., kuris yra įtariamasis baudžiamojoje byloje, priimti iš jo 40 000 Lt kyšį už prokuroro pagalbą išvengiant baudžiamosios atsakomybės. Kadangi S. K. neturėjo visos sumos, tai buvo susitarta kyšį perduoti dalimis per tris mėnesius. 2009 m. vasario 5 d. S. K. prokurorui pervė 15 000 Lt, 2009 m. kovo 2 d. dar 15 000 Lt, o 2009 m. balandžio 7 d. likusius 10 000 Lt. Prokurorui pareikšti įtarimai dėl didelės vertės kyšio

priėmimo (BK 225 straipsnio 3 dalis), tačiau jo advokatas teigė, kad tai yra trys atskiri kyšininkavimo atvejai ir A. H. veiksmai turi būti kvalifikuoti kaip nusikalstamų veikų daugetas pagal BK 225 straipsnio 2 dalį.

Pasiremdami teisminiu ir doktrininu aiškinimu apie pavienės nusikalstamos veikos atribojimą nuo nusikalstamų veikų daugeto, įvertinkite situaciją.

G. J. pasinaudodamas suklastotu pasu paėmė tris paskolas iš skirtingų bankų – 20 000 Lt iš „Swedbank“, 25 000 Lt iš Vilniaus banko ir 14 000 Lt iš „Snoro“ banko. Tokiu būdu sukčiaudamas (BK 182 straipsnis) jis užvaldė 59 000 Lt. Ikiteisminio tyrimo metu nustatyta, kad G. J. buvo iš anksto suplanavęs pasisavinti tik „Swedbank“ ir Vilniaus banko lėšas, tačiau pavykus šiam planui nusprendė pasisavinti ir „Snoro“ banko pinigų. Pareigūnams iškilo klausimas – kiek nusikalstamų veikų padarė G. J.?

Pasiremdami teisminiu ir doktrininu aiškinimu apie pavienės nusikalstamos veikos atribojimą nuo nusikalstamų veikų daugeto, įvertinkite situaciją.

Rekomenduojama literatūra

1. Chernenko, T. G. *Mnozhestvennost prestuplenij po Rossijskomu ugolovnomu pravu. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Multiple Offenses in Russian Criminal Law. Dissertation of Candidate of Law Science]. Kemerovo, 2001.
2. Fedosiuk, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
3. Girdenis, T. *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
4. Kulichenko, N. N. *Ugolovno-pravovaja ocenka edinichnogo slozhnogo prestuplenija. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Criminal-Legal Evaluation of a Single Complex Offense. Dissertation of Candidate of Law Science]. Omsk, 2006.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. *Teismų praktika*. 1996, 3-4.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas su pakeitimais, padarytais 1999 m. birželio 18 d., „Dėl teismų praktikos

- sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 str.)“. *Teismų praktika.* 1998, 10, 11.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232¹, 232², 232⁵, 232¹⁰ str.)“. *Teismų praktika.* 2002, 17.
 8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos kontrabandos bylose“. *Teismų praktika.* 2004, 20.
 9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika.* 2004, 21.
 10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosios bylose“. *Teismų praktika.* 2004, 22.
 11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika.* 2005, 23.
 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika.* 2007, 26.
 13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54–64 straipsniai) apžvalga“. *Teismų praktika.* 2007, 27.
 14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. vasario 15 d. „Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą apžvalga (BK 75 ir 92 straipsniai)“. *Teismų praktika.* 2008, 28.
 15. Mancev, N. I.; Sharapov, R. D. Osnovy kvalifikacii slozhnykh nasilstvennykh prestuplenij po sovokupnosti ugolovno-pravovykh norm i pri ikh konkurencii. *Pravovedenie [Jurisprudence].* 2005, 4.
 16. Pavilionis, V.; Bieliūnas, E. *Nusikaltimų kvalifikavimas esant jų daugumai ir baudžiamosios teisės normų konkurencijai.* Vilnius: Vilniaus universitetas, 1984.
 17. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai.* Vilnius: Justitia, 2006.
 18. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai.* Vilnius: Justitia, 2008.

19. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Antroji pataisyta ir papildyta laida.* Vilnius: Justitia, 2009.
20. Saninskij, R. A. *Teoretiko-zakonodatelnye i pravoprimitelnye aspekty mnozhestvennosti prestuplenij. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk* [Theoretical Legislative and Law Enforcement Aspects of Multiple Offenses. Dissertation of Candidate of Law Science]. Sankt-Peterburg, 2004.
21. Žalnieriūnas, L.; Girdenis, T. Vengimo išlaikyti vaiką probleminiai kvalifikavimo aspektai ir alternatyvūs normai instrumentai. *Jurisprudencija.* 2013, 20 (2).
22. 2001 m. rugsėjo 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-671/2001.
23. 2002 m. balandžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285/2002.
24. 2002 m. lapkričio 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-927/2002.
25. 2004 m. sausio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje 2K-99/2004.
26. 2004 m. gegužės 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-307/2004.
27. 2005 m. kovo 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92/2005.
28. 2005 m. spalio 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516/2005.
29. 2006 m. kovo 10 d. Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-29, 2006.
30. 2006 m. rugsėjo 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-505/2006.
31. 2006 m. gruodžio 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-686/2006.
32. 2007 m. sausio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2007.
33. 2007 m. vasario 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-14/2007.
34. 2007 m. kovo 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2007.
35. 2007 m. kovo 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-159/2007.
36. 2007 m. balandžio 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje 2K-328/2007.

37. 2007 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-522/2007.
38. 2007 m. spalio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-412/2007.
39. 2007 m. lapkričio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-695/2007.
40. 2007 m. lapkričio 27 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-743/2007.
41. 2008 m. vasario 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-60/2008.
42. 2008 m. rugsėjo 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322/2008.
43. 2009 m. vasario 24 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-68/2009.
44. 2009 m. kovo 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-75/2009.
45. 2009 m. kovo 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-97/2009.
46. 2009 m. kovo 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92/2009.
47. 2009 m. kovo 24 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2009.
48. 2012 m. lapkričio 27 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-484/2012.

V DALIS

PIKTNAUDŽIAVIMAS

BK 228 straipsnis. Piktnaudžiavimas

„1. Valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, piktnaudžiavęs tarnybine padėtimi arba viršijęs įgaliojimus, jeigu dėl to didelės žalos patyrė valstybė, Europos Sąjunga, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo,

baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

2. Tas, kas padarė šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką siekdamas turinės ar kitokios asmeninės naudos, jeigu nebuvo kyšininkavimo požymių, baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki septynerių metų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

Už piktnaudžiavimą atsako tik specialaus subjekto požymius turintis asmuo – t. y. **valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo**¹⁵⁴. Valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens sąvoka yra pateikta BK 230 straipsnyje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, kad „sprendžiant klausimą, ar asmuo turi specialaus subjekto požymius, vadovaujasi BK 230 straipsnyje pateiktu valstybės tarnautojų ir jiems prilygintų asmenų sąvokų išaiškinimu bei kitais įstatymais ir teisės aktais, reglamentuojančiais jo veiklą. Pripažįstant asmenį nusikalstamos veikos vykdytoju, kiekvienu atveju nustatoma ir konkrečiais įstatymais bei kitais teisės aktais pagrindžiama, į kokias pareigas asmuo buvo priimtas, kokias funkcijas vykdė, kokias teises, pareigas ir įgaliojimus turėjo“¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Detaliau galima skaityti: Gruodytė, E. Valstybės tarnautojo samprata nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams skyriuje. *Jurisprudencija*. 2006: 7(85).

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

Piktnaudžiavimas kaip veikos požymis

Tarnybinės padėties samprata. Piktnaudžiavimo išskirtinumas yra tai kad ši nusikalstama veika yra padaroma vien dėl to, kad asmuo užima tam tikras pareigas, tai yra pasinaudoja tarnybine savo padėtimi. Todėl labai svarbu yra tiksliai apibrėžti tarnybinės padėties sampratą. Nusikalstamos veikos subjekto tarnybinės padėties panaudojimas – tai panaudojimas tų teisių ar tų faktinių galimybių, kurias jis turi dėka užimamos tarnybinės padėties. Jei subjektas neužimtų tam tikros tarnybinės padėties, tai tokių galimybių jis visai neturėtų arba turėtų, tačiau mažesnės apimties.

Taigi valstybės tarnautojo tarnybinė padėtis priklauso nuo jo kompetencijos. Valstybės tarnautojo įgaliojimai gali būti patys įvairiausi, todėl siekiant nustatyti, kokios tarnybinės pareigos buvo pažeistos, būtina nustatyti, kokie teisės aktai reguliuoja tarnybinę šio asmens veiklą bei nustato jo teises ir pareigas. Taigi teisių ir pareigų rato bei jų pažeidimo nustatymas yra būtina sąlyga baudžiamajai atsakomybei už piktnaudžiavimą kilimui. Šios tarnybinės teisės ir pareigos yra įtvirtintos atitinkamuose teisės aktuose (įstatymuose, nuostatuose, statutuose, pareiginėse instrukcijose ir t. t.). Todėl, norint asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, reikia nustatyti, kokios konkrečiai pareigos buvo pažeistos ir kokiame teisė akte jos yra numatytos.

Po 2004 m. liepos 5 d. BK pakeitimų, į nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektų sąrašą įtraukus ir asmenis, dirbančius bet kokiaje įmonėje, įstaigoje ar organizacijoje, tarnybinės padėties samprata reikalauja platesnio aiškinimo. Tokiu atveju, kai piktnaudžiavimą padaro asmuo, nesantis valstybės tarnyboje, kaip tarnybinė padėtis turi būti suprantama asmens teisių ir pareigų visuma, numatyta įstatymuose, reglamentuojančiuose įmonės, įstaigos ar organizacijos veiklą, arba įmonės, įstaigos ar organizacijos steigimo dokumentuose ar net darbo sutartyje.

Taigi kaip piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi reikia suprasti tik tokius asmens veiksmus, kurie išplaukė iš jo įgaliojimų ir susiję su jo teisių bei pareigų įgyvendinimu ir kurie galėjo būti atlikti tik dėl jo užimamos tarnybinės padėties. Todėl nebus nusikalstamos veikos sudėties,

jei asmuo siekdamas sau palankaus sprendimo panaudoja ne savo įgaliojimus, bet tarnybinius ar kitus ryšius, užimamų pareigų autoritetą.

„Kasacinis teismas atmetė prokuroro skundą dėl Č. L. bylos, kurioje jis buvo išteisintas už tai, kad jis, dirbdamas Kelmės rajono savivaldybės architekto tarnybos vyr. inžinieriumi, už atlygį atliko tam tikrus darbus. Nutartyje teigiama, kad „pirmosios instancijos teismas išsamiai ir nešališkai ištyrė byloje surinktus įrodymus, teisingai juos įvertino ir pagrįstai konstatavo, kad Č. L., atlikdamas piliečiams vandentiekio, kanalizacijos, drenažo projektavimo darbus, kontrolinę geodezinę nuotrauką, namo statybos sąmatos sudarymą, veikė kaip privatus asmuo ir už atlyginimą atliko tam tikrus darbus, kurie neįėjo į jo kaip savivaldybės architekto tarnybos vyr. inžinieriaus pareigas, dėl to tokių darbų atlikimas, kurie nėra susiję su valstybės tarnautojo pareigomis, negali būti laikomas pasinaudojimu tarnybine padėtimi, priešingais tarnybai interesais“¹⁵⁶.

Piktnaudžiavimo sąvoka. Norint tinkamai išaiškinti piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi reikšmę, visų pirma reikia išsiaiškinti „piktnaudžiavimo“ sąvoką. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, „piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi yra valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens savo tarnybinės padėties, įstatymais ir kitais teisės aktais suteiktų teisių, pareigų ir įgaliojimų panaudojimas arba nepanaudojimas priešingai tarnybos interesams, jos veiklos principams, esmei ir turiniui“¹⁵⁷.

Taip pat reikia pasakyti, kad pasinaudojimas tarnybine padėtimi ne tarnybos interesais baudžiamosios teisės literatūroje yra aiškinamas kiek plačiau nei tik tiesioginių interesų pažeidimas. Tarnybos interesų negalima suvokti tik kaip tiesioginės įmonės, įstaigos ar organizacijos, kurioje tarnautojas dirba, interesų, šie interesai turi būti suvokiami plačiau – jei nusikaltimas padaromas valstybės tarnyboje, tai vienos iš-

¹⁵⁶ 2002 m. sausio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24/2002.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

taigos, įmonės ar organizacijos interesai negali prieštarauti bendriems valstybės interesams.¹⁵⁸

Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi gali būti padaromas aktyviais veiksmais (turtines vertybes naudojant ne pagal paskirtį, sudarant neteisėtus, nepagrįstus sandorius, eksploatuojant pavaldinių darbą savo interesais, neteisėtai suteikiant sau ar kitiems asmenims lengvatų ar privilegijų ir pan.) arba neveikimu, t. y. neatlikimu veiksmų, kurie, tinkamai atliekant savo pareigas ir įgaliojimus, buvo būtini.¹⁵⁹ Kai piktnaudžiaujama tarnybine padėtimi neveikimu, tai tada yra būtina nustatyti būtinąsias atsakomybės už neveikimą sąlygas. Visų pirma turi būti pareiga veikti. Tokia pareiga būna numatyta atitinkamuose teisės aktuose ar pareiginėse instrukcijose. Be to, esant pareigai veikti, turi būti ir reali galimybė veikti, tai yra tinkamai atlikti pareigas.

Specifinė piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi forma yra prisidėjimas prie nusikalstamos veikos (pavyzdžiui, svetimo turto grobstymo, sukčiavimo, kontrabandos, vengimo mokėti mokesčius ir pan.), kuris dažniausiai pasireiškia iš anksto nepažadėtu nusikalstamos veikos slėpimu.¹⁶⁰ Toks piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi paprastai pasireiškia, kai nusikalstama veika jau yra pabaigta.

Jeigu valstybės tarnautojas iš anksto pažadėjo slėpti nusikalstamą veiką ar kitaip bendrininkauti padarant nusikalstamą veiką, tai jo veiksmai dažniausiai turi būti kvalifikuojami kaip idealioji nusikalstamų veikų sutaptis – piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi ir kita nusikalstama veika, kurią pareigūnas atliko. Tokią poziciją atspindi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika: „jeigu valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo piktnaudžiaudamas padaro, pvz., kontrabandą (BK 199 straipsnis), sukčiavimą (BK 182 straipsnis), pagrobia svetimą turtą

¹⁵⁸ Svetlov, A. Ja. *Otvetstvenost za dolzhnostnye prestuplenija* [Liability for Malfeasance]. Kiev, 1978, p. 50-52.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

¹⁶⁰ Jovaišas, K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai. *Teisės problemos*. 1996, 1: 161

*arba jį pasisavina ar iššvaisto (BK 178, 183, 184 straipsniai), veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis*¹⁶¹. „Jeigu piktnaudžiaujant nukentėjusiajam padaromas sunkus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas arba atimama gyvybė, veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis. Jeigu nukentėjusiajam sukeliamas fizinis skausmas ar nežymiai sutrikdoma sveikata, veika kvalifikuojama tik pagal BK 228 straipsnį.“¹⁶²

Igaliojimų viršijimas kaip veikos požymis

Valstybės tarnautojų ir jiems prilygintų asmenų teisių ir pareigų ratas yra apibrėžtas jų kompetencija, kuri gali būti įtvirtinta įvairiuose norminiuose aktuose (įstatymuose, nuostatuose, nutarimuose, instrukcijoje, įsakymuose, darbo sutartyje ir kt.). Todėl norint spręsti, ar valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo viršijo įgaliojimus, būtina nustatyti, koku būtent teisės aktu yra apibrėžti jo įgaliojimai ir kokios to teisės akto nuostatos buvo pažeistos. Būtent šitą poziciją yra išsakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „*tarnybos įgaliojimų viršijimo teisinis vertinimas susijęs su pareigūno kompetencija. Šio straipsnio prasme tarnybos įgaliojimų viršijimas yra tokie valstybės pareigūno ar valstybės tarnautojo veiksmai (šis nusikaltimas negali būti padarytas neveikimu), kuriais jis atlikdamas tarnybos pareigas išeina už savo kompetencijos ribų, apibrėžtų įstatymais ar kitais teisės aktais.*“¹⁶³ Detalesnė šio požymio analizė pateikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalgoje: „*įgaliojimų viršijimas yra įstatymais ir kitais teisės aktais valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui suteiktų įgaliojimų ribų peržengimas. Įgaliojimų viršijimas*

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

¹⁶² Ten pat.

¹⁶³ 2001 m. gegužės 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-486/2001.

*padaromas tik neteisėtu veikimu. Tai paprastai būna veiksmai, kurie nepriklausė kaltininko kompetencijai; veiksmai, kuriems atlikti reikalingas specialus sprendimas ar leidimas; veiksmai, kurie nebuvo būtini ir kuriuos atlikti buvo galima tik įstatyme ar kitame teisės akte nustatytais atvejais; veiksmai, kurie visiškai uždrausti; ir kt.*¹⁶⁴

Taigi valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens įgaliojimų viršijimas kaip veika paprastai apima šiuos veikos variantus:

1. asmuo padaro veiksmus, kurie yra priskiriami kito asmens kompetencijai (pavyzdžiui, įmonės darbuotojas sudaro sutartį įmonės vardu, nors tokius įgaliojimus turi tik įmonės direktorius);
2. asmuo padaro veiksmus, kurie yra priskiriami jo kompetencijai, tačiau galėjo būti atlikti tik esant tam tikroms būtinoms aplinkybėms, numatytoms atitinkamame teisės akte:

G. B. buvo nuteistas už tai, kad, būdamas tarnyboje, atvyko į savo namus ir iš žmonos sužinojo, kad jo kaimynas A. J. per lubas ištraukė neveikiančios šildymo sistemos vamzdžius. Dėl tokio darbo buvo padaryta turtinė žala G. B. Už tai G. B. iškvietė komisariato kriminalinės paieškos operatyvinę grupę, kurios darbuotojai ėmėsi priemonių sulaikyti ir pristatyti A. J. į nuovadą. K. G. su kitais policijos pareigūnais panaudojo prievartą prieš A. J., ištraukė jį iš nuosavo automobilio, G. B. smogė nukentėjusiam į veidą. Per prievartą A. J. buvo pasodintas į policijos automobilį ir nuvežtas į policijos nuovadą. Dėl panaudoto smurto A. J. buvo padarytas lengvas kūno sužalojimas, sukėlęs trumpalaikį sveikatos sutrikdymą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 5 straipsnis policijos pareigūnams suteikia teisę panaudoti atitinkamą prievartą asmenims, kurie nepaklūsta ir nevykdo policijos pareigūnų nurodymų. Tokia prievarta negali būti naudojama visais atvejais, o tik tiek, kiek reikia tarnybinei pareigai vykdyti ir tik po to, kai visos įmanomos kitos priemonės nebuvo veiksmingos.

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

*Nukentėjusysis A. J. nepadarė tokio teisės pažeidimo, dėl kurio galėjo ar turėjo aiškintis policijos institucija. Todėl jis neprivalėjo pasiaiškinti policijos pareigūnams. Nepaisant to, prieš jį buvo panaudota šturkšti prievarta. Todėl teismas teisingai nustatė, kad dėl paminėtų aplinkybių G. B. ir K. G. viršijo savo tarnybos įgaliojimus.*¹⁶⁵

Lietuvos Respublikos policijos įstatyme numatyti atvejai, kada policija gali panaudoti jėgą, ir šių atvejų sąrašas yra baigtinis.

3. asmuo padaro veiksmus, kurie yra negalimi jokiomis aplinkybėmis ir nėra priskirti kieno nors kito kompetencijai:

*A. D. nuteistas už tai, kad būdamas valstybės pareigūnu – Panevėžio miesto 2-ojo policijos komisariato Viešosios policijos Prevencijos skyriaus jaunesniuoju inspektoriumi, Panevėžio miesto 2-ojo policijos komisariato patalpose, viršydamas jam suteiktas tarnybos teises ir įgaliojimus, du kartus ranka sudavė smūgius į kairės ausies sritį nukentėjusiajam G. J., pristatytam į komisariatą dėl asmenybės nustatymo, taip jam padarydamas nežymų sveikatos sutrikdymą ir šiais veiksmais, diskredituojančiais policijos prestižą, menkinančiais jos autoritetą ir įvaizdį visuomenėje, padarė didelę žalą valstybės interesams.*¹⁶⁶

4. Asmuo padaro veiksmus vienasmeniškai, kai tie veiksmai galėjo būti padaryti tik kolegialiu sprendimu (pavyzdžiui, įmonės direktorius atlieka veiksmus, kurie gali būti atlikti tik valdybos, kurios nariu yra direktorius, sprendimu).

¹⁶⁵ 2001 m. vasario 27 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-201/2001.

¹⁶⁶ 2003 m. gruodžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-714/2003.

Didelė žala valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui kaip piktnaudžiavimo padariniai¹⁶⁷

Kaip būtiną piktnaudžiavimo nusikaltimo objektyvųjį požymį įstatymo leidėjas įtvirtino padarinius. Taigi piktnaudžiavimo nusikaltimo sudėtis yra materiali, o pasekmės įvardytos taip: „didelės žalos patyrė valstybė, Europos Sąjunga, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo“. Nusikaltimas yra baigtas tik tada, kai faktiškai atsiranda nusikaltimo padariniai. Be to, yra būtinas ir priežastinis ryšys tarp piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi ar įgaliojimų viršijimo bei didelės žalos. Didelės žalos padarymą valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui kaip piktnaudžiavimo padarinių požymį apibūdina trys elementai:

- 1) subjektai, kuriems gali būti padaroma žala,
- 2) žalos pobūdis,
- 3) žalos dydis.

Žalos valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui pobūdis. Įstatymų leidėjas, į nusikaltimo sudėtį įtraukdamas didelės žalos požymį, visai neįtvirtino jokių aiškių kriterijų, kurie apibūdintų didelės žalos reikšmę. Neigiami piktnaudžiavimo nusikaltimo padariniai gali pasireikšti įvairiose valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiklos srityse, todėl jie gali būti taip pat patys įvairiausi ir pateikti jų baigtinį sąrašą įstatyme yra neįmanoma bei netikslinga. Taigi vienas iš „didelę žalą“ BK 228 straipsnio prasme apibūdinančių elementų – tai žalos pobūdis.

Piktnaudžiaujant tarnybine padėtimi ar viršijant įgaliojimus žala gali pasireikšti įvairiomis formomis ir gali būti įvairių rūšių. Ji gali būti

¹⁶⁷ Parengta publikacijos (Girdenis, T. Didelės žalos padarymas valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui kaip piktnaudžiavimo sudėties požymis. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85): 102-109) pagrindu.

skirstoma į turtinę, neturtinę ir fizinę¹⁶⁸ arba tiesiog į turtinę ir kitokio pobūdžio žalą.¹⁶⁹

Turtinė žala, padaroma piktnaudžiaujant, gali pasireikšti įvairiais būdais – tiek turimo aktyvo sumažinimu (lėšų išvaistymas, turto pasisavinimas, turto sunaikinimas ar sugadinimas, nepagrįstai išduotos paskolos neatgavimas ir t. t.), tiek pasyvo padidinimu (paskolos paėmimas juridinio asmens vardu savo reikmėms ir t. t.), tiek negautomis pajamomis¹⁷⁰ (lėšos tyčia neinvestuojamos, paskola suteikiama be palūkanų ir t. t.), tiek nepranešant apie nekaltai ar neatsargiai prarastą turtą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalgoje“ teigiama, kad *„kitokio pobūdžio žala yra fizinė, moralinė, organizacinė ar kito neturtinio pobūdžio žala, padaryta teisės ginamoms ir saugomoms nematerialioms vertybėms (asmens sveikatai, garbei, orumui, juridinio asmens reputacijai, valstybės tarnybos autoritetui ir pan.)“*¹⁷¹. Fizinė žala yra siejama su poveikiu žmogaus organizmui. Ji gali pasireikšti įvairaus lygio sveikatos sutrikdymais ar net gyvybės atėmimu. Neturtinė žala gali būti įvairaus pobūdžio – moralinė, organizacinė, politinė ir t. t. Neturtinė žala gali pasireikšti: a) „valstybės prestižo, autoriteto menki-

¹⁶⁸ 2004 m. gruodžio 14 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2004; 2005 m. vasario 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K -153/2005.

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

¹⁷⁰ Negautos pajamos – tai negautas pelnas, kurį asmuo būtų gavęs, esant normalioms civilinės apyvartos sąlygoms, jei jo teisės nebūtų buvusios pažeistos.

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

nimu tarptautinėje arenoje ar šalies vidaus gyvenime¹⁷², pasitikėjimo valstybės institucijomis ar jų pareigūnais mažinimu, netgi didėjančiu teisiniu nihilizmu; b) „valstybės aparato, jo institucijų, įstaigų, organizacijų normalios veiklos dezorganizavimu (pavyzdžiui, nuslepiami nuo įskaitos sunkūs nusikaltimai ar nesudaromos reikiamos prielaidos ir sąlygos išaiškinti šiuos nusikaltimus)¹⁷³, juridinių asmenų veiklos dezorganizavimu (tai gali būti susiję su neteisėtu kišimusi į juridinio asmens veiklą, jo vykdomos teisėtos veiklos uždraudimas ar trukdymas jai ir t. t.); c) „piliečių konstitucinių laisvių ir teisių (asmens, žmogaus privataus gyvenimo, nuosavybės, būsto neliečiamumo, laisvės reikšti įsitikinimus, minties, tikėjimo ir sąžinės laisvės, teisės tiesiogiai ar netiesiogiai dalyvauti šalies valdyje, rinkimų ir kt.) esminiu pažeidimu ir t. t.“¹⁷⁴. Kartais žala gali neapsiriboti tos vienos įmonės, įstaigos ar organizacijos prestižo bei pasitikėjimo jų veikla mažėjimu, bet pasireikšti ir kaip visos tos rūšies įmonių, įstaigų ar organizacijų veiklos pasitikėjimo mažinimu. Pavyzdžiui, labdaros organizacijos direktorė, piktnaudžiaudama savo tarnybine padėtimi, pasisavina labdarai skirtas lėšas, kartu sumažindama pasitikėjimą ne tik šios labdaros organizacijos veikla, bet ir apskritai visų labdaros organizacijų veikla.

Didelė žala kaip vertinamasis kriterijus. „*Didelės žalos požymis, būtinas baudžiamajai atsakomybei kilti, yra vertinamasis, todėl kiekvienu atveju nustatomas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, t. y. į žalos pobūdį, kokiais teisės aktais ginami interesai pažeisti, nukentėjusiųjų skaičių, nusikalstamos veikos laiką, trukmę, kaltininko einamų pareigų svarbą ir pan.*“¹⁷⁵ Taigi vertinimas yra paliktas teismo nuožiūrai, tačiau kaip teigia Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „*visiškos interpretavimo laisvės, kurios nevaržytų sukaupta teismų praktika, nėra. Galimybė pri-*

¹⁷² Jovaišas, K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai. *Teisės problemos*. 1996, 1: 160.

¹⁷³ Ten pat.

¹⁷⁴ Ten pat.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

*taikyti tokį požymį nukrypstant nuo susiklosčiusio praktinio traktavimo imanoma tik apžvelgus baudžiamosiose byloje sukauptą patirtį ir išdėsius motyvus*¹⁷⁶.

Teismas kiekvienoje byloje turi įvertinti konkrečios žalos pasireiškimo formą ir jos dydį bei nuspręsti, ar ši žala yra didelė, užtraukianti baudžiamąją atsakomybę, ar ji yra nežymi ir verta tik administracinės ar drausminės atsakomybės.

Visų pirma reikėtų pasakyti, kad Lietuvos teismų praktikoje kaip itin svarbi vertybė yra saugomas valstybės autoritetas ir prestižas. Tai reiškia, kad kai piktnaudžiavimą padaro valstybės tarnautojas, tai dažniausiai jis savo veiksmais menkina ir valstybės ar jos institucijos autoritetą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pareiškęs, kad „*valstybės institucijos normalaus darbo trikdymas, jos autoriteto menkinimas vertintinas kaip didelė žala valstybės interesams*¹⁷⁷, „[...] *nusikaltimais valstybės tarnybai visada valstybės interesams padaroma žala, pasireiškianti valstybės aparato prestižo menkinimu*¹⁷⁸. Valstybės aparato prestižo menkinimas gali pasireikšti įvairiais būdais. Visų pirma valstybės autoritetas visada nukenčia, kai valstybės tarnautojas piktnaudžiaudamas padaro nusikalstamą veiką, uždraustą Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.

A. G., dirbdamas Klaipėdos transporto policijos komisariato kriminalinės policijos vyr. inspektoriumi, tyčia, pasinaudodamas savo tarnybine padėtimi priešingais tarnybai interesais, savanaudiškais tikslais, siekdamas pasipelnėti, 2001 m. balandžio mėnesį tarnybos metu gautą informaciją apie į Klaipėdos geležinkelio stotį atgabenamus krovinius, jų gabenimo būdą, krovinių apsaugai skiriamas pajėgas ir jų išdėstymą panaudojo nusikaltimui organizuoti ir padaryti, t. y. suorganizavo iš Kazachstano per Lietuvos Respubliką gabenamų ferolydinių (metalo) vagystę.

¹⁷⁶ 2005 m. lapkričio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-7-638/2005

¹⁷⁷ 2003 m. vasario 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-81/2003.

¹⁷⁸ 1999 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-521/1999.

Tokiu būdu A. G. piktnaudžiavo tarnybine padėtimi savanaudiškais tikslais, t. y. siekdamas turtinės naudos, nevykdydamas savo tiesioginių pareigų ir bendrininkaudamas darant nusikalstamą veiką, diskreditavo policijos pareigūno vardą, sumenkino teisėsaugos institucijos – policijos – prestižą, taip padarydamas didelę žalą valstybei.¹⁷⁹

Itin dažnas reiškinys, kai piktnaudžiuojama tarnybine padėtimi, tyčia nesiimant veiksmų, kurių valstybės tarnautojas privalėjo imtis, ir neužkertant kelio daromai nusikalstamai veikai ar kitokiam teisės pažeidimui, taip pat nesiimant būtinų priemonių nusikalstamai veikai ar teisės pažeidimui išaiškinti bei aktyviai bandant juos nuslėpti. Net ir nesant bendrininkavimo darant nusikalstamą veiką požymių, tokie veiksmai vertintini kaip didelė žala valstybės autoritetui bei kaip valstybinės institucijos darbo dezorganizavimas.

V. G. nuteistas už tai, kad būdamas Kupiškio rajono policijos komisariato vadovu piktnaudžiavo tarnybine padėtimi asmeniniais tikslais, t. y. jis, žinodamas apie savo sūnėno M. G. ir V. L. padarytą nusikaltimą (vagystę, įsibraunant į J. R. gyvenamąjį namą), savo veiksmais siekė padėti šiems asmenims išvengti baudžiamosios atsakomybės. V. G., pareikalavęs ir gavęs iš pareigūnų R. K. ir E. S., tiriančių minėtą nusikaltimą, medžiagą, neužregistravo ir nepasirūpino, kad būtų nusikaltimas užregistruotas, nepavedė pareigūnams jo tirti. Tokiais veiksmais jis piktnaudžiavo tarnybine padėtimi asmeniniais tikslais ir diskreditavo valstybinę instituciją ir valstybės interesams padarė didelę žalą.¹⁸⁰

Šioje byloje konstatuota, kad iš anksto nepažadėtas nusikalstamos veikos slėpimas yra vertintinas kaip piktnaudžiavimas tarnyba, padaręs didelę žalą valstybės interesams. Be to, toje pačioje byloje teismas yra pasisakęs, kad ir administracinio teisės pažeidimo slėpimas yra vertintinas kaip didelė žala valstybės interesams:

Tas pats V. G. buvo taip pat nuteistas už tai, kad gavęs iš Kupiškio rajono policijos komisariato savivaldybių policijos komisaro inspektoriaus

¹⁷⁹ 2004 m. spalio 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-564/2004.

¹⁸⁰ 2001 m. spalio 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-782/2001.

V. Ž. medžiagą dėl 1996 m. padarytų „Tauro“ banko Kupiškio skyriaus valiutos keitykloje kasos darbo taisyklių ir operacijų užsienio valiuta tvarkos pažeidimų, taip pat gavęs iš šio rajono komisariato Ekonominių nusikaltimų tyrimo tarnybos jaunesniojo inspektoriaus V. G. paimtus iš paminėtos keityklos kasininko-buhalterio B. L. pinigus, žinodamas, kad dalis pinigų priklauso B. G., savanaudiškais tikslais siekė padėti B. L. išvengti administracinės atsakomybės, o B. G. atgauti pinigus. Tokie veiksmai taip pat buvo įvertinti kaip valstybės institucijos prestižo menkinimas ir kaip didelė žala valstybės interesams.¹⁸¹

Atsižvelgiant į tai, kad valstybės tarnyba yra skirta tarnauti žmonėms, todėl bet koks valstybės tarnautojo piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi ar savo įgaliojimų viršijimas, pasireiškiantis nepagrįstu žmogaus teisių ar laisvių suvaržymu – yra didelė žala ne tik tam asmeniui, bet ir valstybės tarnybos autoritetui.

G. G. nuteistas už tai, kad jis, būdamas valstybės tarnautoju, t. y. dirbdamas Kauno miesto Vyriausiojo policijos komisariato Kriminalinės policijos ENTT Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus inspektoriumi, tarnybos metu, žinodamas, kad 2002 m. gegužės 23 d., 10 val., turi vykti likviduojamos AB „K.“ parduodamo turto, be kita ko – ir fekalinių nuotekų siurblinės, pardavimo varžytinės ir žinodamas, kad tose varžytinėse dalyvauja ir dėl parduodamos fekalinės nuotekų siurblinės varžosi jo uošvis J. B. ir UAB „S.“, atstovaujama direktoriaus A. J. ir jo pavaduotojo V. V., piktnaudžiaudamas tarnybine padėtimi ir viršydamas jam suteiktus įgaliojimus, 2002 m. gegužės 23 d., apie 10 val., atvyko į AB „K.“, kur turėjo vykti varžytinės, ir neteisėtai sulaukė ir pristatė į Kauno m. VPK, Kaune, Vytauto pr. 91, UAB „S.“ direktorių A. J. ir jo pavaduotoją V. V., taip sutrukdydamas jiems dalyvauti AB „K.“ parduodamo turto varžytinėse. Tokie veiksmai buvo įvertinti kaip didelės žalos padarymas tiek UAB „S.“, tiek A. J. ir V. V., tiek ir valstybės autoritetui.¹⁸²

¹⁸¹ 2001 m. spalio 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-782/2001.

¹⁸² 2005 m. vasario 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153/2005.

Reikia pasakyti, kad vertinant, ar valstybės tarnautojo piktnaudžiavimas yra nusikalstamas, t. y. nustatant žalos dydį, reikšmės turi ir valstybės tarnautojo „užimamų pareigų svarba“¹⁸³. Kuo aukštesnės yra užimamos pareigos, tuo didesnė žala yra padaroma valstybės autoritetui. Taip pat įtakos turi ir padarytos veikos tyčinės kaltės rūšis (tiesiogine tyčia padaryta veika visada padaro daugiau žalos valstybės autoritetui nei piktnaudžiavimas, padarytas netiesiogine tyčia). Be to, būtina atsižvelgti į kokio pobūdžio, kokiais teisės aktais ginami interesai pažeisti, kokia nusikalstamos veikos trukmė.¹⁸⁴

Vertinant turtinės žalos dydį, dabartiniame, t. y. 2000 metų BK nėra nustatyta aiškios ribos, nuo kada turtinė žala turi būti vertinama kaip didelė, tačiau manytina, kad vis dėlto reikėtų atsižvelgti į 1961 metų BK 290 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą nuostatą, kad „didelė žala laikoma, kai turtinė žala valstybei ar kitiems asmenims viršija 250 minimalių gyvenimo lygių (MGL) dydžio sumą“. Be to, taikant sisteminių BK aiškinimą reikia atsižvelgti ir į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 229 straipsnio „didelės žalos“ požymio aiškinimą. „Tie atvejai, kai turtiniai nuostoliai viršija 250 MGL dydžio sumą, teismų praktikoje paprastai pripažįstami didele žala. Tačiau šis dydis negali būti laikomas formalia riba ar universalia priemone nustatant materialios žalos dydį.“¹⁸⁵ Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“, „sprendžiant klausimą, ar turtinė žala yra didelė, atsižvelgiama ne tik į žalos pinigines išraiškos dydį, bet ir į tai, kiek ji reikšminga tokią žalą patyrusiam asmeniui

¹⁸³ 2003 m. vasario 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81/2003.

¹⁸⁴ 2005 m. lapkričio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-638/2005.

¹⁸⁵ 2004 m. gruodžio 14 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2004.

(pvz., nukentėjusiajam, kurio materialinė padėtis yra sunki, didelė žala pripažįstama ir tokia žala, kuri pagal jos piniginę išraišką nėra didelė)¹⁸⁶.

Piktnaudžiavimo kaip nusikaltimo santykis su drausminiu nusižengimu. Nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams atribojimas turi didelę praktinę ir teorinę reikšmę, nes tarnybinis prasižengimas ir tarnybinis nusikaltimas išoriškai yra labai panašūs ir nubrėžti aiškią ribą tarp drausminio nusižengimo ir nusikalstamos veikos yra itin sunku.

Atsižvelgiant į tai, kad didelė žala valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui yra būtinas objektyvusis požymis, tokio požymio nebuvimas yra vienintelis kriterijus, leidžiantis atriboti baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą nuo drausminės ar administracinės atsakomybės už panašaus pobūdžio veikas. Jei yra piktnaudžiaujama tarnybine padėtimi ar yra viršijami įgaliojimai, tačiau šiais veiksmais nėra padaroma žalos arba žala nėra vertintina kaip didelė, tokie veiksmai negali būti laikomi nusikaltimu. Už tokius veiksmus yra galima kitokios rūšies atsakomybė (drausminė, o kai kuriais atvejais ir administracinė), o baudžiamąja teisine prasme tokia veika nebaudžiama.

A. B. buvo kaltinamas dėl to, kad būdamas valstybės pareigūnu kratos metu leido kratoje dalyvaujantiems asmenims surūkyti vieną cigarečių „West“ bloką. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėdamas kasacinę bylą nustatė, kad „įvertinus konkrečias bylos aplinkybes: tai, kad kratos metu buvo surastas didelis kiekis cigarečių be banderolių, kad krata truko gana ilgą laiką, kad joje dalyvavo daug asmenų (ne tik pareigūnai, bet ir darbininkai, kviestiniai) – leidimas surūkyti vieną bloką (10 pakelių) cigarečių pripažintinas mažareikšme veika.¹⁸⁷ Nustačius tik tokius kasatoriaus veiks-

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

¹⁸⁷ Reiktų atkreipti dėmesį, jog tai, kad veika nesukėlė didelės žalos valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui, negali būti vertinama kaip veikos mažareikšmiškumas. Tokiu atveju reikia konstatuoti, kad nėra nusikaltimo sudėties, nes veiką pripažinti mažareikšme galima tik tuo atveju, kai nusikaltimo sudėtis yra realizuojama visiškai.

*mus, nėra pagrindo teigti [...], kad jais buvo padaryta didelė žala valstybės interesams – diskredituotas policijos pareigūno vardas ir kt.*¹⁸⁸

BK 228 straipsnio 2 dalyje numatytas ir piktnaudžiavimą kvalifikuojantis požymis, jog veika padaryta **siekiant turtinės ar kitokios asmeninės naudos, jeigu nebuvo kyšininkavimo požymių.** „Siekimas turtinės naudos suprantamas kaip siekimas bet kokios turtinio pobūdžio naudos (pvz., neatlygintinai naudotis įmonės turtu ar įsigyti jį sumažintomis kainomis, gauti jo iš kitų asmenų) ne tik sau, bet ir savo giminėms, šeimos nariams ar kitiems asmenims, su kuriais kaltininkas susijęs draugystės, partnerystės ar pan. ryšiais, o siekimas kitokios asmeninės naudos – kaip siekimas gauti neturtinio pobūdžio naudos (garbės, pareigų paaukštinimo ir pan.).“¹⁸⁹

Savikontrolės klausimai

1. Kaip atriboti piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi nuo įgaliojimų viršijimo?
2. Kokiais būdais galima viršyti įgaliojimus?
3. Kaip pasireiškia didelė žala kaip piktnaudžiavimo padarinių požymis?
4. Kaip atriboti piktnaudžiavimą kaip nusikalstamą veiką nuo analogiškų teisės pažeidimų?
5. Kuom skiriasi turtinė ar kitokia asmeninė nauda kaip piktnaudžiavimą kvalifikuojantys požymiai?

Praktinė užduotis

Policijos pareigūnai A ir B buvo sulaikyti už tai, kad naudojo smurtą prieš nukentėjusį C ir dėl to jam buvo padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas. Pasirodo, tą patį vakarą pareigūnas B gamtoje šventė savo

¹⁸⁸ 2004 m. balandžio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-220/2004.

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.

gimtadienį (jam nustatytas vidutinis girtumo laipsnis) ir vakarėlio metu pastebėjo pro šalį einančią jaunuolių kompaniją, kuri jam pasirodė įtarti-na. Jis liepė jaunuoliams nešdintis, tada tarp kompanijų įvyko konfliktas. B telefonu iškviėtė policijos patrulį, jis sulaukė jaunuolį C. Policijos parei-gūnas B nuvyko kartu į nuovadą „tyrimui paspartinti“. Jaunuolis C buvo nuvestas pas tyrėją A į kabinetą išsiaiškinti įvykio aplinkybių. Apklausia-mas C neigė sukėlęs konfliktą ir nurodė, kad būtent B buvo konflikto inici-atorius. A apie tai pranešė savo kolegai B, kas sukėlė pastarojo pasipiktini-mą. Buvo nuspręsta, kad reikia jėga priversti C „prisipažinti“ – pareigūnai A ir B grįžo į kabinetą. B koja spyrė nukentėjusiajam C į galvą ir liepė rašyti prisipažinimą, tuo tarpu A stovėjo tarpduryje ir nieko nedarė. Tada C parašė prisipažinimą ir buvo nuvestas į sulaikymo kamerą.

Įskilo klausimas, kaip kvalifikuoti pareigūnų veiksmus. Pasirem-dami aiškinimu apie šiam atvejui tinkancio nusikaltimo sudėtį (paaiš-kinkite visus pagrindinės ir kvalifikuotos sudėties požymius) įvertinkite pareigūnų A ir B veiksmus.

Tiriant veiką buvo susidurta su problema, kaip vertinti pareigūno A veiksmus, nes jis teigė, jog nieko neteisėto nedarė ir nukentėjusiojo C net pirštu nepalietė. Argumentuotai pagrįskite arba paneikite parei-gūno A atsakomybės klausimą.

Rekomenduojama literatūra

1. Girdenis, T. Didelės žalos padarymas valstybei, tarptautinei viešajai organi-zacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui kaip piktnaudžiavimo sudėties po-žymis. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85).
2. Gruodytė, E. Valstybės tarnautojo samprata nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams skyriuje. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85).
3. Jovaišas, K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tar-nybai. *Teisės problemos*. 1996, 1.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2007, 26.
5. Svetlov, A. Ja. *Otvetstvenost za dolzhnostnye prestuplenija* [Liability for Mal-feasance]. Kiev, 1978.
6. 1999 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų sky-riaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-521/1999.

7. 2001 m. vasario 27 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-201/2001.
8. 2001 m. gegužės 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-486/2001.
9. 2001 m. spalio 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-782/2001.
10. 2002 m. sausio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24/2002.
11. 2003 m. vasario 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81/2003.
12. 2003 m. gruodžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-714/2003.
13. 2004 m. balandžio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-220/2004.
14. 2004 m. spalio 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-564/2004.
15. 2004 m. gruodžio 14 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2004.
16. 2005 m. vasario 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K -153/2005.
17. 2005 m. lapkričio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-638/2005.

VI DALIS

NETEISĖTAS PRATURTĖJIMAS

BK 189¹ straipsnis. Neteisėtas praturtėjimas

„1. Tas, kas turėjo nuosavybės teisė didesnės negu 500 MGL vertės turtą, žinodamas arba turėdamas ir galėdamas žinoti, kad tas turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis,

baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.

2. Šio straipsnio 1 dalyje nurodytą turtą iš trečiųjų asmenų perėmęs asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą atleidžiamas, jeigu jis iki pranešimo apie įtarimą įteikimo apie tai pranešė teisėsaugos institucijoms ir aktyviai bendradarbiavo nustatant šio turto kilmę.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

Tyrimo problemos. Daug problemų (laiko ir darbo sąnaudų) kyla ikiteisminio tyrimo metu paneiginėjant asmenų sudarytus apsimestinius sandorius, t. y. turto įsigijimo šaltinių teisėtumą ir realumą. Problemiška įrodyti neteisėtą lėšų kilmę, kai įtariamieji turto įgijimą grindžia giminaičių, dažniausiai artimų, kartais mirusių turėtomis „viso gyvenimo santaupomis“, neretai pateikiama ir paskolos sutarčių kopijos, kurių tikrumo neįmanoma patikrinti, nes artimas giminaitis jau miręs arba neįmanoma patikrinti, ar paskolos sutartis tikrai sudaryta joje nurodyta data ir ar paskolos sutartyje nurodyta pinigų suma yra tikrai paskolinta, kai ir paskolos davėjas, ir paskolos gavėjas teigia, kad pagal minėtą sutartį vienas skolino, o kitas skolinosi (tokiu atveju tiriama ir paskolos davėjo galimybės paskolinti nurodytą sumą, todėl smarkiai plečiasi tyrimo ribos). Taip pat įtariamieji neretai grindžia savo pajamas paskolomis, gautomis iš užsienyje gyvenančių asmenų, arba paskolomis, gautomis iš juridinių asmenų, kurių buveinės užsienio valstybėje ar lengvatiniėje prekybos zonoje (*offshore*), todėl atsiranda būtinybė kreiptis į užsienio valstybių teisėsaugos institucijas su teisinės pagalbos prašymais.

Turto vertinimo problema. Praktikoje pasitaikė atvejų, kai įsigyjamo nekilnojamojo turto iki 2010 m. gruodžio 11 d. vertė buvo per 500 MGL, o atliekant tyrimą jau po 2010 m. gruodžio 11 d., VĮ „Registru centrą“ duomenimis, to paties turto vertė žymiai mažesnė nei 500 MGL. Problema egzistuoja ir tokiu atveju, kai atrodo, jog turto vertė gerokai didesnė nei 500 MGL, tačiau turtas nėra registruotas ar nėra nustatyta tiksli turto vertė, pavyzdžiui, pastatytas ir prabangiai įrengtas namas, jame gyvenama, tačiau statyba nėra teisiškai baigta ir registruota VĮ „Registru centrą“. Tokiu atveju nėra ir atskaitos taško, kokios vertės yra turtas ir ar galima taikyti baudžiamąją atsakomybę. Dėl nurodytos problemos teisėsaugos institucijos, atlikdamos ikiteisminius tyrimus, patiria papildomas, su turto vertinimu susijusias išlaidas.

Ribotos galimybės gauti duomenis iš finansų ir kredito įstaigoms alternatyvių piniginių operacijų vykdymo sistemų. Didėjančia mokesčių administravimo problema tampa besiplėtojančios alternatyvios tradicinėms finansų ir kredito įstaigoms pinigų pervedimo sistemos: *PayPal*, *MoneyBookers*, *Eseller* ir kt. Šias sistemas administruojančios bendrovės yra registruotos užsienio šalyse, kuriose galioja griežti reikalavimai informacijos apie asmenų finansines operacijas gavimui, pavyzdžiui, daugeliu atvejų tokia informacija gali būti gauta tik pagal teisinės pagalbos sutartis, t. y. vykdant baudžiamąjį persekiojimą. Be to, kai kurios iš minėtų sistemų sudaro galimybes atlikti finansines operacijas neidentifikavus asmens tapatybės (naudojami automatinio būdu sugeneruoti kodai). Pavyzdžiui, tokiomis piniginių lėšų pervedimų sistemomis naudojasi dauguma asmenų, internete lošiančių azartinius žaidimus (pokeris ir pan.) bei galimai laiminčių dideles pinigų sumas.

Neplaningas BK 189¹ straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos tyrimas. Tikslinga planuoti ir siekti, kad pradėjus ikiteisminį tyrimą pagal BK 189¹ straipsnį duomenys būtų renkami BPK nustatyta tvarka (apklausos, apklausų metu gautų duomenų patikrinimas, informacija apie išlaidas, pajamas, galimos procesinės prievartos priemonės ir kt.) bei sprendžiamas klausimas dėl tikslingumo paskirti užduotį specialistams atlikti asmenų finansų tyrimą, siekiant išvengti situacijos, kai VMI tyrimą atlieka mokesčių administravimą reglamentuojančių

teisės aktų nustatyta tvarka. Kai kuriais atvejais efektyviausia finansinį kriminalinės veikos tyrimą atlikti dar operatyvinių veiksmų metu arba ikiteisminio tyrimo metu, dar neatlikus įtariamųjų sulaikymo, nepareiškus įtarimų, t. y. kai asmenys dar nežino apie atliekamą tyrimą. Tokiu atveju išlieka galimybė gauti efektyvius vėliau atsirasiančių fiktyvių lėšų kilmės pareiškimų paneigimus.

Kvalifikavimo problema. Ne visada suprantama BK 189¹ straipsnyje numatyto nusikaltimo esmė. Pasitaiko atvejų, kai pradedant tyrimus pagal 182 straipsnio 2 dalį, 183 straipsnio 2 dalį – t. y. nusikaltimų, iš kurių gauta materialinė nauda, kartu pradedamas tyrimas ir pagal 189¹ straipsnį. Generalinės prokuratūros manymu, BK 189¹ straipsnis turėtų būti taikomas, kai „turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis priemonėmis“ (BK 189¹ straipsnio dispozicija). Kai tiriamas nusikaltimas ir žinoma, kad pajamos gautos iš konkrečios nusikalstamos veikos, turėtų būti taikomas konkretus BK straipsnis ir BK 72 straipsnio (turto konfiskavimas) ar 72³ straipsnio (išplėstinis turto konfiskavimas) nuostatos, o jeigu su neteisėtomis pajamomis atlikti veiksmai, numatyti BK 216 straipsnio dispozicijoje, tai tokiu atveju įtariamojo veiksmai kvalifikuojami ir pagal BK 216 straipsnį (nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas). Pagrindinė problema – teisminės praktikos nebuvimas.

Nepagrįsto praturtėjimo kaip nusikalstamos veikos sudėties požymių analizė. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje nuolat pabrėžiama, kad baudžiamoji teisė neturi būti aiškinama plečiamai kaltinamojo nenaudai, o nusikaltimas turi būti tiksliai apibrėžtas įstatyme. Pavadinimas „neteisėtas praturtėjimas“ nevisiškai tiksliai atskleidžia šios veikos esmę. Naujosios nuostatos numato atsakomybę ne už turto, kuris akivaizdžiai negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis, įgijimą (veiksmą), o už jo turėjimą (būseną).

Pagal savo konstrukciją tai toks pat nusikaltimas, kaip, pavyzdžiui, nepranešimas apie nusikalstamą veiką, neteisėtas ginklo ar narkotinių medžiagų laikymas. Teorijoje tokie nusikaltimai vadinami trunkamaisiais, o kvalifikuojami jie nepriklausomai nuo to, kada asmuo pradėjo daryti tokį nusikaltimą. Šiuo atveju svarbu tokių veiksmų baudžiamumas tuo metu, kai asmens daroma veika baigiasi: ji nutraukiama tei-

sėsaugos pastangomis arba pats asmuo atsikrato draudžiamų daiktų, galiausiai praneša apie jam žinomą nusikaltimą ar pan. Šią taisyklę ne kartą vienareikšmiškai patvirtino teismų praktika, todėl ir neteisėto parturtėjimo atvejai bus vertinami būtent taip.

Taigi, jei asmuo turėjo teisėtomis pajamomis nepagrįsto turto, kuris akivaizdžiai negalėjo būti įgytas teisėtais būdais, ir nesuskubo iki 2013 m. gruodžio 12 d. šio turto atsikratyti, jis bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. O įrodžius tokį nusikaltimą atsivers ir plačios įprastinio turto konfiskavimo, kuris buvo numatytas ir iki naujųjų nuostatų įsigaliojimo, taikymo galimybės. Užuomina apie neva įteisintą nusikaltėlių turtą geriausiu atveju bus vertinama kaip negebėjimas priimtą įstatymą perskaityti iki galo ir polinkį daryti skubotas išvadas, o blogiausiu – kaip sąmoningas visuomenės klaidinimas.

Normos saugoma vertybė (objektas) gali būti įvardyta kaip bendrieji nuosavybės įgijimo pagrindai (CK 4.47 straipsnis). Nusikaltimo sudėties dalykas – tai nuosavybės teise pas kaltininką esantis, bet teisėtomis pajamomis nepagrįstas turtas, kurio vertė didesnė negu 500 MGL. Terminas „turtas“ šio nusikaltimo sudėtyje turi būti suprastas plačiai, apimant visą asmens turtinį aktyvą: tiek kilnojamą, tiek nekilnojamą turtą, turties teises. Teisėtomis pajamomis nepagrįstas turtas – tai turtas, gautas nusikalstamu būdu, darant administracinės teisės pažeidimus, verčiantis neįteisinta ekonomine veikla, iš kurios nemokami mokesčiai.

Kriminalizavus neteisėtą praturtėjimą BK 190 straipsnio 2 dalyje buvo pateiktas išaiškinimas, kad BK 189¹ straipsnyje nurodytos teisėtos pajamos yra iš teisės aktų neuždraustos veiklos gautos pajamos, nesvarbu, ar jos buvo apskaitytos teisės aktų nustatyta tvarka, ar ne. Taigi pajamų nepaskaitymas buhalterijos dokumentuose, mokesčių deklaracijose nėra be sąlygiškas pagrindas išvadai, kad jos nėra pagrįstos teisėtomis pajamomis.

Veika nusikaltimo sudėtyje įvardyta požymiu „turėjimas“, kuris gali būti aiškinamas tiek kaip fizinis daikto valdymas (pavyzdžiui, asmuo turi namuose didelę grynųjų pinigų sumą), tiek kaip nuosavybės teisę patvirtinanti juridinė padėtis (dokumentai, registravimas ir pan.).

Nusikaltimo sudėtis yra formali, t. y. nereikalaujanti padarinių kilimo, pakanka užfiksuoti pajamomis nepagrįstos nuosavybės priklausymą

asmeniui. Kita vertus, terminas turėjimas suponuoja veikos trunkamą pobūdį, taigi nusikaltimo baigtumas sietinas su momentu, kai veika nutrūksta: pavyzdžiui, asmuo tą turtą realizuoja, sunaikina, prasidėjus iki-teisminiam tyrimui jam skiriamas laikinas nuosavybės teisės apribojimas.

Asmens, trauktino atsakomybėn, amžius turi būti ne mažesnis kaip 16 metų. Atsakomybės subjektu yra ir juridinis asmuo.

Subjektyvieji nusikaltimo požymiai suformuluoti dviprasmiškai. Nesant nuorodos į neatsargumo galimumą, turėtume daryti išvadą apie išskirtinai tyčinį nusikaltimo pobūdį, tačiau pačioje dispozicijoje panaudoti ir neatsargumui (nerūpestingumui) būdingi elementai „žinodamas arba turėdamas ir galėdamas žinoti“. Visa tai komplikuoja kaltės turinio nustatymą. Išeina, kad kaltę identifikuoja tokia formulė: asmuo suvokia, kad turi nuosavybę į didesnę negu 500 MGL vertės turtą, žino arba turi ir gali žinoti, kad tas turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis. Galima tik spėti, kokia logika vadovavosi įstatymo leidėjas taip formuluodamas normą. Matyt, tais atvejais, kai kaltininkas pats įgijo turtą iš neteisėtų pajamų, tai jis žino, kad turtas įgytas iš neteisėtų pajamų, ir nori turėti tokį turtą (tiesioginė tyčia).

Įstatymo kūrėjai neabejotinai stengėsi susieti asmens žinojimą su jo turimu turtu ir to turto įgijimo teisėtumu. Toks žinojimas turi būti įrodytas kaltinimo. Tačiau ar tokį subjektyvų žinojimą įrodyti įmanoma be pagrįstų abejonų, aiškinamų kaltininko naudai? Teismų praktika rodo, kad tokio žinojimo pagrindas – byloje nustatytas objektyvus neatitikimas tarp kaltininko turimos nuosavybės ir jo gautų pajamų iš teisėtų šaltinių.

Vilniaus miesto antro apylinkės teismo 2011 m. vasario 21 d. baudžiamuoju įsakymu J. K. pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą BK 189¹ straipsnio 1 dalyje, ir nubaustas 100 MGL (13 000 Lt) bauda, konfiskuojant J. K. nuosavybės teise priklausančią turtą - 31 100 JAV dolerių, kaip nusikalstamos veikos rezultatą. Teismas konstatavo kad „Kaltinamasis J. K. 2010-12-22 nuosavybės teise turėjo didesnės vertės nei 500 minimalių gyvenimo lygių turtą - pinigines lėšas 31 100 JAV dolerių (ekvivalentas litais - 81 631, 28 Lt) grynaisiais pinigais, žinodamas, kad šios pinigines lėšas negalėjo būti įgytos teisėtomis pajamomis, ir šiuos pinigus laikė AB „SEB“ banko skyriaus patalpose įrengtame seife“.

Kaltinamasis prisipažino esąs kaltas, kad kratos metu banko seife rasti pinigai priklauso jam, kaip fiziniam asmeniui, šios lėšos gautos neteisėtu būdu, jis atsisakęs įvardyti lėšų gavimo šaltinius, minėtus pinigus jis įgijo laikotarpiu nuo 2010-03-01 iki 2010-11-24, tačiau jų įgijimo negalės pagrįsti jokiais dokumentais, jis prisipažino žinojęs, „kad šios piniginės lėšos negalėjo būti įgytos jo teisėtomis pajamomis“. Teismas, paneigdamas neiškeltas, tačiau galimas abejones dėl asmens žinojimo, be kita ko, nustatė, kokias sąskaitas J. K. Lietuvoje veikiančiuose bankuose turėjo, kad J. K. sąskaitose nebuvo lėšų judėjimo ir nebuvo išgryninami pinigai, per dešimtį metų iki veikos asmuo Lietuvoje veikiančiuose bankuose nebuvo atlikęs jokių valiutos keitimo (viršijančių 6000 eurų) operacijų. Nuteisimas buvo įmanomas dėl kaltininko pozicijos – asmuo prisipažino. Tačiau vertinant teismo aprašomus įrodymus akivaizdu, kad asmeniui neigiant kaltę ir pateikiant kokių nors turtą pagrindžiančių duomenų situacija galėtų iš esmės keistis.

Tais atvejais, kai kuris nors giminaitis iš neteisėtų pajamų įgytą turtą užregistruoja kaltininko vardu arba realiai jam padovanoja šį turtą, pakanka nustatyti, jog kaltininkas turi ir gali žinoti, kad tas turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis, pavyzdžiui, tėvai turi ir gali suprasti, kad sūnaus tarnybinis atlyginimas nepakankamas tokiam turtui įgyti. Tačiau reikia pripažinti, kad neteisėto praturtėjimo norma neleidžia suformuluoti aiškaus ir nedviprasmiško kaltės turinio, ir tai yra didelis jos trūkumas.

Darant prielaidą, kad nusikaltimas gali būti ir neatsargus, kyla klausimas, ar neatsargi kaltė iš viso galima formaliose nusikalstamų veikų sudėtyse, nes BK 16 straipsnis neatsargumą sieja tik su nusikalstamais padariniais, kurie būdingi tik materialiosioms sudėtims. Kyla abejonių ir dėl to, ar neatsargi kaltė rodo pakankamą kriminalizacijai nepagrįsto praturtėjimo pavojingumą. Pats žodžių derinys „neteisėtas praturtėjimas dėl neatsargumo“ yra keistas ir abejonių keliantis. Darant prielaidą, kad vis dėlto nusikaltimas yra tyčinis, formulė „turėjo ir galėjo žinoti“ yra visiškai netinkama.

Iš neteisėto praturtėjimo normos priėmimo aplinkybių galima spręsti, kad norėta įtvirtinti situaciją, kai asmens nesugebėjimas pagrįs-

ti turimo turto teisėtomis pajamomis, leistų daryti išvadą apie asmens kaltumą neteisėtai praturtėjus. Toks normos interpretavimas labai palengvintų kaltinimo pusei įrodinėjimo našta ir galbūt iš tiesų suduotų smūgį korupcijai. Kita vertus, atviras yra klausimas, ar toks įrodinėjimo būdas neprieštarautų konstituciniam nekaltumo prezumpcijos principui ir visuotinai pripažintai nuostatai, kad teismas savo išvadose gali remtis įrodymais, bet ne prielaidomis.

BK 189 straipsnio 2 dalyje numatyta speciali atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės už šį nusikaltimą rūšis, jeigu asmuo iki pranešimo apie įtarimą įteikimo pranešė teisėsaugos institucijoms apie tai ir aktyviai bendradarbiavo nustatant turto kilmę.

Vilniaus miesto apylinkės teismas 2013 m. sausio 18 d. apkaltinamuoju nuosprendžiu, priimtu baudžiamojoje byloje Nr. 1-50-296/2013, pripažino asmenį X. kaltu padarius nusikaltimą, numatytą BK 189¹ straipsnio 1 dalyje, ir nubaudė 100 MGL (13 000 Lt) bauda. Taip pat pritaikė baudžiamojo poveikio priemonę – jam priklausančio 1 675 554,20 Lt (vieno milijono šešių šimtų septyniasdešimt penkių tūkstančių penkių šimtų penkiasdešimt keturių litų ir dvidešimties centų) vertės turto konfiskavimą.

Nuosprendyje nurodoma, jog „neteisėto praturtėjimo įstatymo norma nereikalauja, kad būtų įrodyta tokių pajamų kilmė, jų įsigijimo būdas ir t. t.“. Sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimą svarbu nustatyti, kad kaltinamasis žino, jog turto, kurio vertė didesnė negu 500 MGL, jis negalėjo įgyti teisėtomis pajamomis. Klausimas, kaip teismas nustatė, jog asmuo žinojo, kad negalėjo įgyti turto teisėtomis pajamomis, jeigu nenustatinėjo tokių pajamų kilmės, jų įgijimo būdo, visų įmanomų ir galimų apmokestinamų ir neapmokestinamų pajamų šaltinių, kuriuos jis galėjo turėti? Tiesa, teismas nuosprendyje lyg ir bando atsakyti į anksčiau nurodytą klausimą, sakydamas, jog žinojimas pasireiškė tuo, kad kaltininkas neturėjo pajamų didesnės negu 500 MGL vertės turtui įsigyti. Tačiau kyla klausimas, ar toks asmens žinojimas jau buvo turto įgijimo momentu, t. y. 2006–2007 metais, kai dar neegzistavo BK norma dėl neteisėto praturtėjimo (ji įsigaliojo nuo 2010-12-11), ir kaip jis konkrečiai pasireiškė?

Pirmosios instancijos teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar aptariama teisės norma neprieštaruja konstituci-

niams teisinės valstybės ir nekaltumo prezumpcijos principams. Pirmosios instancijos teismas, du kartus kreipdamasis į Konstitucinį Teismą, pripažino, kad problema dėl šioje byloje turimos taikyti teisės normos konstitucingumo egzistuoja.

Savikontrolės klausimai

1. Kokios yra pagrindinės neteisėto praturtėjimo ikiteisminio tyrimo problemos?
2. Įvertinkite neteisėto praturtėjimo kaip nusikalstamos veikos santykį su nekaltumo prezumpcijos, proporcingumo ir *ultima ratio* principu.
3. Paaiškinkite neteisėto praturtėjimo kaip nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių turinį.
4. Kokį kaltės turinį reikėtų įrodinėti nustatčius neteisėto praturtėjimo faktą?

Praktinės užduotys

*Automobiliui patekus į eismo nelaimę, jo bagažinėje policininkai aptiko 80 000 Lt. Automobilio savininkas teigė, jog tai jo sukaupti pinigai, tačiau nesugebėjo paaiškinti, iš kokių pajamų jis juos sukaukęs, nes jis niekur nedirba. Jo versija, kad tuos pinigus jam paliko prieš dešimtmetį mirę tėvai, suabejota. **Ar automobilio savininkas trauktinas baudžiamojon atsakomybėn už neteisėtą praturtėjimą?***

*Muitinės pareigūnas A., sulaikytas priėmęs 5 000 Lt kyšį. Ikiteisminio tyrimo metu buvo nustatyta, kad prieš metus vestuvių proga jis savo pini-gais (400 000 Lt) apmokėjo savo dukters namo pirkimą. Dukteriai buvo pateiktas kaltinimas neteisėtai praturtėjus. Ši teisinosi, kad ji nežino, iš kokių lėšų tėvas apmokėjo namo pirkimą. Muitinės pareigūnas taip pat nesugebėjo įtikinamai pagrįsti šios sumos teisėtomis pajamomis, teigė, kad šią sumą sukaukęs per ilgus metus iš atlyginimo. **Ar pagrįstai pareigūno duktė apkaltinta neteisėtu praturtėjimu?***

Rekomenduojama literatūra

1. Baranskaitė, A.; Prapiestis, J. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
2. Europos Sąjungos Taryba. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Pajamos iš organizuoto nusikalstamumo. Užtikrinkime, kad nusikalsti nebūtų pelninga. Briuselis, 2008 m. lapkričio 25 d. 16123/08.
3. Fedosiuk, O. Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo. *Jurisprudencija*. 2012, 19(3).
4. Fedosiuk, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*. 2012, 19(2).
5. Gutauskas, A. *Išplėstinis turto konfiskavimas – stebėtinai radikali reforma*. Infolex. 2010-12-21, <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=50&Str=44819>
6. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2012/s120625.htm>
7. <http://www.teise.org/data/2012-10-12-Girdauskas.pdf>
8. Įstatymo projekto Nr. XIP- 2344 aiškinamasis raštas. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=380073&p_query=&p_tr2=2
9. Kaziliūnaitė, R. Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos*. 2013, 5(1).
10. Pakštaitis, L. Neteisėtas praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos. *Jurisprudencija*. 2013, 20(1).
11. Piesliakas, V. Neteisėtu būdu gautų pajamų konfiskavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje: siekiai ir realybė. *Jurisprudencija*. 2011, 18(2).
12. Vilniaus miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-50-296/2013.

VII DALIS

PREKYBA ŽMONĖMIS

BK 147 straipsnis. Prekyba žmonėmis

„1. Tas, kas pardavė, pirko, kitaip perleido ar įgijo, verbavo, gabe-no ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba priimdamas ar sumokėdamas pinigus, arba gaudamas ar suteikdamas kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusi-kalstamai veikai daryti arba kitais išnaudojimo tikslais,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų.

2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims arba sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba žinodamas ar siekdamas, kad būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės, arba būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administra-vimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų.

3. Nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.

4. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

Teisinė prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos charakteristika. Terminas „prekyba žmonėmis“ dažnai vartojamas turint galvoje žmonių pirkimo-pardavimo sandorius turint tikslą juos išvežti seksualiniam išnaudojimui į užsienį. Teisinė prekybos žmonėmis samprata yra daug sudėtingesnė. Prekybos žmonėmis norma į BK buvo įtraukta 1998 m. liepos 2 d. Paskutinė prekybos žmonėmis (BK 147 straipsnis) redakcija priimta 2005 m. birželio 23 d. Jos turinį nulėmė Lietuvos Respublikos įsipareigojimai suderinti prekybos žmonėmis normą su tarptautinės ir ES teisės aktais.

Tarptautiniai aktai, atspindintys prekybos žmonėmis sampratos raidą. 1904 ir 1910 metų tarptautiniai susitarimai dėl bendradarbiavimo kovojant su prekyba baltosiomis vergėmis; 1921 m. rugsėjo 30 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais; 1933 m. spalio 11 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis; 1949 metų JTO konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams; Jungtinių Tautų 1926 ir 1956 metų vergijos konvencijos; 1995 m. liepos 26 d. Europolo konvencija; 1997 metų Europos Sąjungos Tarybos priimtas dokumentas, vadinamas Bendra akcija (*Joint Action*) prieš prekybą žmonėmis ir vaikų seksualinį išnaudojimą; Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2000 m. gegužės 19 d. rekomendacija Nr. R(2000)11 „Dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais“.

Pagrindiniai dokumentai, apibrėžiantys prekybos žmonėmis (*trafficking in persons*) sampratą tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje: 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinę organizuotą nusikalstamumą (*Žin.*, 2003, Nr. 49-2166). Šį Protokolą Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 2003 m. balandžio 22 d. (*Žin.*, 2003, Nr. 49-2157). 2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis adaptavo Jungtinių Tautų protokole pateiktą prekybos žmonėmis sampratą. Šį sprendimą šiek tiek pakeitė 2011 m. balandžio 11 d. Europos

Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos.

Prekybos žmonėmis apibrėžimas pagal 2000 metų Jungtinių Tautų protokolą (3 straipsnis):

- a) „prekyba žmonėmis“ – žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas apima kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą;
- b) prekybos žmonėmis aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui, nurodytam šio straipsnio a) punkte, neturi reikšmės, jei buvo panaudota bet kuri iš a) punkte nurodytų priemonių;
- c) vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas, siekiant jį išnaudoti, yra laikoma „prekyba žmonėmis“, net jei tai neapima nė vieno iš šio straipsnio a) punkte nurodytų būdų;
- d) „vaikas“ – kiekvienas asmuo iki aštuoniolikos metų.

Prekybos žmonėmis apibrėžimas pagal 2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimą (1 straipsnis): 1. Kiekviena valstybė narė imasi visų reikiamų priemonių užtikrinti, kad būtų baudžiama už šias veikas: asmens samdymą (verbavimą), pervežimą, perkėlimą (perdavimą), slėpimą, tolesnį jo priėmimą, įskaitant keitimąsi to asmens valdymu (kontrole) arba valdymo (kontrolės) perleidimą, jei: a) naudojama arba grasinama panaudoti smurtą arba kitas prievartos formas, įskaitant pagrobimą, b) tai daroma apgaulės būdu arba sukčiaujant, c) piktnaudžiuojama turima valdžia arba pasinaudojama asmens bejėgiška padėtimi, kai jis neturi realios ir priimtinos galimybės, todėl gali tik pasiduoti piktnaudžiavimui, d) daromi arba gaunami mokėjimai ar lengvatos siekiant gauti kitą asmenį valdančio asmens sutikimą, siekiant pasinaudoti to asmens darbu arba paslaugomis, įskaitant mažiausiai prievartinį darbą arba paslaugas, vergovę arba į ją panašią veiklą ar

priverčiamąjį darbą arba siekiant priversti kitus asmenis užsiimti prostitucija arba norint atlikti kitų formų seksualinį išnaudojimą, įskaitant pornografiją. 2. Prekybos žmonėmis aukos sutikimas su ketinamu arba faktišku išnaudojimu neturi reikšmės, jei yra bent viena iš 1 dalyje nurodytų sąlygų. 3. Jei straipsnio 1 dalyje minimas elgesys yra susijęs su vaiku, jis taip pat bus baudžiamas kaip prekyba žmonėmis, netgi nesant nė vienai iš šio straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų. 4. Šiame pamatiniame sprendime terminas „vaikas“ – bet kuris jaunesnis negu 18 metų asmuo.

2011 m. balandžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos praplėtė išnaudojimo sritis: jomis gali būti ne tik prostitucija, kitoks seksualinis išnaudojimas, įskaitant pornografiją, prievartinis darbas, vergovė arba į ją panaši veikla, bet ir elgetavimas, priverstinė tarnystė, įtraukimas į nusikalstamą veiklą. Pabrėžtina, kad šis sąrašas yra minimalus, šalys gali nusistatyti platesnį išnaudojimo sričių sąrašą.

Prekybos žmonėmis kaip nusikalstamos veikos sudėties požymių analizė. Objektas – žmogaus laisvė (tiek fizinė, tiek ir valios laisvė). Nukentėjusysis – pilnametis asmuo. Veika (alternatyvios veikos): a) žmogaus pardavimas arba kitoks perleidimas; b) pirkimas arba kitoks įgijimas; c) verbavimas; d) gabenimas; e) laikymas nelaisvėje. Veikos padarymo būdai (alternatyvūs): a) fizinis smurtas; b) grasinimai; c) kitoks atėmimas galimybės priešintis; d) pasinaudojimas priklausomumu; e) pasinaudojimas pažeidžiamumu; f) apgaulė; g) sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį. Aplinkybė – nesvarbu, ar nukentėjusysis sutinka. Subjektas – fizinis asmuo nuo 16 metų. Atsakomybės subjektu yra ir juridinis asmuo. Subjektyvieji požymiai: tiesioginė tyčia ir išnaudojimo tikslas.

Prekybos žmonėmis nukentėjusiuoju gali būti tik pilnametis asmuo. Išnaudojimo sandoriai dėl nepilnamečių, įsigaliojus BK 157 straipsnio naujai redakcijai (nuo 2005 m. birželio 30 d.), turi būti kvalifikuojami kaip vaiko pirkimas arba pardavimas (BK 157 straipsnis). Pagal BK 157 straipsnį nukentėjusiuoju yra vaikas, o tai yra asmuo, neturintis 18 metų.

Veikos, sudarančios prekybos žmonėmis nusikaltimą pagal BK 147 straipsnį. Alternatyvios veikos: žmogaus pardavimas arba kitoks perleidimas; žmogaus pirkimas arba kitoks įgijimas; žmogaus verbavimas; žmogaus gabenimas; žmogaus laikymas nelaisvėje.

Visos prekybą žmonėmis sudarančios veikos (įgijimas, perleidimas, verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje) padaromos aukos išnaudojimo tikslais. **Išnaudojimo tikslai** reiškia, kad sandoris, kurio objektas yra žmogus, sudaromas siekiant nelegaliai kontroliuoti ir pelnytis iš jo darbo arba žinant, kad tai darys kiti asmenys. Pagal LR BK 147 straipsnio 1 dalį išnaudojimo sritimis yra:

1) vergija ar panašios į vergiją sąlygos; 2) prostitucija; 3) pornografija; 4) kitos seksualinio išnaudojimo formos; 5) priverstinis darbas ar paslaugos, įskaitant elgetavimą; 6) nusikalstamų veikų darymas; 7) kitos išnaudojimo sritys. Veika (pirkimas, pardavimas, gabenimas, verbavimas ir t. t.) pripažįstama prekyba žmonėmis tik tada, jeigu nustatomas bent vienas 147 straipsnyje nurodytų būdų: fizinis smurtas, grasinimai ar kitoks atėmimas galimybės priešintis; pasinaudojimas priklausomumu ar pažeidžiamumu; apgaulė; sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, arba pinigų ar kitokios turtinės naudos iš tokio asmens gavimas.

Veikos padarymo būdo nustatymas parodo ribą, skiriančią prekybą žmonėmis nuo leistinų sandorių dėl žmogaus, išnaudojimą nuo savanoriško darbo, padeda identifikuoti veikos priešingumą laisvei. BK 147 straipsnyje minimi poveikio būdai pagal normos prasmę taikomi siekiant užtikrinti nukentėjusiojo kontrolę, kuri leistų jį išnaudoti ar paversti sandorio objektu. Tačiau nėra būtina, kad pats pirkėjas, pardavėjas, verbuotojas ar gabentojas taikytų šiuos būdus. Pakanka žinojimo, kad bent vienas iš šių būdų buvo ar bus panaudotas prieš nukentėjusįjį ateityje.

Žmogaus įgijimas (pirkimas ar kitaip) – tai išnaudojimo tikslais sudarytas sandoris, kurio metu kaltininkas įgyja nukentėjusiojo kontrolę. Įgyti žmogų įmanoma jį pagrobus, užverbavus, gavus iš kito asmens kontrolės, paslėpus. Žmogaus perleidimas (pirkimas ar kitaip) – tai išnaudojimo tikslais sudarytas sandoris, kurio metu kaltininkas perduoda nukentėjusįjį iš savo kontrolės į kito žmogaus kontrolę. Pavyzdžiui,

suteneris parduoda prostitutę kitam suteneriui. Siekiant įgyti merginas tolesniam jų išnaudojimui, pirkėjai ir pardavėjai detalai išsiaiškina prostitučių būsimas darbo detales ir ypatybes, baudų sistemą už nepaklusnumą ar pabėgimą, jų fizinę būklę (išvaizdą, svorį ir kt.).

Verbavimas kaip prekybai žmonėmis būdinga veika – tai išnaudojimo tikslais kito žmogaus skatinimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai) atlikti veiksmus (duoti sutikimą, pasirašyti sutartį, vykti į užsienį ir t. t.), kurie leis vėliau tą žmogų išnaudoti laisvę varžančios kontrolės sąlygomis. Asmuo gali būti verbuojamas slepiant arba neslepiant fakto, kad jis bus išnaudojamas. Nusikaltimo baigtumui nustatyti nebūtina, kad nukentėjusysis būtų užverbuotas, pakanka paties verbavimo proceso.

Analizuotos teismų praktikos analizė rodo, jog dažniausiai nusikaltėliai taiko nesmurtinius verbavimo būdus, neslepia nuo užverbuo-
tų moterų būsimo darbo pobūdžio. Verbavimo metu teisiamieji atvira-
rai paaiškina merginoms būsimo darbo specifiką, detales, atlyginimo
dydį, būtinumą dalį uždirbtų pinigų atiduoti šeiminiukui ir pan. Jeigu
verbuojamos merginos yra nepilnametės, dažnai jų vykimui į užsienį
padirbami asmens dokumentai. Asmuo gali būti verbuojamas slepiant
arba neslepiant fakto, kad jis bus išnaudojamas. Be abejo, nusikaltimo
baigtumui nustatyti nebūtina, kad nukentėjusysis būtų užverbuotas, pa-
kanka paties verbavimo proceso. Paprastai prekybos bylose teisiamie-
siems inkriminuojama tai, kad jie užverbavo merginas vykti į užsienį
užsiimti prostitucija arba siūlė pirkti jau užverbuotas merginas išvežti į
Europos Sąjungos valstybes.

2002 m. balandžio 22 d., apie 15.00 val. 30 min., Šilutės raj., Vilkycių km., R. B. tikslu seksualiai išnaudoti ir gauti materialinę naudą nusikaltamą veiką imituojančio elgesio modelio dalyviui V. T. už 100 JAV dolerių ir 780 Lt pardavė nepilnametę M. S., gimusią 1986 m.

Konkrečiu atveju R. B. pasiūlė M. S. darbą tiesiogiai paaiškindamas, kad reikės dirbti užsienyje prostitute. M. S. teigė, jog tokio darbo ji dirbti negalės, kad jei baisu, tačiau R. B. liepė jai pagalvoti ir paminėjo, jog ji gaus apie 100 Lt per valandą. M. S. vėliau sutiko būti įdarbinama intymiam darbui.

Gabenimas kaip prekybai žmonėmis būdinga veika – tai bet koks išnaudojimo tikslais atliekamas asmens transportavimas iš vienos vietos į kitą (vežimas automobiliu, lydėjimas kelionėje traukiniu ar lėktuvu ir pan.). Asmuo gali būti gabenamas ne tik į tą vietą, kur jis bus išnaudojamas, bet ir į kitą vietą, pavyzdžiui, parodyti galimam pirkėjui, apgyvendinti prieš gabenant į užsienį ir pan. Tai gali būti daroma vienos šalies ribose arba vykstant iš vienos šalies į kitą. Veika baigta pradėjus gabenti asmenį. Asmuo gali būti gabenamas ne tik į tą vietą, kur jis bus išnaudojamas, bet ir į kitą vietą, pavyzdžiui, parodyti galimam pirkėjui, apgyvendinti prieš gabenant į užsienį ir pan. Štai vienoje baudžiamojoje byloje teismai identifikuodami gabenimo požymį jį grindžia tuo, kad kaltinamieji ar teisiamieji surinko merginas, apgyvendino jas, maitino, vežė į kirpyklą, parduotuvę, pirtį, vežė pas asmenis, galėjusius organizuoti jų kelionę į užsienį, aiškino apie darbo sąlygas, užmokestį, pirko kelionės bilietus. Kitaip tariant, asmenys atlieka aktyvius veiksmus, kuriais siekiama išgabenti asmenis iš Lietuvos į užsienį prostitucijai.

Laikymas nelaisvėje kaip prekybai žmonėmis būdinga veika – tai išnaudojimo tikslais žmogaus laikymas tokiomis sąlygomis, kai jis neturi galimybių daryti fizinius judesius (pavyzdžiui, žmogus surištas) arba judėti erdvėje (pavyzdžiui, uždarytas kambaryje) ar pasirinkti savo buvimo vietos (pavyzdžiui, apsauga neleidžia palikti namo teritorijos). Nukentėjusysis gali būti laikomas nelaisvėje prieš jo valią arba jam sutinkant. Veika laikoma baigta sudarius nukentėjusiajam nelaisvės būklę.

Fizinis smurtas – tai tyčiniai veiksmai, kuriais pažeidžiamas nukentėjusiojo asmens kūno neliečiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų anatomicinis vientisumas arba jų funkcijos (atimama gyvybė, sukeliama sveikatos sutrikdymas, skausmas ar kitos fizinės kančios, atimama laisvė, sukeliama bejėgiškumo ar kita nenatūrali būklė). Tai gali būti nukentėjusiojo mušimas, rankų užlaužimas, nukentėjusiojo užgulimas, prispaudimas, smaugimas, priverstinis alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymas ir pan.

Grasinimas – tai pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsirastų tam tikros neigiamos pasekmės. Grasinimai

gali būti išreikšti žodžiu, raštu ir kitu elgesiu (gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu, turto naikinimu, sistemingais naktiniais skambučiais, asmens atviru sekimu, baimę keliančios aplinkos sukūrimu ir kt.).

Analogiškas požymis yra išaiškintas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ 9 punkte, taip pat 2005 m. birželio 23 d. nutarime „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. Tačiau šie išaiškinimai netinka aiškinant prekybos žmonėmis normos turinį. Pritaikant minėtus išaiškinimus prekybos žmonėmis normai, galima teigti, kad kitoks atėmimas galimybės priešintis prekyboje žmonėmis gali pasireikšti kaip migdomųjų ar kitokių valių paralyžiuojančių vaistų, narkotinių arba psichotropinių medžiagų sugirdymas nukentėjusiajam be jo žinios, apgaule ar pan.

Pasinaudojimas priklausomumu – tai specifinė psichinės prievartos rūšis, kai nukentėjusiajam tiesiogiai arba užuominomis leidžiama suprasti, jog norint išvengti tam tikrų nemalonumų jis privalo paklusti kaltininko, nuo kurio priklauso, valiai. Priklausomumas suponuoja tokius santykius tarp žmonių, kai vienos žmogaus gerovė (padėtis) priklauso nuo kito žmogaus geros valios. Juridinę reikšmę turi tik teisinis priklausomumas. Pagal šį požymį prekyba žmonėmis galima pripažinti žmogaus įtraukimą į išnaudojimą kaip skolos likvidavimo būdą, kaip būdą ištrūkti iš skurdo, asocialios šeimos ir pan.

Pasinaudojimas pažeidžiamumu – tai piktavališkas pasiūlymas žmogui, kuris dėl sunkios padėties priverstas jį priimti. Pagal Europos Sąjungos Tarybos 2002 m. liepos 19 d.

pamatinį sprendimą 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis piktnaudžiavimas pažeidžiamumu būna tada, kai nukentėjusysis neturi realaus ar jam priimtino pasirinkimo kaip tik pasiduoti tam piktnaudžiavimui. Pagal šį požymį prekyba žmonėmis galima pripažinti žmogaus įtraukimą į išnaudojimą kaip skolos likvidavimo būdą, kaip būdą ištrūkti iš skurdo, asocialios šeimos ir pan. Analizuojant teismų praktiką aptiktas priklausomumo ir pažeidžiamumo požymių baudžiamasis teisinis vertinimas pagrindžiant priešingumą asmens laisvei.

D. Š. veika parduodant R. G. teisingai kvalifikuota pagal BK 147 straipsnį (2000 09 26 BK redakcija, galiojusi iki 2005 06 23 įstatymu Nr. X-272 priimtos redakcijos, įsigaliojusios 2005 06 30), kadangi byloje buvo neginčijamai nustatyta, jog D. Š. pažeidė nukentėjusios R. G. laisvę, pasinaudodamas nukentėjusios R. G. bejėgiška padėtimi dėl jos sveikatos būklės (diagnozuotas mišrus emocijų ir elgesio sutrikimas), socialinės padėties (apribotos tėvų teisės, laikoma specialioje globos įstaigoje) ir nepilnametystės, palenkė nukentėjusios valią ir pardavė ją, turėdamas tikslą, kad R. G. būtų įtraukta į prostituciją.

Apgaulė – tai žmogaus suklaidinimas pranešant netikras žinias ar nutylint tiesą. Prekybos žmonėmis normos prasme apgaule pripažintini ir įvairūs melagingi pažadai. Pagal šį požymį prekyba žmonėmis galima pripažinti įtraukimą į išnaudojimą suklaidinant dėl būsimo darbo pobūdžio arba sąlygų, atlyginimo dydžio ir pan. Štai pavyzdys iš teismų praktikos, kai nusikaltėliai žada Vokietijoje indų plovėjos ar pardavėjos darbą bare, tačiau iš tikrųjų jų tikslas – parduoti moteris.

E. Ž. nuteistas už tai, kad prekiavo žmonėmis, o būtent: 2001 m. gruodžio 4 d., Kauno mieste, kavinėje „Regina“, esančioje Strazdo g. 62, turėdamas tikslą gauti turtinės naudos, K. B. ir L. K. apgaulės būdu, t. y. pažadėdamas K. B. ir L. K., nuvežus jas į Vokietiją, ten surasti joms indų plovėjos ar padavėjos darbą bare, 2001 m. gruodžio 5 d. automobiliu „Ford Escort“, valst. Nr. GMT 018, nuvežė jas į Vokietijos Federacinę Respubliką ir 2001 m. gruodžio 6 d. Vokietijos Federacinėje Respublikoje, Soltau mieste, pardavė K. B. ir L. K. už 5000 Vokietijos markių N. B.

E. Ž. kasaciniame skunde neigė savo kaltę dėl K. B. ir L. K. pardavimo. Nukentėjusioji K. B. nebuvo pripažinta nukentėjusiaja ir apklausta Vokietijoje jam pretenzijų nepareiškė. Nurodytos aplinkybės iš esmės teisingos, tačiau K. B. nebuvo pripažinta nukentėjusiaja, nes pardavus ją kartu su L. K. Vokietijos Federacinėje Respublikoje dėl palankiai susiklosčiusių aplinkybių ji nepatyrė fizinės, materialinės ir moralinės žalos. Šiuo atveju Aukščiausiasis Teismas argumentavo, jog ši aplinkybė neturi įtakos veikos kvalifikavimui, nes E. Ž. veiksmus, numatytus BK 147 straipsnyje, atliko visa apimtimi – merginos buvo parduotos.

Kitoje baudžiamojoje byloje dėl prekybos žmonėmis apgaulės požymio turinys siejamas su draugyste bei vedybomis su užsieniečiu. Be to, kartu su apgaule nukentėjusiosios atžvilgiu vartojamas psichologinis smurtas, pasireiškęs grasinimu sumušti.

H. S. nuteistas už tai, kad prekiaavo žmonėmis, o būtent: 2001 m. gruodžio pradžioje (tiksliai data nenustatyta), Kazlų Rūdoje, Maironio g. 34-14 ir Borisevičiaus g. 14-75, turėdamas tikslą gauti turtinės naudos, G. J. apgaulės būdu, t. y. pažadėdamas G. J. draugystę bei vedybas su užsieniečiu bei panaudodamas prieš ją psichologinį smurtą, pasireiškusį grasinimu sumušti, 2001 m. gruodžio 12 d. automobiliu „Honda Civic“, valst. Nr. FMN 530, nuvežė ją į Vokietijos Federacinę Respubliką ir 2001 m. gruodžio 13 d., Vokietijos Federacinėje Respublikoje (tiksliai vieta nenustatyta), pardavė G. J. už 1500 Vokietijos markių parengtinio ir teismo tardymo metu nenustatytam asmeniui.

Dar vienas teismų praktikos pavyzdys, pagrindžiantis apgaulės, kaip prekybos žmonėmis normos, požymio interpretavimą. Jeigu nukentėjusysis suklydo dėl savo naivumo, nepakankamos gyvenimo patirties ar kitų savybių, kuriomis kaltinamasis nepasinaudojo, apgaulės nėra.

2004 m. vasarą iki liepos mėn. nenustatytos dienos kaltinamojo A. M. biliardinėje, esančioje (duomenys neskelbtini), Vilniuje, kaltinamasis A. M. nukentėjusiajai J. R., kuri pirmiau buvo pareiškusi norą dirbti šokėja jo klube, pasiūlė užsidirbti teikiant seksualines paslaugas klube Olandijoje ir suvedė su kaltinamuoju S. K., kuris pateikė analogišką pasiūlymą. Būdamas įsitikinęs, kad nukentėjusioji suprato pasiūlymo esmę – verstis prostitucija – ir su tokiu pasiūlymu sutinka, S. K. 2004 m. liepos mėn. nenustatytą dieną nupirko J. R. autobuso bilietą maršrutu Vilnius–Utrechtas, gyvybės draudimą ir taip ją įtraukė į prostituciją, išgabeno iš Lietuvos Respublikos prostitucijai į Olandiją į F. D. priklausantį klubą „Landhuis de Oase“, kur už J. R. vertimąsi prostitucija iš klientų už pusvalandį buvo imami 75 eurai, iš kurių jai atitekdavo 15 eurų, F. D. – 25 eurai, o S. K. – 35 eurai, kuriuos F. D. siūsdavo į Lietuvą S. K.

Nukentėjusioji J. R. aiškino, jog kaltinamieji jai siūlė įvairius darbus užsienyje – konsumatore, eskortu. Tiesiogiai prostitutės darbas nebuvo minimas, bet ji suprato, kad siūloma dirbti ir prostitute. Kai J. R. atvyko į

Olandiją, ją pasitiko klubo savininkas ir mergina iš Baltarusijos. Jie paaiškino, jog reikės dirbti prostitute. Ji nemokėjo nei anglų, nei olandų kalbų ir susidarius tokioms aplinkybėms buvo priversta dirbti prostitute. Vien konsumentorėmis dirbančių merginų tame klube nebuvo.

Kaltinamiesiems S. K. ir A. M. inkriminuojama tai, kad jie, pasiūlę nukentėjusiajai J. R. konsumentorės darbą, nugabeno ją į Olandiją ir perleido F. D. į prostituciją. Kaltinamieji bet kokią apgaulę neigė, nes jų supratimu, jie pakankamai aiškiai apibūdino būsimą darbą, neslėpdami, kad jis susijęs su seksualinių paslaugų teikimu. Be to, J. R. vykdamą į Olandiją nemokėjo nei anglų, nei olandų kalbos. Tad akivaizdu, jog šiuo atveju ji suprato, kad negalės palaikyti pokalbio su baro klientais ar suteikti jiems kitokias, ne seksualinio pobūdžio paslaugas. Remiantis šiomis aplinkybėmis Vilniaus apygardos teismas išteisino S. K. ir A. M. pagal BK 147 straipsnio 1 dalį.

Įdomiausia šioje baudžiamojoje byloje yra tai, jog nukentėjusioji J. R. pabuvusi Olandijoje grįžo į Lietuvą, o vėliau vėl išvyko į Olandiją. Tačiau vėl buvo apgauta. Anot nukentėjusiosios, S. K. ir A. M. sužinojo, jog ji grįžo į Lietuvą, ją persekiojo ir vertė vėl grįžti į Olandiją žadėdami, kad šį kartą ji tikrai dirbs tik konsumentore. Tad J. R. pabūgusi grasinimų ir patikėjusi, kad jai nereikės seksualiai aptarnauti klientų, sutiko išvažiuoti.

Teismas S. K. ir A. M. vėl išteisino dėl prekybos žmonėmis motyvuodamas tuo, kad kaltinamieji subjektyviai nukentėjusiosios atžvilgiu apgaulės nenaudojo. Be to, psichiškai sveiko žmogaus lygiai tokiu pat būdu apgauti neįmanoma. Be to, vykdamą ten antrą kartą i jau buvo įsitikinusi, jog tas baras Olandijoje visiems yra žinomas kaip viešieji namai ir niekas kitais tikslais, kaip gauti seksualines paslaugas, į jį neužsuka. Taip pat J. R. būdama Lietuvoje turėjo galimybę apsisaugoti nuo jos nurodyto persekiojimo ir grasinimų kreipdamasi pagalbos į artimuosius ar policiją, bet tokia galimybė nepasinaudojo.

Sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, kaip prekybos žmonėmis požymis. Šį požymį sunku paaiškinti turint galvoje ankstesnių požymių ir visos normos struktūrą. „Sumokėjimo“ požymis tarsi iškrepta, nes jis labiau atitinka veiką nei jos padarymo būdą, nors pami-

nėtas tarp poveikio aukai būdų. Savo turiniu šis požymis sutampa su asmens pirkimo ar kitokio įgijimo požymiais. Galima daryti išvadą, kad sumokėjimo ar kitokios naudos suteikimo kontroliuojančiam asmeniui ar naudos gavimo iš jo fakto nustatymas atleidžia nuo pareigos įrodinėti byloje kokį nors papildomą poveikį aukai. Matyt, laikoma, kad pinigų sumokėjimas įgyjant žmogų prilygsta vergijai ir savaime rodo pavojingumą visuomenei.

Prekybos žmonėmis subjektyvieji požymiai. Tiesioginė tyčia ir tikslas išnaudoti asmenį: 1) kaltininkas supranta, kad įgyja, perleidžia, verbuoja, gabena ar laiko nelaisvėje kitą žmogų, 2) žino, kad siekiant kontrolės prieš šį žmogų buvo ar bus naudojamas smurtas, grasinimai, apgaulė, piktnaudžiaujama jo priklausomumu ar pažeidžiamumu ar sumokama jį kontroliuojančiam asmeniui, ar gaunama nauda iš tokios asmens, 3) siekia, kad šis žmogus būtų jo ar kitų asmenų išnaudojamas arba kad ir to nesiekia, bet žino apie tai, 4) ir nori taip veikti;

Inkriminuojant prekybą žmonėmis, sudėtinga pagrįsti, kad nukentėjusiojo laisvė buvo pažeista. Neįrodžius laisvės pažeidimo, veika dažnai perkvalifikuojama pagal BK 307 straipsnį (pelnymasis iš kitos asmens prostitucijos). Laisvės pažeidimo mechanizmą prekybos žmonėmis nusikaltime geriausiai atspindi sąvoka „laisvę varžanti kontrolė“. Ši sąvoka suponuoja tam tikrą tęstinį laisvės varžymo pobūdį, kuris yra tiesiog būtinas išnaudojimui.

Pirmiausia priešingumas laisvei skirtingai motyvuojamas, kai nusikaltimas atskleistas stadijoje, kai auka jau buvo išnaudojama (tai retas atvejis teismų praktikoje), ir kai sandoris atskleistas anksčiau – verbavimo, gabenimo, pardavimo stadijoje (dažnoje byloje nusikaltimas atskleistas būtent šioje stadijoje).

N. J., veikdamas su ikiteisminio tyrimo nenustatytais asmenimis, gabeno ir pardavė du asmenis, o būtent 2001 m., nenustatytą mėnesį ir dieną, iš anksto susitaręs su ikiteisminio tyrimo metu nenustatytais asmenimis dėl dviejų moterų pardavimo sąlygų, 2001 m. gegužės 4–7 d., panaudodamas apgaulę, t. y. žinodamas, kad E. J. ir J. G. turi tikslą įsidarbinti užsienyje barmenėmis ir nesutinka dirbti prostitutėmis, taigi nutylėdamas savo ketinimą jas parduoti kaip prostitutes (įtraukti į prostituciją) ir iš to

su nusikaltimo bendrininkais pasipelnęti, gabeno jas prostitucijai iš Lietuvos Respublikos Panevėžio miesto Ateities gatvės į Ispanijos Karalystę San Frugescio (Alikantė), Parque Bidosa g. 24–417, kur 2001 m. gegužės 7 d. E. J. už 7000 Jungtinių Amerikos Valstijų dolerių (28 000 Lt), o J. G. už 2500 Jungtinių Amerikos Valstijų dolerių (10 000 Lt) pardavė ikiteisminio tyrimo nenustatytam asmeniui.

Šioje byloje surinktais įrodymais nustatyta, kad N. J. panaudodamas apgaulę gabeno ir pardavė du asmenis. Nukentėjusioji E. R. parodė, kad N. J. ją ir J. G. gabeno į Ispanijos Karalystę darbu barmene kažkokiam bare. Šiuos parodymus patvirtino ir nukentėjusioji J. G. bei netiesiogiai liudytojas D. J., kuris parodė, kad važiuojant į Ispaniją merginos kalbėjo, kad dirbs kažkokiuose baruose. Šių parodymų iš esmės nepaneigė ir pats kaltinamasis N. J., tačiau jis neigė į Ispaniją nuvežtas merginas apgavęs bei pardavęs prostitucijos verslu besiverčiančiam asmeniui ir tvirtino jokių pinigų už nukentėjusias negavęs. Šie kaltinamojo parodymai paneigti byloje surinktais įrodymais ir teismas juos vertino kaip pasirinktą gynybos būdą bei atmetė juos.

Šiaulių apygardos teismas nuteisė keturis asmenis, apgaulė išvežusius į užsienį dirbti prostitutėmis vienuolika merginų, žadant joms mokėti po 100 Lt už aptarnautą klientą. Išaugus prostitučių paklausai ir pristigus tokį darbą dirbti norinčių merginų, į sekso vergiją jas vežė apgaulė. Verbuotojai su į jų akiratį patekusiomis merginomis iš pradžių užmegzdavo draugiškus santykius ir tik po kurio laiko pasiūlydavo kartu vykti į užsienį. Atvykus į Londoną, jos būdavo parduodamos albanų sąvadautojams – už merginą gaudavo nuo 10 000 iki 25 000 Lt. Praturtėti nė vienai merginai nepavyko, nes didžiąją dalį pinigų jos išleisdavo maistui ir drabužiams. Jeigu merginos atsisakydavo paklusti sąvadautojams, šie jas žiauriai mušdavo, marindavo badu, žagindavo. Sąvadautojai iš vienos prostitutės per parą uždirbdavo nuo 1500 iki 4000 Lt.

Prekybos žmonėmis aukos laisvės kontrolė gali būti tiek tiesioginė (akivaizdi), tiek ir netiesioginė (užmaskuota). Tiesioginė kito asmens laisvės kontrolė gali pasireikšti kaip kito asmens laikymas nelaisvėje arba kaip jo kontroliavimas naudojant psichinę prievartą, apgaulę, manipuliuojant vaiku, psichiškai nesveiku asmeniu. Fizinės

ir valios laisvės pažeidimas tokioje kontrolėje yra akivaizdus, todėl jį lengviau įrodyti. Netiesioginė laisvę varžanti kontrolė pirmiausia pažeidžia asmens valios laisvę, tačiau laisvės pažeidimo mechanizmas čia nėra akivaizdus ir sunkiau įrodinėjamas. Netiesioginės kontrolės prievartinė esmė užmaskuota tam tikru kaltininko ir aukos susitarimu, kai auka sutinka būti kontroliuojama ir išnaudojama. Šis aukos sutikimas nepaneigia sandorio priešingumo žmogaus laisvei. Netiesioginė laisvę varžanti kontrolė paprastai būna būdinga nelegalioms veiklos sritims, kuriose išnaudojami žmonės (prostitucijai, nelegaliam darbui ir pan.).

Ar galima prezumpcija, kad aukos laisvė bus varžoma ateityje? Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. kovo 28 d. kasacinėje nutartyje prekybos žmonėmis byloje Nr. 2K-332/2006 buvo išsakyta nuostata, jog prezumpcijos, kad aukos laisvė bus varžoma ateityje, baudžiamojoje justicijoje būti negali. Šioje byloje buvo bandoma perduoti į prostituciją užverbuotą moterį prekeiviams apsimesusiems pareigūnams ir tai buvo įvertinta kaip pasikėsinimas prekiauti žmonėmis. Kasacinės instancijos teismas iš dalies tenkino nuteistojo skundą ir bylą grąžino nagrinėti apeliacine tvarka iš naujo. Iš nutarties aiškėja, kad prekybos žmonėmis norma taikyta nepagrįstai.

Nenustačius, kad laisvė buvo suvaržyta, veika pagal BK 147 straipsnį negali būti kvalifikuojama. Tokiu atveju gali būti tik sprendžiamas baudžiamosios atsakomybės klausimas už vienos iš BK 307 straipsnyje numatytų veikų padarymą. Apeliacinės instancijos teismas išvadą, kad sandoriui pavykus pirkėjai galėtų visiškai kontroliuoti E. K., grindė „analogiškų bylų praktika“. Toks įrodinėjimo būdas baudžiamojoje teisenoje neleistinas. Nusikalstamos veikos požymiai kiekvienoje byloje turi būti įrodomi toje byloje surinktais duomenimis. Informacija apie tai, kas tam tikrais atvejais atsitinka prostitucija užsienio valstybėse užsiimančioms moterims, nėra pakankamas pagrindas daryti išvadą, kad E. K. valia nagrinėjamu atveju buvo palenkta.

Moterų verbavimo, jau užverbuotų moterų pardavimo-pirkimo, gabenimo bylose grindžiant apkaltinamąjį nuosprendį pagal prekybos žmonėmis straipsnį, būtina: a) kruopščiai pagrįsti poveikį, kuris buvo daromas aukai ir kuriuo buvo palenkiamas jos valia (ar prieš ją buvo

smurtaujama, ar ji buvo gąsdinama, apgauldinėjama, ar buvo piktnaudžiaujama jos pažeidžiamumu); b) kruopščiai pagrįsti veikos priešingumą laisvei (ar auka turėjo ribotas galimybes ištrūkti iš prekeivių kontrolės, ar buvo ribojama jos judėjimo laisvė, pasisavinami tapatybės dokumentai, kontroliuojamas jos kasdienis gyvenimas, blokuojami socialiniai kontaktai). Pagaliau, veikos priešingumą laisvei galima pagrįsti ir tuo, kad dėl savo socialinio atskirtumo, sunkios materialinės padėties auka neturėjo pasirinkimo laisvės, kaip tik pasiduoti jai primestam pasiūlymui išsitraukti į išnaudojimą. Pamatinė tokio požiūrio idėja yra tai, kad prostitucija – tai ne laisvas moterų pasirinkimas.

Teismų praktikos pavyzdžiai prekybos žmonėmis byloje

R. M. pagal BK 147 straipsnį nuteista už tai, kad būdama agentūros „Perspektyvus modelis“ savininkė, 2002–2004 m. verbavo ir organizavo merginų grupes, tarp kurių buvo nemažai nepilnamečių, vykti prostitucijos tikslais į Jungtinius Arabų Emyratus. Ji pati ir jos bendrininkės R. R. ir R. P. lėktuvu nugabendavo merginų grupes į JAE, kur jos buvo perleidžiamos šeichams prostitucijai. Pobūvių metu šeichas pasirinkdavo jam patikusią merginą, kuri turėjo su juo lytiškai santykiuoti. Už tai R. M. gaudavo iš šeicho atlygį po 1000–1500 JAV dolerių už kiekvieną merginą. Po kelių dienų pobūvių merginos buvo paskraidinamos namo, kiekvienai R. M. sumokėdavo apie 500 Lt.

Savo kasaciniame skunde R. M. teigė, kad niekas merginų laisvės nevaržė, jos pačios norėjo vykti į JAE ir užsidirbti, jos bet kada galėjo nutraukti kelionę, nebuvo pasisavinami jų tapatybės dokumentai. Didžioji dauguma merginų kelionės metu negavo pasiūlymų lytiškai santykiuoti. Kasacinis skundas atmestas.

Nors nemaža dalis merginų sutiko vykti į Jungtinius Arabų Emyratus savo noru, suprasdamos kelionės tikslą (galimas seksualinis išnaudojimas), gaudavo už tai atlygį, po išvykų saugiai grįždavo namo, šie faktai neprieštarauja išvadai, kad jų verbavimas, gabenimas ir perleidimas šeichams prostitucijai, atlygio už tai gavimas, atitinka prekybos žmonėmis požymius. Pažymėtina, kad merginos buvo gabenamos į musulmoniš-

kų tradicijų šalį, kurioje galioja prostituciją draudžiantys įstatymai ir ją smerkiantys papročiai, taigi pačios kelionės negali būti vertinamos kaip saugios. Pagal teismų nustatytas aplinkybes, atsidūrusios svetimoje šalyje, merginos buvo kontroliuojamos ir turėjo menką pasirinkimą nepaklusti R. M. ir jos bendrininkų valiai. Būnant JAE iki išvykimo atgal iš merginų buvo paimami pasai, jos buvo priverčiamos praeiti orumą žeminantį patikrinimą dėl galimų lytiškai plintančių ligų – buvo apžiūrimos gydytojo, turėjo duoti kraujo, gaudavo kontraceptikų. Merginos buvo apgyvendinamos tvoromis aptvertuose namuose, vartai buvo rakinami, taigi jų judėjimo laisvė buvo ribojama.

Visos merginos buvo labai jauno amžiaus, didžioji dauguma – nepilnametės, slėpusios nuo tėvų tikrąją kelionės tikslą, taigi lengvai pažeidžiamos. Kai kurios, nuslėpus nuo jų informaciją, kad gali tekti lytiškai santykiauti su šeichu, buvo apgautos dėl kelionės tikslo, kai kurios sutiko vykti pas šeichą tikėdamos, kad šeichas jų nepasirinks. Kai kurioms merginoms buvo grasinama, kad jeigu jos atsisakys vykti į JAE, turės sumokėti už lėktuvo bilietus po 10 000 Lt. Nors tos kelionės nebuvo ilgos ir ne visos kelionėje dalyvavusios merginos buvo šeicho pasirenkamos lytiškai santykiauti, tačiau tai neneigia fakto, kad visos jos buvo gabenamos ir perleidžiamos seksualiai išnaudoti. Šeicho pasirinkta mergina privalėjo su juo lytiškai santykiauti. Visi šie teismų konstatuoti faktai leidžia daryti išvadą, kad siekiant pelnytis iš merginų prostitucijos buvo taikomi jų laisvę varžantys ir valią palenkiantys metodai: grasinimai ir apgaulė, pasinaudojimas pažeidžiamumu.

Išnaudojimo prostitucijai tikslais kaltininkai už 800 JAV dolerių nusipirko dvi merginas, atvykusias iš Baltarusijos, taip pelnėsi iš jų prostitucijos. Patvirtindama nuteisimo už prekybą žmonėmis pagrįstumą, kolegija pareiškė: „Kasatoriai teigia, jų veikoje nesant BK 147 str. numatyto nusikaltimo objekto – asmens laisvės. Tačiau nukentėjusiųjų laisvė buvo apribota. Iš jų paimti pasai, jos neturėjo pinigų, pas klientus jos buvo nuvežamos ir atvežamos, t. y. kontroliuojamos. Taigi jų laisvė buvo apribota.“

Vilniaus apygardos teismo 2009 m. liepos 2 d. nuosprendžiu (pa-keistu Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. sausio 8 d. nuosprendžiu) grupė asmenų nuteisti už prekybą žmonėmis. Šie asmenys susipažinda-

vo su merginomis ir įkalbėdavo jas važiuoti gyventi ir dirbti Anglijoje padavėjomis arba valyti kambarius viešbutyje, žadėjo, kad jeigu darbo ir gyvenimo sąlygos nepatiks, tai jos bet kada galės grįžti į Lietuvą, nuskraidindavo jas į Londono oro uostą, kur perduodavo už pinigų albanams, kurie organizuodavo jų įtraukimą į prostituciją.

Vienas iš nuteistųjų R. C. kasaciniu skundu prašė jo veiką perkvalifikuoti iš BK 147 straipsnio 2 dalies į 307 straipsnį, nes merginų pirkėjai negalėjo visiškai kontroliuoti nukentėjusiųsias, kurių laisvė nebuvo suvaržyta. Jos pačios siekė vykti į Angliją dirbti prostitutėmis. Kasacinis skundas atmestas.

Nuteistasis R. C. pagrįstai nurodo, kad prekyba žmonėmis (BK 147 straipsnis) gali būti padaryta tik tada, kai nukentėjusiųjų valia yra palaužiama vienu iš šiame straipsnyje nurodytų būdų. BK 147 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, kad vykdant prekybą žmonėmis asmens valia, be kitų būdų, gali būti palaužta panaudojant apgaulę, suteikiant turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį. Iš anksčiau byloje aptartų įrodymų matyti, kad nukentėjusiosios buvo verbuotos, gabentos joms žadant rasti gerai mokamą valytojos ar padavėjos darbą Jungtinėje Karalystėje, nors iš tikrųjų nė vienas iš kaltininkų tokio darbo neieškojo ir neketino jo ieškoti.

Po to, kai nukentėjusiosios atvyko į Jungtinę Karalystę ir R. C. pranešė apie tai, kad joms teks verstis prostitucija, dėl negalėjimo savo lėšomis sugrįžti į Lietuvos Respubliką, apsunkintų galimybių kreiptis pagalbos (kalbos barjero ir pan.), sutrikimo ir nežinojimo, kaip elgtis tokioje situacijoje, jos tapo faktiškai kontroliuojamos ir jas kontroliavusio R. C. buvo parduotos už suteiktą turtinę naudą asmenims, organizavusiems prostitucijos verslą Jungtinėje Karalystėje. Iš šių aplinkybių matyti, kad nukentėjusiosios buvo verbuotos, gabentos ir parduotos kitiems asmenims palaužus šių valią panaudojant apgaulę ir suteikiant turtinę naudą jas kontroliuojantiems asmenims. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad asmens laisvė yra suvaržoma ne tik tada, kai asmuo visiškai netenka galimybės pasirinkti savo buvimo vietos ar elgesio varianto, bet ir tada, kai ši laisvė apribojama iš dalies.

Akivaizdu, kad būdamos apgautos dėl darbo pobūdžio, tapusios faktiškai kontroliuojamos, nukentėjusiosios neteko dalies galimybių savo nuožiūra pasirinkti savo buvimo vietą ir elgesio variantą, todėl teismai pagrįstai padarė išvadą, kad nukentėjusiųjų laisvė buvo suvaržyta. Nuteistasis R. C. pagrįstai atkreipia dėmesį, kad BK 307 straipsnio 2 dalyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už veiką, panašią į prekybą žmonėmis (BK 147 straipsnis), t. y. gabenimą asmens šio sutikimu prostitucijai į Lietuvos Respubliką ar iš Lietuvos Respublikos, tačiau kolegija pažymi, kad asmens sutikimas pagal BK 307 straipsnio 2 dalį turi būti savanoriškas ir duotas gerai suvokiant duodamo sutikimo aplinkybes. Akivaizdu, kad asmens sutikimas, duotas dėl apgaulės poveikio, suteikus turtinę naudą jį kontroliuojantiems asmenims, negali būti laikomas savanorišku ir duotu suvokiant duodamo sutikimo aplinkybes, todėl R. C. veika tinkamai kvalifikuota pagal BK 147 straipsnį.

Šiaulių apygardos teismo 2009 m. vasario 13 d. nuosprendžiu V. K. ir Ž. S. nuteisti pagal BK 147 straipsnio 1 dalį už prekybą žmonėmis. Ž. S. užverbavo prostitucijai merginas (G. P. ir R. S.) ir pardavė jas V. K., o šis įtraukė jas į prostituciją ir išgabeno į Ispaniją. Konstatuota, kad buvo piktnaudžiaujama merginų priklausomumu, pažeidžiamumu, panaudota apgaulė.

Nuteistojo V. K. apeliacinis skundas atmestas. Kasaciniu skundu nuteistasis V. K. prašė bylą nutraukti, nes nenustatyti nukentėjusiųjų valios palenkimo būdai, būtini taikant BK 147 straipsnį. Kasacinis skundas atmestas.

Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 147 straipsnį gali būti taikoma tik nustačius, kad bet kuri iš numatytų dispozicijoje veikų yra padaryta dispozicijoje nurodytais būdais palenkus nukentėjusių asmenų valią. Valios palenkimo faktas nagrinėjamoje byloje nustatytas tinkamai. Žemesnės instancijos teismų sprendimuose nustatyta, kad kasatorius nukentėjusiųjų valią palenkė pasinaudodamas jų priklausomumu, pažeidžiamumu, naudodamasis apgaule, panaudodamas fizinį smurtą bei grasinimus. Baudžiamosios atsakomybės taikymui pakanka nustatyti, kad buvo taikytas bent vienas iš valios palenkimo būdų. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad kasatorius R. S. valią palenkė pasinaudodamas

pažeidžiamumu bei apgaule, o G. P. valia buvo palenkta naudojantis pažeidžiamumu, apgaule, priklausomumu, fiziniu smurtu bei grasinimais. Nagrinėjant bylą ištirti įrodymai leidžia daryti išvadą, kad V. K., atlikdamas nustatytus veiksmus prieš nukentėjusiąsias, suprato, jog jų valia yra palenkta.

Iš 2007 m. rugsėjo 20 d. specialisto išvados Nr. 36 matyti, kad nusikalstamos veikos padarymo metu R. S. buvo labai pažeidžiama, sirgo depresinio tipo šizoafektiniu sindromu, tai sukėlė emocijų ir elgesio sutrikimų simptomus, neadekvatų aplinkos ir situacijų vertinimą bei reagavimą, sunkiai numatomą ir prognozuojamą elgesį. G. P. valios palenkimo faktas nagrinėjamoje byloje taip pat nustatytas. Teismų sprendimuose nurodyta, kad G. P. pasas buvo paimtas, ji prieš savo valią buvo laikoma bute, kuriame turėjo teikti lytines paslaugas, nuolat buvo grasinama, kartą V. K. panaudojo prieš ją fizinį smurtą; pasak nukentėjusiosios, „telefono laidas buvo nupjautas, durys užrakintos“. Asmuo, kurio valia palenkta smurtu, grasinimais ir apgaule, paprastai yra pažeidžiamas ir priklausomas nuo smurtaujančio, grasinančio asmens, todėl teismų išvada apie G. P. valios palenkimą, be kitų būdų, pasinaudojant ir jos pažeidžiamumu bei priklausomumu, padaryta nepažeidžiant įstatymų nuostatų. Nagrinėjamoje byloje nėra jokio pagrindo konstatuoti, kad G. P., patyrusi kasatoriaus smurtą, jo grasinimus bei apgaulę, galėjo būti laikoma nepriklausoma ir nepažeidžiama.

K. D., žadėdama B. B. gerai mokamą darbą užsienio viešbučiuose ar baruose, nuslėpdama nuo jos būsimo prostitutės darbo pobūdį, įkalbėjo ją vykti į Londoną. B. B. sutiko, ir K. D. apgyvendino ją savo namuose, teikė pragyvenimui reikalingas buitines ir asmenines prekes bei maisto produktus, ją fotografavo, apie surastą merginą informavo A. J., kuris, gavęs merginos duomenis ir nuotraukas, kreipėsi į keleivių vežimo firmą ir užsakė jai kelionės vietą mikroautobuse. Apie surastą merginą ir suorganizuotą kelionę pranešė savo pažįstamiems, gyvenantiems Jungtinėje Karalystėje. Po to K. D. ir A. J. nuvežė ir įsodino B. B. į mikroautobusą, sumokėjo vairuotojui 400 Lt už jos kelionę. Londone B. B. pasitikę asmenys įtraukė ją į prostituciją ir nuo 2004 m. spalio iki lapkričio mėn. iš jos prostitucijos pelnėsi.

Kauno apygardos teismo 2009 m. birželio 15 d. nuosprendžiu K. D. ir A. Janauskas nuteisti už prekybą žmonėmis konstatavus, kad jie užverbavo ir perleido B. B. į prostituciją pasinaudodami jos priklausomumu bei pažeidžiamumu dėl jos sunkios socialinės ir materialinės padėties, taip pat naudodami prieš ją apgaulę, kontroliuodami ją. Motyvuodamas šias išvadas, teismas nurodė, kad, nukentėjusiosios šeimoje yra dar du broliai ir dvi seserys, šeimos materialinė padėtis yra labai sunki, dėl nustatyto lengvo protinio atsilikimo ji mokėsi Kauno specialiojoje mokykloje, nedirbo, jai gimė sūnus, kuris, nesant sąlygų, augo vaikų namuose, nukentėjusiosios tvirtinimu, į Londoną dirbti vyko, nes norėjo padėti mamai. Jai buvo žadamas normalus darbas užsienyje. Iki pat išvykimo K. D. nepalikdavo B. B. vienos, apgyvendino ją savo namuose, stebėdavo jos bendravimą su kita mergina, neišleido jos į namus, kai ši pareiškė tokį pageidavimą, nukentėjusioji jos bijojo. Siekdama nustatyti B. B. tinkamumą verstis prostitucija, K. D. suorganizavo jos lytinius santykius su dviem vyriškiais. Kasacinis teismas pritarė tokiam vertinimui.

Šiaulių apygardos teismo 2011 m. vasario 8 d. nuosprendžiu L. D. ir R. D. buvo nuteisti už prekybą žmonėmis už tai, kad iš M. L. įgijo apgaulė atgabentą nukentėjusiąją J. D., pažadėdami M. L. už ją ateityje sumokėti 3000 Lt. Po to nugabeno nukentėjusiąją J. D. į viešbutį, kur ją laikė nelaisvėje, siekdami, kad nukentėjusioji kitą dieną būtų išgabenta į Graikiją, kur būtų įtraukta į prostituciją.

Apeliacinis nuteistųjų skundas, kuriame jie teigė, jog nukentėjusiosios laisvė nebuvo ribojama, atmestas. Tačiau analogiškas kasacinis skundas patenkintas, bylą grąžinta nagrinėti apeliacine tvarka iš naujo. Kasaciniam teismui kilo abejonių dėl byloje nustatytų faktų atitikties tikrovei, kad nukentėjusioji iš tikrųjų buvo laikoma nelaisvėje ir buvo varžoma jos laisvė.

Pirmosios instancijos teismas konstatuodamas, kad nukentėjusiosios laisvė buvo suvaržyta, o apeliacinės instancijos teismas pritarėdamas šiai išvadai neatkreipė dėmesio į itin svarbią aplinkybę, kad nukentėjusioji visą laiką, tiek būdama automobilyje su vaikiniais, tiek likusi jame viena bei būdama minėtame viešbutyje, turėjo veikiantį mobilųjį telefoną ir laisvai juo disponavo, o tai rodo, jog nebuvo siekta nukentėju-

siosios izoliuoti nuo galimybės palaikyti ryšį su aplinka. Kaip matyti iš nukentėjusiosios parodymų, net ir po A. P. perspėjimo dėl naudojimosi telefonu, jis iš jos nebuvo atimtas. Iš bylos medžiagos matyti, jog tolesnė įvykių eiga taip pat suponuoja pagrįstą abejonę dėl nukentėjusiosios laisvės suvaržymo. Pažymėtina, kad J. D. ne kartą buvo likusi viena, šalia esant pašaliniam asmeniui, kurie galėjo suteikti jai pagalbą, tačiau ji tiesiogiai į juos nesikreipė, niekaip nerodė, jog jai ši reikalinga.

Nuvykus į viešbutį A. P. pritrūko pinigų apmokėti už kambarį, taigi jis palikęs nukentėjusiąją, stovinčią prie administratorės, nuėjo jų paimti iš dar nespėjusių nuvažiuoti draugų; kai J. D. buvo tualete ir verkė, buvo priėjęs vyriškis (liudytojas R. D.), teiravosi, ar jai reikalinga pagalba, ši atsakė, kad iš jų jai nieko nereikia. Liudytoja I. M., kuri tuo metu dirbo viešbučio administratore, taip pat nurodė, kad kelis kartus kontaktavo su nukentėjusiaja, tačiau ši nieko nesakė, pagalbos neprašė. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad J. D. įvykio metu buvo neblaivi, jai buvo nustatytas 1,55 promilės girtumas (b. l. 41–42), tai rodo, jog nukentėjusioji su A. P. kambaryje girtavo, užuot bandžiusi iškart pabėgti ar kviestis pagalbos. Pažymėtina ir tai, kad nukentėjusioji galėjo nevaržomai vaikščioti į tualetą, o kambario durys, per kurias galėjo patekti į viešbučio koridorius, buvo neužrakintos.

Kvalifikuojamieji požymiai (BK 147 straipsnio 2 dalis).

Šie požymiai yra:

- veika padaryta dviem ar daugiau nukentėjusiesiems;
- sukeltas pavojus nukentėjusio asmens gyvybei;
- veika padaryta dalyvaujant organizuotoje grupėje;
- veika padaryta siekiant įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių;
- veiką padaro valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo, vykdydamas įgaliojimus.

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis (BK 147 straipsnio 3 dalis). Nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.

Prekybos žmonėmis normos santykis su kitomis normomis.

Anksčiau galiojusi prekybos žmonėmis norma galėjo būti inkriminuojama kartu (kaip idealioji sutaptis) su šiomis normomis. Dabar galiojanti prekybos žmonėmis norma apima: neteisėtą laisvės atėmimą (BK 146 straipsnis), sveikatos sutrikdymus (BK 135-140 straipsnis), išskyrus sunkų sveikatos sutrikdymą sunkinančiomis aplinkybėmis (BK 135 straipsnio 2 dalis), grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą (BK 145 straipsnis), žmogaus veiksmų laisvės varžymą (BK 148 straipsnis), įtraukimą į prostituciją (BK 308 straipsnis). Prekybos žmonėmis norma gali būti inkriminuojama kartu (kaip idealioji sutaptis) su šiomis normomis: pelnymasis iš kito asmens prostitucijos (BK 307 straipsnis), išnaudojimas priverstiniam darbui (BK 147-1 straipsnis), nusikaltimai, susiję su neteisėtu asmens gabenimu per valstybės sieną (BK 292, 293 straipsniai). Vaiko pirkimo arba pardavimo norma (BK 157 straipsnis) yra speciali prekybos žmonėmis normos atžvilgiu.

Savikontrolės klausimai

1. Pateikite prekybos žmonėmis teisinę sampratą bei išskirkite pagrindinius prekybos žmonėmis požymius.
2. Veikos, sudarančios prekybos žmonėmis nusikaltimą, ir jų turinys.
3. Išnaudojimo tikslo kaip prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos požymio baudžiamoji teisinė charakteristika.
4. Šios nusikalstamos veikos padarymo būdai ir jų turinys.
5. Atskleiskite pasinaudojimo priklausomumu ir pasinaudojimo pažeidžiamumu požymių teisinį turinį.
6. Laisvę varžančios kontrolės samprata.
7. Koks prekybos žmonėmis santykis su kitomis normomis?

Praktinės užduotys

Policija Vilniuje sulaukė Lietuvos pil. Martinkų ir Baltarusijos pil. Maslovą. Ikiteisminio tyrimo metu buvo nustatyti šie faktai: Martinkus apgyvendino išnuomotame bute Vilniuje 5 merginas, kurias surado Bal-

tarusijoje Maslovas, nupirko joms bilietus iki Vilniaus ir atgabeno jas į Vilnių. Čia jas pasitiko Martinkus, o Maslovas gavęs pinigus grįždavo tuo pačiu traukiniu į Minską. Martinkus telefonu priiminėjo užsakymus, nuveždavo merginas pas klientus, imdavo iš klientų pinigus už paslaugas, 20 proc. sumos, gautos iš kliento, atiduodavo merginoms. Merginos teigė, kad „darbo“ sąlygos nebuvo blogos, su jomis įtariamieji elgėsi neblogai, o atvykti į Lietuvą prostitucijai paskatino skurdas ir noras užsidirbti. Martinkus ir Maslovas buvo sulaikyti, kai atgabeno eilinę siuntą merginų. Jiems buvo pareikšti įtarimai dėl pelnymsi iš kito asmens prostitucijos ir prekybos žmonėmis. Įtariamieji teigė, jog jie tik padėjo merginoms užsidirbti pinigų, tačiau jokia prekyba žmonėmis neužsiminėjo. Jų advokatas teigė, kad prekybos žmonėmis objektas yra žmogaus laisvė, kuri šiuo atveju nebuvo pažeista, nes prieš merginas nebuvo naudojama jokios prievartos ir jos vertėsi prostitucija savo noru. **Pasiremdami doktrininio įstatymo aiškinimu paaiškinkite reikšmingus prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymius. Argumentuotai atsakykite, ar pagrįstai Martinkaus ir Maslovo veika kvalifikuojama kaip prekyba žmonėmis.**

Pilietis Š. savo bute, esančiame Klaipėdoje, pasinaudodamas nukentėjusiosios K. sveikatos būkle (diagnozuotas lengvas protinis atsilikimas su ryškiu elgesio pakitimu), socialine padėtimi (likusi be tėvų globos, menko išsilavinimo, neturinti darbo ir pajamų), turėdamas tikslą pelnytis iš jos prostitucijos, siūlydamas gerą uždarbį bei gyvenimo sąlygas, verbavo K. dirbti prostitute. Pilietis Š. merginai K. pasakė, kad ji turės vykti į Ukrainą dirbti prostitute, ir kelionės dokumentams paruošti paėmė iš nukentėjusiosios asmens tapatybės kortelę. Merginai atsisakius tai daryti grasino išdaužyti buto, kuriame tuo metu gyveno nukentėjusioji, langus. **Įvertinkite, ar pilietis Š. padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 147 straipsnio 1 dalyje? Paaiškinkite asmens pažeidžiamumo požymio teisinį turinį.**

Rekomenduojama literatūra

1. 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis. OL 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius, 6 tomas, p. 52.
2. Abramavičius, A.; Mickevičius, D.; Švedas, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
3. Baudžiamoji byla Nr. 2K-17/2012.
4. Baudžiamoji byla Nr. 2K-29/2013.
5. Baudžiamoji byla Nr. 2K-315/2013.
6. Bolzanas, D.; Drakšienė, A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*. 2004, 53.
7. Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*. 2005, 54.
8. Fedosiukas, O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei. *Jurisprudencija*. 2003. 45(37).
9. Fedosiukas, O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujos redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos. *Jurisprudencija*. 2007, 8(98).
10. Gutauskas, A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje. *Verslo ir teisės aktualijos*. 2009, 3.
11. Mickevičius, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisės aspektai. *Teisė*. 2005, 54.
12. Nikartas, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*. 2009, 2(64).

VIII DALIS

APGAULINGAS IR APLAUDUS BUHALTERINĖS APSKAITOS TVARKYMAS

BK 222 straipsnis. Apgaulingas apskaitos tvarkymas

„1. Tas, kas apgaulingai tvarkė teisės aktų reikalaujamą buhalterinę apskaitą arba paslėpė, sunaikino ar sugadino apskaitos dokumentus, jeigu dėl to negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros,

baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.

2. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

Apgaulingos apskaitos tvarkymo objektyvieji požymiai. Įstatymo saugoma vertybė – centralizuotų valstybės fondų formavimo (mokesčių surinkimo) procesai. Alternatyvios veikos: apgaulingas teisės aktų reikalaujamos buhalterinės apskaitos tvarkymas; buhalterinės apskaitos dokumentų paslėpimas, sunaikinimas, sugadinimas. Padariniai – negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros. Priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių. Specialieji subjekto požymiai: juo gali būti asmenys, atsakingi už buhalterinės apskaitos tvarkymą pagal Buhalterinės apskaitos įstatymą. Atsakomybės subjektu yra ir juridinis asmuo.

Buhalterinė apskaita – tai ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių, išreikštų pinigais, registravimo, grupavimo ir apibendrinimo sistema, skirta gauti informaciją ekonominiams sprendimams priimti ir (arba) finansinei atskaitomybei sudaryti (Buhalterinės apskaitos įstatymo 2 straipsnio 5 punktas). Į apskaitą privaloma įtraukti visas ūkines operacijas ir ūkinius įvykius, susijusius su turto, nuosavo kapitalo, įsipareigojimų dydžio arba struktūros pasikeitimu (BAĮ 6 straipsnis). Visos ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai turi būti pagrįsti apskaitos dokumentais.

Apskaitos dokumentai surašomi ūkinės operacijos ir ūkinio įvykio metu arba jiems pasibaigus ar įvykus. (BAĮ 12 straipsnis). Ūkio subjektai apskaitą tvarko taip, kad apskaitos informacija būtų 1) tinkama, objektyvi ir palyginama; 2) pateikiama laiku; 3) išsami ir naudinga vidaus ir išorės informacijos vartotojams (BAĮ 4 straipsnis).

Apskaitos dokumentai: sąskaita faktūra, PVM sąskaita faktūra, kasos pajamų orderis, kasos išlaidų orderis, pinigų priėmimo (mokėjimo) kvitas, kasos aparato kvitas, mokėjimo pavedimas, krovinio važtaraščiai, produkcijos gamybai sunaudotų žaliavų ataskaita, darbo užmokesčio ir darbo laiko apskaitos žiniaraščiai, įvairūs aktai, kortelės, aprašai, apskaitos, registrai ir kt.

Apgaulingą apskaitos tvarkymą sudarančios veikos: 1) apgaulingas teisės aktų reikalaujamos buhalterinės apskaitos tvarkymas: ūkinių operacijų ir įvykių nefiksavimas apskaitos dokumentuose; neteisingų duomenų apie ūkines operacijas ir įvykius fiksavimas; realiai neįvykusių ūkinių operacijų ir įvykių fiksavimas; 2) apskaitos dokumentų paslėpimas, sunaikinimas, sugadinimas.

Padariniai kaip būtinas požymis. Tai situacija, kai negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros. Nesant šių padarinių, veika baudžiama pagal ATPK 173-1 straipsnį (LAT senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimo 28 punktas). Apgaulingo ar aplaudaus buhalterinės apskaitos tvarkymo padariniai nustatomi kompetentingų įstaigų patikrinimo ar revizijos aktais, audito ataskaita arba specialisto išvada, o kilus abejonėms dėl jų pagrįstumo gali būti skiriama ekspertizė.

Asmuo, trauktinas atsakomybei už apgaulingą apskaitos tvarkymą. Pagal BK 222 straipsnį gali atsakyti: 1) ūkio subjekto vadovas arba 2) finansininkas, tiesiogiai tvarkantis apskaitą, arba 3) abu – kaip bendrininkai. Asmuo, neformaliai pasamdytas tvarkyti įmonės apskaitą, nėra atsakomybės pagal BK 222 straipsnį subjektas; už buhalterinės apskaitos dokumentų paslėpimą, sunaikinimą ar sugadinimą gali atsakyti bet kuris asmuo, fiziškai tai padaręs.

Subjektyvieji požymiai: pakaltinamumas, tiesioginė tyčia. Tyčios turinį sudaro tai, kad kaltininkas: suvokė, kad jis tvarkė apskaitą pažeis-

damas teisės aktus, reglamentuojančius buhalterinės apskaitos tvarkymą, paslėpė, sunaikino ar sugadino apskaitos dokumentus, numatė, kad dėl to bus negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros, šių padarinių norėjo.

Apgaulingo apskaitos tvarkymo normos santykis su kitų nusikalstamų veikų normomis. Tais atvejais, kai apgaulingai tvarkant buhalterinę apskaitą suklastojami buhalterinės apskaitos dokumentai arba apskaitos registrai, kaltininko veika kvalifikuojama tik pagal BK 222 straipsnį, o tais atvejais, kai apgaulingai tvarkant minėtą apskaitą suklastojami kiti, ne buhalterinės apskaitos, dokumentai, veika kvalifikuojama pagal BK 222 straipsnį ir BK 300 straipsnio atitinkamą dalį kaip ideali nusikaltimų sutaptis. Jei apgaulingai tvarkant buhalterinę apskaitą padaromos ir kitos nusikalstamos veikos (pavyzdžiui, sukčiavimas, turto pasisavinimas ir pan.), visos jos kvalifikuojamos kaip sutaptis pagal BK 222 straipsnį ir atitinkamus kitus BK straipsnius (LAT senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimo 31 punktą).

BK 223 straipsnis. Aplaidus apskaitos tvarkymas

„1. Tas, kas privalėjo tvarkyti, bet netvarkė teisės aktų reikalaujamos buhalterinės apskaitos arba aplaidžiai tvarkė teisės aktų reikalaujamą buhalterinę apskaitą, arba įstatymų nustatytą laiką nesaugojo buhalterinės apskaitos dokumentų, jeigu dėl to negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros,

baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

2. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

Objektyvieji požymiai: Įstatymo saugoma vertybė – centralizuotų valstybės fondų formavimo (mokesčių surinkimo) procesai. Alternatyvios veikos: buhalterinės apskaitos netvarkymas, aplaidus buhalterinės apskaitos tvarkymas, buhalterinės apskaitos dokumentų nesaugojimas nustatytą laiką. Padariniai – negalima visiškai ar iš dalies nustatyti as-

mens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros. Priežastinis ryšis tarp veikos ir padarinių. Specialieji subjekto požymiai: juo gali būti asmenys, atsakingi už buhalterinės apskaitos tvarkymą pagal Buhalterinės apskaitos įstatymą. Atsakomybės subjektu yra ir juridinis asmuo.

Buhalterinės apskaitos netvarkymas kaip veika: buhalterinės apskaitos netvarkymas – tai norminių aktų, reglamentuojančių buhalterinės apskaitos tvarkymą, visiškas nevykdymas (pavyzdžiui, ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių neregistravimas ir pan.).

Aplaidus buhalterinės apskaitos tvarkymas kaip veika: aplaidus buhalterinės apskaitos tvarkymas – tai Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo ir kitų įstatymų bei norminių aktų, reglamentuojančių buhalterinės apskaitos tvarkymą, netinkamas vykdymas. Pavyzdžiui, nesurašomi, nesurenkami visi buhalterinės apskaitos dokumentai, nesudaromi ir netvarkomi apskaitos registrai, dokumentai ir registrai surašomi nesilaikant Buhalterinės apskaitos įstatymo ar kitų norminių aktų reikalavimų ir pan. (LAT senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimo 27 punktas). Manytina, aplaidus apskaitos tvarkymas kaip veika nuo apgaulingo apskaitos tvarkymo skiriasi tik pagal kaltės formą – tai daroma neatsargiai.

Buhalterinės apskaitos dokumentų nesaugojimas kaip veika: buhalterinės apskaitos dokumentų nesaugojimas – tai norminiais aktais nustatytos šių dokumentų saugojimo tvarkos nesilaikymas. Už apskaitos dokumentų išsaugojimą atsako ūkio subjekto vadovas (LAT senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimo 27 punktas). Logiškai mąstant, apskaitos dokumentų nesaugojimo požymis iš esmės reiškia jų neišsaugojimą. Tik neišsaugojus dokumento gali kilti BK 223 straipsnyje numatyto nusikaltimo padariniai. Jeigu dokumentas išliko ir gali būti pateiktas patikrinti – nėra ir nusikaltimo požymių

Aplaidaus apskaitos tvarkymo padariniai. Aplaidaus apskaitos tvarkymo padariniai tokie patys kaip ir apgaulingo apskaitos tvarkymo atveju: negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros.

Aplaidaus apskaitos tvarkymo subjekto požymiai. Taikant BK 223 straipsnį pagal požymius „buhalterinės apskaitos netvarkymas“ ir

„aplaidus apskaitos tvarkymas“ gali atsakyti tiek įmonės vadovas, tiek finansininkas, tiek abu kaip bendrininkai. Pagal požymį „apskaitos dokumentų nesaugojimas“ atsako ūkio subjekto vadovas.

Aplaidaus apskaitos tvarkymo kaltės problema. Pagal aplaidaus apskaitos tvarkymo normos logiką, šiam nusikaltimui turėtų būti būdinga neatsargi kaltė, tačiau dėl nežinomų priežasčių BK 223 straipsnyje nėra nuorodos, kad šiam nusikaltimui gali būti būdinga neatsargi kaltė. Kita vertus, prašosi išvada, kad veikos „apskaitos netvarkymas“ ar „dokumentų nesaugojimas“ gali būti padaryta ir tyčia. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija (nutartis Nr. 2K-P-305/2009) apie nusikaltimo, numatyto BK 223 straipsnyje, kaltės formą teigia: „Plenarinė sesija akcentuoja, kad BK 223 straipsnio 1 dalyje numatytas nusikalstamas aplaidus teisės aktų reikalaujamos buhalterinės apskaitos tvarkymas padaromas tik neatsargia kaltės forma... Plenarinė sesija kartu pažymi, kad, esant dabartinei BK 223 straipsnio redakcijai, kitos šiame straipsnyje numatytos veikos, t. y. buhalterinės apskaitos netvarkymas arba buhalterinės apskaitos dokumentų nesaugojimas, gali būti padaromos ir tyčia, ir dėl neatsargumo.“

Subjektyvieji požymiai. Pakaltinamumas. Kaltė: dėl veikos „aplaidus apskaitos tvarkymas“ – neatsargumas (pasitikėjimas, nerūpestingumas); dėl veikų „apskaitos netvarkymas“ ir „dokumentų nesaugojimas“ – tyčia (tiesioginė arba netiesioginė) arba neatsargumas (pasitikėjimas, nerūpestingumas).

Savikontrolės klausimai

1. Paaiškinkite apgaulingą apskaitos tvarkymą sudarančių veikų teisinį turinį.
2. Kas gali būti aplaidaus ar apgaulingo apskaitos vedimo kaip nusikalstamų veikų subjektais?
3. Apgaulingo apskaitos tvarkymo normos santykis su kitomis nusikalstamomis veikomis.
4. Aplaidaus buhalterinės apskaitos tvarkymo kaip veikos teisinis turinys.
5. Aplaidaus apskaitos tvarkymo kaltės problema.

Praktinės užduotys

A. paslėpė įmonės apskaitos dokumentus, dėl to nebuvo galima iš dalies nustatyti įmonės veiklos, jos turto, įsipareigojimų dydžio ir struktūros, bei pagamino netikrus dokumentus ir, būdamas faktiniu UAB „R“ vadovu, imitavo jų perdavimą UAB „RV“ direktoriui M., t. y. 2013 m. rugsėjo mėn. Vilniuje, tiksliau nenustatytoje vietoje, pasirašė UAB „R“ akcijų pirkimo-pardavimo sutartį Nr. 01 ir buhalterinių ir finansinių dokumentų perdavimo-priėmimo aktą, patvirtindamas melagingus duomenis, kad įmonės „R“ akcijos ir buhalterinės apskaitos dokumentai perduoti įmonei „RV“. **Kvalifikuokite A. padarytas veikas. Pasiremdami doktrininiu bei teisiniu įstatymo aiškinimu argumentuokite, jūsų nuomone, reikšmingus tinkamam veikos kvalifikavimui nusikalstamos veikos sudėties požymius.**

R., būdamas UAB medicinos centro generaliniu direktoriumi, to paties UAB medicinos centro darbuotojai bendruomenės slaugytojai D., kuri pagal jo 2001 m. rugsėjo 13 d. įsakymą Nr. 3 buvo atsakinga už kasos operacijų taisyklių laikymąsi ir darbą su elektroniniu kasos aparatu, ir kitoms slaugytojoms nurodė, kad dalis iš fizinių asmenų gautų pinigų už jiems suteiktas medicinos paslaugas nebūtų fiksuojami elektroniniu kasos aparatu ir nebūtų išduodamas kasos aparato kvitas, o gauti ir elektroniniu kasos aparatu neįtraukti į apskaitą gryniesi pinigai būtų atiduodami jam. Be to, R. padedamas D. nepateikė duomenų įmonės vyriausiosioms finansininkėms už 223 kartus fiziniams asmenims suteiktas paslaugas gautų pinigų, dėl to šios, būdamos suklaidintos, apskaitos registruose neuzregistravo duomenų apie UAB medicinos centro nuo 2006 m. kovo 1 d. iki 2008 m. kovo 12 d. 223 kartus už fiziniams asmenims suteiktas paslaugas gautų pinigų, iš viso 75 970,20 Lt. **Įvertinkite ir kvalifikuokite R. ir D. padarytas veikas. Pasiremdami doktriniiniu bei teisiniu įstatymo aiškinimu argumentuokite, jūsų nuomone, reikšmingus tinkamam veikos kvalifikavimui nusikalstamos veikos sudėties požymius.**

Rekomenduojama literatūra

1. Gutauskas, A. Nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvoje: teorija ir praktika. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
2. http://www.laia.lt/attachments/article/24/D.%20Sauli%C5%ABnas_vadovu%20ir%20buhalteriu%20teisine%20atsakomybe%20buhalterines%20apskaitos~.pdf
3. Kuncevičius, G. Apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas kaip mokesčių vengimo būdas: administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. *Jurisprudencija*. 2007, 1(91).
4. Pečkaitis, J. S. Baudžiamoji atsakomybė už aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą. *Jurisprudencija*. 2013, 20(1).
5. Baudžiamoji byla Nr. 2K-196/2013.
6. Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-58/2013.
7. Baudžiamoji byla Nr. 2K-114/2013.
8. Baudžiamoji byla Nr. 2K-207/2012.
9. Baudžiamoji byla Nr. 2K-16/2012.

IX DALIS

NUSIKALSTAMU BŪDU ĮGYTŲ PINIGŲ AR TURTO LEGALIZAVIMAS

BK 216 straipsnis. Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas

„1. Tas, kas siekdamas nuslėpti ar įteisinti savo paties ar kito asmens pinigus ar turtą, žinodamas, kad jie įgyti nusikalstamu būdu, atliko su tuo turtu ar pinigais ar jų dalimi susijusias finansines operacijas, sudarė sandorius ar naudojo juos ūkinėje, komercinėje veikloje ar melagingai nurodė, kad tai gauta iš teisėtos veiklos,

baudžiamas laisvės atėmimu iki septynerių metų.

2. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

Bendroji pinigų plovimo (angl. *money laundering*) samprata.

Pinigų plovimo tikslas yra paslėpti nusikalstamą kapitalo prigimtį suteikiant jam teisėtą įvaizdį. Tarptautinio pinigų fondo duomenimis, pinigų plovimas sudaro 2-5 proc. pasaulinio bendrojo vidaus produkto. Pinigų plovimo pavojingumas siejamas ne tik su žala finansų sistemai, bet ir su prekyba narkotikais, organizuoto nusikalstamumo veikla bei terorizmo finansavimu.

2006 m. Europos Tarybos Pinigų plovimo prevencijos komiteto (MONEYVAL) ekspertai vertino Lietuvoje veikiančias kovos su pinigų plovimu bei terorizmo finansavimu teisinės priemones. Anot ekspertų, Lietuvoje yra trys pinigų plovimo sampratos, įtvirtintos BK ir Pinigų plovimo prevencijos įstatyme. Ekspertai pažymi, jog pinigų plovimas apibūdinamas BK 216 ir BK 189 straipsniuose, taip pat jau minėtame Pinigų plovimo prevencijos įstatyme. Tik visos kartu šios definicijos atspindi tarptautinių teisės aktų reikalavimus, apibūdinančius pinigų plovimą. Taip pat jie pažymi, jog esantys trys skirtingos pinigų plovimo definicijos ar mechanizmai kelia tam tikrų sunkumų teisėsaugos institucijoms, kon-

troliuojančioms pinigų plovimo eigą – nuo Pinigų plovimo prevencijos įstatymo pažeidimo iki kalto asmens nuteisimo pagal BK nuostatas.

Vis dėlto nenorėčiau sutikti su ekspertų pozicija dėl esamų trijų pinigų plovimo sąvokų. Pirmiausiai, Pinigų plovimo prevencijos įstatyme pateikiama pinigų plovimo samprata, tačiau ji daugiau skirta ne baudžiamosios justicijos pareigūnams, taikantiems teisės normas, o subjektams, kurie užsiima pinigų plovimo prevencija (bankai, finansinės institucijos, draudimo įmonės, notarai, advokatai ir kt.). Štai šio įstatymo 1 straipsnyje aiškiai pasakyta, jog „įstatymo paskirtis – nustatyti pinigų plovimo prevencijos priemones bei institucijas, atsakingas už pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimą“. Taigi šiame įstatyme yra numatytos daugiau administracinės priemonės, susijusios su pinigų plovimo prevencija.

Kartais BK 216 ir 189 straipsniai savo turiniu gali sutapti. Tačiau nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas kaip nusikaltimas apibrėžtas skyriuje, numatančiame baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniais interesams. Tuo tarpu pinigų plovimas kaip nusikaltimas susijęs su finansų ir kredito sistemos stabilumu bei visuomenės saugumu. BK 189 straipsnis siejamas su turto įgijimu arba realizavimu, o ne su legalizavimu. Ne visuomet nusikalstamu būdu gauto turto realizavimą galima prilyginti legalizavimui. Legalizuojant vyksta pinigų judėjimas, realizuojant ne. Be to, nusikalstamu būdu gauto turto įgijime arba realizavime nėra tikslo legalizuoti. Manytina, jog BK 189 straipsnyje numatytas nusikaltimas gali būti pirminiu nusikaltimu pinigų plovimo procese.

Pinigų plovimas atliekamas tyčia. Turto konvertavimas arba perdavimas žinant, kad šis turtas yra įgytas iš nusikalstamos veiklos arba dalyvaujant nusikalstamoje veikloje, siekiant nusklepti arba užmaskuoti neteisėtą turto kilmę arba siekiant padėti bet kokiam nusikalstamoje veikloje dalyvaujančiam asmeniui išvengti teisinių šios veiklos pasekmių; turto tikrosios kilmės, šaltinio, vietos, disponavimo, judėjimo, nuosavybės teisių arba su nuosavybe susijusių teisių slėpimas arba užmaskavimas, žinant, kad šis turtas yra įgytas iš nusikalstamos veiklos arba dalyvaujant nusikalstamoje veikloje; turto įsigijimas, turėjimas arba naudojimas, jo gavimo metu žinant, kad šis turtas sukurtas iš nusikalstamos veiklos arba dalyvaujant nusikalstamoje veikloje; dalyvavi-

mas, bendrininkavimas, bandymas įvykdyti, pagalba, raginimas, parama ir patarimai vykdant bet kuriuos iš anksčiau nurodytų veiksmų.

Veikla pripažįstama pinigų plovimu net tada, kai veiksmai, kuriais buvo įgytas turtas, skirtas pinigų plovimui, buvo vykdomi kitos valstybės narės teritorijoje arba trečiosios valstybės teritorijoje.

Pinigų plovimo stadijos. Įtraukimas (angl. *placement*); sluoksniavimas (angl. *layering*); integracija (angl. *integration*).

Įtraukimas. Pinigai išvežami į kitą valstybę; grynųjų pinigų įnešimas į sąskaitą panaudojant kito asmens ar suklastotus dokumentus; brangių, antikvarinių daiktų, nekilnojamojo turto pirkimas.

Sluoksniavimas. Finansinių operacijų skaidymas; fiktyvių ar ofšorinių kompanijų panaudojimas; finansinių operacijų atlikimas kaip pagrindą naudojant neatitinkančius tikrovės dokumentus.

Integracija. Paskolų iš fiktyvių ar ofšorinių kompanijų gavimas; pinigų pervedimas per kelias sąskaitas; turto pardavimas už didesnę negu vidutinė rinkos kaina.

Lietuvoje pinigų plovimo procesas dažniausiai vykdomas pagal dviejų stadijų modelį. Pirmiausiai pinigai gaunami iš nusikalstamos veikos, t. y. pagrindas pradėti pinigų plovimo procesą, o vėliau prasideda antra pinigų plovimo stadija – pats plovimo procesas, kai įvairiais veiksmais stengiamasi maskuoti pinigų kilmę.

Teisinis kovos su pinigų plovimu pagrindas. Teisinis kovos su pinigų plovimu Europos Sąjungoje pagrindas yra 1991 m. birželio 10 d. direktyva dėl finansinės sistemos panaudojimo pinigų plovimo tikslais prevencijos, kurios taikymo sritis buvo išplėsta 2001 m. priimtais pakeitimais. 1997 m. birželio 19 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymą (*Žin.*, 1997, Nr. 64-1502).

Įtartinų/neįprastų operacijų nustatymas. Nustatant šias operacijas remiamasi Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimu Nr. 677 „Dėl kriterijų, kuriais vadovaujantis piniginė operacija ar sandoris laikomi įtartinais ar neįprastais, sąrašo ir įtartinų piniginių operacijų ir sandorių sustabdymo ir informacijos apie įtartinas ar neįprastas operacijas ar sandorius pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Įtartinos operacijos su pinigais. Finansų įstaigos ar kito subjekto kliento piniginės operacijos ar sandoriai neatitinka kliento steigimo dokumentuose nurodytų veiklos rūšių ar įprasto bendradarbiavimo su finansų įstaiga ar kitu subjektu; kliento atliekamų piniginių operacijų ar sandorių pobūdis kelia įtarimą, kad siekiama išvengti piniginių operacijų ir sandorių įtraukimo į finansų įstaigos ar kito subjekto tvarkomą kliento atliktų piniginių operacijų bei įtartinų ir neįprastų piniginių operacijų ir sandorių registracijos žurnalą.

Per 7 kalendorines dienas į kliento sąskaitą vienos ar kelių piniginių operacijų metu įnešama arba išimama iš jos 25 000 eurų ar didesnė grynųjų pinigų suma arba ją atitinkanti suma kita valiuta, kai tokios operacijos neatitinka kliento įprasto bendradarbiavimo su kredito įstaiga; gauta informacija, kad naudojantis užsienio kredito įstaigų mokėjimo kortele per 7 kalendorines dienas išimama 25 000 eurų ar didesnė grynųjų pinigų suma arba ją atitinkanti suma kita valiuta; per vieną kalendorinę dieną iš kliento mokėjimo kortelės sąskaitos išimama 2 500 eurų ar didesnė grynųjų pinigų suma arba ją atitinkanti suma kita valiuta, kai tokios operacijos neatitinka kliento įprasto bendradarbiavimo su kredito įstaiga.

Informacijos pateikimas Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Finansų įstaigos, atliekančios piniginę operaciją, privalo kliento tapatybę patvirtinančius duomenis ir informaciją apie atliktą piniginę operaciją pateikti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai, jeigu kliento vienkartinės operacijos su grynaisiais pinigais arba kelių tarpusavyje susijusių operacijų su grynaisiais pinigais suma viršija 15 000 eurų arba ją atitinkančią sumą užsienio valiuta. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai pateikiamoje informacijoje nurodomi kliento tapatybę patvirtinantys duomenys, o jeigu piniginė operacija atliekama per atstovą, ir atstovo tapatybę patvirtinantys duomenys, piniginės operacijos suma, valiuta, kuria atlikta piniginė operacija, piniginės operacijos atlikimo data, piniginės operacijos atlikimo būdas, objektas, kurio naudai atlikta piniginė operacija.

Nusikalstamos veikos padarymo būdai. Pagrindiniai taikomi metodai:

- užsienio įmonės perveda savo pinigus į fiktyvių užsienio įmonių ar fiktyvių Lietuvos įmonių (dažniausiai įsteigtų užsienio piliečių) sąskaitas Lietuvos bankuose, kur pinigai išgryninami;
- pinigai pervedami iš vienos užsienio šalies į kitą tranzitu per Lietuvą, pasinaudojant Lietuvos kredito įstaigose atidarytomis fiktyvių užsienio įmonių sąskaitomis;
- Lietuvos įmonės perveda pinigus į Lietuvos fiktyvių ar ne pelno siekiančių įmonių (dažniausiai įvairių sporto klubų) sąskaitas, iš karto po pavidimo pinigai išgryninami;
- Lietuvoje nusikalstamu būdu įgytos lėšos išvežamos į užsienio valstybes ar užsienio valstybėse nusikalstamu būdu įgytos lėšos įvežamos į Lietuvą.

Pinigus grynina bei fiktyvių užsienio įmonių sąskaitas atidaro ir valdo tiek Lietuvos, tiek užsienio piliečiai, kurie neretai būna asocialūs arba turi ryšių su nusikalstamomis grupuotėmis. Manoma, jog didžioji dalis į Lietuvą patenkančių lėšų yra naudojamos nelegaliai lėšų kilmei nuslėpti ir žala daroma užsienio valstybių biudžetui, tačiau nustatyti atvejai, kai užsienio įmonių sąskaitomis pasinaudoja analogišką nusikalstamą veiklą vykdančios lietuviai.

Pinigų plovimo geografija. Lietuvos kredito įstaigose buvo atidaryta nemažai užsienio fiktyvių įmonių sąskaitų, kurias galima pavadinti tranzitinėmis – į jas atlikti tarptautiniai mokėjimo pavedimai iš užsienio, taip pat internetu, pervedami toliau į kitą užsienio komercinį banką. Tokia pinigų judėjimo schema, kai pinigai pereina per daugelį šalių ir išskirstomi po daugelį sąskaitų, gali būti naudojama tiek mokesčių vengimo schemose, tiek legalizuojant nusikalstamu būdu įgytas lėšas. Šiuo atveju yra ypatingai sunku nustatyti tiek lėšų šaltinius, tiek galutinius gavėjus.

Pinigų plovime egzistuoja geografinis principas, glaudžiai susijęs su kaimynystės principu (netolimas atstumas, galimybė susikalbėti) bei galimybe laisvai kirsti ES šalių narių sienas. Lietuvos valstybės sienai esant vienai iš išorinių ES sienų, neteisėtoms lėšos gabenamos į trečiąsias valstybes (Rusijos Federacija, Baltarusija) kontrabandos būdu, nede-

klaruojant Lietuvos Respublikos muitinės tarnyboms. Grynujų pinigų kontrabanda yra vienas dažniausių pinigų plovimo schemų elementų, kuriuo siekiama nuslėpti neteisėtą piniginių lėšų šaltinį ir kilmę, kilmės valstybę. Atsivėrus vidinėms ES sienoms nusikalstamu būdu įgytų lėšų išvežimas ar įvežimas į Lietuvos Respubliką tapo itin paprastas ir, atlikus tolesnes finansines operacijas, nelegalių lėšų kilmės valstybę atsekti tampa ypač sunku. Taip pat organizuotų nusikalstamų grupuočių finansinių operacijų geografiją veikia ir tai, kad Lietuvos geografinė padėtis itin patraukli narkotikų tranzitui.

Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo objektyvieji požymiai. Įstatymo saugoma vertybė – finansų ir kredito sistemos stabilumas, papildomas objektas yra visuomenės saugumas. Dalykas – pinigai ir turtas, įgyti bet koku nusikalstamu būdu (padarant tiek nusikalstamą, tiek ir baudžiamąjį nusižengimą). Alternatyvios veikos: su tuo turtu ar pinigais ar jų dalimi susijusių finansinių operacijų atlikimas, sandorių su jais sudarymas, jų naudojimas ūkinėje, komercinėje veikloje, melagingas nurodymas, kad tas turtas ar pinigai gauti iš teisėtos veiklos. Asmens, trauktino atsakomybėn, amžius – ne mažesnis kaip 16 metų. Atsakomybės subjektu yra ir juridinis asmuo.

Veiksmai su turtu ar pinigais, gautais nusikalstamu būdu, kaip veikos. Tai gali būti: nusikalstamu būdu gautų pinigų įnešimas į privačių asmenų arba įmonių banko sąskaitas, tokių pinigų pervedimas iš sąskaitos į sąskaitą, į sąskaitas kituose bankuose, į užsienio bankus, apmokėjimas tokiu būdu legalizuotais pinigais prekių, paslaugų, darbų, nekilnojamojo turto, vertybinių popierių, skolų, tokių pinigų investavimas, skolinimas, tokių pinigų konvertavimas į kitos šalies valiutą, tokių pinigų gabenimas į kitą valstybę, pagrobtų materialinių vertybių įtraukimas į įmonės apskaitą. Atliekant šias finansines operacijas taikomos įvairios ekonominės schemos, leidžiančios apeiti finansinę kontrolę, pinigų plovimo prevencijos priemonės, išvengti įtarimų dėl pinigų kilmės, panaikinti neteisėtumo įrodymus.

Melagingas nurodymas, kad turtas ar pinigai gauti iš teisėtos veiklos. Ši veika padaroma deklaruojant turtą ir pajamas, teikiant finansinę atskaitomybę mokesčių inspekcijai ir valstybės įmonei „Registrų centras“.

Tokiu atveju veika papildomai kvalifikuotina pagal BK 220 straipsnį kaip neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas.

Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo subjektyvieji požymiai. Pakaltinamumas, tiesioginė tyčia ir tikslas. Tyčios turinį sudaro tai, kad: kaltininkas suvokė, jog su nusikalstamu būdu įgytu turtu ar pinigais ar jų dalimi atliko finansines operacijas, sudarė sandorius, naudojo juos ūkinėje, komercinėje veikloje ar melagingai nurodė, kad tai gauta iš teisėtos veiklos, ir norėjo taip veikti. Būtinai požymis yra ir tikslas nuslėpti ar įteisinti savo paties ar kito asmens pinigus ar turtą, gautus nusikalstamu būdu.

Pinigų plovimo (legalizavimo) įrodomumo problema. Pinigų plovimą labai sunku įrodyti, nes labai sunku įrodyti turto ir pinigų, kuriuos siekiama legalizuoti, nusikalstamą kilmę. Pinigų prevencijos įstatymas įpareigoja bankus, notarus ir t. t. informuoti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybą apie įtartinus sandorius, tačiau tai jokių būdu negarantuoja pinigų nusikalstamos kilmės nustatymo. Norint patraukti asmenį už pinigų plovimą, būtina remtis teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu, kuriuo buvo nuteistas asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, iš kurios buvo gautas turtas ar pinigai, kuriuos buvo siekiama legalizuoti. Būtina įrodyti ir tai, kad asmuo, atlikęs operacijas su nusikalstamu būdu gautu turtu ar pinigais, žinojo apie jų nusikalstamą kilmę.

Analizuojant pinigų plovimą ir jo sąsajas su nusikalstama veika reikėtų paminėti, jog užsienio valstybėse esama įvairių nuomonių, kokia nusikalstama veika gali būti pinigų plovimo pagrindas. Štai Singapūre pinigų plovimas galimas tik kartu su narkotikų platinimu, Islandijoje, Turkijoje, Portugalijoje, Suomijoje – visos nusikalstamos veikos, nurodytos BK specialiojoje dalyje. Ispanijoje pinigų plovimas siejamas su sunkiomis nusikalstamomis veikomis. Olandijoje tik su nusikaltimais, neįtraukiant baudžiamųjų nusižengimų. Šveicarijoje pinigų plovimas susijęs tik su nusikaltimais, už kurių padarymą yra numatyta bausmė – griežtojo režimo kalėjimas. JAV, Vokietijos, Italijos baudžiamuosiuose įstatymuose yra įtvirtintas išsamus sąrašas nusikalstamų veikų, kurių padarymas yra pagrindas pinigams plauti.

Santykis su BK 189 straipsnyje numatyta veika. BK 216 ir 189 straipsniai pagal savo turinį gali sutapti. Manytina, kad jų atribojimo kriterijus yra tikslo nuslėpti ar įteisinti nusikalstamu būdu gautus pinigų ar turtą buvimas arba nebuvimas. Esant tokiam tikslui veika kvalifikuotina pagal BK 216 straipsnį, jo nesant – pagal BK 189 straipsnį.

Lietuvos teismų praktikoje beveik nėra baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo. Susidaro išpūdis, jog BK norma yra „užšalusi“. Viena vertus, baudžiamosios justicijos institucijoms būtina nauja pinigų plovimo kontrolės strategija. Kita vertus, svarbiausias klausimas analizuojant pinigų plovimo nusikalstamos veikos sudėtį – įrodyti nusikalstamą pinigų kilmę. Be abejonės, tai sunkiausia pinigų plovimo įrodomumo problema. Svarbus vaidmuo čia tenka Aukščiausiajam Teismui, kuris siūlo sprendimą tokioje situacijoje – atlikdamas įvairias finansines operacijas asmuo nori įteisinti nusikalstamu būdu įgytą turtą ar pajamas bei, pasinaudodamas kitų asmenų sąskaitomis, siekia nuslėpti ne tik neteisėtų pajamų šaltinius, bet ir save patį, kaip neteisėto verslo vykdytoją. Tačiau šioje situacijoje kyla dar vienas svarbus klausimas – ar būtina įrodyti patį nusikaltimą, iš kurio pinigai buvo gauti? Ko gero, nėra svarbiausia įrodinėti kito nusikaltimo faktą, kuris patvirtintų, kad pinigai, kuriuos asmuo legalizuoja, yra įgyti nusikalstamu būdu. Esminis dalykas – baudžiamojoje byloje esančių aplinkybių visuma pagrįsti tai, jog asmuo žinojo, kad pinigai gauti iš nusikalstamos veikos.

Pinigų plovimas tampa vis sudėtingesniu procesu, pagrįstu vis sumanesne finansine organizacija. Nusikaltėlių tinklai ieško būdų, kuo tiksliau kopijuoti legalias verslo operacijas. Ekonominė evoliucija, finansinio reglamentavimo panaikinimas bei sulaikymo būdų tobulinimas verčia nusikaltėlius ieškoti naujų sprendimų.

Savikontrolės klausimai

1. Įvardykite pagrindines pinigų plovimo (legalizavimo) įrodomumo problemas.
2. Pateikite BK 216 ir 189 straipsnių atribojimo kriterijus.

3. Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo subjektyvieji požymiai.
4. Pinigų plovimo samprata ir pinigų plovimo būdai.

Praktinės užduotys

A. S., neturėdamas Suomijos koncerno „Nokia“ leidimo prekiauti „Nokia“ mobiliųjų telefonų, kurie yra pramoninės nuosavybės objektai ir kuriems taikomas patentų teisės normos, detalėmis, laikotarpiu nuo 2012-01-14 iki 2012-10-28 vertėsi „Nokia“ ir kitų markių mobiliųjų telefonų detalių prekyba, išsiųsdamas prekes iš Vilniaus per skubaus pašto paslaugas teikiančią įmonę UAB „TNT“, pirkejams į Kiniją, Taivanį bei per tyrimo metu nenustatytą asmenį – į Rusiją. Per nurodytą laikotarpį veikdamas tokiu būdu A. S. atliko 53 siuntimus. A. S. atidarydamas kitų asmenų vardu sąskaitas, pervedinėjo pinigus į kitų asmenų sąskaitas, o vėliau šie asmenys už atskirą mokesį išgrynindavo ir perduodavo pinigus A. S., kuriuos jis naudojo komercinėje veikloje; apmokėjo automobilio įsigijimą; mokėdavo už įsigytas prekes ir pan. **Kvalifikuokite A. S padarytas veikas. Pasiremdami doktrininiu bei teisiniu įstatymo aiškinimu argumentuokite, jūsų nuomone, reikšmingus tinkamam veikos kvalifikavimui nusikalstamos veikos sudėties požymius.**

Į UAB „Ž“ pervedami pinigai iš UAB „R“ už realiai neatliktas paslaugas. Toliau UAB „Ž“ šiuos pinigus pavedimu sumoka už UAB „N“ prekes Lenkijos firmai (prekės nuperkamos pagal užsakovo UAB „N“ užsakymą UAB „Ž“ vardu, nes pavedimas vyksta iš UAB „Ž“ sąskaitos). Iš Lenkijos prekės eina be PVM. Toliau UAB „N“ grynais pinigais parodo, kad sumokėjo UAB „Ž“ su 21 proc. PVM, tačiau realiai UAB „N“ sumoka visą sumą, tik jau be 11 proc. PVM, nors priklausytų mokėti su 21 proc., o organizatorius gavęs sumą grąžina ją atgal UAB „R“, tik be PVM, nesumokėta PVM suma lieka UAB „Ž“, kuri yra fiktyvi ir nieko nemoka. Šios veiklos organizatorius praktiškai iš dviejų subjektų – UAB „R“ ir UAB „N“, pasiima PVM sumos dalį, nes UAB „R“ organizatorius grąžina visą sumą be 11 proc., o UAB „N“ taip pat sumoka visą sumą, tik be 11 proc. **Kva-**

***lifikuokite tokios veiklos organizatoriaus padarytas veikas. Pasirem-
dami doktrininiu bei teisiniu įstatymo aiškinimu argumentuokite,
jūsų nuomone, reikšmingus tinkamam veikos kvalifikavimui nusikals-
tamos veikos sudėties požymius.***

Rekomenduojama literatūra

1. Gutauskas, A. Nusikalstamu būdu įgyto turto ar pinigų legalizavimo bau-
džiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. 2007, 8(98).
2. Prapiestis, D. Galimybė sujungti Baudžiamojo kodekso 189 ir 216 straips-
niuose įtvirtintas nusikalstamų veikų sudėtis. *Nepriklausomos Lietuvos teisė:
praeitis, dabartis ir ateitis*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
3. Baudžiamoji byla Nr. 2K-467/2012.
4. Anty-Money Laundering and Combating of Financing of Terrorism. Report
on Fourth Assessment Visit. 4 December 2012. MONEYVAL 2012(29).

X DALIS

NUSIKALTIMŲ, SUSIJUSIŲ SU NETEISĖTU DISPONAVIMU NARKOTINĖMIS IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS, KVALIFIKAVIMAS

Narkotinių normų sistema BK

259 straipsnis. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti

260 straipsnis. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu

261 straipsnis. Narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimas nepilnamečiams

262 straipsnis. Įrenginių narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms gaminti gaminimas arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų gamybos technologijų ar instrukcijų rengimas

263 straipsnis. Narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystė, prievartavimas arba kitoks neteisėtas užvaldymas

264 straipsnis. Lenkimas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas

265 straipsnis. Neteisėtas aguonų ar kanapių auginimas

266 straipsnis. Neteisėtas disponavimas pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais)

Kovos su narkotiniais nusikaltimais pagrindas tarptautinėje ir ES teisėje. Pagrindas kovoti su narkotiniais nusikaltimais yra 1961 metų Jungtinių Tautų Organizacijos bendroji narkotinių medžiagų konvencija (*Žin.*, 2001, Nr. 51-1768); 1971 metų Jungtinių Tautų Organizacijos psichotropinių medžiagų konvencija (*Žin.*, 2001, Nr. 50-1743); 1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija „Dėl Kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“

(*Žin.*, 1998, Nr. 38-1004); 2004 m. spalio 25 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (OL 2004 L 335, p. 8).

Lietuvos Respublikos teisės aktai: Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas (*Žin.*, 1998, Nr. 8-161); Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymas (*Žin.*, 1999, Nr. 55-1764; 2008, Nr. 65-2455).

Teisinė narkotinių ir psichotropinių medžiagų samprata. Narkotinės ir psichotropinės medžiagos yra medžiagos, įtrauktos į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus (BK 269 straipsnio 1 dalis). Toks aktas yra Sveikatos apsaugos ministro 2000 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. 5 „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“ (*Žin.*, 2000, Nr. 4-113).

Narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikacija pagal kilmę. 1. Augalinės kilmės: opiatai (aguonų kilmės); iš kokos augalo pagaminti narkotikai (kokainas, krekas); kanabinoidai (kanapių kilmės – marihuana, hašišas); efedros žolės, tam tikrų grybų kilmės narkotikai (efedronas, LSD). 2. Sintetinės kilmės – augalų perdirbimo rezultatas, narkotinių augalų cheminių analogų pagaminimas. 3. Psichotropinės medžiagos – medžiagos, darančios poveikį centrinei nervų sistemai – stimulatoriai, depresantai, raminamieji, haliucinogenai, analgetikai, migdomieji. Populiariausi – ekstazis, amfetaminai.

Pagal vartojimo būdą: uostomi, įkvepiami; švirkščiami; vartojami tablečių, gėrimų pavidalu ir t. t. Pagal narkotiko žalingumą sveikatai: sukeltantys priklausomybę; nesukeltantys priklausomybės, bet kitaip žalojantys sveikatą. Pagal draudžiamumą medicinoje: uždrausti naudoti medicinoje (heroinas, kokainas); neuždrausti medicinoje (diazepamas, morfijus, klonazepamas ir t. t.)

Neteisėtoje apyvartoje dažniausiai pasitaikančios narkotinių ir psichotropinių medžiagų rūšys. Kanapės (ir jų dalys), kanapės derva; aguonos ir jų dalys; opijus (sutirštintos aguonų sultys, gautos bet koku

būdu); heroinas, morfinas, kodeinas; MDMA (ekstazis), amfetaminas, metamfetaminas; kokainas; diazepamai, fenazepamai, klonazepamai.

Svarbūs kriminalizavimo aspektai. Baudžiamieji įstatymai kriminalizuoja visas įmanomas veikas, susijusias su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis ir jų pirmதாகais (prekursoriais). Už įgijimą ir laikymą nedideliais kiekiais neturint platinimo tikslų pagal galiojančius įstatymus nustatyta ir baudžiamoji (BK 259 straipsnio 2 dalis), ir administracinė atsakomybė (ATPK 44 straipsnis). Atsakomybių atribojimo klausimas už šias veikas įstatymiškai neišspręstas.

Baudžiamosios atsakomybės griežtumui turi reikšmės šios aplinkybės: platinimo tikslo buvimas ar nebuvimas, neteisėtame disponavime esančių narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekiai (nedidelis, paprastas, didelis, labai didelis) ir veika, padaryta nepilnamečio atžvilgiu.

BK 259 straipsnis. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti

„1. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeną ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas neturėdamas tikslo jas parduoti ar kitaip platinti,

baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

2. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeną ar siuntė nedidelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturėdamas tikslo jų parduoti ar kitaip platinti, padarė baudžiamąjį nusizengimą ir

baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba bauda, arba areštu.

3. Asmuo, kuris savo noru kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicinos pagalbos ar kreipėsi į valstybės instituciją norėdamas atiduoti neteisėtai pasigamintas, įgytas, laikytas be tikslo platinti narkotines ar psichotropines medžiagas, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už vartotų ar atiduotų narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, įgijimą ir laikymą.“

Neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti objektyvieji požymiai. Įstatymo sau-

goma vertybė – visuomenės saugumas, gyventojų sveikata. Dalykas – narkotinės ir psichotropinės medžiagos. Veikos (alternatyvios): neteisėtas gaminimas, perdirbimas, įgijimas, laikymas, gabenimas, siuntimas (be platinimo tikslo). Asmens, trauktino atsakomybėn, amžius – ne mažesnis kaip 16 metų.

Neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti subjektyvieji požymiai. Pakaltinamumas. Tiesioginė tyčia: asmuo suvokė, kad neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeno ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas neturėdamas tikslo jas parduoti ar kitaip platinti ir norėjo taip veikti. Platinimo tikslo nebuvimas reiškia, kad minėtus veiksmus asmuo atlieka norėdamas patenkinti tik savo asmeninius vartojimo poreikius.

Disponavimas nedideliu kiekiu medžiagų kaip baudžiamojo nusizengimo norma (BK 259 straipsnio 2 dalis). Ši norma taikoma, kai: a) neteisėtai disponuojama nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų. Nedidelio kiekio kriterijai nustatyti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d įsakymu. Nr. V-239 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“; b) tai daroma neturint tikslo jų parduoti ar kitaip platinti.

Nedideli kiekiai (orientuojamasi į vienos dozės kiekį): kanapės (ir jų dalys) – 5 g; kanapių derva – 0,25 g; aguonos ir jų dalys – 100 g; aguonų koncentratas – 0,6 g; opijus – 1 g; heroinas – 0,02 g; MDMA (ekstazis) – 0,02 g; amfetaminas – 0,2 g; metamfetaminas – 0,2 g; kokainas – 0,2 g.

Nedidelis kiekis neturi būti nustatomas: a) jei asmuo neteisėtai įgyja arba laiko skirtingas psichotropines ar narkotines medžiagas, kiekvienos jų kiekis yra nedidelis, tačiau, nustačius kiekvienos medžiagos kiekio santykį su lentelėje nurodytu kiekiu ir sudėjus visas santykinės dalis, gautas skaičius (procentais ar vieneto dalimis) viršija santykinio nedidelio kiekio ribas; b) jei asmuo neteisėtai įgyja ir (ar) laiko skirtingas psichotropines ar narkotines medžiagas, ir vienų medžiagų kiekis yra nedidelis, o kitų – viršija nedidelio kiekio ribas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo 7 punktas).

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis. Asmuo, kuris savo noru kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicinos pagal-

bos ar į valstybės instituciją norėdamas atiduoti neteisėtai pasigamintas, įgytas, laikytas be tikslo platinti narkotines ar psichotropines medžiagas, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už vartotų ar atiduotų narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, įgijimą ir laikymą (BK 259 straipsnio 3 dalis). Atidavimas nėra savanoriškas, kai asmuo medžiagas atidavė teisės saugos institucijoms po baudžiamosios bylos išskėlimo arba nors ir iki jos išskėlimo, tačiau suvokdamas savo atsakomybės neišvengiamumą, arba atidavė darant kratą ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo 26 punktas).

Baudžiamasis nusizengimas ar administracinis pažeidimas? Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2010 m. kovo 23 d. nuosprendžiu E. B. pagal BK 259 straipsnio 2 dalį išteisintas, neįrodžius, kad jis padarė nusikalstamą veiką. E. B. buvo kaltinamas tuo, kad romų bendrijoje iš nenustatyto asmens, neteisėtai, neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip platinti, už 70 Lt įgijo tyrimo metu nenustatytą nedidelį kiekį psichotropinės medžiagos – metamfetamino ir tyrimo metu nenustatytą nedidelį kiekį narkotinės medžiagos – heroino. Konstatuota, kad E. B. veiksmai atitinka ATPK 44 straipsnio 2 dalies požymius. Prokuroras apeliaciniu ir kasaciniu skundais prašė nuteisti E. B. pagal BK 259 straipsnio 2 dalį. Skundai atmesti (kasacinė nutartis Nr. 2K-671/2010).

Kasacinio teismo motyvai: šioje byloje esančiais įrodymais (E. B. parodymai, medicininės apžiūros neblaivumui, girtumui ar apsvaigimui nustatyti aktas, specialisto išvada Nr. T-N 1292/09 (01) tiksliai nenustatyta, kokias konkrečiai narkotines ir psichotropines medžiagas įgijo E. B., ir visiškai nenustatytas tokių medžiagų kiekis, nes šias medžiagas kaltininkas buvo suvartojęs. Taigi išnaudojus visas galimybes nenustatytas inkriminuotos nusikalstamos veikos dalykas. Dėl to abiejų instancijų teismai teisingai konstatavo, kad kaltinimas padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 259 straipsnio 2 dalyje, pagrįstas prielaidomis, nesant objektyvių įrodymų dėl šios nusikalstamos veikos sudėties požymių buvimo E. B. veikoje. Byloje esančiais įrodymais konstatuotinas tik faktas, kad E. B. vartojo narkotines ir psichotropines medžiagas be gydytojo paskyrimo, t. y. jo veikoje yra ATPK 44 straipsnio 2 dalyje numatyto pažeidimo požymių.

Atmestinas prokuroro argumentas, kad, nustačius, jog E. B. veikoje yra ATPK 44 straipsnio 2 dalyje numatyto pažeidimo požymių, bei atsižvelgus į ATPK 9 straipsnio 2 dalį, jo veika kvalifikuotina pagal BK 259 straipsnio 2 dalį, nes tokiu atveju narkotinių ir psichotropinių medžiagų įgijimo faktas būtų preziumuojamas šių medžiagų vartojimo faktu, o tai prieštarauja BPK 44 straipsnio 6 dalies, 301 straipsnio 1 dalies, 305 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktų nuostatoms. Apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, kiekvienas inkriminuojamos nusikalstamos veikos sudėties požymis turi būti konstatuojamas jo buvimą pagrindus įrodymais, kurių visuma neginčijamai patvirtina kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką.

BK 260 straipsnis. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu

„1. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeną ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino narkotines ar psichotropines medžiagas,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki aštuonerių metų.

2. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeną ar siuntė didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki dešimties metų.

3. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeną, siuntė, pardavė ar kitaip platino labai didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo dešimties iki penkiolikos metų.

4. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

Gaminimas kaip veika. Gaminimas yra procesas, kurio metu gaminamos psichotropinės ar narkotinės medžiagos, nepriklausomai nuo gamybos būdo, – žaliavos perdirbimas, pašalinių priemonių išvalymas,

turimų komponentų sujungimas ir pan. Gaminimas pripažįstamas baigtu, kai yra pagamintas bet koks kiekis tinkamos vartoti medžiagos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo 10 punktas). Gaminimu nelaikytinas neteisėtas aguonų ar kanapių auginimas. Už tokį auginimą, ir tik dideliais kiekiais, baudžiamąją atsakomybę nustato speciali norma – neteisėtas aguonų ar kanapių auginimas (BK 265 straipsnis). Probleminis klausimas: kaip reikėtų kvalifikuoti tokį auginimą nustačius, kad tai daroma norint pagaminti ir išplatinti narkotines medžiagas? Ar neverta tokiu atveju veiką kvalifikuoti kaip rengimąsi padaryti nusikaltimą, numatytą BK 260 straipsnyje?

Vilkaviškio rajono apylinkės teismo 2004 m. spalio 27 d. nuosprendžiu S. D. nuteistas pagal BK 265 straipsnį ir 260 straipsnio 1 dalį už tai, kad Vilkaviškio r. 473 kv. m. žemės plote augino didelį kiekį (1250,296 kg) aguonų, be to, iš savo paties užaugintų aguonų lauko nuskynė ne mažiau kaip 9284 g narkotinių medžiagų – aguonų ir jų dalių (išskyrus sėklas), iš kurių ne mažiau kaip 1050 g perdirbo, sumaldamas mėsos malimo mašinėle, ir, turėdamas tikslą parduoti, laikė jas savo sodybos gyvenamajame name bei ūkiniame pastate, kol jas surado policijos pareigūnai.

Šiuo atveju auginimas transformavosi į gaminimą platinimo tikslais.

Perdirbimas kaip veika. Perdirbimas yra procesas, kurio metu daromas poveikis jau pagamintai psichotropinei ar narkotinei medžiagai, gerinant jos kokybę, savybes, išgaunant kitos rūšies medžiagą ir pan.

Iš BK 259 ir 260 straipsnių dispozicijos matyti, kad perdirbimo veika susieta su nusikalstamos veikos dalyku – narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, todėl teigtina, kad perdirbama medžiaga turėtų būti įtraukta į I–III narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą, t. y. žaliava, kuri yra perdirbama, turi atitikti nusikalstamos veikos dalyko požymius (iš narkotinės ar psichotropinės medžiagos perdirbant gaunama narkotinė ar psichotropinė medžiaga). Toks aiškinimas kelia ir kitų klausimų, ar, pavyzdžiui, kanapių džiovinimas, kuris kasacinio teismo praktikoje pripažįstamas gaminimu (2K-185/2010, 2K-596/2011), nėra perdirbimas. Nagrinėjant bylas pagal BK 259 bei 260 straipsnius, reiktų atkreipti dėmesį į gaminimo ir perdirbimo veikų skirtumus, taip pat į tai, ar bylose inkriminuotas narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimas iš tikro nėra narkotinių ar psichotropinių medžiagų perdirbi-

mas (ypač kai veiksmai buvo atlikti su gamtinėmis (aguonos, kanapės ir pan.) narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis) ir, esant galimybei, nutartyse pasisakyti apie gaminimo veiką be nuorodų į narkotinių ar psichotropinių medžiagų perdirbimą.

Igijimas kaip veika. Igijimas – tai veiksmai, kuriuos atlikęs asmuo gauna psichotropines ar narkotines medžiagas. Tokie veiksmai yra pirkimas, mainai, radinio pasisavinimas, skolos atsiėmimas ar dovanos gavimas ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo 11 punktą). Jeigu psichotropinės ir narkotinės medžiagos yra įgyjamos vagystės, plėšimo, prievartavimo, sukčiavimo, pasisavinimo būdu, veika kvalifikuojama pagal BK 263 straipsnį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija kasacinėje nutartyje Nr. 2K-P-218/2009 pasisakė, kad kiekviena iš alternatyvių veikų „turi savarankišką baudžiamosios atsakomybės pagrindimo kaltininkui reikšmę ir todėl kiekviena iš jų turi turėti savarankišką procesinį įrodinėjimą, o ne preziumuojamos („išvedamos“) iš kitų <...> neginčijamai įrodytų vėlesnių veikų“. Plenarinė sesija pašalino iš kaltinimo narkotinių priemonių įgijimo ir laikymo požymius, nes nenustatyta jokių šių veikų aplinkybių. Kaltinime paliktas tik nustatytas gabenimo faktas.

Laikymas kaip veika. Laikymas yra psichotropinių ar narkotinių medžiagų buvimas kaltininko žinioje, nepriklausomai nuo jų turėjimo laiko trukmės ar buvimo vietos (su savimi, patalpoje, slėptuvėje ar kitose vietose). Paprastai laikomos tos medžiagos, kurias kaltininkas buvo pagaminęs ar įgijęs. Tam tikrais atvejais (pavyzdžiui, esant grupei iš anksto susitarusių asmenų) medžiagas gali laikyti ir asmuo, kuris jų negamino ir neįgijo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo 12 punktą). Kaltinant ką nors neteisėtu laikymu, visad reikia įrodyti, jog kaltininkas iš tiesų disponavo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, t. y. turėjo galimybę spręsti laikomo daikto likimą, be to, identifikavo save kaip šio daikto turėtojas. Tai ypač svarbu įrodyti, kai medžiagos rastos neutralioje teritorijoje arba kai jos laikomos bute, kuriame gyvena ir kiti asmenys.

Byloje V. A. buvo nuteistas pagal BK 259 straipsnio 1 dalį už narkotinių medžiagų laikymą, nes jo bute buvo rasta 12 vienetų tablečių, kuriose

yra 0,771 g psichotropinės medžiagos MDMA (metilendioksimetamfetamino). Kasacinis teismas dėl šios veikos V. A. išteisino (kasacinė nutartis Nr. 2K-157/2006) nurodęs, kad „vien narkotinių medžiagų suradimo faktas bute, kuriame gyvena keli asmenys, nesant kitų duomenų ir nedarant prielaidos, neduoda pagrindo padaryti pagrįstą išvadą, kad jos priklauso konkrečiam asmeniui. Apkaltinamojo nuosprendžio pagrįsti prielaidomis negalima, nes įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys (BPK 20 straipsnio 1 dalis)“.

Gabenimas ir siuntimas kaip veikos. Gabenimas ir siuntimas – tai psichotropinių ar narkotinių medžiagų buvimo, laikymo vietos pakeitimas, perkeliant juos didesniais nuotoliais (pavyzdžiui, iš miesto į kaimą, iš vieno miesto į kitą miestą, iš gatvės į gatvę ir pan.). Medžiagos gali būti gabenamos vežant jas transporto priemone, nešant lagamine, kišenėse, krepšyje ir pan., o siunčiamos – dažniausiai paštu, bagažu ir pan. Siuntimas skiriasi nuo gabenimo tuo, kad siuntėjas medžiagų perkėlimo procese nedalyvauja. Gabenimu neturėtų būti laikomas medžiagų perkėlimas iš vienos vietos į kitą toje pat patalpoje, iš vieno pastato į kitą pastatą, toje pat namų valdoje, iš namo į kiemą ar lauką kaltininko sodyboje, nedidelio kiekio psichotropinių ar narkotinių medžiagų nešiojimas sau suvartoti ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo 13 punktas).

Disponavimo psichotropinėmis ir narkotinėmis medžiagomis neteisėtumas. Neteisėtomis laikomos šiuose straipsniuose nurodytos veikos, daromos nesilaikant įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytos tvarkos, neturint licencijos ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo 9 punktas). Pavyzdžiui, nėra neteisėtumo požymio, kai šios medžiagos nustatyta tvarka naudojamos gydymo procese, įgyjamos pagal gydytojo receptą, gaminamos ir gabenamos licenciją turinčio ūkio subjekto ir t. t.

Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. birželio 8 d. nuosprendžiu J. P. nuteistas pagal BK 259 straipsnio 1 dalį ir 199 straipsnio 2 dalį už tai, kad 2005 m. vasario 28 d. Rusijos Federacijos Sovetsko mieste neteisėtai, neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip platinti, įgijo, o po to, neturėdamas leidimo, kontrabandos būdu per Lietuvos Respublikos valstybės sieną – Klaipėdos teritorinės muitinės Panemunės kelio postą – gabeno psichotropines

medžiagos – 100 tablečių „Fenazepam“, kurių sudėtyje yra 0,1 g minėto pavadinimo psichotropinės medžiagos. Nuteistasis kasaciniu skundu prašė jį išteisinti, nes dvi dėžutes vaistų „Fenazepam“ be recepto jis nupirko savo žmonai ir jos motinai ir neturėjo tyčios pažeisti įstatymus. Kasacinis skundas patenkintas (kasacinė nutartis Nr. 2K-107/2006).

Kasacinio teismo motyvai: „tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo bylos nagrinėjimo metu nustatyta, kad J. P. parvežti įvairių vaistų, tarp jų ir „Fenazepam“, paprašė jo buvusi žmona Z. P. J. P. vaistus pirkė Rusijos Federacijos Sovietsko miesto vaistinėje be recepto, kurio pateikti ir nebuvo reikalaujama. Taigi J. P. vaistus „Fenazepam“ įsigijo teisėtai, nepažeisdamas galiojančios Rusijos Federacijoje šių vaistų įsigijimo tvarkos, nes šioje valstybėje minėti vaistai yra parduodami be recepto. <...> Taigi J. P. veikoje nėra nusikaltimo, numatyto BK 259 straipsnio 1 dalyje, sudėties objektyviosios pusės požymio – neteisėtos veikos, nes J. P. vaistus „Fenazepam“ įsigijo teisėtai pagal Rusijos Federacijoje nustatytą tvarką – vaistinėje.

Pagal Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 20 straipsnį keleviai, vykstantys per Lietuvos valstybės sieną, sveikatos priežiūros tikslams asmeniniam vartojimui kartu su jiems paskirtų vaistų receptų kopijomis gali turėti į III sąrašą įtrauktų medžiagų – ne daugiau kaip 30 dienų gydymo kursui. Atsižvelgiant į anksčiau nurodytas ir byloje nustatytas faktines aplinkybes – J. P. vaistus „Fenazepam“ pirkė savo šeimos nariams, šie vaistai buvo paskirti pagal 2005 m. vasario 25 d. išrašytus receptus Z. P. ir P. V. gydymui, gabentas per valstybės sieną jų kiekis neviršijo Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 20 straipsnyje nustatyto kiekio, todėl J. P. veiksmuose nėra nusikalstamos veikos, numatytos BK 199 straipsnio 2 dalyje, objektyviosios pusės požymio.“

Dėl nusikalstamą veiką imituojančių veikslių ir modelio taikymo teisėtumo. Baudžiamosiose bylose, susijusiose su narkotikais, kaltinamieji ar nuteistieji savo nekaltumą dažnai grindžia tuo, jog padaryti nusikaltimus juos išprovokavo liudytojai, kuriems buvo taikomas anonimiškumas. Kadangi tokie asmenys veikia policijos pareigūnų nurodymu, laikytina, kad padaryti jiems inkriminuotus nusikaltimus sukurstė, išprovokavo teisėsaugos institucijos.

Baudžiamojoje byloje nuteistasis kasaciniame skunde pažymėjo, kad byloje nenustatyta, ar jis buvo įsigijęs ir laikė psichotropines ir narkotines medžiagas iki liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas, skambučio, kurio metu šis paprašė padėti jam gauti narkotinių medžiagų. Kasatorius skunde teigė, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų asmeniui, kuriam taikomas anonimiškumas, jis niekad nesiūlė, tų medžiagų gaudavo ir tam asmeniui parduodavo tik pastarojo paprašytas. Be to, anot kasatoriaus, provokacinę policijos pareigūnų veiksmų pobūdį patvirtina aplinkybė, kad jie inicijavo ir organizavo nusikalstamą veiką ir po to, kai duomenų apie pirmąjį narkotinių medžiagų pardavimo epizodą jau turėjo pakankamai.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija padarė išvadą, jog nagrinėjamoje byloje duomenys patvirtina, kad nusikalstamas veikas, už kurias šioje byloje nuteistas asmuo būtų padaręs ir be valstybės pareigūnų įsikišimo, nes iš bylos duomenų matyti, kad neteisėtas disponavimas narkotinėmis medžiagomis jam buvo įprasta veikla. Ji buvo pradėta iki patvirtinant NVIM. Asmuo, kuriam taikomas anonimiškumas, buvo tik vienas iš narkotinių bei psichotropinių medžiagų pirkėjų. Todėl nusikalstamų veiksmų imitavimu buvo tik „prisijungiamo“ prie daromų nusikaltimų.

Provokuoti asmenis padaryti nusikalstamas veikas draudžia tiek Kriminalinės žvalgybos įstatymas, tiek ir Baudžiamojo proceso kodeksas (BPK 159 straipsnio 3 dalį). Provokavimo sąvoką apibrėžia Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas, kurio 5 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad provokavimas – tai spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jeigu dėl to asmuo padaro ar kėsinaisi padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse ne kartą, remdamasis ir Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 8 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, yra išaiškinęs, kokiais vertinimo kriterijais bei taisyklė-

mis turi būti vadovaujamosi teismams sprendžiant leistinų tyrimo veiksmų atribojimo nuo provokacijos klausimą, ir pažymėjęs, kad neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai turi atitikti reikalavimą, jog jie būtų atliekami iš esmės pasyviu būdu, t. y. tiek asmuo, veikiantis pagal Nusikalstamos veikos imitavimo modelį, naudojamą pagal Operatyvinės veiklos įstatymą, tiek nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų (naudojamų BPK 159 straipsnyje nustatytais pagrindais ir tvarka) dalyvis negali skatinti, įtikinti ar kitokiais veiksmais kurstyti asmenį padaryti konkrečią nusikalstamą veiką, kad provokavimo faktas turi būti konstatuojamas, kai iširtos bylos aplinkybės leidžia padaryti išvadą, jog atitinkama nusikalstama veika nebūtų buvusi padaryta be valstybės pareigūnų įsikišimo.

Tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo, tiek pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją suformuota teismų praktika patvirtina, kad nustačius provokacijos faktą visi įrodymai, gauti provokavimo metu, turi būti pripažinti neleistiniais. Paties kaltinamojo prisipažinimas nepaneigia provokacijos fakto bei jo padarinių, prisipažinimas tokioje situacijoje nėra tinkamas įrodymas kaltinamojo kaltei pagrįsti.

2011 m. kovo 1 d., Europos Žmogaus Teisių Teismas, išnagrinėjęs bylą *Lalas prieš Lietuvą*, savo sprendime konstatavo, kad, tiriant M. Lalo veiką bei nagrinėjant bylą Lietuvos Respublikos teismuose, buvo pažeista Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis. Iš EŽTT sprendimo byloje *Lalas prieš Lietuvą*, kaip ir iš kitų sprendimų, kuriuose EŽTT sprendė teisėtų veiksmų atribojimo nuo provokacijos klausimą, yra aišku, kad slaptų tyrimo metodų taikymo aplinkybių išsamus ištyrimas teismo posėdyje yra būtinas visais atvejais, kai byloje turi būti sprendžiama, ar traukiamas baudžiamajon atsakomybėn asmuo nebuvo sukurstytas daryti nusikalstamą veiką. Be tokio įrodymų tyrimo, atliekamo laikantis esminių baudžiamąjo proceso principų, teismas negali padaryti patikimos išvados dėl pareigūnų atliktų tyrimo veiksmų peraugimo ar neperaugimo į provokuojančius veiksmus.

Nagrinėjant bylą teisme valstybės institucijoms tenka našta paneigti gynybos argumentus dėl provokavimo (nebent tie argumentai būtų visiškai neįtikinami); kad tai gali būti padaryta tik vadovaujantis rungtimosi principu ištyrus įrodymus apie kaltinamojo elgesį prieš specialią

veiksmų prieš jį sankcionavimą; kad tikrinant, ar kaltinamasis nebuvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, būtina nustatyti: a) priežastis, dėl kurių buvo nuspręsta vykdyti operaciją; b) pareigūnų dalyvavimo darant nusikalstamą veiką laipsnį ir c) kaltinamajam taikyto provokavimo ar spaudimo pobūdį.

Tokio pobūdžio baudžiamosiose bylose kyla ir veikos baigtumo / nebaigtumo klausimas, kai buvo taikytas NVIM.

Kauno rajono apylinkės teismo 2010 m. vasario 11 d. nuosprendžiu H. D. pagal BK 260 straipsnio 1 dalį nuteistas už tai, kad 2007 m. spalio 20 d. iš ikiteisminio tyrimo metu nenustatyto asmens, turėdamas tikslą parduoti, įgijo kokaino (bendra masė - 0,645 g, grynoji masė - 0,324 g), jį laikė ir tą pačią dieną pardavė už 200 Lt asmeniui, slapyvardžiu Nr. 1, veikusiam pagal teismo sankcionuotus NVIV. H. D. pagal BK 260 straipsnio 1 dalį taip pat nuteistas už tai, kad 2007 m. spalio 24 d. iš ikiteisminio tyrimo metu nenustatyto asmens turėdamas tikslą parduoti įgijo kokaino (bendra masė - 0,734 g, grynoji masė - 0,247 g), jį laikė ir tą pačią dieną pardavė už 200 Lt asmeniui, slapyvardžiu Nr. 1, veikusiam pagal teismo sankcionuotus NVIV.

Kasaciniu skundu nuteistasis prašė jo veikas vertinti kaip pasikėsinimą, tačiau kasacinis skundas buvo atmestas. Kasatorius neginčijo jam inkriminuotų nusikalstamų veikų kvalifikavimo pagal BK 260 straipsnio 1 dalį. Jis ginčijo tik tų veikų baigtumą, tvirtindamas, kad dėl to, jog narkotinės medžiagos buvo parduotos ne tikram jų pirkėjui, o tik imituojančiam nusikalstamą veiką asmeniui, nusikaltimai liko nebaigti ir turėtų būti papildomai kvalifikuoti pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, kaip pasikėsinimas padaryti nusikalstamas veikas.

Teisėjų kolegija padarė išvadą, kad šis kasatoriaus argumentas yra nepagrįstas. Iš skundžiamų teismų sprendimų matyti, kad H. D. yra nuteistas ne tik už narkotinių medžiagų pardavimą asmeniui, slapyvardžiu Nr. 1, veikusiam pagal Kauno rajono apylinkės teismo teisėjo 2007 m. spalio 3 d. priimtą nutartį atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, bet ir už tų medžiagų įgijimą ir laikymą, turint tikslą jas parduoti. Kasatorius yra nuteistas už trijų alternatyvių veiksmų – įgijimo, laikymo ir pardavimo – atlikimą. Narkotinių medžiagų įgijimas ir laiky-

mas, tutint tikslą jas parduoti ar kitaip platinti, yra baigtas nusikaltimas. Todėl trečiojo alternatyvaus veiksmo įvykdymo stadija (baigtumas) negali pakeisti visos nusikalstamos veikos kvalifikavimo

Kvalifikuota didelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimo platinimo tikslais sudėtis (BK 260 straipsnio 2 dalis). Taikant šią normą, būtina nustatyti: a) disponavimą dideliu medžiagų kiekiu; didelių kiekių kriterijai nustatyti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. V-239 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“; b) tyčią, apimančią ne tik disponavimą dideliu medžiagų kiekiu, bet ir nukreiptą būtent į didelio kiekio išplitinimą.

Dideli kiekiai. Didelis kiekis nustatinėjamas ne pagal bendrąją, bet grynąją tyrimui pateiktos narkotinės ar psichotropinės medžiagos masę: kanapės (ir jų dalys) – 500 g; kanapių derva – 25 g; aguonos ir jų dalys – 10 kg; aguonų koncentratas – 60 g; opijus – 100 g; heroinas – 2 g; MDMA (ekstazis) – 20 g; amfetaminas – 20 g; metamfetaminas – 20 g; kokainas – 20 g.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 10 d. nuosprendžiu O. P. nuteistas pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 260 straipsnio 2 dalį už tai, kad neteisėtai įgijo didelį kiekį baltos spalvos miltelių (63,051 g), kurių sudėtyje buvo 5,374 g. psichotropinės medžiagos – amfetamino, ir pardavė šias medžiagas už 980 Lt asmeniui, veikusiam pagal NVIM.

Apeliaciniu skundu nuteistasis prašė perkvalifikuoti veiką iš 260 straipsnio 2 dalies į 260 straipsnio 1 dalį, nes didelis kiekis nustatytas neteisingai. Apeliacinis skundas atmestas. Tačiau analogiškas kasacinis skundas patenkintas, veika perkvalifikuota į 260 straipsnio 1 dalį, bausmė sušvelninta (kasacinė nutartis Nr. 2K-651/2007).

Kasacinio teismo motyvai: teismų praktikoje, sprendžiant medžiagų kiekio klausimus, atsižvelgiama į Sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. V-239 patvirtintus narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų priedų lentelėse nurodytus atitinkamų medžiagų

kiekius. Remiantis šiuo norminiu aktu, amfetamino kiekis laikomas dideliu, kai šių psichotropinių medžiagų yra daugiau kaip 20 g.

Bylos medžiaga rodo, kad pirmosios instancijos teismas didelio psichotropinių medžiagų kiekio požymį nustatė vadovaudamasis paimtų ir tyrimui pateiktų miltelių kiekiu (63,051 g), bet ne šiuose milteliuose esančių psichotropinių medžiagų kiekiu (5,374 g). Apeliacinio skundo argumentą, kad 5,374 g amfetamino nesudaro didelio kiekio, apeliacinės instancijos teismas atmetė, nes amfetaminas nepriklauso medžiagų kategorijai, kurios kiekis pateikiamas perskaičius ją į grynąją medžiagą. Tokia išvada argumentuojama tuo, kad minėtų rekomendacijų priedų lentelėse amfetaminas nepažymėtas penkiomis žvaigždutėmis.

Teismų praktikoje, sprendžiant medžiagų kiekio klausimus, atsižvelgiama į Sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakyму Nr. V-239 patvirtintus narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų priedų lentelėse nurodytus atitinkamų medžiagų kiekius. Remiantis šiuo norminiu aktu amfetamino kiekis laikomas dideliu, kai šių psichotropinių medžiagų yra daugiau kaip 20 g.

Bylos medžiaga rodo, kad pirmosios instancijos teismas didelio psichotropinių medžiagų kiekio požymį nustatė vadovaudamasis paimtų ir tyrimui pateiktų miltelių kiekiu (63,051 g), bet ne šiuose milteliuose esančių psichotropinių medžiagų kiekiu (5,374 g). Apeliacinio skundo argumentą, kad 5,374 g amfetamino nesudaro didelio kiekio, apeliacinės instancijos teismas atmetė, nes amfetaminas nepriklauso medžiagų kategorijai, kurios kiekis pateikiamas perskaičius ją į grynąją medžiagą. Tokia išvada argumentuojama tuo, kad minėtų rekomendacijų priedų lentelėse amfetaminas nepažymėtas penkiomis žvaigždutėmis.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad Rekomendacijų priedų lentelių pabaigoje žvaigždutėmis pažymėtose pastabose iš tikrųjų pasisakoma dėl kai kurių sąrašuose įrašytų medžiagų ypatybių ar kiekio nustatymo metodikos. Tačiau paskutinė, penkiomis žvaigždutėmis pažymėta pastaba, kurioje nurodyta, kad medžiagos kiekis pateikiamas perskaičius ją į grynąją medžiagą, taikytina ne kokiam nors konkrečiai pen-

kiomis žvaigždutėmis pažymėti medžiagai, bet paaiškina bendrą lentelėse nurodytų kiekių nustatymo metodiką (kasacinės nutartys bylose Nr. 2K-7-217/2007, 2K-365/2007). Taigi lentelėse nurodytų kiekių nustatymo metodika, t. y. perskaičiavimas į grynąją medžiagą, taikytina ir nagrinėjamos bylos nusikaltimo dalykui – amfetaminui. Būtent todėl specialisto išvadoje tiksliai nurodomas psichotropinės medžiagos kiekis, esantis tyrimui pateiktuose milteliuose, ir kokia yra jos procentinė dalis.

Didelio kiekio nustatymo ypatumai. Jei asmuo platinimo tikslais disponuoja skirtingomis psichotropinėmis ar narkotinėmis medžiagomis, kiekvienos jų kiekis nėra didelis, tačiau, nustačius kiekvienos medžiagos kiekio santykį su lentelėje nurodytu kiekiu ir sudėjus visas santykinės dalis, gautas skaičius (procentais ar vieneto dalimis) viršija santykinio didelio kiekio ribas, manytina, gali būti nustatytas disponavimas dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu ir pritaikyta BK 260 straipsnio 2 dalis.

Kai pas asmenį rastas didelis narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekis, tačiau nustatyta, kad dalį jis planavo suvartoti pats, todėl išplatinti jis planavo mažesnę nei didelį kiekį, veika kvalifikuojama pagal 260 straipsnio 1 dalį (kasacinė nutartis Nr. 2K-7-195/2009).

Tais atvejais, kai kiekvienas bendrininkas platinimo tikslais disponuoja psichotropinių ar narkotinių medžiagų kiekiu, kuris nėra didelis, tačiau bendras jų kiekis yra didelis, visiems bendrininkams inkriminuotina BK 260 straipsnio 2 dalis.

Tais atvejais, kai keli platinimo tikslais disponavimo psichotropinėmis ar narkotinėmis medžiagomis epizodai kvalifikuojami kaip tęstinis nusikaltimas ir bendras rastų medžiagų kiekis yra didelis, veika kvalifikuojama pagal BK 260 straipsnio 2 dalį. Todėl praktikoje tokiais atvejais gynyba stengiasi paneigti nusikaltimo tęstinumą.

Itin kvalifikuota labai didelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimo sudėtis (BK 260 straipsnio 3 dalis). Taikant šią normą būtina nustatyti: a) labai didelį medžiagų kiekį; labai didelių kiekių kriterijai nustatyti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. V-239 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo reko-

mendacijų“; b) tyčią, bent bendrais bruožais apimančią disponavimą labai dideliu kiekiu; c) platinimo tikslo buvimo šiuo atveju įstatymas nereikalauja, nors pats kiekis beveik visada rodo ir platinimo tikslus.

Labai dideli kiekiai. Kanapės (ir jų dalys) – 2,5 kg; kanapių derva – 125 g; aguonos ir jų dalys – 50 kg; aguonų koncentratas – 300 g; opijus – 500 g; heroinas – 10 g; MDMA (ekstazis) – 100 g; amfetaminas – 100 g; metamfetaminas – 100 g; kokainas – 100 g.

BK 261 straipsnis. Narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimas nepilnamečiams

„Tas, kas platino narkotines ar psichotropines medžiagas nepilnamečiams,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.“

Tai yra speciali narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimo nepilnamečiams norma. Tais atvejais, kai veika neapsiriboja vien narkotinių medžiagų platinimu nepilnamečiui, bet apima ir kitokias veikas įgyjant, laikant ir t. t., kartu su BK 261 straipsniu reikia inkriminuoti ir įgijimą bei laikymą platinimo tikslais (BK 260 straipsnis). Tokia sutaptis laikytina realia.

Panevėžio apygardos teismo 2008 m. lapkričio 12 d. nuosprendžiu S. R. nuteistas pagal BK 260 straipsnio 1 dalį ir 261 straipsnį (realią sutaptį) už tai, kad jis platinimo tikslais įgijo ir laikė kanapes (25,53 g), dalį jų (1,09 g) pardavė nepilnamečiui. Kasaciniame skunde S. R. teigė, kad jo padarytos veikos, numatytos BK 260 straipsnio 1 dalyje ir 261 straipsnyje, sudaro idealią nusikaltimų sutaptį, nes abu nusikaltimai numato baudžiamąją atsakomybę už tapacias veikas, susijusias su narkotinių medžiagų platinimu. Negalima išplatinti šių medžiagų nepilnamečiui, jų neplatinant apskritai ar jų nelaikant, todėl už šias veikas paskirtos bausmės turėjo būti subendrintos apėmimo būdu. Kasacinis skundas atmestas (kasacinė nutartis Nr. 2K-252/2010).

Kasacinis teismas išsakė nuomonę apie 260 ir 261 straipsnių santykį (ištrauka iš kasacinės nutarties Nr. 2K-252/2010). *Bylos aplinkybėmis nustatyta, kad S. R. narkotines medžiagas (25,53 g kanapių ir jų dalių)*

įgijo, atgabeno ir iki kratos, atliktos 2007 m. sausio 5 d., 12.15 val., savo namuose laikė, turėdamas tikslą platinti. Tokio narkotinių medžiagų laikymo metu 2007 m. sausio 5 d., apie 12.00 val., dalį neteisėtai įgytų ir laikytų narkotinių medžiagų – 1,09 g kanapių ir jų dalių – pardavė nepilnamečiui Ž. U. Po pardavimo likusių dalį narkotinių medžiagų toliau laikė, kol šias medžiagas surado ir paėmė policijos pareigūnai. Pagal BK 260 straipsnio 1 dalį kasatorius nuteistas už kelių veikų padarymą: neteisėtą narkotinių medžiagų įgijimą, gabenimą, laikymą, turint tikslą jas platinti. Kiekviena ši veika yra savarankiškas kaltininko baudžiamosios atsakomybės pagrindas. Pagal BK 261 straipsnį jis nuteistas už tai, kad dalį laikytų narkotinių medžiagų parduodamas išplatino nepilnamečiui.

Taigi nuteistasis ne viena veika, o skirtingais vienas po kito ėjusiais savarankiškais poelgiais padarė kelias nusikalstamas veikas, kurios numatytos skirtinguose BK straipsniuose. BK 261 straipsnyje numatytas labai sunkus ir BK 260 straipsnio 1 dalyje – sunkus nusikaltimas nesudaro idealios sutapties, todėl nėra pagrindo už šiuos nusikaltimus paskirtas bausmes subendrinti taikant BK 63 straipsnio 5 dalies 1 punktą.

BK 262 straipsnis. Įrenginių narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms gaminti gaminimas arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų gamybos technologijų ar instrukcijų rengimas

„Tas, kas neteisėtai gamino, laikė, gabeno ar realizavo aparatus ar kitus įrenginius narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms gaminti arba neteisėtai rengė ar platino narkotinių ar psichotropinių medžiagų gamybos technologijas ar instrukcijas,

baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.“

Teismų praktika BK 262 straipsnio baudžiamojo teisinio vertinimo aspektu. Baudžiamojoje byloje T. L., turėdamas tikslą gaminti psichotropinę medžiagą – metamfetaminą, veikdamas organizuotoje grupėje su M. S., nenustatytomis aplinkybėmis pagamino įrenginius, skirtus psichotropinės medžiagos metamfetamino gamybai – įrenginį folijai smulkinti bei du 50-ties litrų talpos indus, skirtus cheminiam mišiniui

garinti, su specialiomis rankenomis, metaliniu užsukamu dangčiu, paviršiuje išvestu guminės žarnos pritvirtinimui skirtu vamzdžiu, sukonstruota specialia landa termometrui, šiuos įrenginius neteisėtai nugabeno į A. B. priklausančią neįrengtą sodybą, esančią Plungės r. sav. ir neteisėtai laikė iki 2012 m. kovo 19 d. Kai minėti įrenginiai kratos metu buvo rasti ir paimti policijos pareigūnų, pareikšti įtarimai padarius nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 25 straipsnio 3 dalyje ir 262 straipsnyje (baudžiamoji byla 1K-316-318-2012).

Kitoje baudžiamojoje byloje A. buvo nuteistas pagal BK 262 straipsnį, nes nuo 2006 m. pradžios iki 2007 m. liepos 27 d. Vilniaus ir Kauno miestuose, tiksliai ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu laiku ir nenustatytais aplinkybėmis, turėdamas tikslą gaminti narkotines ir psichotropines medžiagas, rinko internete informaciją apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų gamybą, įgijo dvi stiklines kolbas, šaldytuvą, guminę žarną, dvi elektrines virykles, trejas svarstyklės, dvi metalines dėžes su kaitinimo lempomis, tvirtinimo detales. Šiuos daiktus panaudodamas, savo namuose, Kaune, neteisėtai pagamino įrenginį narkotinėms medžiagoms – kanapėms auginti bei įrenginį psichotropinei medžiagai – amfetaminui gaminti. Atlikdamas bandymus ir paruošdamas asmeninius užrašus su įrenginio schema bei vaizdine medžiaga, neteisėtai rengė narkotinių ir psichotropinių medžiagų – kanapių, amfetamino, metamfetamino ir MDMA, gamybos technologijas bei instrukcijas, kurias kartu su kanapių auginimui pagamintu įrenginiu laikė savo namuose iki 2007 m. liepos 27 d. 10 val. 20 min., kol buvo sulaikytas policijos pareigūnų (baudžiamoji byla 1-79-317/2008).

BK 263 straipsnis. Narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystė, prievartavimas arba kitoks neteisėtas užvaldymas

„1. Tas, kas pavogė, užvaldė apgaule (sukčiavimas) arba pasisavino jam patikėtas ar jo žinioje buvusias narkotines ar psichotropines medžiagas, baudžiamas areštu arba laivės atėmimu iki penkerių metų.

2. Tas, kas prievartavo arba pagrobė narkotines ar psichotropines medžiagas panaudodamas fizinį ar psichinį smurtą, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.

3. Tas, kas šio straipsnio 1 ar 2 dalyje nurodytais veiksmais užvaldė didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų arba narkotines ar psichotropines medžiagas užvaldė dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų.“

BK 263 straipsniu siekiama apsaugoti ir daugybę kitų gėrių, tokių kaip nuosavybė, žmogaus sveikata, žmogaus veiksmų laisvė. BK 263 straipsnio 1 dalyje numatytos trys alternatyvios veikos, tai narkotinių ir psichotropinių medžiagų vagystė, užvaldymas apgaulės būdu ir pasisavinimas. To paties straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjas sunkina atsakomybę įtraukdamas į dispoziciją dvi alternatyvias aplinkybes: narkotinių ir psichotropinių medžiagų prievartavimas ir plėšimas. Šie kvalifikuojantys požymiai parodo didesnę minėtų veikų visuomeninį pavojingumą laipsnį.

Pagrobimas – tai tyčinis, neteisėtas ir neatlygintinas svetimo turto fizinis užvaldymas, atimantis iš asmens galimybę valdyti, naudotis ir disponuoti jam priklausančiu turtu. Plėšimas, skirtingai nei vagystė, suprantamas kaip narkotikų pagrobimas panaudojant fizinį ar psichinį smurtą.

Pažymėtina, kad tais atvejais, kai kaltininkas pagrobdamas ar prievartaudamas narkotikus panaudoja fizinį smurtą, jo veiksmai nebus kvalifikuojami kaip atskira nusikalstama veika, jei sveikatos sutrikdymo laipsnis nesiekia sunkaus. Tais atvejais, kai padarytas sveikatos sutrikdymas yra sunkus, veiksmai kvalifikuojami pagal sutaptį

BK 263 straipsnio 3 dalyje kaip viena iš itin kvalifikuojančių aplinkybių numatytas dalyvavimas organizuotoje grupėje. Šios aplinkybės buvimas ženkliai padidina nusikalstamų veikų visuomeninį pavojingumo laipsnį. Tai susiję su organizuotos grupės specifika.

BK 264 straipsnis. Lenkimas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas

„1. Tas, kas padėjo asmeniui įsigyti, vertė, lenkė ar kitaip jį pratino ne gydymo tikslais vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

2. Tas, kas padėjo nepilnamečiui įsigyti, vertė, lenkė ar kitaip jį pratino ne gydymo tikslais vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.“

Lenkimo sąvoka. Už lenkimą vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas baudžiamoji atsakomybė nustatyta BK 264 straipsnyje. Pagal šio straipsnio dispoziciją kitas asmuo gali būti lenkiamas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas padedant šiam jų įsigyti, verčiant jas vartoti, lenkiant vartoti ar kitaip pratinant jį jas vartoti.

M. J. buvo kaltinamas pagal BK 264 straipsnio 1 dalį tuo, kad 2006 m. sausio 30 d., vakare, ikiteisminio tyrimo metu tiksliai nenustatytą valandą, D. S. gyvenamajame name, lenkė D. S. vartoti narkotines medžiagas ne gydymo tikslais, t. y. prikalbinęs D. S., kad ši sutiktų, suleido jai į dešinės rankos veną nenustatytą kiekį narkotinių medžiagų – amfetamino. Pirmosios instancijos teismas, išteisindamas M. J., nurodė, kad jo veikoje nėra BK 264 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo sudėties, nes jis amfetamino D. S. suleido ne prieš jos valią ar apgaulės būdu, o jai sutikus, todėl byloje ištirtais įrodymais nenustatyta, kad M. J., suleisdamas į rankos veną narkotines medžiagas, siekė D. S. pripratinti ar priversti jas vartoti (baudžiamoji byla Nr. 2K-573/2007).

Nusikalstamų veikų kvalifikavimas, kai lenkiant vartoti narkotines medžiagas šios medžiagos parduodamos ar kitaip platinamos. Nu-stačius, kad kaltininkas ne tik lenkė, bet ir pardavė ar kitaip platinė jam narkotines ar psichotropines medžiagas, padarytos veikos gali būti kvalifikuojamos kaip BK 260 ir 264 straipsnių atitinkamose dalyse numatytų nusikaltimų sutaptis. M. B. pagal BK 264 straipsnį nebuvo kaltinamas, be to, ne tik apeliacinės, bet ir pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad M. B. veiksmų negalima vertinti kaip lenkimo vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, kad tai, jog V. K. norėjo jas išbandyti ir to siekė aktyviais veiksmais, patvirtina byloje esantys įrodymai.

Nusikalstamų veikų kvalifikavimas, kai lenkiant vartoti narkotines medžiagas šios medžiagos parduodamos ar kitaip platinamos, o pavartojusiam šių medžiagų sutrinka sveikata ar jis miršta. Jeigu kaltininkas lenkė nukentėjusįjį vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, šias medžiagas jam dar ir pardavė ar kitaip platinė ir nukentėjusiajam, pavartojusiam šias medžiagas, sutriko sveikata ar jis mirė, kaltininko veiksmai, atsižvelgiant į byloje nustatytas aplinkybes, gali būti kvalifikuojami kaip nusikaltimų – narkotinių ar psichotropi-

nių medžiagų platinimo, lenkimo jas vartoti ir atitinkamos, pagal kiliusius padarinius, neatsargios veikos (nenustačius tyčios) žmogaus gyvybei ar sveikatai – sutaptis. Iš bylos duomenų galima spręsti, jog M. B. narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo patirtis yra viena anksčiau suvartota ekstazio tabletė, nes kitokių duomenų apie narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą, išskyrus jo paties parodymus apie anksčiau vartotą vieną tabletę, vadinamą „ratais“, nėra. Taigi tokios M. B. narkotinių medžiagų vartojimo patirties pagal BK 16 straipsnio 3 dalies turinį ir prasmę negalima vertinti kaip jo galėjimą ir turėjimą numatyti, jog trijų ekstazio tablečių suvartojimas, juolab kad tiek pat jų suvartojo ir jis pats, gali sukelti V. K. mirtį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2011 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-47/2011).

BK 265 straipsnis. Neteisėtas aguonų ar kanapių auginimas

„1. Tas, kas pažeisdamas nustatytą tvarką augino didelį kiekį aguonų, kanapių ar kitų į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą įtrauktų augalų,

baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

2. Už šiame straipsnyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo.“

Lietuvos Respublikos teritorijoje draudžiama auginti opijines aguonas, kanapes bei kokamedžius (Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 7 straipsnis). Nusikaltimo dalykas – aguonos, kanapės, kiti į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą įtraukti augalai. Kiti į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą įtraukti augalai yra bet kokie šiuose sąrašuose nurodyti augalai, iš kurių gali būti gaminamos narkotinės ar psichotropinės medžiagos, pavyzdžiui, grybai, kuriuose yra psilocibino.

BK 265 straipsnio objektyvioji pusė pasireiškia atliekant veiksmus, sudarančius auginimo procesą – nuo augalų sėjos iki priežiūros auginimo metu, siekiant, kad augalai išaugtų, subręstų ir taptų tinkami narkotinėms medžiagoms gaminti. Veikos kvalifikavimui neturi reikšmės, ar

kaltininkui šiuos augalus pavyko išauginti iki jų subrendimo stadijos, ar ne (LAT nutartis 2K-596/2011).

BK 265 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą didelio kiekio aguonų ir kanapių ir kitų į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą įtrauktų augalų auginimą. Pagal ATPK 107² straipsnį asmuo traukiamas administracinė atsakomybė už neteisėtą opijinių aguonų, kanapių ir kokamedžių auginimą. Palyginus su ATPK, baudžiamoji atsakomybė kyla tik už didelio narkotinių augalų kiekio auginimą, tačiau, skirtingai nei ATPK, baudžiamoji atsakomybė nediferencijuojama pagal narkotinių medžiagų turinčių augalų rūšį.

Taigi, tais atvejais, kai asmuo augina tam tikras kanapių veisles, turinčias itin mažą veikliosios medžiagos – tetrahidrokanabinolio – kiekį jam nekils nei baudžiamoji, nei administracinė atsakomybė. Tam, kad ūkio subjektas turėtų teisę auginti kanapes bei galėtų gauti tiesiogines išmokas už kanapių pasėlius, turi būti įvykdytos kelios pagrindinės sąlygos. Pirmiausia, augintojas turi turėti kanapių auginimo licenciją. Antra, turi būti naudojamos tik Europos Sąjungos Komisijos reglamentu patvirtintų kanapių veislių superelito, elito bei sertifikuotos C1 ir C2 kategorijų sėklos. Tais atvejais, kai asmuo pažeisdamas nustatytą tvarką neteisėtai augins kanapes, jis turi būti traukiamas administracinė atsakomybės, jei auginamų kanapių kiekis nesieks didelio. Už neteisėtą didelio kiekio kanapių auginimą kils baudžiamoji atsakomybė.

K. apeliaciniu skundu ginčijo, kad jo veikoje nebuvo BK_260 straipsnio 3 dalies sudėties, ir prašė jo veiksmus perkvalifikuoti į BK_265 straipsnio 1 dalį. Kasatorius mano, kad apeliacinis teismas nuosprendyje neišdėstė išsamios teisinės analizės ir teisinių argumentų, kaip jis atriboja BK_260 straipsnio sudėtį nuo BK_265 straipsnio sudėties, neaptarė visų sudėčių požymių ir neišdėstė argumentų, kuo jie skiriasi. Paprastai kanapės yra auginamos, o ne gaminamos, o neteisėtas jų auginimas yra veika, numatyta BK_265 straipsnyje. Teismai nesvarstė, nuo kada augantis kanapės augalas ar jo dalys, remiantis Konvencija, gali būti laikomi narkotine medžiaga, nenustatė, koks gi buvo kaltininkų galutinis tikslas – kurias kanapės dalis jie siekė išgauti. Apeliacinės instancijos teismas šio klausimo neišnagrinėjo. Šis teismas BK_265 straipsnio ne-

taikymą motyvavo nurodydamas, kad tai blanketinė norma. Kasatorius teigia, kad kanapių augalų nustatyta auginimo tvarka gali būti laikomas Europos Tarybos 2003 m. rugsėjo 29 d. reglamentas Nr. 1782/2003, o tvarkos pažeidimu gali būti laikomas kanapių veislių, turinčių daugiau kaip 0,2 proc. tetrahidrokanabinolio, auginimas. Dėl šių priežasčių apeliacinė instancija neteisingai aiškino BK_265 straipsnį ir be pagrindo jo netaikė.

Nuteistojo K. prašymas perkvalifikuoti jo veika į BK_265 straipsnio 1 dalį netenkinamas, nes ši sudėtis apima tik neteisėtą kanapių auginimą, t. y. pasėlių priežiūrą. Jeigu kaltininkas draudžiamus auginti pasėlius nuėmė ir iš jų pradėjo gaminti ar pagamino narkotinių medžiagų, jis turėtų atsakyti pagal nusikaltimų sutaptį – BK_265 straipsnio 1 dalį ir atitinkamą BK_260 straipsnio dalį (baudžiamoji byla Nr. 2K-185/2010).

BK 266 straipsnis. Neteisėtas disponavimas pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais)

„1. Tas, kas neteisėtai gamino, įgijo, laikė, gabenė, siuntė arba pardavė ar kitaip realizavo pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius),

baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

2. Tas, kas neteisėtai gamino, įgijo, laikė, gabenė, siuntė arba pardavė ar kitaip realizavo didelį kiekį pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių),

baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki šešerių metų.

3. Tas, kas neteisėtai gamino, įgijo, laikė, gabenė, siuntė arba pardavė ar kitaip realizavo labai didelį kiekį pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių),

baudžiamas laisvės atėmimu nuo šešerių iki dešimties metų.

4. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

A., neturėdamas leidimo įgyti, laikyti narkotinių bei psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius) bei gabenti juos per Lietuvos Respublikos sieną, žinodamas, kad sasafro aliejuje yra narkotinės medžiagos pirmtako safrolo, suprasdamas, jog juo ne tik draudžiama dis-

ponuoti Lietuvoje be leidimo, bet ir gabenti jį per Lietuvos valstybės sieną, tačiau turėdamas tikslą safrolą atsigabenti į Lietuvą iš Prancūzijos narkotinei bei psichotropinei medžiagai pasigaminti, elektroniniu paštu užsakė šį prekursorių, sumokėjo už jį bei pašto išlaidas už jo atgabeni-
mą į Lietuvą. Nors formaliai jis pats tiesiogiai ir nevežė prekursorių per Lietuvos valstybės sieną, tačiau tokie jo veiksmai, t. y. safrolo parsisiun-
timas paštu iš užsienio per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, apie tai nežinant pašto darbuotojams, laikytini gabenimu per Lietuvos valstybės sieną bei tinkamai kvalifikuoti kaip narkotinės ir psichotropinės me-
džiagos pirtako (prekursoriaus) kontrabanda. Šį prekursorių jis įgijo gavęs jį paštu, tokio rezultato jis pats siekė, todėl veikia tinkamai kvalifi-
kuota ir pagal LR BK 266 str. 1 d. (baudžiamoji byla Nr.1-79-317/2008).

**BK 268 straipsnis. Teisėto disponavimo narkotinėmis, psicho-
tropinėmis, stipriai veikiančiomis ar nuodingosiomis medžiagomis
taisyklių pažeidimas**

*„1. Tas, kas pažeidė narkotinių, psichotropinių, stipriai veikiančių ar nuodingųjų medžiagų gaminimo, laikymo, apskaitos, išdavimo, gabenimo ar siuntimo taisykles, jeigu dėl to tos medžiagos buvo pagrobtos arba ki-
taip tapo nelegalios apyvartos dalyku,*

baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

2. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

*3. Asmuo atsako pagal šį straipsnį tik tais atvejais, kai jame numaty-
tos veikos padarytos dėl neatsargumo.“*

Savikontrolės klausimai

1. Kokie yra pagrindiniai augalų, turinčių savyje narkotinių ar psichotropinių medžiagų, statuso aspektai?
2. Kokie ypatumai kvalifikuojant asmenų veiksmus pagal BK 259-260 straipsnius?
3. Augalų auginimo atribojimo nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų gamybos problemos.

4. Veikų kvalifikavimas dėl narkotinių, psichotropinių medžiagų neteisėto gaminimo, perdirbimo, įgijimo, laikymo, gabenimo ar siuntimo turint tikslą jas parduoti ar kitaip platinti.

Praktinės užduotys

*Policija turėdama operatyvinės informacijos, kad J. užsiima narkotinių medžiagų platinimu, Viesulo g. sustabdė jo vairuojamą automobilį „Audi“. Automobilyje buvo rasta 5 g kokaino ir 10 ekstazio tablečių – 2 g. Pateikus jam įtarimą dėl nusikaltimo padarymo sulaikytas J. teigė, kad narkotikus įsigijo ne Lietuvoje, o prieš kelias savaites viešėdamas užsienyje – Olandijoje. Pats jų anksčiau nevartojo, tačiau kokainą parvežė savo broliui, kuris yra narkomanas, dovanų, o tabletes pats norėjo išbandyti vakare diskotekoje. Dabar kaip tik važiavo pas brolių. **Kvalifikuokite padarytą veiką. Pasiremdami doktrininiu bei teisminiu įstatymo aiškinimu argumentuokite, jūsų nuomone, reikšmingus tinkamam veikos kvalifikavimui nusikalstamos veikos sudėties požymius.***

*F. tyrimo metu nenustatytu laiku ir vietoje, iš tyrimo metu nenustatyto asmens, neteisėtai, turėdamas tikslą platinti, įgijo ne mažiau kaip 0,066 g psichotropinės medžiagos – metamfetamino ir 33,451 g, t. y. didelį kiekį, narkotinės medžiagos – kokaino, kurio 33,347 g paslėpęs jam priklausančio mikroautobuso keleivio sėdynės atlošo viduje, o 0,104 g kokaino ir 0,066 g metamfetamino paslėpęs savo striukės vidinėje kišenėje, atgabeno į Neringos užkardos Nidos pasienio kontrolės punktą. Čia F. ir buvo sulaikytas policijos pareigūnų. Vėliau F. Buvo nuteistas pagal BK 260 straipsnio 2 dalį. Nuteistasis F. jo padarytą veiką iš BK 260 straipsnio 2 dalies prašė aukštesniojo teismo perkvalifikuoti į BK 260 straipsnio 1 dalį, ne jis teigė žinojęs tik, kad gabena narkotines medžiagas, tačiau nesitikėjęs, kad jų kiekis bus toks didelis, o jų koncentracija – tokia stipri. Taip pat jis teigė manęs, kad grynos narkotinės medžiagos siuntinyje yra apie 10 g, neardęs paketo, kurį gabeno ir nežinojęs tikslaus jo turinio. **Kvalifikuokite padarytą veiką. Pasiremdami doktrininiu bei teisminiu įstatymo aiškinimu argumentuokite, jūsų nuomone, reikšmingus tinkamam veikos kvalifikavimui nusikalstamos veikos sudėties požymius.***

Rekomenduojama literatūra

1. Baudžiamoji byla Nr. 2K-38/2013.
2. Baudžiamoji byla Nr. 2K-308/2013.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232¹, 232², 232⁵, 232¹⁰ str.)“.
4. Europos Sąjungos kovos su narkotikais strategija (2013–2020 m.).
5. Kasacinė nutartis Nr. 2A-P-6/2008.
6. Kasacinė nutartis Nr. 2K-107/2006.
7. Kasacinė nutartis Nr. 2K-157/2006.
8. Kasacinė nutartis Nr. 2K-166/2010.
9. Kasacinė nutartis Nr. 2K-192/2010.
10. Kasacinė nutartis Nr. 2K-202/2013.
11. Kasacinė nutartis Nr. 2K-281/2009.
12. Kasacinė nutartis Nr. 2K-418/2010.
13. Kasacinė nutartis Nr. 2K-473/2012.
14. Kasacinė nutartis Nr. 2K-585/2010.
15. Kasacinė nutartis Nr. 2K-613/2007.
16. Kasacinė nutartis Nr. 2K-629/2011.
17. Kasacinė nutartis Nr. 2K-644/2010.
18. Kasacinė nutartis Nr. 2K-671/2010.
19. Kasacinė nutartis Nr. 2K-P-218/2009.
20. 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje. [2004] OL L335, p. 8.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232-1, 232-2, 232-5, 232-10 str.)“.
Teismų praktika. 2002, 17.
22. Gruodytė, E. *Baudžiamoji atsakomybė už veikas, susijusias su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta*. Daktaro disertacija. Vilnius: Justitia, 2003.
23. Gruodytė, E. *Narkotikai ir baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: Justitia, 2004.
24. Gruodytė, E. Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, dalyko probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2010, 4(122).

25. Latauskienė, E. Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis: ateities lūkesčiai ir iššūkiai (straipsnis anglų kalba). *Jurisprudencija*. 2012, 19(1).
26. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213–330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
27. Pečkaitis, J. Įstatymų, nustatančių baudžiamąją atsakomybę už neteisėtus veiksmus su psichotropinėmis arba narkotinėmis medžiagomis, tobulinimo problemos. *Jurisprudencija*. 2000, 10(2).
28. Pečkaitis, J. Narkotinės ir psichotropinės medžiagos kaip nusikaltimo dalykas. *Jurisprudencija*. 2000, 15(7).
29. Pečkaitis, J. S. Neteisėtų veiksmų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, baudžiamasis teisinis vertinimas pagal 2000 m. Baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*. 2002, 45(37).

XI DALIS

DARBŲ SAUGOS IR SVEIKATOS APSAUGOS DARBE REIKALAVIMŲ PAŽEIDIMAS

BK 176 straipsnis. Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimas

„1. Darbdavys ar jo įgaliotas asmuo, pažeidęs darbų saugos įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytus darbų saugos ar sveikatos apsaugos darbe reikalavimus, jeigu dėl to įvyko nelaimingas atsitikimas žmonėms, avarija ar atsirado kitokių sunkių padarinių,

baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

2. Darbdavys ar jo įgaliotas asmuo, padaręs šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką, jeigu dėl to galėjo įvykti nelaimingas atsitikimas žmonėms, avarija ar atsirasti kitokių sunkių padarinių, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir

baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu.

3. Šiame straipsnyje numatytos veikos yra nusikalstamos ir tais atvejais, kai jos padarytos dėl neatsargumo.“

Nusikalstamos veikos objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių charakteristika. Nagrinėjamo nusikaltimo sudėtis charakterizuojama šiais objektyviais ir subjektyviais požymiais:

Įstatymo saugoma vertybė – teisė į saugias darbo sąlygas. Ši teisė yra įtvirtinta Lietuvos Konstitucijos 48 straipsnyje, Darbo kodekso 260 straipsnyje, Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 3 straipsnyje. Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 3 straipsnyje numatyta, kad kiekvienam darbuotojui privalo būti sudarytos saugios ir sveikos darbo sąlygos, neatsižvelgiant į įmonės veiklos rūšį, darbo sutarties rūšį, darbuotojų skaičių, įmonės rentabilumą, darbo vietą, darbo aplinką, darbo pobūdį, darbo dienos ar darbo pamainos trukmę, darbuotojo pilietybę, rasę, tautybę, lytį, seksualinę orientaciją, amžių, socialinę kilmę, poli-

tinius ar religinius įsitikinimus. Saugias ir sveikas darbo sąlygas darbuotojams privalo sudaryti darbdaviai. Atsakomybė už darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimus, atsižvelgiant į pavojingumo laipsnį, numato ne tik baudžiamieji, (BK 176 straipsnis), bet ir administraciniai įstatymai (ATPK 41 straipsnis).

Veika. Veika pasireiškia kaip darbų saugos ar sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimas. Būtinai sudėties požymis yra padariniai, t. y. a) kilęs nelaimingas atsitikimas žmonėms; b) įvykusi avarija arba c) atsiradę kitokie sunkūs padariniai (materialioji sudėtis). Tarp veikos ir padarinių turi būti nustatytas juridiskai reikšmingas priežastinis ryšys. Aiškinant veikos požymius, pabrėžtina, kad nagrinėjamos normos dispozicija yra blanketinė: veika visada yra susijusi su kitų įstatymų ir poįstatyminių aktų, nustatančių darbų saugos ar sveikatos apsaugos darbe reikalavimus, pažeidimu. Pagrindinis toks aktas yra Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (2003 m. liepos 1 d. Nr. IX-1672. *Žin.*, 2003, Nr. 70-3170). Tačiau detalesnius reikalavimus numato daugybė kitų Vyriausybės, Socialinės saugos ir darbo ministro, Sveikatos apsaugos ministro, Vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus priimtų aktų.

Padariniai. Padarinius kaip sudėties požymį padeda apibrėžti Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Pagal šio įstatymo 2 straipsnį, nelaimingas atsitikimas darbe – tai įvykis darbe, įskaitant eismo nelaimę darbo laiku, nustatyta tvarka ištirtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe, kurio padarinys – darbuotojo trauma (lengva, sunki, mirtina). Įvykis darbe, kai darbuotojas mirė dėl ligos, nesusijusios su darbu, nepriskiriamas prie nelaimingo atsitikimo darbe. Avarija – tai nenumatytas įvykis dėl darbo priemonių gedimo, darbo ar technologinių procesų pažeidimo ar kitų nenumatytų aplinkybių, sukėlus pavojų žmonėms, aplinkai ir padaręs ar galėjęs padaryti žalą darbuotojų sveikatai ir (ar) aplinkai. Kitokie sunkūs padariniai gali pasireikšti kaip įmonės sunki finansinė būklė, dėl kurios nemokami atlyginimai darbuotojams, jie atleidžiami iš darbo ir pan.

Priežastinis ryšys. Priežastinio ryšio specifika pasireiškia tuo, kad būtina nustatyti, jog būtent darbų saugos ar sveikatos apsaugos darbe

reikalavimų pažeidimas, o ne kiti veiksniai sukėlė minėtus padarinius. Problemų nustatant priežastinį ryšį gali kilti, kai atlikus tyrimą nustatoma, kad nelaimingą atsitikimą, avariją ar kitas sunkias pasekmes lėmė ne viena, bet kelios sąlygos ar priežastys, jas sukėlė ne vienas, bet keli asmenys. Tokiu atveju būtina nustatyti, kuri sąlyga ar priežastis (kelios sąlygos ar priežastys) buvo pagrindinė ir kas už tai atsakingas. Praktikoje tai ne visada lengva padaryti. Priežastiniu ryšiu su pasekmėmis gali būti susijusios ir kelių asmenų padarytos veikos.

Dažnai pasitaiko, kad nelaimingą atsitikimą nulėmė ne tik nustatyti formalūs pažeidimai, bet paties darbuotojo šiurkštus nesilaikymas elementarių savisaugos taisyklių. Štai, pavyzdžiui, 2004 m. liepos 16 d., apie 14 val. 20 min., bendrovės mechaninėse dirbtuvėse remontuojant ekskavatorių EO 3322 iš jo kabinos šokdamas žemėn ekskavatorininkas J. R. G. susilaužė dešinės kojos blauzdikaulį. Valstybinė darbo inspekcija konstatavo, kad darbdaviui atstovaujantis asmuo neorganizavo ekskavatorininko mokymo ir žinių tikrinimo pagal šaltkalviams keliamus saugos ir sveikatos reikalavimus, pažeistas Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo, priimto 2003 m. liepos 1 d., 25 straipsnio 6 punkto II dalies – „Darbdaviui atstovaujantis asmuo, įgyvendindamas darbdavio pareigą sudaryti darbuotojams saugias sveikatai nekenksmingas darbo sąlygas visais su darbu susijusiais aspektais: nustato darbuotojų mokymo ir žinių iš darbuotojų saugos ir sveikatos srities tikrinimo tvarką“ – reikalavimas. Šiuo atveju teisingas veikos įvertinimas būtų tai, jog J. R. G. susilaužė koją ne todėl, kad nebuvo instrukuotas pagal šaltkalviams keliamus saugos ir sveikatos reikalavimus, bet todėl, kad nesinaudojo kopėčiomis ir šoko iš 1,55 m aukščio ant betoninių grindų. Nelaimingo atsitikimo priežastimi laikytinas paties J. R. G. grubus neatsargumas.

Nusikaltimo sudėčiai būdingas specialus subjektas, t. y. darbdavys ar jo įgaliotas asmuo. Pagal Lietuvos Respublikos darbo kodekso 16 straipsnį darbdaviu gali būti įmonė, įstaiga, organizacija ar kita organizacinė struktūra, nepaisant nuosavybės formos, teisinės formos, rūšies bei veiklos pobūdžio, turinčios darbinį teisnumą ir veiknumą. Darbdavys taip pat gali būti kiekvienas fizinis asmuo. Kaip nusikaltimo

subjektas darbdavys turėtų būti suprastas kaip darbdaviui atstovaujantis asmuo (Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo (DSSĮ) 2 straipsnio 4 punktas), t. y. įmonės, įstaigos, organizacijos ar kitos organizacinės struktūros (toliau – įmonė) vadovas. Darbdavio įgaliotas asmuo turi būti suprastas kaip padalinio vadovas ar kitas administracijos pareigūnas, kuriam asmuo, atstovaujantis darbdaviui, pavedė įgyvendinti darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimus įmonėje ir (ar) įmonės struktūriniame padalinyje (DSSĮ 2 straipsnio 3 punktas). Tais atvejais, kai toks asmuo įmonėje nepaskirtas, pagal BK 176 straipsnį atsako vadovas.

Kyla problemų dėl subjekto, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta darbus atliekant kelių įmonių darbuotojams. Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 30 straipsnio, kuris reglamentuoja dviejų ir daugiau darbdavių pareigas organizuojant darbus toje pačioje įmonėje, darbo vietoje, reikalavimais du ir daugiau darbdavių, atlikdami darbus toje pačioje įmonėje, įmonės padalinyje ar darbo vietoje, organizuoja darbą taip, kad būtų garantuota visų darbuotojų sauga ir sveikata, neatsižvelgiant į tai, kurio darbdavio žinioje darbuotojas dirba. Darbdaviams atstovaujantys asmenys, organizuodami darbus toje pačioje įmonėje ar darbo vietoje ir siekdami apsaugoti darbuotojus nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, paskiria darbdaviui atstovaujantį asmenį, kurio vadovaujamoje įmonėje atliekami darbai kitai darbdavių veiklai sudarant darbuotojams saugias ir sveikatai nekenksmingas darbo sąlygas koordinuoti. Darbdaviams atstovaujantys asmenys praneša vienas kitam bei darbuotojams apie galimus pavojus, riziką atliekant darbus toje pačioje įmonėje, įmonės padalinyje ar darbo vietoje. Šio straipsnio 2 dalyje nurodyto darbdaviui atstovaujančio asmens paskyrimas įforminamas raštišku darbdaviams atstovaujančių asmenų susitarimu.

Subjektyvieji požymiai pasireiškia asmens, trauktino atsakomybėn, pakaltinamumu ir tyčine arba neatsargia kaltės formomis. Tyčinė kaltė pasireiškia tuo, kad darbdavys ar jo įgaliotas asmuo supranta, kad pažeidžia darbų saugos įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytus darbų saugos ar sveikatos apsaugos darbe reikalavimus, numato, kad dėl to gali įvykti nelaimingas atsitikimas žmonėms, avarija ar atsirado kitokių sunkių padarinių, to nori arba nenori, bet sąmoningai leidžia šiems

padariniams kilti. Neatsargi kaltė pasireiškia tuo, kad darbdavys ar jo įgaliotas asmuo supranta, kad pažeidžia darbų saugos įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytus darbų saugos ar sveikatos apsaugos darbe reikalavimus, numato, kad dėl to gali įvykti nelaimingas atsitikimas žmonėms, avarija ar atsirado kitokių sunkių padarinių, tačiau lengvabūdiškai tikisi to išvengti (pasitikėjimas). Neatsargi kaltė gali pasireikšti ir nerūpestingumu, kai darbdavys ar jo įgaliotas asmuo nenumato, kad gali įvykti nelaimingas atsitikimas žmonėms, avarija ar kilti kitokių sunkių padarinių, nors turi ir gali tai numatyti.

BK 176 straipsnio 2 dalis numato baudžiamojo nusižengimo sudėtį, kuris skiriasi nuo nusikaltimo tuo, kad šiuo atveju padariniai (nelaimingas atsitikimas žmonėms, avarija ar kitokie sunkūs padariniai) neatsirado, o tik buvo kilęs pavojus jiems atsirasti. Šis pavojus šiuo atveju laikytinas pažeidimo padariniais, todėl šį pavojų būtina užfiksuoti ir įrodyti konkrečiomis aplinkybėmis. Pavojus turi būti tokio pobūdžio, kad padarinių kilimas buvo labai tikėtinas ir jo pavyko išvengti tik dėl laimingo atsitiktinumo arba laiku jį pašalinus.

Savikontrolės klausimai

1. Už darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimą pagal BK 176 straipsnį atsako:
 - a) darbdavys ar jo įgaliotas asmuo;
 - b) darbuotojas;
 - c) bet kuris asmuo, tiesiogiai pažeidęs darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimus.
2. Baudžiamoji atsakomybė už darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimą atsiranda:
 - a) tik įvykus nelaimingam atsitikimui žmonėms, avarijai ar kitokiems sunkiems padariniams;
 - b) ne tik įvykus nelaimingam atsitikimui žmonėms, avarijai ar kitokiems sunkiems padariniams, bet ir esant galimybei šiems padariniams atsirasti.

Praktinės užduotys

UAB „Šaligatvis“ vykdė darbus viešoje vietoje – klojo plyteles. Darbuotojams nebuvo išduoti tinkami įrankiai plytelėms skaldyti, todėl atskilusi plytelės nuolauža sužalojo praeivį. Jam konstatuotas nesunkus sveikatos sutrikdymas. Ar atsakys UAB „Šaligatvis“ direktorius ar jo įgaliotas asmuo pagal LR BK 176 straipsnį?

*Darbdavys nesupažindino darbuotojo su visomis darbų saugos instrukcijomis dirbant dideliame aukštyje, ne pirmą kartą pavesdamas tokią pačią užduotį išdavė visas tvarkingas darbų saugos priemones – virves, diržus, kablius ir t. t., kuriomis darbuotojas moka naudotis, tačiau jos nepatogios, todėl darbuotojas jomis nepasinaudojo ir susižalojo. **Įvertinkite darbdavio elgesį baudžiamųjų įstatymų požiūriu.***

Rekomenduojama literatūra

1. Lietuvos Respublikos 2003 m. liepos 1 d. įstatymas Nr. IX-1672 „Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 30-3170.
2. Kasacinė nutartis Nr. 2K-361/2009.
3. Kasacinė nutartis Nr. 2K-340/2009.
4. Kasacinė nutartis Nr. 2K-267/2009.
5. Kasacinė nutartis Nr. 2K-435/2006.
6. Kasacinė nutartis Nr. 2K-237/2007.
7. Kasacinė nutartis Nr. 2K-529/2006.

XII DALIS

TURTINIAI NUSIKALTIMAI

BK 178 straipsnis. Vagystė

„1. Tas, kas pagrobė svetimą turtą, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

2. Tas, kas atvirai pagrobė svetimą turtą arba pagrobė svetimą turtą įsibrovęs į patalpą, ryšių kabelių kanalų sistemą, saugyklą ar saugomą teritoriją, arba viešoje vietoje pagrobė svetimą turtą iš asmens drabužių, rankinės ar kitokio nešulio (kišenvagystė) arba automobilį, arba pagrobė strateginę ar svarbią reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių juridinių asmenų infrastruktūrą sudarantį turtą ar jo dalį,

baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki šešerių metų.

3. Tas, kas pagrobė didelės vertės svetimą turtą arba didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba pagrobė svetimą turtą dalyvaudamas organizuotoje grupėje,

baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

4. Tas, kas pagrobė nedidelės vertės svetimą turtą, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu.

5. Už šio straipsnio 1 ir 4 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.“

Objektyvieji požymiai

BK 28 skyriaus 178 straipsnis numato vagystės sudėtį. Vagystė yra viena iš seniausiai žinomų nusikalstamų veikų. Ji buvo žinoma net iki rašytinės teisės atsiradimo. Vagystė yra viena iš dviejų turto pagrobimo sudėčių.

BK 178 straipsnio saugoma vertybė (objektas)

BK 178 straipsniu siekiama apsaugoti asmens **nuosavybės teisę**. Nuosavybės teisė pagrobimų sudėtyse gali būti prilyginama daiktinei teisei, nors paprastai nuosavybės teisė suprantama plačiau. Daiktais laikomi iš gamtos pasisavinti arba gamybos procese sukurti materialaus pasaulio dalykai (CK 4.1 straipsnis), daiktinė teisė – tai absoliuti teisė, pasireiškianti teisės turėtojo galimybe įgyvendinti valdymo, naudojimo ir disponavimo teises ar tik kai kurias iš šių teisių (CK 4.20 straipsnis).

Vagystės objektas – visų rūšių ir formų nuosavybė. Nuosavybės teisė – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti. Savininkas turi teisę perduoti kitam asmeniui visą nuosavybės teisės objektą ar jo dalis, ar tik konkrečias CK 4.37 straipsnio 1 dalyje nurodytas teises (CK 4.37 straipsnis).

Kaip matome, nuosavybės teisę sudaro teisė naudotis, valdyti ir disponuoti tam tikru turtu ir bet koks bent vienos nuosavybės teisės sudeamosios dalies pažeidimas reiškia visos nuosavybės teisės pažeidimą.

Vagystės dalykas

Kitas vagystės sudėčiai svarbus požymis yra **turtas**. Turtas (dalykas) vagystėje suprantamas kaip objektyvaus pasaulio objektas, kurį atitinkamai paveikiant, šiuo atveju atveju pagrobiant, atsiranda žala nuosavybės teisei. Kaip turtas vagystėje suprantami turintys vertę bei fizinius parametrus (gabaritus, svorį, skaičių, kiekį) daiktai (pavyzdžiui, namų apyvokos daiktai, transporto ir gamybos priemonės, asmeniniai daiktai, taip pat pinigai ir vertybiniai popieriai). Galima skirti tokius turto požymius:

1. Turto materialumas. Turtas turi egzistuoti objektyvioje tikrovėje ir turi turėti fizinius parametrus, t. y. jį galima paimti į rankas, pamatuoti, paskaičiuoti, pasverti ir pan.

2. Ekonominė vertė. Turtas gali būti įvertintas pinigais. Kitaip tariant, jis gali būti legalaus atlygintinio sandorio objektu vien dėl savo finzinės išraiškos ir parametrų. Pavyzdžiui, mokėjimo instrumento pagrobimas ar pasinaudojimas juo pagal BK 178 straipsnį nekvalifikuojamas,

nes pats mokėjimo instrumentas nėra turtas, o tik priemonė, suteikianti jo valdytojui reikalavimo teisę į tam tikrą kiekį pinigų.

3. Turto kilnojamas pobūdis. Tai reiškia, kad turtas nekeičiant jo paskirties ir ekonominės vertės gali būti perkeltas erdvėje. Kilnojamas turto pobūdis kaip sąvoka nėra tapati kilnojamo turto sąvokai. Daiktai, pripažįstami nekilnojama civilinėje teisėje, gali būti kilnojamo pobūdžio ir būti vagystės dalyku (pavyzdžiui, orlaiviai, laivai ir pan.).

4. Turto svetimumas. Svetimu laikomas toks turtas, kuris grobimo metu priklauso kitam asmeniui. Turtas, kuris yra ginčo objektas arba yra bendrosios jungtinės nuosavybės objektas, arba turtas, kurio savininkas atsisakė, jį pametė ir pan., nelaikomas svetimu.

Pagal BK 178 straipsnį svetimu nelaikomas turtas, priklausantis asmenims bendrosios nuosavybės teise, nes bendrosios nuosavybės teisės objektas yra valdomas, juo naudojama ir disponuojama bendraturčių susitarimu. Pagal BK 178 straipsnį nėra svetimas asmenims bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausantis turtas, kol jis nėra padalytas arba kol jungtinė nuosavybės teisė nėra pasibaigusi kitu būdu. Ginčo objektu esantis turtas negali būti grobimo dalykas ginčo šalims pagal minėtus straipsnius, kol šis klausimas nėra išspręstas teisme. Kai turtą pagrobia šeimos narys, kuriam tas turtas nepriklauso bendrosios jungtinės ar bendrosios dalinės nuosavybės teise (pavyzdžiui, vaikas, įvairūs), tokia veika kvalifikuojama kaip svetimo turto pagrobimas, tačiau teismai į šią aplinkybę gali atsižvelgti sprenddami baudžiamosios atsakomybės ir bausmės skyrimo klausimus. Svetimas turtas nėra ir tie daiktai, kuriuos savininkas išmetė, paliko, taip atsisakydamas nuosavybės teisių, taip pat daiktai, kurie niekam nepriklausė, bei daiktai, palaidoti kartu su mirusiuoju. Pamestas, gamtos jėgų atneštas daiktas, priklydęs naminis gyvūnas jį suradusiam asmeniui yra svetimas turtas, jei to turto savininkas tam asmeniui yra žinomas arba iš tam tikrų daikto savybių lengvai identifikuojamas. Jeigu svetimą turtą pasisavina ar iššvaisto asmuo, galintis priėti prie turto, atlikdamas savo darbo pareigas, tačiau šis turtas nebuvo jam patikėtas ar nebuvo jo žinioje, jo veika kvalifikuojama kaip vagystė. Kaip vagystė kvalifikuojami ir tokie veiksmai, kai kaltininkas laikinai gauna pasinaudoti turtu (pasimatuoti, pavažiuoti ir

pan.) ar atlikti su juo tik technines operacijas (pasaugoti, panešti ir pan.) ir neteisėtai jį užvaldo. Jeigu paimdamas svetimą turtą nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos kaltininkas mano, kad atsiima savo turtą, ar yra įsitikinęs, jog veikia vykdydamas kito asmens turtines teises (tariamoji teisė), tokioje veikoje nėra BK 178 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties. Minėti veiksmai vertintini atsižvelgiant į subjektyviuosius veikos požymius bei kitas veikos aplinkybes ir gali būti kvalifikuojami pagal BK 228 ar 294 straipsnį.

5. Turtas turi būti **pasisavintas iš gamtinės aplinkos** arba į to daikto gamybą ar gavybą buvo įdėtas žmogaus darbas.

Teismų praktikoje dažnai iškyla klausimas, ar pinigai, vertybiniai popieriai, daiktai, išimti iš civilinės ar ribotos civilinės apyvartos, gali būti vagystės dalyku. Pinigai visais atvejais gali būti vagystės dalyku, vertybiniai popieriai – priklausomai nuo jų rūšies, daiktai, išimti iš civilinės apyvartos ar ribotos civilinės apyvartos – ne.

Pinigai – tai apyvartoje esanti nacionalinė ir kitų šalių valiuta.

Vertybiniai popieriai, taip pat kiti dokumentai, žymintys tam tikrą piniginę vertę, kaip vagystės dalykas yra tik tie, kurie suteikia teisę gauti turtą be juos pateikusių asmens tapatybės ir reikalavimo teisės turėjimo nustatymo (pavyzdžiui, dovanų čekis).

Vardiniai vertybiniai popieriai, kurių turinyje nurodyta reikalavimo teisė konkrečiam asmeniui, nėra vagystės dalykas.

Daiktai, išimti iš apyvartos, ar daiktai, kurių apyvarta yra ribota, nėra nusikalstamos veikos dalykas pagal Baudžiamojo kodekso 178 straipsnį. Tokių daiktų pagrobimas kvalifikuotinas pagal kitus Baudžiamojo kodekso (pvz., 119, 254, 256, 263, 296, 302 ir 306) straipsnius.

Jei BK 119, 254, 256, 263, 296, 302, 306 straipsniuose numatytais veiksmais kartu pagrobiamas apyvartoje esantis turtas (pavyzdžiui, radioaktyvios ar branduolinės medžiagos pagrobiamos kartu su kapsule ar kasete, kurioje jos buvo laikomos, narkotinės medžiagos pagrobiamos kartu su seifu, kuriame jos saugomos), tai tokia veika kvalifikuojama kaip idealioji sutaptis su veikomis, numatytomis BK 178 straipsnyje.

Pavojinga veika

Svetimo turto **pagrobimas** suprantamas kaip tyčinis, neteisėtas ir neatlygintinas svetimo turto fizinis užvaldymas, atimantis iš asmens galimybę valdyti, naudotis ir disponuoti jam priklausančiu turto.

Užvaldymas suprantamas kaip fizinis daikto paėmimas, atimantis iš daikto savininko galimybę naudotis, valdyti ar disponuoti juo. Užvaldymas paprastai siejamas su daikto perkėlimu erdvėje.

Užvaldymas turi būti **neteisėtas**. Užvaldymo neteisėtumą rodo tai, kad kaltininkas neturi jokios tikros, ginčijamos ar tariamos teisės į tą turtą.

Užvaldymo **neatlygintinumas** reiškia, kad kaltininkas turtą užvaldo visiškai neatlygindamas jo vertės ar atlygindamas tik simboliškai arba aiškiai neteisingai. Visiškai neatlygintinai reiškia, kad kaltininkas nepalieka jokio turto ar piniginės sumos už pagrobtąjį turtą. Simbolinis atlyginimas reiškia, kad kaltininkas palieka tam tikrą turtą ar pinigų sumą už pagrobtąjį turtą, tačiau paliktas turtas ar pinigai akivaizdžiai nekompensuoja pagrobtojo. Aiškiai neteisingai reiškia, kad kaltininkas nesusitarė su nukentėjusiuoju dėl turto užvaldymo arba iš esmės pažeidė susitarimo ribas.

Baudžiamosios teisės teorijoje skiriamas dar vienas pagrobimo požymis, tai – **pasisavinimas**. Pasisavinimas suprantamas kaip svetimo turto neteisėtas bei neatlygintinas užvaldymas visam laikui, darantis turtinę žalą teisėtam turto savininkui, valdytojui ar naudotojui.

Nėra vagystė tokie atvejai, kai tarp savininko ir asmens yra nusi-stovėjusi praktika, leidžianti pastarajam naudotis daiktu savininkui sutikus, tačiau tas asmuo pasinaudoja daiktu savininkui nežinant (pavyzdžiui, asmuo, kuriam savininkas leisdavo naudotis automobiliu, kartą juo pasinaudoja savininkui nežinant, po to grąžina automobilį).

BK 178 straipsnio sudėtis yra materialioji, todėl šalia veikos (pagrobimo) būtina įrodinėti padarinius ir priežastinį ryšį tarp veikos (pagrobimo) ir padarinių.

Padariniai (žala)

Neteisėtai ir neatlygintinai užvaldžius svetimą turtą jo savininkui atsiranda turtinio pobūdžio **padariniai**, kitaip tariant, turtinė žala. Turtinė žala vagystėje yra lygi pagrobto daikto vertei. Į šią žalą negali būti įskaičiuojamos negautos pajamos, turėtos išlaidos ir pan. Taigi, padarytoji žala yra lygi turto vertei, kuri nustatoma remiantis daikto rinkos verte veikos padarymo metu.

Būtina pažymėti ir tai, kad BK diferencijuoja baudžiamąją atsakomybę už vagystę pagal turto vertę. BK 190 straipsnis nustato tris vertės ribas, turinčias esminę reikšmę vagystės kvalifikavimui. Pirmoji riba yra 1 MGL. Tuo atveju, jei pagrobto turto vertė nesiekia 1 MGL ir nėra kvalifikuojančių požymių, veika negali būti traktuojama kaip nusikaltama. Antroji riba yra 3 MGL. Tuo atveju, jei pagrobto turto vertė yra tarp 1 ir 3 MGL (nedidelės vertės turtas) bei nėra kvalifikuojančių požymių, padarytoji veika vertinama pagal BK 178 straipsnio 4 dalį, kaip baudžiamasis nusižengimas. Trečioji riba yra 250 MGL. Tuo atveju, kai pagrobto turto vertė viršija 250 MGL (didelės vertės turtas), veika kvalifikuojama pagal BK 178 straipsnio 3 dalį.

Pagal BK 135 straipsnio 1 dalį ir 178 straipsnio 1 dalį D. Č. nuteistas už tai, kad 2007 m. balandžio 5 d., apie 10.00 val., bendrabučio, esančio Vilniuje, (duomenys neskelbtini), kambaryje Nr. 31, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, kilus asmeniniam konfliktui dėl anksčiau išsakytų žodžių, tyčia sudavė ranka nukentėjusiajam A. R. į galvą, po to paėmė nuo stalo peilį ir dūrė nukentėjusiajam penkis kartus į nugarą bei krūtinę, taip padarė tris durtines-pjautines žaizdas nugaros dešinėje pusėje, mažiausiai vieną iš jų kiauryminę, kuri komplikavosi oro susikaupimu dešinėje krūtinplėvėje, ir dvi durtines-pjautines žaizdas krūtinės kairėje pusėje priekiniame paviršiuje, mažiausiai vieną iš jų kiauryminę, kuri komplikavosi oro bei kraujo susikaupimu kairėje krūtinplėvėje; po to jis iš šio bendrabučio kambario pagrobė A. B. priklausantį 199 Lt vertės DVD grotuvą „Vido“. Taip D. Č. sunkiai sužalojo A. R. sveikatą ir pagrobė A. B. priklausantį turtą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atsižvelgdamas į pagrobto turto vertę, kvalifikaciją pakeitė į BK 178 straipsnio 4 dalį.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2A–4/2008.

Kvalifikuojant veikas pagal BK 178 straipsnį pagrobto turto vertė nustatoma remiantis daikto rinkos verte veikos padarymo metu.

Turto vertė gali būti nustatoma pagal pirkimo-pardavimo sandorių kainą, turto sukūrimo (atkūrimo), įsigijimo kaštus. Tais atvejais, kai nuosavybė į daiktą atsirado pirkimo-pardavimo sandorio pagrindu ir byloje yra duomenų apie daikto įsigijimo kainą, tačiau daiktas pagrobiamas praėjus laikotarpiui, turinčiam reikšmės jo kainai, daikto vertė nustatoma pagal faktinę turto vertę (didmenines, rinkos ar komiso kainas) nusikaltamos veikos padarymo metu. Kai tokių duomenų byloje nėra arba daikto įsigijimas pagal sutartį yra susijęs su papildomomis prievolėmis savininkui (pavyzdžiui, mobiliojo ryšio telefonas, kurio rinkos vertė 500 Lt, įsigytas už 1 Lt sudarant terminuotą abonementinę sutartį, arba jei savininkas turtą įsigijo mažesne nei vidutinė rinkos kaina akcijos metu ar pritaikant kitokią nuolaidą), pagrobto turto vertė nustatoma atsižvelgiant į identiško ar tos kategorijos daikto analogo vidutinę rinkos kainą.

Veikos kvalifikavimui gali turėti įtakos ir pagrobus atitinkamą turtą gauta nauda arba kaltininko suvokimas apie tam tikro turto vertę. Pavyzdžiui, jei asmuo pagrobia tam tikrus daiktus, kurių vidutinės rinkos vertės iš esmės neįmanoma nustatyti dėl to, kad šie nebegali būti naudojami pagal savo įprastinę paskirtį, tačiau turi vertę, pavyzdžiui, metalo laužas (seni aliumininiai indai, metalinių konstrukcijų dalys ir pan.) ir asmuo juos pagrobia būtent dėl šios priežasties, tokiu atveju pagrobto turto vertė yra nustatoma pagal vidutinę tokios rūšies turto (pavyzdžiui, metalo laužo) supirkimo kainą.

Vagystės sudėčiai yra svarbu, kad padariniai, tai yra turtinė žala, asmeniui atsirastų būtent dėl neteisėto ir neatlygintino užvaldymo, o ne dėl kitokių priežasčių. Pavyzdžiui, jei siekdamas prieiti prie svetimo turto kaltininkas sugadina ar sunaikina kitą svetimą turtą, pastarojo vertė neįskaičiuojama į vagystės padarinius. Tokia žala gali būti kito nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymiu (pavyzdžiui, BK 187 straipsnis).

M. K. nuteistas pagal BK 178 straipsnio 2 dalį, 187 straipsnio 3 dalį už tai, kad 2000 m. lapkričio 1 d., apie 12 val., M. K. tyčia atsuktuvu sulaužius buto Nr. 3 durų spygną, M. K. ir D. B. įsibrovė į D. Š. priklausantį butą, esantį Mažeikiuose, (duomenys neskelbtini), ir pagrobė jai priklausantį turtą už 3027 Lt, be to, M. K. sugadino 150 Lt vertės durų spygną.¹⁹¹

¹⁹¹ Baudžiamoji byla 2K-544/2009.

Vagystės baigtumo momentas

Taigi vagystės sudėtis yra materialioji, o tai reiškia, kad vagystės **baigtumo momentas** yra siejamas su padarinių atsiradimu. Vagystė laikoma baigta, kai kaltininkas užvaldo svetimą turtą ir taip įgyja galimybę neteisėtai valdyti, naudotis ir disponuoti turtu pagal savo valią. Kaltininkui pagrobus bent dalį turto, nusikalstama veika kvalifikuojama kaip baigta viso turto, kurį kaltininkas kėsinosi pagrobti, atžvilgiu, išskyrus du atvejus: kai vagystės būdu kėsinamasi pagrobti didesnės nei 3 MGL vertės turtą, tačiau pagrobiamas bet kokios mažesnės vertės turtas, veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas pagrobti didesnės nei 3 MGL vertės turtą; kai vagystės būdu kėsinamasi pagrobti didelės vertės turtą, tačiau pagrobto turto dalis nesudaro didelės vertės požymio, veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas padaryti didelės vertės turto vagystę.

BK 21 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad asmuo atsako tik už rengimąsi padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, todėl baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik už rengimąsi padaryti BK 178 straipsnio 3 dalyje numatytą veiką.

Subjektas

Kaltininkas traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 178 straipsnio atitinkamą dalį, jei nusikalstamos veikos padarymo metu jam buvo suėję 14 metų.

Vagystės subjektyvieji požymiai

Pakaltinamumas

Asmuo tik tada traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už vagystę, kai jos padarymo metu galėjo suvokti uždraustos veikos pavojingumą ir valdyti savo veiksmus. Kitaip tariant, buvo **pakaltinamas**.

Kaltė

Vagystė yra tyčinė nusikalstama veika, kuri padaroma tik tiesiogine tyčia. Grobdamas svetimą turtą vagystės būdu, kaltininkas suvokia, kad veikia prieš turto savininko valią, numato nusikalstamos veikos padarinius ir jų nori.

Vagystė gali būti padaroma apibrėžta ir neapibrėžta tyčia. Jei kaltininko tyčia buvo nukreipta pagrobti didelės vertės turtą, bet jam nepavyko pagrobti tokios vertės turto, jo veika vertinama kaip pasikėsinimas padaryti didelės vertės svetimo turto grobimą. Jei kaltininko tyčia dėl grobiamo turto vertės neapibrėžta, jo veika kvalifikuojama atsižvelgiant į turto vertę, jei nėra kitų veiką kvalifikuojančių požymių.

Nustatant nusikalstamo sumanymo turinį, negalima apsiriboti pirmine jo forma, tačiau privalu aiškintis jo dinamiką visos nusikalstamos veikos darymo metu. Nustatant nusikalstamo sumanymo turinį, nepakanka nustatyti vien tik objektyviusius veikos požymius. Būtina nustatyti ir subjektyviusius veikos požymius, t. y. kokio tikslo siekė bei kokius padarinius numatė kaltininkas. Kai yra veiką kvalifikuojančių požymių, būtina nustatyti, kad kaltininkas šiuos požymius suvokė.

Pavyzdžiui, tinkamai nesuvokus ir neįvertinus subjektyviųjų veikos požymių, neįmanoma nustatyti, ar kaltininko atliktų veiksmų visuma vertintina kaip kelios atskiros nusikalstamos veikos, ar jie yra tik vienos tęstinės nusikalstamos veikos epizodai.

Kauno miesto apylinkės teismo 2003 m. spalio 24 d. nuosprendžiu V. S. nuteistas pagal BK 178 straipsnio 1 dalį už tai, kad 2003 m. birželio 28 d. atvykęs į „Lukoil Baltija“ degalinę įsipylė 50,48 l A-95E degalų už 115,60 Lt ir, nesumokėjęs už juos, pasišalino. Tą pačią dieną degalinėje „Piliakalnis“ jis įsipylė 50,405 l A-95E degalų už 114,42 Lt; tęsdamas savo nusikalstamą veiką, 2003 m. birželio 29 d. „Lukoil Baltija“ degalinėje įsipylė 60,12 l A-95E degalų už 137,67 Lt; 2003 m. liepos 1 d. „Lukoil Baltija“ degalinėje įsipylė 60,85 l A-95E degalų už 150,80 Lt, tą pačią dieną degalinėje „Lukoil Baltija“ įsipylė 65,79 l A-95E degalų už 150,66 Lt; 2003 m. liepos 2 d. „Lietuva Statoil“ degalinėje įsipylė 70,11 l A-95E degalų už 164,76 Lt, tą pačią dieną „Lukoil Baltija“ degalinėje įsipylė 65,26 l A-95E degalų už 150,75 Lt ir, nesumokėjęs už juos, pasišalino.¹⁹²

¹⁹² Baudžiamoji byla 2K-307/2004.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, išnagrinėjęs šią bylą kasacine tvarka, konstatavo, kad tęstiniu nusikaltimu laikoma veika, susidedanti iš tapačių veiksmų, esant vieningai tyčiai ir siekiant vieningo rezultato. Tokio nusikaltimo ypatumas yra tas, kad jis daromas ne ištisai, o susideda iš atskirų veiksmų, kurie kitomis aplinkybėmis yra savarankiški nusikaltimai. V. S. padaryti veiksmai buvo tapatūs. Kiekvienu atveju jais buvo siekiama vieningo rezultato – pagrobti degalus ir juos realizuoti, grobimas buvo vykdomas analogišku būdu, panaudojant tą patį automobilį, tarp atskirų veiksmų nebuvo didelio laiko tarpo. Veiksmai buvo padaryti vieninga tyčia ir tai matyti iš to, kad nuteistasis grobdavo tik tokį degalų kiekį, kurį galėdavo sutalpinti į turimus indus bei automobilio baką, po to, realizavęs pagrobtą benzina, tęsdavo degalų grobimą.

Nustatčius, kad nusikaltimai padaryti vieninga tyčia ir siekiant vieningo rezultato, veika pripažįstama tęstine. Tokiu atveju pagrobto turto vertė sudedama ir tada sprendžiama, pagal kurią BK atitinkamo straipsnio dalį kvalifikuoti nusikalstamą veiką. Tačiau jei panašūs ar net analogiški veiksmai padaromi nesant vieningos tyčios (kaskart įgyvendinant naują sumanymą), tai tokie veiksmai, nepaisant jų analogiškumo ar net identiškumo, kvalifikuojami atskirai ir atitinkama BK 178 straipsnio dalis parenkama atsižvelgiant į kiekvienu atskiru veiksmu (epizodu) užvaldyto (ar pasikėsinto užvaldyti) turto vertę.

Tikslai ir motyvai

Nagrinėjant vagystės sudėtį teisinėje literatūroje dažnai minimi savanaudiški **tikslai ir motyvai**. Tačiau baudžiamosios teisės teorija ir praktika neišskiria jų kaip pagrindinio nusikalstamos veikos požymio. Galima sutikti su kai kurių mokslininkų išsakyta nuomone, jog kiekvienai vagystei yra būdingas savanaudiškumas, tačiau jo įrodinėjimas yra privalomas tik tiek, kiek tai padeda atskleisti kitas baudžiamosios bylos aplinkybes ir charakterizuoti kaltininką.

Kvalifikuota ir baudžiamojo nusižengimo sudėtis

Baudžiamojo kodekso 178 straipsnį sudaro penkios dalys. Pirmoji dalis numato konstitucinę sudėtį, 2 ir 3 dalys numato kvalifikuotas su-

dėtis, 4 dalis – baudžiamąjį nusižengimą, o 5 dalis nustato, jog būtinas nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas tam, kad būtų galima patraukti kaltininką baudžiamojon atsakomybėn pagal straipsnio 1 ir 4 dalis.

BK 178 straipsnio 2 dalis numato tokius kvalifikuojančius požymius:

1. **atviras** pagrobimas;
2. pagrobimas **įsibraunant** į patalpą, ryšių kabelių kanalų sistemą, saugyklą ar saugomą teritoriją;
3. **viešoje vietoje** pagrobė svetimą turtą iš asmens drabužių, rankinės ar kitokio nešulio (kišenvagystė);
4. **automobilio** pagrobimas;
5. pagrobė **strateginę ar svarbią reikšmę nacionaliniam saugumui** turinčių juridinių asmenų infrastruktūrą sudarantį turtą ar jo dalį.

Įsibrovimas – tai slaptas arba atviras neteisėtas patekimas į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją. Inkriminuojant šį kvalifikuojantį požymį neturi reikšmės patekimo būdas. Įsibraunama gali būti įveikiant kliūtis (pavyzdžiui, išlaužiant duris, išjungiant signalizaciją) ir patenkant be kliūčių (pavyzdžiui, kai objektai palikti be apsaugos ar neužrakinti), įsibraunama gali būti fiziškai ar panaudojant technines, mechanines priemones.

Patekimas į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją darbo metu, tačiau tik į tas vietas, į kurias įėjimas yra laisvas (nedraudžiamas), pavyzdžiui, į parduotuvės prekybos salę, nelaikomas įsibrovimu net ir tuo atveju, kai patenkama turint tikslą pavogti ar apiplėšti. Kai į minėtas vietas patenkama nedarbo metu arba kai įėjimas į jas yra uždraustas, turto pagrobimas kvalifikuojamas kaip padarytas įsibraunant į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją. Įsibrovimas bus tada, kai kaltininkas patenka į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją leidžiamu metu, bet pasilieka pietų pertraukos laikui ar po jų uždarymo, norėdamas pagrobti turtą. Kaip įsibrovimas kvalifikuotini ir atvejai, kai kaltininkas į patalpą patenka laisvai ir pagrobia turtą iš atitinkamų vietų, į kurias pašaliniais asmenims patekti draudžiama ar patekimas yra ribojamas (pavyzdžiui, tarnybinių patalpų, vitrinų, daiktų saugyklų ir pan.).

P. G. nuteistas už tai, kad 2008 m. lapkričio 24 d., apie 13 val., veikdamas kartu su M. F., M. M., R. V. bei asmeniu, kuris nebuvo sulaukęs amžiaus, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, parduotuvėje „Elektromarkt“, esančioje Vilniuje, Ozo g. 25, minėtam asmeniui išjungus vitrinoje eksponuojamo 599 Lt vertės žaidimų kompiuterio „SCPH-77004CB Sony Playstation 2 Black“ prekių apsaugą, P. G., M. M. ir R. V. vaikstant po prekybos salę ir taip nukreipiant darbuotojų dėmesį, M. F. išjungė kompiuterio jungtis, žaidimo kompiuterį įsidėjo į kuprinę ir nesumokėjęs išėjo iš parduotuvės.¹⁹³ Įsibrovimas neinkriminuojamas, nes patekimas į parduotuvės patalpas yra laisvas.

Kai į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją patenkama suklastojus dokumentą ar panaudojant suklastotą dokumentą, veika kvalifikuojama kaip nusikalstamų veikų, numatytų BK 178 straipsnio 2 dalyje ir BK 300 straipsnyje, sutaptis. Jei pats kaltininkas suklastojo ir panaudojo paties suklastotą dokumentą, veika kvalifikuojama kaip realioji nusikalstamų veikų, numatytų BK 300 straipsnyje ir BK 178 ar 180 straipsnyje, sutaptis. Jei jis panaudojo kito asmens suklastotą dokumentą, veika kvalifikuotina kaip idealioji BK 300 straipsnyje ir BK 178 ar 180 straipsnyje numatytų nusikalstamų veikų sutaptis.

Jei įsibraunant į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją ne tik pagrobiamas, bet ir sugadinamas ar sunaikinamas kitas svetimas turtas, veika kvalifikuojama kaip idealioji nusikalstamų veikų, numatytų BK 178 ir 187 straipsniuose, sutaptis.

Patalpa – tai bet koks statinys, skirtas žmonėms laikinai ar nuolat gyventi ir dirbti arba materialinėms vertybėms laikyti. Patalpa pasižymi uždara erdve (sienos, lubos ar stogas ir pan.).

Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2004 m. vasario 3 d. nuosprendžiu L. D. pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 178 straipsnio 2 dalį nuteistas už tai, kad 2003 m. rugpjūčio 16 d. Vilniaus respublikinėje universitetinėje ligoninėje įsibrovė į ligoninės personalo kambarį bei pasikėsino pagrobti V. P. 245 Lt vertės turtą, tačiau nusikalstamos veikos nebaigė dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo jo valios, nes buvo sulaikytas ligoninės personalo.¹⁹⁴

¹⁹³ Baudžiamoji byla Nr. 2K-9/2010.

¹⁹⁴ Baudžiamoji byla Nr. 1-48-14/2004.

Saugykla – tai specialus įrenginys, skirtas nuolatiniam ar laikinam materialių vertybių saugojimui panaudojant specialias priemones (seifai, konteineriai, refrižeratoriai, kasos aparato pinigų stalčiai, kt.).

Saugykla laikomas tik tam tikras stacionarus ar transportuojamas įrenginys. Standartinis automobilis pagal paskirtį yra transporto priemonė, tačiau, jeigu iš mechaninėmis ar elektroninėmis priemonėmis saugomo automobilio pavagiami asmeniniai žmogaus daiktai ar automobilio priedai (automagnetolos, garso kolonėlės ir pan.), vagystė laikoma padaryta įsibraunant į saugyklą.

*Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. rugsėjo 28 d. nuosprendžiu A. D. nuteistas pagal BK 178 straipsnio 4 dalį ir 187 straipsnio 3 dalį už tai, kad kartu su K. J. ir nepilnamečiu R. B. 2003 m. liepos 25 d., turėdami tikslą pagrobti svetimą turtą, tyčia išdaužė P. K. automobilio „Ford Escort“ vairuotojo durelių bei galinį stiklus, sugadino priekinį skydą, užvedimo spynele bei pagrobė salone buvusius daiktus.*¹⁹⁵

*Trakų rajono apylinkės teismo 2004 m. rugpjūčio 13 d. nuosprendžiu V. V. pagal BK 178 straipsnio 4 dalį nuteistas už tai, kad 2003 m. gruodžio 19 d. iš J. N. automobilio nerakintos bagažinės pagrobė J. N. turto už 150 Lt. Taip pat V. V. pagal BK 178 straipsnio 4 dalį nuteistas už tai, kad 2003 m. gruodžio 29 d. iš D. Ž. automobilio salono, dviem atsuktuvais išdaužęs kairės pusės galinį stiklą, pagrobė D. Ž. turto už 170 Lt.*¹⁹⁶

Saugoma teritorija – tai aiškiai apibrėžta teritorija, kuri, naudojant tam tikras specialiąsias priemones, skirta nuolatiniam ar laikinam materialių vertybių saugojimui (saugoma teritorija – prekybinių ar krovinių vežimo organizacijų teritorijos, kur laikomos prekės ar kitos materialios vertybės, elevatoriai, aptvarai gyvuliams ir paukščiams laikyti ir pan.).

Saugykla ir saugoma teritorija gali būti saugomi fizinėmis, mechaninėmis, specialiomis elektrinėmis ar elektroninėmis apsaugos priemonėmis, tačiau nebūtinai turi būti nuolatos prižiūrima, būtinai užrakinama ar pan.

Šilutės rajono apylinkės teismo 2004 m. sausio 21 d. nuosprendžiu A. Š. pagal BK 178 straipsnio 2 dalį nuteistas už tai, kad 2003 m. spalio

¹⁹⁵ Baudžiamoji byla Nr. 1-1042/2004.

¹⁹⁶ Baudžiamoji byla Nr. 1-139-01/2004.

*31 d. naktį Z. L. sodyboje įsibrovęs į saugyklą, t. y. per nerakintus vartelius patekęs į metaline tvora aptvertą paukščių laikymo aptvarą, pagrobė keturias bendros 200 Lt vertės žąsis.*¹⁹⁷

Veika kvalifikuojama kaip **kišenvagystė**, kai nusikaltimas padaromas viešoje vietoje pagrobiant svetimą turtą iš asmens drabužių, rankinės ar kitokio nešulio, kuriuos tas asmuo turi prie savęs (pavyzdžiui, ištraukiama piniginė iš švarko, kurį apsivilkęs nukentėjusysis, ar iš su savimi turimos rankinės arba nešulio).

Jei viešoje vietoje iš asmens pagrobiami jo drabužiai, rankinė ar kitoks nešulys kartu su juose buvusiu turtu, tokia veika kaip kišenvagystė nekvalifikuojama.

Viešoji vieta – tai tam tikra žmonių susibūrimo teritorija arba teritorija, kurioje bet kuriuo metu gali pasirodyti žmonės. Vagystė laikoma padaryta viešoje vietoje nepriklausomai nuo to, ar jos darymo metu toje vietoje kas nors buvo, ar ne. Svarbu, kad dėl laisvo priėjimo prie tokios vietos joje bet kuriuo momentu galėjo atsirasti kiti asmenys, kurie dėl kaltininko veiksmų patirtų nepatogumų. Jei viešoje vietoje iš asmens pagrobiami jo drabužiai, rankinė, ar kitoks nešulys kartu su juose buvusiu turtu, tokia veika kaip kišenvagystė nekvalifikuojama.

*M. V. nuteistas už tai, kad 2006 m. rugsėjo 22 d., apie 22.30 val., viešoje vietoje, prie parduotuvės (duomenys neskelbtini), esančios Alytuje, iš nukentėjusiojo V. M. striukės kišenės pagrobė nukentėjusiajam V. M. priklausantį mobiliojo ryšio telefoną Nokia 1600 300 Lt vertės, tuo padarėdamas nukentėjusiajam V. M. 300 Lt turtinę žalą.*¹⁹⁸

Automobilis – bet kokia motorinė transporto priemonė, skirta važiuoti keliu ir vežti krovinius ir (ar) keleivius arba vilkti kitas transporto priemones. Automobiliams priskiriami ir troleibusai, t. y. nebėginės elektrinės transporto priemonės, kurioms energija tiekiami elektros laidais. Automobiliams nepriskiriami motociklai, traktoriai ir savaeigės mašinos. Pagal susiformavusią teismų praktiką automobiliams taip pat nepriskiriami savadarbės transporto priemonės, nustatyta tvarka neįregistruotos

¹⁹⁷ Baudžiamoji byla Nr. 1-6134/2004.

¹⁹⁸ Baudžiamoji byla Nr. 2K-678/2007.

valstybės registre kaip automobiliai, bei transporto priemonės, išregistruotos baigus jas eksploatuoti ir akivaizdžiai netinkamos eksploatuoti.

V. Š. nuteistas už tai, kad 2008 m. kovo 15 d., apie 11 val., prie parduotuvės „Maxima“, esančios Vilniuje, Žalgirio g. 105, iš anksto sumokėdamas 50 Lt, palenkė I. S. pagrobti iš saugomos automobilių stovėjimo aikštelės, esančios Vilniuje, Utenos g. 36a, Vadovybės apsaugos departamentui priklausantį automobilį „VW Vento“ (valst. Nr. (duomenys neskelbtini) ir, siekdamas padėti šį automobilį pagrobti, pateikė I. S. planą-schemą, kurioje pažymėjo automobilio stovėjimo vietą, tvoros vietą, pro kurią nepastebimai galima patekti į aikštelę, bei judėjimo link automobilio kryptį; paaiškino, kad automobilio raktas paliktas automobilio daiktų dėtuveje, taip pat nurodė vietą – aikštelę, esančią Vilniuje, prie Žaliųjų ežerų, kur po vagystės palikti automobilį. I. S., veikdamas pagal V. Š. planą, 2008 m. kovo 16 d., apie 8 val., pagrobė Vadovybės apsaugos departamentui priklausantį 9000 Lt vertės automobilį „VW Vento“ (valst. Nr. (duomenys neskelbtini) ir jį paliko aikštelėje prie Žaliųjų ežerų.¹⁹⁹

R. S. nuteistas už tai, kad 2005 m. sausio 17 d., apie 15 val., Kaune, iš (duomenys neskelbtini) namo kiemo, kartu su ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu vaikinu, vardu „Giedrius“, pagrobė svetimą turtą – A. Š. priklausantį dalinai iškomplektuotą automobilį „VW Golf“ be valstybinių numerių. Veika kvalifikuota pagal BK 178 straipsnio 4 dalį.²⁰⁰ Kvalifikuojantis požymis, numatytas BK 178 straipsnio 2 dalyje, „automobilį“ neinkriminuojamas, nes automobilis buvo akivaizdžiai netinkamas eksploatuoti.

Inkriminuojant kaltininkui šį kvalifikuojantį požymį automobilio vertė neturi reikšmės. Išimtį sudaro automobiliai, kurių vertė viršija 250 MGL, tokiu atveju veika kvalifikuojama pagal BK 178 straipsnio 3 dalį.

BK 178 straipsnio 2 dalies formuluotė leidžia išskirti dar vieną kvalifikuojantį požymį, kuris apibūdina vagystės padarymo būdą – **atvira**. Baudžiamosios teisės teorija išskiria atvirą ir slaptą vagystės padarymo būdą. Slaptas vagystės būdas reiškia, kad kaltininkas grobdamas svetimą turtą mano, jog jo veikimas lieka nepastebėtas arba kiti asmenys (turto savininkas ar pašalinis asmuo) matydami kaltininko veiksmus nesu-

¹⁹⁹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-46/2010.

²⁰⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-409/2007.

pranta jų esmės. Atviras vagystės būdas reiškia, jog kaltininko manymu, jo veiksmus mato ir jų esmę supranta turto savininkas ar kitas asmuo.

A. M. pagal BK 178 straipsnio 2 dalį nuteistas už tai, kad 2008 m. kovo 31 d., apie 3.20 val., Kaune, Ateities pl. 50b, degalinėje „Neste“ atvirai pagrobė svetimą turtą. A. M. iš R. M. rankinės atvirai pagrobė E. M. priklausantį 1785,21 Lt „Tom Tom One XL Europe“ GPS imtuvą.²⁰¹

Šio požymio išskyrimas antroje BK 178 straipsnio dalyje reiškia, kad pagal pirmąją straipsnio dalį kvalifikuojami tik slapsti svetimo turto pagrobimo atvejai.

BK 178 straipsnio 3 dalis numato tokius kvalifikuojančius požymius:

1. **didelės vertės** svetimo **turto** pagrobimas;
2. pagrobimas **vertybių, turinčių didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės**;
3. pagrobimas **dalyvaujant organizuotoje grupėje**.

Didelės vertės turto oficialus išaiškinimas pateikiamas BK 190 straipsnio 1 dalyje. Didelės vertės turto pagrobimas yra tuomet, kai pagrobto turto vertė viršija 250 MGL dydžio sumą.

Turtas yra **didelės vertės**, kai jo vertė viršija 250 MGL dydžio sumą.

S. M. nuteistas už tai, kad, veikdamas bendrininkų grupė su Ž. K., G. B., iš anksto pasiskirsčius vaidmenimis, pagrobė didelės vertės svetimą turtą, t. y. Ž. K. 2008 m. gegužės 14 d., apie 21.00 val., Vilniuje, (duomenys neskelbtini), pasirinktu raktu atrakinęs UAB „A“ kabinetą Nr. 206, slapta pagrobė šiai bendrovei priklausantį 100 Lt vertės lagaminą su jame buvusiais trisdešimt dviejų automobilių raktais bei valdymo pulteliais, kurių vertė 19 983,56 Lt, ir perdavė jį G. B.; G. B. 2008 m. gegužės 14 d., apie 24.00 val., panaudojęs vieną iš pagrobto raktų, pagrobė iš Vilniuje, Verkių g. 39, esančios aikštelės 23 500 Lt vertės automobilį „Toyota Corolla“, priklausantį G. N., o S. M., 2008 m. gegužės 15 d., apie 1.30 val., panaudojęs Ž. K. pagrobto ir jam G. B. perduoto raktą, iš tos pačios aikštelės pagrobė 40 000 Lt vertės automobilį „Toyota Land Cruiser“, priklausantį UAB „A“. Viso UAB „A“ pagrobto turto vertė yra didelė – 60 083,56 Lt.²⁰² Kvalifikuojantis požymis, numatytas BK 178 straipsnio 2 dalyje, „automobilį“

²⁰¹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-426/2011.

²⁰² Baudžiamoji byla Nr. 2K-45/2010.

neinkriminuojamas, nes pagrobto turto vertė atitinka BK 178 straipsnio 3 dalyje numatyto didelės vertės svetimo turto kvalifikuojantį požymį.

Mokslinė vertybė, istorinė vertybė, kultūrinė vertybė yra vertinamieji požymiai, kuriems nustatyti turi būti remiamasi specialisto arba eksperto išvadomis.

Organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Dalyvavimas tokioje grupėje reiškia, kad asmuo ne tik daro nusikalstamas veikas kartu su ta grupe, bet ir tai, kad jis supranta save kaip tos grupės narį, bei grupė jį priima kaip savo narį.

S. M. nuteistas už tai, kad, veikdamas bendrininkų grupe su Ž. K., G. B., iš anksto pasiskirsčius vaidmenimis, pagrobė didelės vertės svetimą turtą, t. y. Ž. K. 2008 m. gegužės 14 d., apie 21.00 val., Vilniuje, (duomenys neskelbtini), pasirinktu raktu atrakinęs UAB „A“ kabinetą Nr. 206, slapta pagrobė šiai bendrovei priklausantį 100 Lt vertės lagaminą su jame buvusiais trisdešimt dviejų automobilių raktais bei valdymo pulteliais, kurių vertė 19 983,56 Lt, ir perdavė jį G. B.; G. B. 2008 m. gegužės 14 d., apie 24.00 val., panaudojęs vieną iš pagrobimų raktų pagrobė iš Vilniuje, Verkių g. 39, esančios aikštelės 23 500 Lt vertės automobilį „Toyota Corolla“, priklausantį G. N., o S. M., 2008 m. gegužės 15 d., apie 1.30 val., panaudojęs Ž. K. pagrobtą ir jam G. B. perduotą raktą, iš tos pačios aikštelės pagrobė 40 000 Lt vertės automobilį „Toyota LandCruiser“, priklausantį UAB „A“. Viso UAB „A“ pagrobto turto vertė yra didelė – 60 083,56 Lt.²⁰³

BK 178 straipsnio 4 dalis numato baudžiamojo nusižengimo sudėtį. Ši sudėtis praktiškai atkartoja vagystės kaip nusikaltimo sudėtį – yra tik du skirtumai. Pirmiausia tai padarinių (žalos) požymis. Remiantis BK 190 straipsnio 1 dalimi BK 178 straipsnio 4 dalyje numatyto pagrobiamo turto vertė turi būti nedidelė, t. y. turi viršyti 1 MGL, bet neviršyti 3 MGL dydžio sumos. Antra, BK 178 straipsnio 4 dalį inkriminuoti galima tik tada, kai kaltininko veika neturi kvalifikuojančių požymių, numatytų BK 178 straipsnio 2 ir 3 dalyje.

²⁰³ Baudžiamoji byla Nr. 2K-45/2010.

N. Z. nuteistas už tai, kad jis 2007 m. spalio 10 d., apie 13 val., parduotuvėje „Rimi“, esančioje Alytuje, Ūdrijos g. 1/Naujoji g. 7e, nuo reklaminio stalo pagrobė svetimą turtą – nukentėjusiajai P. K. priklausančią mobiliojo ryšio telefono pakuotę, kurioje buvo mobiliojo ryšio telefonas „Samsung SGH-C260“ ir baterijos įkroviklis, kurių bendra vertė 149 Lt.²⁰⁴

BK numato dvi turto pagrobimo sudėtis, t. y. vagystę (BK 178 straipsnis) ir plėšimą (BK 180 straipsnis), todėl svarbu jas atskirti. Turto pagrobimas vagystės būdu nuo plėšimo skiriasi tuo, kad kaltininkas savo nusikalstamam sumanymui įgyvendinti nenaudoja nei fizinio, nei psichinio smurto, nei atėmimo galimybės priešintis. Tais atvejais, kai kaltininkas turtui pagrobti panaudoja fizinį smurtą prieš nukentėjusįjį, jo veiksmai turi būti kvalifikuojami kaip plėšimas. Plėšimo metu panaudotas fizinis smurtas yra ne nusikalstamos veikos tikslas, o tik priemonė pagrobti svetimą turtą. Fizinio smurto padariniai gali būti fizinio skausmo sukėlimas, nežymus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas. Jei plėšimo metu padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas, veika turi būti kvalifikuojama pagal atitinkamą BK 180 straipsnio dalį (priklausomai nuo to, kokie yra plėšimą kvalifikuojantys požymiai) ir pagal BK 135 straipsnio 2 dalies 9 punktą, nes BK 180 straipsnio 3 dalis neapima sunkaus sveikatos sutrikdymo padarinių, o BK 135 straipsnio 2 dalies 9 punkto dispozicija apima tik sveikatos sutrikdymo pasekmes dėl savanaudiškų paskatų, tačiau nenumato nuosavybės pagrobimo. Taip pat pagal sutaptį turi būti kvalifikuojama veika, kai plėšimo metu yra padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo ar neatsargumo gyvybės atėmimas.

Jei vagystės būdu grobiant turtą, tačiau dar jo neužvaldžius, panaudojamas smurtas siekiant išlaikyti paimtą turtą, tokia veika kvalifikuojama kaip plėšimas. Jei smurtas panaudojamas siekiant išvengti sulaikymo po pasikėsinimo pagrobti svetimą turtą vagystės būdu, tokia veika, atsižvelgiant į kitus veikos požymius, pobūdį ir padarinius, kvalifikuojama kaip sutaptis su veikomis, numatytomis kituose Baudžiamojo kodekso straipsniuose.

Panevėžio miesto apylinkės teismo 2003 m. spalio 8 d. nuosprendžiu V. V. pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 178 straipsnio 1 dalį ir 138 straipsnio

²⁰⁴ Baudžiamoji byla Nr. 2K-160/2011.

*1 dalį nuteistas už tai, kad 2003 m. gegužės 8 d., būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, namo laiptinės pirmame aukšte pasikėsino atvirai pagrobti svetimą nukentėjusiajai A. D. priklausantį bendros 218,13 Lt vertės turtą, o po to, sugriebęs už A. D. rankose laikomų maišų ir juos tempdamas, nukentėjusiajai jų nepaleidžiant, šią pargriovė ir vilko laiptais laiptinės durų link, padarydamas jai nesunkų sveikatos sutrikdymą, tačiau nusikaltimo nebaigė dėl priešasčių, nepriklausančių nuo jo valios, t. y. nukentėjusiajai nepaleidus krepšių ir pradėjus šauktis pagalbos, V. V. pabėgo neužvaldęs turto.*²⁰⁵

Jei daikto pagrobimas susijęs su nukentėjusiojo apgaulė, galima susidurti su vagystės atbigojimu nuo sukčiavimo problema. Tokiais atvejais kvalifikuojant veiką pagal atitinkamą BK straipsnį, svarbu įvertinti apgaulės įtaką pagrobiant daiktą. Vagystės ar plėšimo atveju apgaulė yra tik priemonė priėti prie turto, kurį kaltininkas ketina pagrobti (pavyzdžiui, pateikiamas suklastotas leidimas patekti į saugomą teritoriją, kurioje tas turtas yra), o sukčiaujant apgaulė – tai priemonė įgyti turtą (įgyti nuosavybės teisę į tam tikrą turtą).

*J. P. nuteistas už tai, kad 2005 m. birželio 24 d., apie 14.30 val., Vingio parke, esančiame Vilniaus mieste, paprašė A. P. pavažiuoti dviračiu ir, gavęs tokį leidimą, paėmė dviratį ir jo negražinės pasišalino, t. y. pagrobė A. P. priklausantį dviratį, 300 Lt vertės, su prie vairo prisegtais 3 vienetais raktų, bendros 15 Lt vertės, tuo padarydamas nukentėjusiajam 315 Lt turtinę žalą.*²⁰⁶

*Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2004 m. balandžio 20 d. nuosprendžiu M. S. pagal BK 178 straipsnio 4 dalį nuteistas už tai, kad 2003 m. rugsėjo 29 d., būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, bendrabučio kambarėje paprašė T. M. leisti paskambinti jo mobiliuoju telefonu, o šiam jį padavus, su telefonu pabėgo, t. y. jį pagrobė.*²⁰⁷

Jei veiksmas, atitinkančiais apgaulės požymius, kaltininkas užvaldo asmens, kuris dėl amžiaus, fizinių ar psichinių trūkumų, nervinio sukrėtimo, girtumo, narkotinių medžiagų poveikio ir pan. negali teisingai

²⁰⁵ Baudžiamoji byla Nr. 2K-191/2004.

²⁰⁶ Baudžiamoji byla Nr. 2K-272 / 2006.

²⁰⁷ Baudžiamoji byla Nr. 1-18-07/2004.

suprasti kaltininko veiksmų, turtą, o kaltininkas šias aplinkybes suvokia ir jomis pasinaudoja, veika kvalifikuojama kaip vagystė.

Kai grobiamas svetimas turtas įsibraunant į patalpas, dažnai įsibrovimą bandoma pateisinti pateikiant suklastotus dokumentus ir pan. Kai į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją patenkama suklastojus dokumentą ar panaudojant suklastotą dokumentą, veika kvalifikuojama kaip nusikalstamų veikų, numatytų BK 178 straipsnio 2 dalyje ir BK 300 straipsnyje, sutaptis. Jei pats kaltininkas suklastojo ir panaudojo paties suklastotą dokumentą, veika kvalifikuojama kaip realioji nusikalstamų veikų, numatytų BK 300 straipsnyje ir BK 178 straipsnyje, sutaptis. Jei jis panaudojo kito asmens suklastotą dokumentą, veika kvalifikuotina kaip idealioji BK 300 straipsnyje ir BK 178 straipsnyje numatytų nusikalstamų veikų sutaptis.

Jei grobiant svetimą turtą sugadinamas ar sunaikinamas kitas svetimas turtas, veika kvalifikuojama kaip idealioji nusikalstamų veikų, numatytų BK 178 ir 187 straipsniuose, sutaptis.

Šakių rajono apylinkės teismo 2004 m. sausio 21 d. nuosprendžiu R. R. nuteistas pagal BK 178 straipsnio 2 dalį ir 187 straipsnio 3 dalį už tai, kad 2003 m. rugpjūčio 4 d., būdamas girtas, išardęs parduotuvės duris ir padaręs 184,45 Lt žalą, įsibrovė į vidų bei pagrobė svetimo turto, iš viso padarydamas 728,62 Lt žalą.²⁰⁸

R. S. nuteistas pagal BK 178 straipsnio 2 dalį už tai, kad laikotarpiu nuo 2008 m. vasario 17 d. 18 val. iki 2008 m. vasario 18 d. 8 val. Vilniaus r., Bezdonių sen., Bezdonių k., Geležinkelio g. 38, veikdamas grupė su Ž. R., sulaužę dvejas įėjimo duris ir sugadinę apsaugos signalizaciją, įsibrovė į Vilniaus r. Nemenčinės vartotojų kooperatyvo parduotuvę ir pagrobė įvairių prekių, kurių vertė 9930,94 Lt. R. S. nuteistas pagal BK 187 straipsnio 1 dalį už tai, kad laikotarpiu nuo 2008 m. vasario 17 d. 18 val. iki 2008 m. vasario 18 d. 8 val. Vilniaus r., Bezdonių sen., Bezdonių k., Geležinkelio g. 38, veikdamas grupė su Ž. R., turėdamas tikslą įsibrauti į Vilniaus r. Nemenčinės vartotojų kooperatyvo parduotuvę, sulaužė 6832 Lt vertės duris bei sugadino 1519 Lt vertės apsaugos signalizaciją, t. y. turto už 8351 Lt.²⁰⁹

²⁰⁸ Baudžiamoji byla Nr. 1-11-03/2004.

²⁰⁹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-28/2010.

Savikontrolės klausimai

1. Kas yra vagystės objektas?
2. Kokie vagystės dalyko požymiai?
3. Kokie turto pagrobimo požymiai?
4. Kada inkriminuojama BK 178 straipsnio 4 dalis?

Rekomenduojama literatūra

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“.
2. Baudžiamoji byla Nr. 2A-4/2008.
3. Baudžiamoji byla 2K-544/2009.
4. Baudžiamoji byla 2K-307/2004.
5. Baudžiamoji byla Nr. 2K-9/2010.
6. Baudžiamoji byla Nr. 1-48-14/2004.
7. Baudžiamoji byla Nr. 1-1042/2004.
8. Baudžiamoji byla Nr. 1-139-01/2004.
9. Baudžiamoji byla Nr. 1-6134/2004.
10. Baudžiamoji byla Nr. 2K-678/2007.
11. Baudžiamoji byla Nr. 2K-46/2010.
12. Baudžiamoji byla Nr. 2K-409/2007.
13. Baudžiamoji byla Nr. 2K-426/2011.
14. Baudžiamoji byla Nr. 2K-45/2010.
15. Baudžiamoji byla Nr. 2K-45/2010.
16. Baudžiamoji byla Nr. 2K-160/2011.
17. Baudžiamoji byla Nr. 2K-191/2004.
18. Baudžiamoji byla Nr. 2K-272 / 2006.
19. Baudžiamoji byla Nr. 1-18-07/2004.
20. Baudžiamoji byla Nr. 1-11-03/2004.
21. Baudžiamoji byla Nr. 2K-28/2010.

BK 183 straipsnis. Turto pasisavinimas

„1. Tas, kas pasisavino jam patikėtą ar jo žinioje buvusį svetimą turtą ar turtinę teisę,

baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

2. Tas, kas pasisavino jam patikėtą ar jo žinioje buvusį didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes,

baudžiamas laisvės atėmimu iki dešimties metų.

3. Tas, kas pasisavino jam patikėtą ar jo žinioje buvusį nedidelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę, padarė baudžiamąjį nusizengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba areštu.

4. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridiniai asmenys.

5. Už šio straipsnio 1 ir 3 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.“

Straipsnio pakeitimai:

2007, Nr. X-1233, Žin., 2007-06-28; 2007, Nr. 81-3309.

Objektyvieji požymiai

Vertybė (objektas)

BK 183 straipsniu siekiama apsaugoti nuosavybės ir kitas turtines teises. **Nuosavybės teisė** – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti (LR CK 4.37 straipsnis). **Turtinė teisė** – daiktinės teisės, prievolinės teisės, taip pat teisės, atsirandančios iš intelektinės veiklos rezultatų (LR CK 1.112 straipsnis). Šios nusikalstamos veikos dalyku yra kaltininkui patikėtas ar jo žinioje esantis svetimas turtas ar turtinė teisė.

Pavojinga veika

Nusikalstama veika padaroma neteisėtai pasisavinant kaltininkui patikėtą ar jo žinioje esantį turtą ar turtinę teisę. **Pasisavinimas** – tai kaltininkui patikėto ar jo žinioje esančio turto neteisėtas pavertimas savo turtu.

Patikėtas turtas – tai užimamų pareigų, specialių pavedimų bei sutarčių pagrindu teisėtame kaltininko valdyme esantis svetimas turtas, kurio atžvilgiu kaltininkas turi teisiškai apibrėžtus įgaliojimus ir dažniausiai yra materialiai atsakingas už tą turtą.

G. V. pagal BK 183 straipsnio 1 dalį nuteistas už tai, kad pasisavino jam patikėtą svetimą turtą šiomis aplinkybėmis: būdamas UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo konsultantas, 2008 m. kovo 26 d. Klaipėdos filialo Senamiesčio skyriaus patalpose, esančiose Klaipėdoje, Taikos pr. 139, iš draudėjos I. B. pagal draudimo sutartį PZU Nr. (duomenys neskelbtini) gavęs 1287 Lt draudimo įmoką, jos neįnešė į UAB DK „PZU Lietuva“ sąskaitą ir pasisavino šiuos patikėtus bendrovei priklausančius pinigus.²¹⁰

I. B. 2003 m. rugpjūčio 7 d. be indėlininko A. M. sutikimo ir prieš indėlio terminą, turėdama tikslą pasisavinti pinigus, neteisėtai pakeisdama kompiuterinę informaciją IBIEL31 kodu suformavo A. M. pavedimą nutraukti prieš terminą 2003 m. sausio 30 d. indėlio sutartį Nr. (duomenys neskelbtini) ir pagal ją AB DnB NORD bankui perduotų kaip indėlis terminui iki 2004 m. sausio 30 d. 4145,28 Lt pervedimą į A. M. naudai atidarytą AB DnB NORD banke indėlio aptarnavimo sąskaitą Nr. (duomenys neskelbtini) laisvam disponavimui ir jį atliko, kodu IBIEL31 suformavo ir įvykdė A. M. naudai atidarytoje AB DnB NORD banke indėlio aptarnavimo sąskaitoje Nr. (duomenys neskelbtini) piniginę operaciją: 2003 m. rugpjūčio 7 d. 3400 Lt pervedė į A. M. terminuotų indėlių sąskaitą Nr. LT92401004310013160, tą pačią dieną šią sumą pervedė į J. M. naudai atidarytą terminuotų indėlių aptarnavimo sąskaitą Nr. (duomenys neskelbtini), tada kodu IBIEL31 suformavo 2003 m. rugpjūčio 7 d. kasos išlaidų orderį Nr. 258778 4454,69 Lt sumai J. M. (ji buvo mirusi) vardu ir juos išimdama pasisavino.²¹¹

²¹⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-7/2011.

²¹¹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-348/2011.

Kaltininko **žinioje esantis turtas** – tai toks turtas, kai kaltininkas dėl savo užimamų pareigų turi teisę pavaldiniams, kuriems patikėtas turtas, duoti nurodymus dėl šio turto panaudojimo. Prie tokių asmenų priskirti ni įmonių, įstaigų, organizacijų vadovai ar asmenys, atsakingi už atskiras jų veiklos sritis, tačiau nesantys materialiai atsakingi už tą turtą.

J. K., M. K. nuteisti už tai, kad į UAB „Paladė ir Ko“ banko sąskaitą pervedus iš viso 150 224,42 Lt, iš šios sąskaitos šiuos pervestus pinigus Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pareigūnams L. K. ir R. T., veikusiems pagal nusikalstamos veiklos imitacijos modelį, paėmus banke grynais ir perdavus juos J. K., šis, toliau tęsdamas savo nusikalstamą veiką, Vilniaus mieste, UAB „B“ patalpose, adresu (duomenys neskelbtini), perdavė šiuos pinigus M. K. ir ikiteisminio tyrimo metu tiksliai nenustatyto dydžio pinigų dalį J. K. pasiliko sau, o dalį pinigų Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pareigūnai L. K. ir R. T., veikę pagal nusikalstamos veiklos imitacijos modelį (2003 m. sausio 27 d. teikimas Nr. 6s), pasiliko sau už suklastotų dokumentų išrašymą. M. K., toliau tęsdama nusikalstamą veiką, tokiu būdu išgryninus banke pinigus bei gavus grynus pinigus iš UAB „B“ kasos, padedama J. K., Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pareigūnų L. K. ir R. T., veikusių pagal NVIM (2003 m. sausio 27 d. teikimas Nr. 6s), pasisavino jos žinioje buvusius UAB „B“ priklausančius 227 908,57 Lt, t. y. šiais veiksmais M. K. padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 183 straipsnio 2 dalyje, o J. K. padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 24 straipsnio 6 dalyje ir 183 straipsnio 2 dalyje.²¹²

D. A. nuteista už tai, kad, būdama UAB „M.“; (duomenys neskelbtini), vadybininkė, dirbdama pagal 2008 m. gegužės 23 d. visiškos individualios atsakomybės sutartį, laikotarpiu nuo 2008 m. spalio 10 d. iki 2008 m. lapkričio 13 d. iš UAB „M.“ (duomenys neskelbtini) padalinio kasos pasisavino jos žinioje buvusį turtą – 18 489,54 Lt, priklausančius UAB „M.“; tuo padarydama UAB „M.“ turtinę 18 489,54 Lt žalą.²¹³

²¹² Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-86/2011.

²¹³ Baudžiamoji byla Nr. 2K-449/2011.

Reikia turėti omenyje, kad akcinės bendrovės turtas jos akcijų turėtojams ir net vieninteliam akcininkui laikomas svetimu, nes akcinės bendrovės akcijų turėtojai turi nuosavybės teisę tik į akcinės bendrovės akcijas, teisė į turtą atsiranda tik akcinę bendrovę likvidavus ir atsiskaičius su kreditoriais.

Kaip vagystė turi būti kvalifikuojami veiksmai, kai svetimą turtą pasisavina asmuo, nors ir galintis prieiti prie turto, atlikdamas savo darbo pareigas, tačiau tas turtas nebuvo jam patikėtas ar nebuvo jo žinioje. Tokiose bylose kaltininkas nėra subjektas pagal BK 183 straipsnį. Kaip vagystė kvalifikuojami ir tokie veiksmai, kai kaltininkas įgyja galimybę laikinai pasinaudoti turtu (pasimatuoti, pavažiuoti, naudotis ir pan.) ar atlikti su juo tik technines operacijas (pasaugoti, panešti ir pan.) ir neteisėtai jį užvaldo. Tačiau kai turto savininkas leidžia kaltininkui kurį laiką naudotis daiktu, t. y. suteikia jam įgaliojimus savo turto atžvilgiu, ir šis turtą pasisavina ar kam nors perleidžia, tai tokie veiksmai kvalifikuotini kaip turto pasisavinimas ar turto iššvaistymas, nes kaltininko veiksmuose nėra turto pagrobimo požymio – turtas jam buvo patikėtas ar perduotas naudotis.

Padariniai (žala)

Šio nusikaltimo sudėtis yra **materialioji**. Neteisėtai pasisavindamas jam patikėtą ar jo žinioje esantį turtą ar turtinę teisę, kaltininkas padaro žalos turto ar turtinės teisės savininkui. **Žala** lygi pasisavinto turto ar turtinės teisės vertei. Žalos dydis turi didelę reikšmę veikos kvalifikavimui. Priklausomai nuo to veika gali būti kvalifikuojama kaip konstitucinė, kvalifikuota ar baudžiamąjo nusižengimo sudėtis. Tačiau reikia pasakyti, kad BK apibrėžia tik didelės (250 MGL) ir nedidelės vertės turtą (nuo 1 iki 3 MGL), tuo tarpu turtinės teisės vertė įstatyme nėra apibrėžta. Baudžiamajai atsakomybei svarbu, kad žala atsirastų dėl neteisėto pasisavinimo, o ne dėl kitų veiksnių.

A. Š. nuteistas už tai, kad laikotarpiu nuo 2008 m. lapkričio 20 d. iki 2008 m. gruodžio 4 d., tiksliau nenustatytu laiku, pagal darbo sutartį dirbdamas vairuotoju ekspeditoriumi UAB „Utenos mėsa“, esančioje Ute-

noje, Pramonės g. 4, įm. kodas 284268020, gyvulių supirkimo skyriuje ir pagal 2008 m. rugpjūčio 4 d. visiškos materialinės atsakomybės sutartį būdamas atsakingas už pinigų apskaitą, mokėdamas už perkamus gyvulius iš jam patikėtos banko mokėjimo kortelės „Visa Business Card“ Nr. 4402320002242350 sąskaitos Nr. (duomenys neskelbtini), pasisavino jam patikėtą svetimą turtą – sąskaitoje likusius 17 796,90 Lt, UAB „Utenos mėsa“ padarydamas 17 796,90 Lt turtinę žalą.²¹⁴

Turto pasisavinimui inkriminuoti svarbu nustatyti, kad žala atsirado dėl kaltininkui patikėto ar jo žinioje esančio turto neteisėto pavertimo savo turtu. Priešingu atveju asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn arba traukiamas pagal kitus BK straipsnius.

Baigtumo momentas

Turto pasisavinimo sudėtis yra materialioji. Todėl **baigtumo momentas** yra siejamas su padarinių atsiradimu. Svetimo turto pasisavinimo atveju nusikalstama veika laikoma baigta, kai kaltininkas užvaldo svetimą turtą ir taip įgyja galimybę neteisėtai valdyti, naudotis ir disponuoti turtu pagal savo valią. Svetimos turtinės teisės neteisėto pasisavinimo atveju nusikalstama veika laikoma baigta, kai kaltininkas gauna dokumentą, patvirtinantį turtinių teisių perėjimą jam. Pasisavinus patikėtą ar kaltininko žinioje esantį turtą, tolesni kaltininko veiksmai su juo (padovanojimas, pardavimas ir pan.) veikos kvalifikavimui reikšmės neturi.

Subjektas

Asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 183 straipsnį, kai nusikalstamos veikos padarymo metu jam buvo suėję šešiolika metų, be to, jis užimamų pareigų, darbo sutarčių, įgaliojimų ir pan. pagrindu turi turtą savo žinioje arba tas turtas yra jam patikėtas. Už šią nusikalstamą veiką baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas ir juridinis asmuo.

N. K. nuteista už tai, kad, dirbdama UAB „V.“ Mažeikiuose, (duomenys neskelbtini), vyr. finansininke, pagal UAB „V.“ vyr. finansininko-buhal-

²¹⁴ Baudžiamoji byla Nr. 2K-247/2011.

terio pareiginius nuostatus, patvirtintus 2003 m. gegužės 26 d., būdama atsakinga už visos įmonės gamybinės-ūkinės veiklos buhalterinį apskaitos tvarkymą, visų bankuose atidarytų sąskaitų tvarkymą, t. y. mokėjimo pavedimų išrašymą, jų sukontavimą pagal sąskaitas, gautų praėjusios dienos bankinių dokumentų (pajamų, išlaidų) sutikrinimą su banko įrašais, mokėjimo pavedimų (išlaidų) išnešiojimą banko programose, 2004 m. sausio 28 d. AB banko „Snoras“ Mažeikių filialo taupomajame skyriuje Mažeikiuose, Laisvės g. 13, pasirašė išlaidų orderį Nr. 67073 ir paėmė grynaisiais 8 950 Lt sumą, taip pasisavino jai patikėtą UAB „V.“ turtą – 8950 Lt.²¹⁵

Subjektyvieji požymiai

Pakaltinamumas

Asmuo tik tada traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už turto pasisavinimą, kai jo padarymo metu galėjo suvokti uždraustos veikos pavojingumą ir valdyti savo veiksmus. Kitaip tariant, buvo **pakaltinamas**.

Kaltė

Turto pasisavinimas yra tyčinė nusikalstama veika. Darydamas turto pasisavinimą asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numato, kad dėl jo veikimo gali atsirasti kodekse numatyti padariniai, ir jų nori. Kitaip tariant kaltininkas suvokia, kad neteisėtai pasisavindamas svetimą turtą ar turtinę teisę daro žalą teisėtam savininkui ir nori pasisavinti svetimą turtą ar turtinę teisę. Taigi turto pasisavinimas padaromas tiesiogine tyčia.

Tikslai ir motyvai turto pasisavinimo kvalifikavimui reikšmės neturi.

Kvalifikuota pasisavinimo sudėtis

BK 183 straipsnio 2 dalis numato pasisavinimą didelės vertės:

1. svetimo turto;
2. turtinės teisės;
3. mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių.

²¹⁵ Baudžiamoji byla Nr. 2K-78/2010.

Turtas yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL dydžio sumą. Kokia turtinė teisė ar mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės yra didelės vertės, sprendžiama iš bylos aplinkybių.

BK 183 straipsnio 3 dalis numato baudžiamojo nusižengimo sudėtį. Baudžiamojo nusižengimo sudėtis skiriasi nuo konstitucinės turto pasisavinimo sudėties tik pasisavinamo turto ar turtinės teisės verte. Pagal BK 183 straipsnio 3 dalį ši vertė yra nedidelė. Turtas yra nedidelės vertės, kai jo vertė viršija 1 MGL, bet neviršija 3 MGL dydžio sumos. Kokia turtinė teisė yra nedidelės vertės, sprendžiama iš bylos aplinkybių.

Jei apgaulingai tvarkant buhalterinę apskaitą padaromos ir kitos nusikalstamos veikos (pavyzdžiui, sukčiavimas, turto pasisavinimas ir pan.), visos jos kvalifikuojamos kaip sutaptis pagal BK 222 straipsnį ir atitinkamus kitus BK straipsnius.

Savikontrolės klausimai

1. Kas yra pasisavinimo objektas?
2. Kaltininkui patikėto ir esančio žinioje turto samprata.
3. Žala pasisavinimo sudėtyje.

Literatūra

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 19 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 1998 m. gruodžio 22 d. „Įstatymų dėl baudžiamosios atsakomybės už sukčiavimą, turto pasisavinimą arba iššvaistymą taikymo teismų praktikoje apibendrinimo apžvalga“.
3. Baudžiamoji byla Nr. 2K-7/2011.
4. Baudžiamoji byla Nr. 2K-348/2011.
5. Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-86/2011.
6. Baudžiamoji byla Nr. 2K-449/2011.
7. Baudžiamoji byla Nr. 2K-247/2011.
8. Baudžiamoji byla Nr. 2K-78/2010.

BK 184 straipsnis. Turto iššvaistymas

„1. Tas, kas iššvaistė jam patikėtą ar jo žinioje buvusį svetimą turtą ar turtinę teisę,

baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

2. Tas, kas iššvaistė jam patikėtą ar jo žinioje buvusį didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes,

baudžiamas laisvės atėmimu iki septynerių metų.

3. Tas, kas iššvaistė jam patikėtą ar jo žinioje buvusį nedidelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba areštu.

4. Šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytos veikos yra nusikalstamos ir tais atvejais, kai jos padarytos dėl neatsargumo.

5. Už šio straipsnio 1 ir 3 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.

6. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

Straipsnio pakeitimai:

2007, Nr. X-1233; Žin., 2007, Nr. 81-3309.

Objektyvieji požymiai

Baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė (objektas)

BK 184 straipsniu siekiama apsaugoti nuosavybės ir kitas turtines teises. **Nuosavybės teisė** – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti (LR CK 4.37 straipsnis). **Turtinė teisė** – daiktinės teisės, prievolinės teisės, taip pat teisės, atsirandančios iš intelektinės veiklos rezultatų (LR CK 1.112 straipsnis). Šios nusikalstamos veikos dalyku yra kaltininkui patikėtas ar jo žinioje esantis svetimas turtas ar turtinė teisė.

Pavojinga veika

Nusikalstama veika padaroma neteisėtai iššvaistant kaltininkui patikėtą ar jo žinioje esantį turtą ar turtinę teisę. **Iššvaistymas** – tai kaltininkui patikėto ar jo žinioje esančio turto bet koks neteisėtas perdavimas tretiesiems asmenims. Toks perdavimas gali pasireikšti neteisėtu pardavimu, dovanojimu, kitokiu neteisėtu perleidimu.

Patikėtas turtas – tai užimamų pareigų, specialių pavedimų bei sutarčių pagrindu teisėtame kaltininko valdyme esantis svetimas turtas, kurio atžvilgiu kaltininkas turi teisiškai apibrėžtus įgaliojimus ir dažniausiai yra materialiai atsakingas už tą turtą.

Apylinkės teismo nuosprendžiu R. P. buvo nuteistas už tai, kad, būdamas UAB (duomenys neskelbtini) direktoriaus pavaduotojas, laikotarpiu nuo 2002 m. lapkričio 29 d. iki 2003 m. gegužės mėn., tiksliau ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu metu, iššvaistė jam patikėtą saugoti pagal 2002 m. lapkričio 29 d. kompiuterinės technikos perdavimo-priėmimo aktą UAB (duomenys neskelbtini) turtą – du komplektus kompiuterinės technikos, susidedančios iš dviejų kompiuterių, sukomplektuotų iš dviejų korpusų, vaizdo kortų, kompaktinių diskų įrašymo įrenginių, kompaktinių diskų skaitytuvų, lanksčiųjų diskelių skaitymo įrenginių, procesorių, motininųjų plokščių, tinklo plokščių, operatyvinių atminčių, apsaugų nuo įtampos svyravimo, aušintuvų, monitorių LG FLATRON 775Ft, monitorių FLATRON 775 Ft, lazerinį spausdintuvą „Jet 5000“, lazerinį spausdintuvą MINOLTA 1100 L, skanerį „HP Scanjet 4400C“, dvi klaviatūras PS2, dvi optines peles, du padelius pelei, dvi kolonėles „Kinyo 120 W“, kabelių ir kištukų kompiuterinei technikai sujungti, iš viso bendrovės turto už 14 582,42 Lt – perdavė šį turtą tyrimo metu nenustatytiems asmenims.²¹⁶

Kaltininko **žinioje esantis turtas** – tai toks turtas, kai kaltininkas dėl savo užimamų pareigų turi teisę pavaldiniams, kuriems patikėtas turtas, duoti nurodymus dėl šio turto panaudojimo. Prie tokių asmenų priskirti ni įmonių, įstaigų, organizacijų vadovai ar asmenys, atsakingi už atskiras jų veiklos sritis, tačiau nesantys materialiai atsakingi už tą turtą.

²¹⁶ Baudžiamoji byla Nr. 2K-247/2006.

R. Kildišienė nuteista už tai, kad, būdama Panevėžio komercinio banko „Ateitis“ (toliau – KB „Ateitis“) valdybos pirmininkė ir savo žinioje turėdama KB „Ateitis“ turtą, būdama atsakinga už tinkamą banko operacijų vykdymą, nuo 1993 m. kovo 3 d. iki 1994 m. kovo 27 d., pažeidžiant nustatytą tvarką išduodama paskolas, nepagrįstai išduodama garantinius raštus, kurių pagrindu banko lėšomis buvo dengiami kitų asmenų įsiskolinimai kitiems bankams, ir, netinkamai vykdydama užsienio valiutos pirkimo pardavimo (konvertavimo) operaciją, tyčia iššvaistė buvusį jos žinioje didelės 7 321 808,88 Lt vertės KB „Ateitis“ turtą.²¹⁷

R. B., veikdamas su nusikalstamos veikos bendrininkais – padėjėjais J. B. ir E. D. (AB „Kauno statybininkas“ valdybos nariais bei akcininkais), duodamas pastariesiems nurodymus, pasinaudodamas užimamomis pareigomis bendrovėje bei ir tuo, kad turimų akcijų pagrindu turi sprendimus lemiantį balsą, nors AB „Kauno statybininkas“ skola biudžetams 2003 m. sausio 1 d. buvo 4 838 202,98 Lt ir skolos darbuotojams 2002 m. gruodžio 1 d. buvo 1 392 608,10 Lt, įmonė – AB „Kauno statybininkas“ dirbo nuostolingai (balanso duomenimis, 2000 m. patyrė 13 231 329 Lt nuostolį, 2001 m. – 13 709 456 Lt nuostolį, 2002 m. – 15 576 339 Lt nuostolį, pastatai perduoti tik su 101 068,89 Lt pelnu, o didinant sąnaudas ir nuostolį daroma žala bendrovei), pažeisdamas 2000 m. liepos 13 d. Akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 61 straipsnio 7 dalį („mokėti dividendus, metines išmokas (tantjemas) valdybos ir stebėtojų tarybos nariams ir darbuotojams premijas draudžiama, jeigu per nustatytus terminus bendrovė nesumoka įstatymų nustatytų mokesčių“), bendrovės įstatų 6.2 punktą („Premijos darbuotojams iš pelno gali būti išmokamos avansu kiekvieną ketvirtį, jei remiantis einamaisiais ūkinės veiklos rezultatais numatoma gauti pakankamai pelno“), 2000 m. liepos 13 d. Akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 22 straipsnio 8 dalį („Bendrovės valdymo organai privalo veikti tik bendrovės ir jos akcininkų naudai. Bendrovės valdymo organai neturi teisės priimti sprendimų ar atlikti kitų veiksmų, kurie pažeidžia bendrovės įstatus ar yra priešingi Įstatuose nurodytiems bendrovės veiklos tikslams, akivaizdžiai viršija normalią gamybinę-ūkinę riziką, yra akivaizdžiai nuostolingi (prekių, paslaugų ar darbų pirkimas

²¹⁷ Baudžiamoji byla Nr. 2K-197/2005.

didesnėmis arba jų pardavimas mažesnėmis negu rinkos kainomis, bendrovės turto švaistymas) ar akivaizdžiai ekonomiškai nenaudingi“), bendrovės įstatų 2.1 punktą („Pagrindinis Bendrovės tikslas yra gaminti produkciją, prekes, prekiauti, teikti gamybines, buitines ir kitokias paslaugas juridiniams ir fiziniams asmenims, siekiant maksimalaus pelno“), be to, pažeisdamas 1999 m. gruodžio 2 d. Laikinojo mokėjimų eilės tvarkos įstatymo nustatytą mokėjimų eilės tvarką, kuri numato, kad „tos pačios eilės įsipareigojimai <...> vykdomi pagal jų atsiradimo laiką“, Darbo kodekso 223 straipsnio 1 dalies reikalavimą piniginius reikalavimus, atsirandančius iš darbo santykių, tenkinti pirmąja eile, giminystės, draugiškumo ar kitais asmeniniais motyvais tyčia iššvaistė svetimą, jo žinioje buvusį turtą, padarė žalą bendrovei, o siekdamas išvengti atsakomybės savo, kaip bendrovės vadovo, vienasmeniškus, prieštaraujančius įstatymams, AB „Kauno statybininkas“ įstatams, sprendimus, padedamas nusikalstamos veikos bendrininkų J. B. ir E. D., įformino kaip kolektyvinių organų – AB „Kauno statybininkas“ valdybos ir akcininkų susirinkimų – priimtus sprendimus:

1) su nusikalstamos veikos bendrininku J. B. įformino 2003 m. vasario 11 d. valdybos posėdžio protokolą, kuriuo nutarė premijuoti darbuotoją C. D. 30 000 Lt premija, šią sumą pervedant iš sąskaitos Nr. (duomenys neskelbtini) į C. D. asmeninę sąskaitą, taip pat premijuoti sandėlio vedėją B. J. 1000 Lt premija;

2) su nusikalstamos veikos bendrininkais J. B. ir E. D. įformino 2003 m. kovo 4 d. valdybos protokolą, kuriuo nutarta premijuoti įmonės darbuotojus A. P., A. M., R. Z., V. Ž., A. G., N. N., M. S., G. L. ir R. S. po 30 000 Lt, atskaičius mokesčius, išmokant iš įmonės kasos;

3) su nusikalstamos veikos bendrininkais J. B. ir E. D., pasinaudodamas smulkiųjų akcininkų A. G., K. K., A. S., M. S., Č. V. pasitikėjimu, teisininko E. R. konsultacija, 2003 m. kovo 28 d. įformino AB „Kauno statybininkas“ neeilinio visuotinio akcininkų susirinkimo protokolą, kuriuo nutarta premijuoti gen. direktoriaus pavaduotoją teisei E. R. 50 000 Lt premija ir vyr. technologę V. B. 30 000 Lt premija, šias premijas išmokant iš įmonės kasos, atskaičius mokesčius. Kartu su nusikalstamos veikos bendrininkais J. B. ir E. D. įformino 2003 m. balandžio 1 d. įmonės valdybos įsakymą Nr. 7, kuriame, be aukščiau išvardintų asmenų, įsakoma premi-

juoti įmonės darbuotojus E. D. 500 Lt, R. S. 500 Lt, R. K. 200 Lt, G. K. 200 Lt premijomis, išmokant jas iš įmonės kasos;

4) su nusikalstamos veikos bendrininku J. B., pasinaudodamas smulkiųjų akcininkų A. G., K. K., A. S., M. S. pasitikėjimu ir teisininko E. R. konsultacija, 2003 m. balandžio 29 d. įformino AB „Kauno statybininkas“ visuotinio ataskaitinio akcininkų susirinkimo protokolą, kuriuo nutarta premijuoti įmonės darbuotojus S. R. ir N. R. premijomis po 30 000 Lt, šias premijas išmokant iš įmonės kasos, atskaičius mokesčius. Taip pat R. B. nurodė nusikalstamos veikos padėjėjui J. B. įforminti AB „Kauno statybininkas“ valdybos sprendimą, o J. B., pasirašydamas bei pasinaudodamas M. S. pasitikėjimu, pastarajam pasirašius, įformino 2003 m. rugpjūčio 20 d. įmonės valdybos įsakymą, kuriuo įsakoma premijuoti įmonės darbuotojus S. R. ir N. R. po 30 000 Lt, išmokant iš įmonės kasos atskaičius mokesčius. Reikia turėti omenyje, kad akcinės bendrovės turtas jos akcijų turėtojams ir net vieninteliam akcininkui laikomas svetimu, nes akcinės bendrovės akcijų turėtojai turi nuosavybės teisę tik į akcinės bendrovės akcijas, teisė į turtą atsiranda tik akcinę bendrovę likvidavus ir atsiskaičius su kreditoriais.²¹⁸

Kaip vagystė turi būti kvalifikuojami veiksmai, kai svetimą turtą pasisavina asmuo, nors ir galintis prieiti prie turto, atlikdamas savo darbo pareigas, tačiau tas turtas nebuvo jam patikėtas ar nebuvo jo žinioje. Tokiose bylose kaltininkas nėra subjektas pagal BK 184 straipsnį. Kaip vagystė kvalifikuojami ir tokie veiksmai, kai kaltininkas įgyja galimybę laikinai pasinaudoti turtu (pasimatuoti, pavažiuoti, naudotis ir pan.) ar atlikti su juo tik technines operacijas (pasaugoti, panešti ir pan.) ir neteisėtai jį užvaldo. Tačiau kai turto savininkas leidžia kaltininkui kurį laiką naudotis daiktu, t. y. suteikia jam įgaliojimus savo turto atžvilgiu, ir šis turtą pasisavina ar kam nors perleidžia, tai tokie veiksmai kvalifikuotini kaip turto pasisavinimas ar turto iššvaistymas, nes kaltininko veiksmuose nėra turto pagrobimo požymio – turtas jam buvo patikėtas ar perduotas naudotis.

²¹⁸ Baudžiamoji byla Nr. 2K-78/2009.

Padariniai (žala)

Šio nusikaltimo sudėtis yra **materialioji**. Neteisėtai iššvaistydamas jam patikėtą ar jo žinioje esantį turtą ar turtinę teisę, kaltininkas padaro žalos turto ar turtinės teisės savininkui. **Žala** lygi iššvaistyto turto ar turtinės teisės vertei. Žalos dydis turi didelę reikšmę veikos kvalifikavimui. Priklausomai nuo to veika gali būti kvalifikuojama kaip konstitucinė, kvalifikuota ar baudžiamojo nusižengimo sudėtis. Tačiau reikia pasakyti, kad BK apibrėžia tik didelės (250 MGL) ir nedidelės vertės turtą (nuo 1 iki 3 MGL), tuo tarpu turtinės teisės vertė įstatyme nėra apibrėžta. Baudžiamajai atsakomybei svarbu, kad žala atsirastų dėl neteisėto pasisavinimo, o ne dėl kitų veiksnių.

M. Š. nuteistas pagal BK 184 straipsnio 1 dalį už tai, kad jis, būdamas UAB „P.“ (įmonės duomenys neskelbtini) direktorius, laikotarpiu nuo 2003 m. sausio 1 d. iki 2005 m. liepos 7 d. iššvaistė jo žinioje buvusį svetimą turtą – UAB „P.“ priklausančius 460 Lt ir 433,97 Lt (iš viso 893,97 Lt), kurie jam buvo išduoti pagal kasos išlaidų orderius, nepagrįsdamas šios sumos išlaidas pateisinančiais dokumentais.²¹⁹

R. Š. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nuteista už tai, kad 1996 m. rugpjūčio – 1997 m. rugsėjo mėnesiais iššvaistė jos žinioje buvusį didelės vertės svetimą turtą, o būtent, būdama UAB (duomenys neskelbtini) vyriausiąja buhalterė ir pagal bendrovės vadovės R. A. V. 1995 m. liepos 1 d. patvirtintą vyriausiosios buhalterės pareigų instrukciją atsakinga už darbo užmokesčio apskaičiavimą bendrovės darbuotojams, savo žinioje turėdama UAB (duomenys neskelbtini) turtą (pagal užimamas pareigas duodavo pavaldiesiems asmenims privalomus nurodymus dėl bendrovės lėšų panaudojimo), nesilaikė UAB (duomenys neskelbtini) prezidentės įsakymų, kuriais buvo nustatyti darbo užmokesčio dydžiai bendrovės darbuotojams ir į 1996 m. rugpjūčio – 1997 m. rugsėjo mėnesių darbo užmokesčio apskaitos žiniaraščius įrašė neteisingus duomenis; dėl savavališkai padidinto darbo užmokesčio UAB (duomenys neskelbtini) darbuotojams buvo nepagrįstai daugiau sumokėta atlyginimo ir pervesta mokesčių į valstybės ir socialinio draudimo biudžetus, atitinkamai: S. Z.

²¹⁹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-163/2009.

nepagrįstai priskaičiuota 27 876,60 Lt, permokėta 18 972,63 Lt algos, o 8903,97 Lt nepagrįstai pervesti kaip mokesčiai į valstybės ir „Sodros“ biudžetus; R. Z. nepagrįstai priskaičiuota 15 300 Lt, permokėta 10 086,78 Lt algos, o 5147,22 Lt nepagrįstai pervesti kaip mokesčiai į valstybės ir „Sodros“ biudžetus; J. U. nepagrįstai priskaičiuota 19 651,70 Lt, permokėta 12 970,09 Lt algos, o 6681,61 Lt nepagrįstai pervesti kaip mokesčiai į valstybės ir „Sodros“ biudžetus; S. Z. nepagrįstai priskaičiuota 2000 Lt, permokėta 1320,03 Lt algos, o 680 Lt nepagrįstai pervesti kaip mokesčiai į valstybės ir „Sodros“ biudžetus.

Taip pat R. Š., nevykdydama UAB (duomenys neskelbtini) prezidentės įsakymo, neteisėtai savavališkai priskaičiuojo B. Š. už 1996 m. rugsėjo ir spalio mėnesius po 500 Lt, permokėjo 660 Lt algos, nepagrįstai pervedė 340 Lt mokesčių. Be to, sau ir B. Š. nepagrįstai padidinusi atlyginimus 1996 m. rugsėjo – 1997 m. rugsėjo mėnesių mokesčiniuose žiniaraščiuose į valstybės ir „Sodros“ biudžetus nepagrįstai pervedė iš B. Š. atlyginimo 2127,88 Lt ir iš savo atlyginimo 2404,54 Lt, iš viso – 4532,42 Lt. Taip nepagrįstai daugiau permokant UAB (duomenys neskelbtini) darbuotojams 42 717,18 Lt ir nepagrįstai pervedant į valstybės ir „Sodros“ biudžetus 25 753,46 Lt, R. Š. iššvaistė didelės vertės – 68 470,64 Lt – UAB (duomenys neskelbtini) turto.²²⁰

Baigtumo momentas

Turto iššvaistymo sudėtis yra materialioji, todėl **baigtumo momentas** yra siejamas su padarinių atsiradimu. Svetimo turto iššvaistymo atveju nusikalstama veika laikoma baigta, kai kaltininkas perduoda ar bet koku kitu būdu perleidžia svetimą turtą kitiems asmenims, o tikrasis turto savininkas praranda galimybę neteisėtai valdyti, naudotis ir disponuoti turtu pagal savo valią. Svetimos turtinės teisės neteisėto iššvaistymo atveju nusikalstama veika laikoma baigta, kai kaltininkas įformina dokumentą, patvirtinantį turtinių teisių perėjimą kitiems asmenims.

²²⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K–260/2006.

Subjektas

Asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 184 straipsnį, kai nusikalstamos veikos padarymo metu jam buvo suėję šešiolika metų, be to, jis užimamų pareigų, darbo sutarčių, įgaliojimų ir pan. pagrindu turi turtą savo žinioje arba tas turtas yra jam patikėtas. Už šią nusikalstamą veiką baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas ir juridinis asmuo.

Subjektyvieji požymiai

Pakaltinamumas

Asmuo tik tada traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už turto iššvaistymą, kai jo padarymo metu galėjo suvokti uždraustos veikos pavojingumą ir valdyti savo veiksmus. Kitaip tariant, buvo **pakaltinamas**.

Kaltė

Turto iššvaistymas gali būti padarytas tyčine ir neatsargia kaltės forma. Tyčios atveju kaltininkas supranta, kad neteisėtai neatlygintinai perleidžia svetimą turtą ar turtinę teisę tretiesiems asmenims, numato, kad dėl to savininkas neteks turto ar turtinės teisės, ir to nori arba nenori, bet sąmoningai leidžia žalai atsirasti. Neatsargumo atveju kaltininkas numato, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti BK numatyti padariniai ir lengvabūdiškai tikisi jų išvengti arba nenumato, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti BK numatyti padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti.

Tikslai ir motyvai turto pasisavinimo kvalifikavimui reikšmės neturi.

Kvalifikuota iššvaistymo sudėtis

BK 183 straipsnio 2 dalis numato pasisavinimą didelės vertės:

4. svetimo turto;
5. turtinių teisių;
6. mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių.

Turtas yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL dydžio sumą. Kokia turtinė teisė ar mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės yra didelės vertės, sprendžiama iš bylos aplinkybių.

BK 184 straipsnio 3 dalis numato baudžiamojo nusižengimo sudėtį. Baudžiamojo nusižengimo sudėtis skiriasi nuo konstitucinės turto pasisavinimo sudėties tik pasisavinamo turto ar turtinės teisės verte. BK 184 straipsnio 3 dalyje numatyta ši vertė yra nedidelė. Turtas yra nedidelės vertės, kai jo vertė viršija 1 MGL, bet neviršija 3 MGL dydžio sumos. Kokia turtinė teisė yra nedidelės vertės, sprendžiama iš bylos aplinkybių.

Kaltininkui patikėto ar esančio jo žinioje turto iššvaistymas skiriasi nuo pasisavinimo tuo, kad turtas iššvaistomas jo nepasisavinus, t. y. ne užvaldžius bent trumpam laikui.²²¹

Kaltininkui patikėto ar esančio jo žinioje turto iššvaistymas ir civilinės teisės deliktas

Patikėto svetimo turto praradimas ne visais atvejais sudaro pagrindą kvalifikuoti veiką pagal BK 184 straipsnį. Tokiais atvejais sprendžiant, ar padaryta nusikalstama veika, atžvelgtina į tai, ar turto savininkas galėjo apginti savo interesus civiline tvarka, ar asmuo, kuriam turtas patikėtas, jį prarado dėl neatsargumo, ar slapstėsi, slėpė, naikino turtą ar atliko kitus neteisėtus veiksmus, pasunkinančius turto grąžinimą.

J. K. nuteistas už tai, kad jis, kaip juridinio asmens UAB „I.“ (įmonės kodas (duomenys neskelbtini), registruota (duomenys neskelbtini), komercijos direktorius, 2006 m. liepos 19 d. lizingo pirkimo–pardavimo sutarties Nr. 1060724 ir 2006 m. liepos 21 d. įrengimo perdavimo–priėmimo akto (Nr. 2 priedas prie pirkimo–pardavimo sutarties Nr. 1-2006/07-24) pagrindu gavęs bei priėmęs valdyti ir naudoti jam patikėtą UAB „Parex faktoringas ir lizingas“ (dabartinis pavadinimas – „Citadele faktoringas ir lizingas“) turtą – 209 957,40 Lt vertės visiškai sukomplektuotą krautuvą „Bobkat S300“, identifikavimo Nr. 531211111, 2009 metų rudenį, spalio mėnesį, tiksliau

²²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“.

ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu laiku, Vilniaus r., (duomenys neskelbtini), neteisėtai, nesilaikydamas lizingo sutarties reikalavimų, dėl neatsargumo sudarė sąlygas ikiteisminio tyrimo metu nenustatytiems asmenims šį jam patikėtą krautuvą „Bobkat S300“ neteisėtai perimti. Taip J. K. iššvaistė jam patikėtą svetimą didelės vertės UAB „Parex faktoringas ir lizingas“ turą ir padarė šiai bendrovei 57 952,63 Lt žalą.

Kasaciniu skundu nuteistasis J. K. prašo Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 15 d. nuosprendį bei Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyrius teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 28 d. nutartį panaikinti ir bylą nutraukti.

Kasatorius teigia, kad jis nepagrįstai nuteistas už jam patikėto turto iššvaistymą, nes jo veika yra civilinės teisės deliktas. Jis nesutinka su teismo nuomone, kad civiliniai teisiniai santykiai galioja tol, kol sutarties šalys laikosi sutarties sąlygų, nes šių santykių režimas saisto civilinio santykio dalyvius tiek iki sutarties sudarymo, tiek sutarties galiojimo metu, tiek jai pasibaigus dėl vienos iš šalių veiksmų. Kai asmuo nesilaiko sutartinių įsipareigojimų, tai savaime negali reikšti, kad asmuo turi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn dėl nutrukusių civilinių teisių santykių.

Kasatorius pažymi, kad apeliacinės instancijos teismas nutartyje nurodė, jog esminis kriterijus, atribojant civilinius teisinius santykius nuo baudžiamųjų, yra priešingas teisei elgesys, pasunkinantis galimybę ginti pažeistas teises civilinėmis teisinėmis priemonėmis arba paverčiantis ją neįmanoma realizuoti, ir konstatavo, kad šioje byloje taip ir atsitiko – dėl kasatoriaus veiksmų lizingo sutarties vykdymas tapo neįmanomas. Kasatoriaus nuomone, sutarties vykdymo įmanomumas nepagrįstai sutapatinamas su pažeistų teisių gynimo įmanomumu. Kai dėl vienos iš sutarties šalių veiksmų sutarties vykdymas tampa neįmanomas, tai visiškai nereikia, kad nukentėjusi šalis praranda galimybę ginti savo teises ir gauti patirtų nuostolių atlyginimą civilinio proceso priemonėmis. Nukentėjusios šalies turtinių teisių ir interesų įgyvendinimas pasunkėja, tačiau taip pat atsitinka bet kokio civilinės teisės delikto ar sutarties pažeidimo atveju. Kasatoriaus nuomone, apeliacinės instancijos teismo poziciją pripažinus teisinga, visi civilinės teisės pa-

žeidimai taptų nusikalstamais ir civilinių teisinių santykių dalyviai, dėl kurių tyčinių (netyčinių) veiksmų sutartis nebegali būti vykdoma, o kita šalis patiria nepageidaujamų nuostolių, bylinėjimosi išlaidų ir pan., būtų traukiami baudžiamajon atsakomybėn.

Kasatorius nurodo, kad teismai nepagrįstai priešingu teisei elgesiu laikė krautuvo palikimą nesaugomoje teritorijoje taip sudarant sąlygas jį pavogti bei pažeidžiant lizingo sutartyje numatytas objekto laikymo sąlygas. Baudžiamasis įstatymas nekriminalizuoja nei daikto palikimo nesaugomoje teritorijoje, nei sutartinės sąlygos nevykdymo (deliktų). Šios sąlygos yra neatskiriamos viena nuo kitos, nes būtent daikto palikimas nesaugojamoje teritorijoje ir buvo sutarties sąlygos pažeidimas. Lizingo sutarties objekto laikymas ne pagal sutarties sąlygas turėtų būti vertinamas kaip deliktas, t. y. civilinės teisės pažeidimas, o kriminalinę pobūdį deliktui galėtų suteikti išankstinis siekis nevykdyti sutarties, sutarties sudarymas iš anksto žinant, kad ji nebus įvykdyta, ir pan. Kreditoriaus padėties pasunkinimas yra būtinas nusikalstamos veikos požymis, kuris suprantamas kaip sąmoningi skolininko veiksmai, kuriuos naudojant kreditoriaus galimybės atkurti pažeistas teises civilinio proceso priemonėmis pasunkinamos arba pasidaro nebeįmanomos. Tačiau byloje nebuvo nustatyta ir nėra jokių įrodymų, patvirtinančių, kad jis siekė iššvaistyti jam patikėtą turtą (prarasti krautuvaž) ir taip pasunkinti galimybę ginti pažeistas civilines teises.

Kasatoriaus manymu, jeigu krautuvas būtų paliktas nesaugomoje teritorijoje, tačiau niekas nebūtų jo pavogęs, baudžiamosios atsakomybės klausimo net nekiltų, o būtų galima kalbėti nebent apie sutartinių sąlygų nesilaikymą, t. y. deliktą. Šie požymiai rodo, kad sutartinės sąlygos nesilaikymas pats savaime neturėtų būti vertinamas kaip nusikalstama veika.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje Nr. 2K-7-388/2007 yra pasisakęs, kad „sudarant sutartis dėl materialinių vertybių tarp asmenų paprastai atsiranda civiliniai teisiniai santykiai. Jie gali pereiti į baudžiamuosius teisinius santykius, esant tam tikroms papildomoms sąlygoms. Šios sąlygos yra susijusios su sudarytų civilinių sutarčių vykdymo objektyviu pasunkinimu, kai viena šalių sąmoningai neteisėtais veiksmais užkerta kelią vykdyti sutartį. Tais atvejais, kai vengiama įvykdyti turtines

prievoles, svarbiausia nustatyti, kiek kaltinamas asmuo savo sąmoningais veiksmais sumenkino kreditoriaus galimybes atkurti pažeistą teisę civilinio proceso priemonėmis. Jei kreditoriaus teisės atkūrimas tampa neperspektyvus dėl sąmoningų skolininko veiksmų, jo sukkelto nemokumo, laikytina, kad veika peržengė civilinių teisinių santykių ribas“. Apeliacinės instancijos teismas rėmėsi šia nutartimi, nurodė ir kitą kasacinės instancijos teismo nutartį – Nr. 2K-255/2011 ir, kaip galima spręsti iš apeliacinės instancijos teismo nutarties turinio, nagrinėjamos bylos aplinkybes laikė analogiškoms aplinkybėms, kurios buvo nustatytos kasacine tvarka nagrinėtose bylose. Teisėjų kolegija pažymi, kad apeliacinės instancijos teismas nėra visiškai teisingas, nes visų pirma nagrinėtose bylose asmenys buvo nuteisti už tyčia iššvaistytą jiems patikėtą turtą.

Tačiau šioje byloje baudžiamųjų ir civilinių teisinių santykių atribojimo klausimas turėjo būti sprendžiamas turint galvoje teismo padarytą išvadą, kad J. K. jam inkriminuotus veiksmus (sudarė sąlygas nenustatytiems asmenims perimti jam patikėtą turtą) padarė dėl neatsargumo.

Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad UAB „Parex faktoringas ir lizingas“ 2006 m. liepos 19 d. su UAB „I.“ buvo sudariusi krautuvo lizingo sutartį, kurią, kaip šios bendrovės direktorius, pasirašė J. K. Be to, J. K. sudarė ir laidavimo sutartį, kuria įsipareigojo, kaip solidarusis skolininkas, atsakyti kreditoriui visu jam nuosavybės teise priklausančiu turtu, jeigu UAB „I.“ laiku ir tinkamai neįvykdys visų savo prievolių arba jų dalies pagal minėtą lizingo sutartį.

Pagal sudarytos lizingo sutarties 4.17 punktą nuo turto perdavimo–priėmimo akto pasirašymo momento iki turto nuosavybės teisės perėjimo klientui ar turto grąžinimo lizingo davėjui momento visa turto atsitiktinio žuvimo, praradimo, sugedimo, sugadinimo, priešlaikinio susidėvėjimo rizika, įskaitant *force majeure* aplinkybes, taip pat atsakomybė už nuostolius, padarytus tretiesiems asmenims, tenka klientui.

Kaip parodė UAB „Parex faktoringas ir lizingas“ atstovė, iki 2009 m. gruodžio mėnesio UAB „I.“ vykdė sutartinius įsipareigojimus, nors kartais būdavo sutartyje numatytų mokėjimų pavėlavimų. Atstovė patvirtino, kad J. K. 2009 m. gruodžio mėnesį raštu prašė UAB „Parex faktoringas ir lizingas“ pakeisti sutarties sąlygas ir pratęsti mokėjimo

už krautuvą laiką, tačiau dėl buvusių mokėjimų vėlavimų prašymas nebuvo patenkintas, o lizingo sutartį buvo nuspręsta nutraukti. Tuo metu už krautuvą likusi neišmokėta suma buvo 57 952,63 Lt. Kartu atstovė pasisakė, kad UAB „Citadele faktoringas ir lizingas“ (buvęs pavadinimas – UAB „Parex faktoringas ir lizingas“) nagrinėjamoje byloje negali antrą kartą reikšti tų pačių turtinių pretenzijų J. K. ir jo vadovaujamai bendrovei, nes Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas 2010 m. gegužės 31 d. įsakymu civilinio proceso tvarka visiškai patenkino UAB „Parex faktoringas ir lizingas“ prašymą dėl pinigų priteisimo iš UAB „I.“ ir J. K.

Iš bylos medžiagos matyti, kad 2010 m. balandžio 19 d. UAB „Parex faktoringas ir lizingas“ informavo UAB „I.“, jog dėl vėlavimų vykdyti įsipareigojimus pagal lizingo sutartį, vadovaujantis sutarties 12.2.3 punktu, 2010 m. balandžio 26 d. vienašališkai nutraukia sutartį. Per nurodytus terminus UAB „I.“ negrąžinus krautuvo ir neįvykdžius kitų iš sutarties kilusių piniginių reikalavimų, UAB „Parex faktoringas ir lizingas“ kreipėsi į teismą su pareiškimu dėl 88 807,61 Lt skolos išieškojimo.

Iš Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo 2010 m. gegužės 31 d. teismo įsakymo matyti, kad iš UAB „I.“ ir J. K. pagal 2006 m. liepos 19 d. lizingo sutartį ir 2007 m. gegužės 4 d. laidavimo sutartį buvo nutarta išieškoti 88 807,61 Lt įsiskolinimo ir 3622,24 Lt delspinigių, 5 proc. dydžio metinių palūkanų už priteistą 92 429,85 Lt sumą iki teismo įsakymo visiško įvykdymo. Teismo įsakymo įvykdymui užtikrinti 2010 m. gegužės 31 d. nutartimi pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės – UAB „I.“ ir J. K. turto areštas.

Taigi UAB „Citadele faktoringas ir lizingas“ piniginiai reikalavimai, tarp jų priteisiant atlyginti ir 57 952,63 Lt krautuvo likutinės vertės, buvo išspręsti civilinio proceso tvarka (iki ikiteisminio tyrimo pradėjimo). Dėl šios priežasties pirmosios instancijos teismas procesą dėl UAB „Citadele faktoringas ir lizingas“ civilinio ieškinio dėl 57 952,63 Lt žalos atlyginimo nutraukė bei panaikino Vilniaus apygardos prokuratūros skyriaus prokurorės 2011 m. kovo 23 d. nutarimais paskirtus laikinus nuosavybės teisės apribojimus.

Teisėjų kolegija pažymi, kad ikiteisminis tyrimas 2010 m. liepos 15 d. buvo pradėtas pagal UAB „Parex faktoringas ir lizingas“ pareiškimą, šios bendrovės prašymu ji buvo pripažinta civiliniu ieškovu dėl jai padarytos

57 952,63 Lt žalos, nors, kaip minėta, dėl šios žalos išieškojimo jau buvo priimtas atitinkamas sprendimas civilinio proceso tvarka. Pagal CPK 437 straipsnį, jeigu skolininkas nesumoka kreditoriui priteistų sumų, teismo įsakymui įsiteisėjus kreditoriaus prašymu išduodamas vykdomasis raštas priverstiniam išieškojimui vykdyti. Byloje nėra jokių duomenų, kad UAB „Parex faktoringas ir lizingas“ kreipėsi į teismą dėl vykdomojo rašto priverstiniam išieškojimui vykdyti. Byloje taip pat nenustatyta, kad tiek iki teismo įsakymo priėmimo, tiek ir po jo priėmimo J. K. slapstėsi, kad jis slėpė, naikino ar atliko kitus kokius nors neteisėtus veiksmus su turtu, kuriam buvo nustatytas laikinas nuosavybės teisių apribojimas.

Teisėjų kolegijos vertinimu, byloje nustatytos aplinkybės nepagrindžia apeliacinės instancijos teismo išvados apie civilinių teisinių santykių transformavimąsi į baudžiamuosius. Konstatuotina, kad J. K. baudžiamasis įstatymas pritaikytas netinkamai, baudžiamoji atsakomybė jam taikyta nepagrįstai, todėl pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų sprendimai naikintini ir byla nutrauktina nesant J. K. veikoje nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.²²²

Savikontrolės klausimai

1. Kas yra iššvaistymo objektas?
2. Kaltininkui patikėto ir esančio žinioje turto samprata.
3. Kas yra žala iššvaistymo sudėtyje?
4. Kas yra kaltė iššvaistymo sudėtyje?

Rekomenduojama literatūra

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 19 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 1998 m. gruodžio 22 d. „Įstatymų dėl baudžiamosios atsakomybės už sukčiavimą, turto pasisavinimą arba iššvaistymą taikymo teismų praktikoje apibendrinimo apžvalga“.
3. Baudžiamoji byla Nr. 2K-247/2006.
4. Baudžiamoji byla Nr. 2K-197/2005.
5. Baudžiamoji byla Nr. 2K-78/2009.

²²² Baudžiamoji byla Nr. 2K-191/2012.

6. Baudžiamoji byla Nr. 2K-163/2009.
7. Baudžiamoji byla Nr. 2K-260/2006.
8. Baudžiamoji byla Nr. 2K-191/2012.

BK 182 straipsnis. Sukčiavimas

„1. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo svetimą turtą ar turtingą teisę, išvengė turtinės prievolės arba ją panaikino,

baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

2. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtingą teisę arba didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje,

baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

3. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo nedidelės vertės svetimą turtą ar turtingą teisę, švengė nedidelės vertės turtinės prievolės arba ją panaikino, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu.

4. Už šio straipsnio 1 ir 3 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.

5. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridiniai asmenys.“

Straipsnio pakeitimai:

2004, Nr. IX-2314, Žin., 2004, Nr. 108-4030.

2007, Nr. X-1233, Žin., 2007, Nr. 81-3309.

Objektyvieji požymiai

Baudžiamoji įstatymo saugoma vertybė (objektas)

Sukčiavimo sudėtis pagal saugomą vertybę labiausiai primena turto prievartavimą. BK 182 straipsnio **saugoma vertybė** yra asmens nuosavybės teisė, turtinės teisės ir turtiniai interesai.

Nuosavybės teisė – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės

objektą ir juo disponuoti. Savininkas turi teisę perduoti kitam asmeniui visą nuosavybės teisės objektą ar jo dalis, ar tik konkrečias CK 4.37 straipsnio 1 dalyje nurodytas teises (CK 4.37 straipsnis). Nuosavybės teisę sudaro teisė naudotis, valdyti ir disponuoti tam tikru turtu ir bet koks pažeidimas bent vienos nuosavybės teisės sudedamosios dalies reiškia visos nuosavybės teisės pažeidimą.

Turtinė teisė – apima nuosavybės, kitas daiktines teises, prievolių teises ir teises, atsiradusias iš intelektinės veiklos rezultatų (CK 1.112 straipsnio 1 dalis).

Turtinis interesas – tai asmens suinteresuotumas didinti, mažinti arba nekeisti bendros abstrakčios materialaus ir nematerialaus turto piniginių vertės arba struktūros (plačiau Oleg Fedosiuk. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002).

Sukčiavimo dalykas

Sukčiavimo **dalyku** yra: svetimas turtas ar turtinė teisė, ar turtinės prievolės. Visus šiuos dalykus galima įvardinti bendrai – **turtinė nauda**, kurią gauna kaltininkas apgaulės būdu užvaldydamas svetimą turtą, pažeisdamas turtinę teisę ar prievolinį interesą.

Kaip pažymima teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalgoje, „**Svetimas turtas** – tai kaltininkui nuosavybės teise nepriklausantys kilnojamieji ar nekilnojamieji daiktai, taip pat pinigai, vertybiniai popieriai ir pan. **Turtinė teisė** – tai kaltininko sau ar kito asmens naudai neteisėtai įgyta daiktinė ar prievolinė teisė arba teisė, atsirandanti iš intelektinės veiklos rezultatų (CK 1.112 straipsnio 1 dalis)“. Pasakytina ir tai, kad akcinių bendrovių turtas jos akcininkams ir net vieninteliui akcininkui yra svetimas. Tik likvidavus ir atsiskaičius su akcinės bendrovės kreditoriais akcininkai įgyja teisę į bendrovės turtą (išskyrus dividendus bei kitas Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme nurodytas lėšas).

Praktikoje dažnai susiduriama su situacijomis, kai sukčiavimo dalyku tampa šeimos nario turtas. Tokiais atvejais turi būti laikomasi tokios taisyklės: svetimu negali būti laikomas turtas, kuris priklauso šeimos na-

riams bendrosios (dalinės ar jungtinės) nuosavybės teise, kol jis nėra padalytas arba kol bendrosios nuosavybės teisė nėra pasibaigusi kitu būdu. Tačiau kai turtą panaudodamas apgaulę įgyja šeimos narys, kuriam tas turtas nepriklauso bendrosios nuosavybės teise, tokia veika kvalifikuojama kaip sukčiavimas.

Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2005 m. rugsėjo 7 d. nuosprendžiu Z. B. nuteista pagal BK 182 straipsnio 1 dalį už tai, kad turėdama tikslą apgaule užvaldyti svetimą turtą 2002 m. spalio 29 d. 15-ajame notarų biure, esančiame Vilniuje, pateikusi notarei suklastotą dokumentą – A. B. vardu išduotą įgaliojimą, su V. L. sudarė žemės pirkimo-pardavimo sutartį ir apgaule gavusi 5000 Lt juos užvaldė.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl BK 182 straipsnio 1 dalies taikymo, pažymėjo, kad remiantis bylos duomenimis nustatyta, jog, neturėdama teisės be sutuoktinio A. B. žinios parduoti bendrąja jungtine nuosavybės teise priklausančią sodo sklypą, Z. B. 2002 m. rugsėjo–spalio mėn. atliko pirmuosius jai inkriminuotus nusikalstamus veiksmus – pagrobė sutuoktinio pasą, organizavo dokumento suklastojimą, panaudojo suklastotą dokumentą ir be sutuoktinio žinios pardavusi sodo sklypą apgaule užvaldė 5000 Lt. BK 182 straipsnio 1 dalyje nustatyta atsakomybė už svetimo turto įgijimą apgaule. Šiuo atveju Z. B. neteisėtai pardavė turtą, kuris buvo jos ir nukentėjusiojo A. B. bendroji jungtinė nuosavybė (CK 3.87 straipsnis). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ 5 punkte išaiškinta, kad svetimas turtas – tai daiktai, kurie grobimo momentu priklauso ne kaltininkui, o kitam asmeniui. Pagal BK 178 ir 180 straipsnius bendrosios jungtinės nuosavybės teise asmenims priklausančias turtas nėra svetimas, kol jis nėra padalytas arba kol jungtinė nuosavybės teisė nėra pasibaigusi kitu būdu. Ginčo objektu esantis turtas negali būti grobimo dalykas ginčo šalims pagal minėtus straipsnius, kol šis klausimas nėra išspręstas teisme. Šis išaiškinimas, koks turtas yra laikytinas svetimu, taikytinas ir nusikalstamai veikai, numatyta BK 182 straipsnyje.

Įvertinus aplinkybes ir senato išaiškinimą, kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija daro išvadą, kad Z. B. nepagrįstai nuteista pa-

gal BK 182 straipsnio 1 dalį už tai, kad 2002 m. spalio 29 d. apgaule užvaldė svetimą 5000 Lt turtą (nuosprendyje taip pat nenurodyta, kam buvo padaryta materialinė žala), nes šiuo atveju nėra BK 182 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos būtino sudėties požymio – nusikaltimo dalyko. Kadangi baudžiamasis įstatymas pritaikytas netinkamai, tai skundžiami teismų sprendimai keistini ir ši baudžiamosios bylos dalis nutrauktina, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių (BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punktas).²²³

Nustatant apgaulės būdu įgyto turto vertę vadovaujamosi BK 190 straipsnyje pateiktu turto vertės išaiškinimu. Turto vertė gali būti nustatoma pagal pirkimo–pardavimo sandorių kainą, turto sukūrimo (atkūrimo), įsigijimo kaštus. Tais atvejais, kai nuosavybė į daiktą atsirado pirkimo–pardavimo sandorio pagrindu ir byloje yra duomenų apie daikto įsigijimo kainą, tačiau daiktas pagrobiamas praėjus laikotarpiui, turinčiam reikšmės jo kainai, daikto vertė nustatoma pagal faktinę turto vertę (didmeninę, rinkos ar komiso kainą) nusikalstamos veikos padarymo metu. Kai tokių duomenų byloje nėra arba daikto įsigijimas pagal sutartį yra susijęs su papildomomis prievolėmis savininkui (pavyzdžiui, mobiliojo ryšio telefonas, kurio rinkos vertė 500 Lt, įsigytas už 1 Lt sudarant terminuotą abonementinę sutartį, arba jei savininkas turtą įsigijo mažesne nei vidutinė rinkos kaina akcijos metu ar pritaikant kitokią nuolaidą), pagrobto turto vertė nustatoma atsižvelgiant į identiško ar tos kategorijos daikto analogo vidutinę rinkos kainą.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 12 d. nuosprendžiu L. B., be kitų nusikalstamų veikų, pagal BK 182 straipsnio 2 dalį nuteistas už tai, kad, veikdamas su kitais nuteistaisiais šioje byloje, 2000 m. rugpjūčio mėn. – rugsėjo 7 d. laikotarpiu apgaule savo ir kito asmens naudai įgijo didelės vertės – 33 807 Lt – turtą (nukentėjusiosios J. Š. butą), taip padarė nukentėjusiajai J. Š. 33 807 Lt turtingą žalą.

Apeliaciniu skundu nuteistasis L. B. nesutiko su jo veikos kvalifikavimu pagal BK 182 straipsnio 2 dalį ir teigė, kad byloje surinktais įrodymais nustatyta, jog A. Š. butas buvo parduotas už 30 000 Lt, todėl veika

²²³ Baudžiamoji byla Nr. 2K-461/2006.

turėjo būti kvalifikuota pagal BK 182 straipsnio 1 dalį ir byla nutraukta dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties.

Dėl veikos perkvalifikavimo Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2008 m. lapkričio 12 d. nuosprendyje pažymėjo, kad iš buto pirkimo-pardavimo sutarties matyti, jog A. Š. butas buvo parduotas už 30 000 Lt. Ši suma neviršijo tuo metu nustatytos 250 MGL sumos, tokiu atveju veika turėjo būti kvalifikuota pagal BK 182 straipsnio 1 dalį. Turto vertė, remiantis teismų praktika turto pagrobimo ar neteisėto pasisavinimo byloje, gali būti nustatoma pagal pirkimo-pardavimo sandorių kainą, turto sukūrimo (atkūrimo), įsigijimo kaštus. Tačiau bendroji taisyklė yra ta, kad turto vertė nustatoma remiantis daikto rinkos verte veikos padarymo metu. Šia taisykle ir vadovavosi pirmosios instancijos teismas. Toje pačioje notaro patvirtintoje A. Š. buto pirkimo-pardavimo sutartyje nurodyta, kad parduodamas butas Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastro ir registro valstybės įmonės Kauno filialo įvertintas 33 807 Lt. Netikėti oficialiu valstybės įstaigos įvertinimu teismas neturėjo pagrindo, todėl ir rėmėsi šiuo turto įvertinimu kvalifikuodamas L. B. nusikalstamą veiką. Kita vertus, šiuo atveju apgaule įgyto turto vertės nustatymas pagal pirkimo-pardavimo sutarties kainą būtų abejotinas ir neteisingas dar ir dėl to, kad ši sutartis buvo sudaryta ne pačios A. Š. ir pirkėjo (Ž. A. M.), bet nusikalstamai veikusių Ž. A. M. bei N. K., kuris, nors ir buvo įgaliotas atlikti tokius veiksmus A. Š. vardu, tačiau iš tiesų veikė naudodamas apgaulę prieš nukentėjusiąją. Kitaip tariant, toks sandoris ne tik neišreiškia tikros šalių, taigi ir buto savininkės A. Š., valios, bet ir yra neteisėtas, todėl jame nurodyta buto pardavimo kaina negali būti laikoma realia pasisavinimo turto verte BK 182 straipsnio prasme. Taigi teismas, nustatydamas apgaulės būdu įgyto turto vertę, šiuo atveju pagrįstai rėmėsi Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastro ir registro valstybės įmonės Kauno filialo pateiktu turto įvertinimu bei teisingai veiką kvalifikavo pagal BK 182 straipsnio 2 dalį (baudžiamoji byla Nr. 1A-87/2007).

Šioms Lietuvos apeliacinio teismo išvadoms pritarė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris nuteistojo L. B. skundą, kuriuo šis prašė

jo nusikalstamą veiką dėl neteislingai nustatytos turto vertės perkvalifikuoti iš BK 182 straipsnio 2 dalies į 182 straipsnio 1 dalį, atmetė.²²⁴

Padaryti išvadą, ar sukčiavimo būdu įgytos vertybės turi didelę mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę (BK 182 straipsnio 2 dalis), paprastai galima remiantis atitinkamos srities specialisto (eksperto) išvada. Tokių vertybių teisinis reglamentavimas nustatytas atskiruose įstatymuose (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas).

Pavojinga veika

Sukčiavimas padaromas apgaule **įgyjant** svetimą turtą ar turtinę teisę. Įgijimas sukčiavime reiškia, jog kaltininkas panaudodamas apgaulę fiziškai paėmė daiktą, atimdamas iš daikto savininko galimybę naudotis, valdyti ar disponuoti juo. Įgyti turtinę teisę galima apgaulės būdu gavus dokumentą patvirtinantį juridinį faktą dėl turtinės teisės perdavimo arba įsipareigojimo atlikti tam tikrus veiksmus. Svetimas, t. y. kitam asmeniui nuosavybės teise priklausantis turtas gali būti įgyjamas ir tapti kito asmens nuosavybe taip pat ir civilinių sutarčių pagrindu. Tačiau civilinių sutarčių pagrindu nuosavybės teisė įgyjama teisėtai, t. y. sutarties sudarymo momentu šalims išreiškus savo tikrą valią. Sukčiavimo, kaip nusikaltimo, rezultatas – turtas ar teisė į jį įgyjama neteisėtai.

Svetimo turto įgijimas yra tuomet, kai panaudojęs apgaulę kaltininkas fiziškai paima daiktą, atimdamas iš daikto savininko galimybę juo naudotis, disponuoti ar jį valdyti.

E. G. nuteistas už tai, kad, būdamas juridinių paslaugų firmos „C.“ įregistruotos 1994 m. vasario 15 d. Vilniaus m. valdyboje, savininkas, turėdamas tikslą užvaldyti UAB „J. l.“ turtą, iš anksto žinodamas, kad sutartimi prisiimtų įsipareigojimų negalės įvykdyti ir neketindamas jų vykdyti, 1996 m. balandžio 20 d. su UAB „J. l.“ generaliniu direktoriumi R. M. pasirašė pjautinės spygliuočių medienos tiekimo sutartį, pagal kurią, kaip įmonės atstovas ir savininkas, už išankstinį apmokėjimą įsipar-

²²⁴ Baudžiamoji byla Nr. 2K-99/2009.

eigojo UAB „J. I.“ parduoti 240 m³ pjautinės spygliuočių medienos, mokant nustatytą kainą – 125 Lt už 1 m³. UAB „J. I.“ generalinis direktorius R. M., paveiktas E. G. apgaulės, 1996 m. balandžio 24 d. mokėjimo pavedimu Nr. 105 pervedė į E. G. juridinių paslaugų firmos „C.“ atsiskaitomąją sąskaitą Nr. (duomenys neskelbtini), pernumeruota į Nr. (duomenys neskelbtini), esančią Lietuvos taupomajame banke, 30 000 Lt. Taip E. G. užvaldė svetimą UAB „J. I.“ didelės vertės turtą – 30 000 Lt piniginių lėšų. Gautas lėšas E. G. panaudojo savo asmeniniams turtiniams įsipareigojims įvykdyti. 1996 m. balandžio 25 d. pagal mokėjimo pavedimą Nr. 2 pervedė AB „Ž. ū. b.“ 23 335 Lt ir tą pačią dieną mokėjimo pavedimu pervedė 25 741 Lt į AB „Ž. ū. b.“ esančią sąskaitą, atidarytą 1993 m. gruodžio 8 d.²²⁵

Turtinės teisės įgijimas yra tada, kai naudojant apgaulę teisiškai įtvirtinama kaltininko galimybė gauti svetimą turtą, juo naudotis ir disponuoti arba gauti kitokią turtinę naudą.²²⁶ Turtinės teisės įgijimas – tai teisės valdyti ir (ar) naudotis, ir (ar) disponuoti svetimu turtu, taip pat prievolinės teisės ar teisės, atsirandančios iš intelektinės veiklos rezultatų (CK 1.112 straipsnis), įgijimas panaudojant apgaulę.

V. P., turėdama tikslą apgaule savo naudai įgyti didelės vertės svetimą turtinę teisę, iš anksto susitarusi ir veikdama bendrininkų grupė su S. G., 2003 m. lapkričio 24 d. Vilniuje (duomenys neskelbtini), Generalinės prokuratūros patalpose, nuo 9.45 iki 13.25 val. apklausiama kaip liudytoja ikiteisminio tyrimo byloje Nr. 02-1-0028-03 ir būdama įspėta pagal BK 235 straipsnį dėl baudžiamosios atsakomybės už melagingų parodymų davimą, siekdama apgaule savo naudai įgyti didelės vertės svetimą turtinę teisę, davė melagingus parodymus, teigdama, kad kratos, atliktos 2003 m. birželio 10 d. A. G. ir S. G. gyvenamojoje vietoje – bute (duomenys neskelbtini), metu rasti ir paimti pinigai – 21 680 litų bei 9150 eurų – priklauso ne A. G., o jai – V. P., kad litus ji gavo 1999 ir 2002 metais pardavusi butus, o eurus įsigijo 1999 ir 2000 metais iš jai nepažįstamų asmenų, mokėdama po 3 litus už 1 eurą, ir kad 2000 m. sausio mėnesį

²²⁵ Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-519/2006.

²²⁶ Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-259/2011.

perdavė 9150 eurų, o 2002 m. sausio 10 d. perdavė 21 680 litų saugoti A. G. žmonai S. G.

Teisdama savo nusikalstamą veiką ir veikdama bendrininkų grupę su S. G., siekdama apgaule savo naudai įgyti svetimą didelės vertės turtinę teisę – 21 680 litų ir 9150 eurų, į kuriuos Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros prokuroro 2003 m. birželio 13 d. nutarimu buvo laikinai apribota nuosavybės teisė, V. P. 2003 m. spalio 28 d. su skundu kreipėsi į Vilniaus miesto 2-ąją apylinkės teismą, prašydama panaikinti šį prokuroro nutarimą, teigdama, kad pinigai priklauso jai, ir prašė šiuos pinigus grąžinti.

Be to, veikdama bendrininkų grupę su S. G., siekdama sukčiavimo būdu užvaldyti šią didelės vertės svetimą turtinę teisę, teismo posėdžiuose, vykusiuose 2003 m. lapkričio 21 d. ir 2003 m. gruodžio 23 d., V. P. davė melagingus parodymus apie pinigų 21 680 litų ir 9150 eurų, paimtų 2003 m. birželio 10 d. kratos, atliktos įtariamojo A. G. ir S. G. gyvenamojoje vietoje, metu, priklausomybę, teigdama, kad šie pinigai priklauso jai, o ne A. G. Remdamasis melagingais jos ir bendrininkės S. G. parodymais, Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas 2003 m. gruodžio 29 d. nutartimi patenkino V. P. skundą – panaikino 2003 m. birželio 13 d. prokuroro nutarimą laikinai apriboti nuosavybės teisę į pinigus; taip ji apgaule savo naudai įgijo svetimą didelės vertės (daugiau negu 250 MGL) turtinę teisę į 21 680 litų ir 9150 eurų, tokiais savo veiksmais padarydama nusikalstamas veikas, numatytas BK 182 straipsnio 2 dalyje ir 235 straipsnyje.

S. G., turėdama tikslą apgaule kito asmens naudai įgyti didelės vertės svetimą turtinę teisę, iš anksto susitarusi ir veikdama bendrininkų grupę su V. P., 2003 m. gruodžio 2 d. Generalinės prokuratūros patalpose Vilniuje, nuo 9.50 iki 12.45 val. apklausama kaip liudytoja minėtoje ikiteisminio tyrimo byloje ir būdama įspėta pagal BK 235 straipsnį dėl baudžiamosios atsakomybės už melagingų parodymų davimą, siekdama, kad kitas asmuo – V. P. – įgytų didelės vertės svetimą turtinę teisę, apklausos metu davė melagingus parodymus apie tai, kad kratos, atliktos 2003 m. birželio 10 d. S. G. ir A. G. gyvenamojoje vietoje, metu rasti ir paimti pinigai – 21 680 litų bei 9150 eurų – priklauso ne A. G., o V. P. ir kad šiuos visus pinigus V. P. jai perdavė saugoti 2000 metais.

Tęsdama savo nusikalstamą veiką ir veikdama bendrininkų grupe su V. P., siekdama, kad V. P. apgaule įgytų svetimą didelės vertės turtinę teisę į 21 680 litų ir 9150 eurų, į kuriuos prokuratūros nutarimu buvo laikinai apribota nuosavybės teisė po to, kai V. P. 2003 m. spalio 28 d. su skundu kreipėsi į Vilniaus miesto 2-ąją apylinkės teismą, prašydama panaikinti minėtą prokuroro nutarimą laikinai apriboti nuosavybės teisę į pinigus, nagrinėjant V. P. skundą Vilniaus miesto 2-ajame apylinkės teisme, S. G. teismo posėdžio, vykusio 2003 m. gruodžio 23 d. nuo 9.30 iki 13.10 val., metu apklausiamo kaip liudytoja ir būdama įspėta dėl baudžiamosios atsakomybės už melagingų parodymų davimą pagal BK 235 straipsnį, davė melagingus parodymus teigdama, kad 2003 m. birželio 10 d. kratos metu rasti ir paimiti pinigai – 21 680 litų bei 9150 eurų – priklauso ne A. G., o V. P., todėl, remdamasis šiais melagingais S. G. parodymais, apylinkės teismas 2003 m. gruodžio 29 d. nutartimi patenkino V. P. skundą, panaikino Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros prokuroro 2003 m. birželio 13 d. nutarimą laikinai apriboti nuosavybės teisę į pinigus; taip ji apgaule kito asmens – V. P. – naudai įgijo svetimą didelės vertės (daugiau negu 250 MGL) turtinę teisę į 21 680 litų ir 9150 eurų, tokiais savo veiksmais padarydama nusikalstamas veikas, numatytas BK 182 straipsnio 2 dalyje ir 235 straipsnyje.²²⁷

Sukčiavimas taip pat padaromas apgaule **išvengiant** turtinės prievolės. Tai reiškia, kad kaltininkas apgaule sudaro situaciją, kai nepanaikinus reikalavimo teisės panaikinamas realus turtinės prievolės įvykdymas. Pavyzdžiui, kaltininko turtinės prievolės perrašomos bankrutuojančiai įmonei, arba kaltininkas suklaidina kreditorių, kuris jam leidžia parduoti jam užstatytą turtą, dėl ko prievolė lieka nepadengta, ir pan.

R. G. nuteistas už tai, kad 2004 m. sausio 8 d., tikslus laikas ikiteisminio tyrimo metu nenustatytas, parduotuvėje, priklausančioje UAB „Topo technika“, iš anksto žinodamas, kad išvengs turtinės prievolės už įsigytą prekę atsiskaityti, apgaule, pasinaudodamas M. T. pasitikėjimu ir jos dokumentu – Lietuvos Respublikos piliečio pasu bei nutylėdamas esmines savininko – UAB „Snoro lizingas“ – apsisprendimui dėl turto perleidimo aplinkybes, t. y. nuslėpdamas, kad telefono aparatą pirks savo reikmėms, ir neinformuodamas M. T., kokią sutartį jos vardu sudaro ir kokios bus

²²⁷ Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-259/2011.

pasekmės nevykdant sutarties sąlygų, sudarė M. T. vardu išperkamosios nuomos sutartį su UAB „Snoro lizingas“, pagal kurią išsimokėtinai įsigijo 599 Lt vertės mobiliojo ryšio telefono aparatą „Siemens M-55“ ir kurio gavimą patvirtino savo parašu, tačiau, naudodamas įsigytą telefoną savo reikmėms, nesudarė sąlygų M. T. mokėti privalomų įmokų pagal sudarytą sutartį (nedavė jai privalomoms įmokoms reikalingos pinigų sumos), pats sutarties sąlygų nevykdė ir įsigytos prekės negrąžino, taip padarė UAB „Snoro lizingas“ 599 Lt turtinę žalą.²²⁸

Sukčiavimas taip pat padaromas apgaule **panaikinant** turtinę prievolę. Turtinės prievolės panaikinimas – tai nukentėjusiojo turtinės teisės, atitinkančios kaltininko ar trečiojo asmens turtinę prievolę, netekimas remiantis fiktyviu juridiniu faktu (pavyzdžiui, fiktyviais atskaitos ir įskaitos būdais likviduojamas ar sumažinamas į biudžetą mokėtinas PVM). Tai reiškia, kad kaltininkas apgaule sudaro situaciją, kai kreditorius dokumentiškai patvirtina juridinį faktą dėl prievolės visiško ar dalinio įvykdymo.

Vilniaus apygardos teismo 2007 m. balandžio 16 d. nuosprendžiu G. Š. nuteistas už įvairius nusikaltimus, tarp jų ir už didelės vertės turto sukčiavimą (BK 182 straipsnio 2 dalis), dokumentų suklastojimą bei jų panaudojimą (BK 300 straipsnio 2 dalis). G. Š. buvo inkriminuota tai, kad jis, būdamas juridinio asmens direktoriumi, įtraukė į įmonės apskaitą daugybę suklastotų sąskaitų faktūrų, išrašytų dėl realiai neįvykusių sandorių su kitomis juridinio asmens, nurodė finansininkams pagal šiuos dokumentus užpildyti atitinkamų mokestinių laikotarpių PVM deklaracijas, jas pasirašė ir pateikė Valstybinei mokesčių inspekcijai. Tai leido įmonei nesumokėti į valstybės biudžetą didelės (154 148 Lt) PVM sumos. Teismas sukčiavimo požymius įvardijo taip, kad G. Š. apgaule juridinio asmens naudai įgijo turtinę teisę į 154 148 Lt valstybės biudžeto lėšų ir panaikino prievolę šiuos pinigus sumokėti į valstybės biudžetą. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 26 d. nuosprendžiu ši pirmosios instancijos teismo formuluotė patikslinta: iš nuosprendžio pašalintas požymis „įgijo didelės vertės turtinę teisę“ ir paliktas tik požymis „panaikino didelės vertės turtinę prievolę“²²⁹.

²²⁸ Baudžiamoji byla Nr. 2K-525/2005.

²²⁹ Baudžiamoji byla Nr. 1A-348/2007.

Minėtos veikos (įgijimas, išvengimas, panaikinimas) BK 182 straipsnio dispozicijoje suformuluotos kaip alternatyvios, todėl baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka, kad būtų padaryta bent viena nurodytų veikų. Tačiau formuluojant kaltinimą kaltinamajame akte ir kituose procesiniuose dokumentuose turi būti aiškiai įvardyta, kokią iš BK 182 straipsnyje numatytų veikų kaltininkas padarė. Antai Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 20 d. nutartimi (bylos Nr. 1A-179/2008), kuria buvo panaikintas pirmosios instancijos teismo nuosprendis ir PVM sukčiavimo byla perduota nagrinėti iš naujo dėl to, kad nuosprendyje buvo suklysta įvardijant inkriminuotus sukčiavimo požymius – turtinės prievolės išvengimą ir turtinės prievolės panaikinimą.

Nagrinėjant konkrečias situacijas gali pasitaikyti atvejų, kai kaltininko padaryta veika iš karto atitiks kelias BK 182 straipsnyje numatytas veikas, pavyzdžiui, tais pačiais veiksmais kaltininkas ne tik gali įgyti svetimą turtą, bet ir išvengti turtinės prievolės arba ją panaikinti.

V. M. nuteistas už tai, kad nuo 2005 m. rugpjūčio 2 iki lapkričio 11 d., veikdamas bendrininkų grupe su nenustatytais asmenimis, iš anksto žinodamas, kad išvengs turtinės prievolės atsiskaityti už prekes, kurias po jų įsigijimo perdavė ikiteisminio tyrimo metu nenustatytiems bendrininkams, apgaulės būdu Panevėžio parduotuvėse, pasinaudodamas nukentėjusiųjų pasitikėjimu ir jų asmens dokumentais, nutylėdamas esmines aplinkybes, svarbias prekių savininkų – UAB „Snoro lizingas“ ir UAB „Ūkio banko lizingas“ – apsisprendimui perleisti turtą, padarė nukentėjusiesiems turtinę žalą.²³⁰

Nesunku pastebėti, kad visos sukčiavimo veikos padaromos ypatingai – apgaulės būdu. **Apgaulė** – tai sąmoningas kito asmens suklaidinimas pateikiant jam tikrovės neatitinkančią informaciją arba nutylint tikrą informaciją, kuri yra svarbi aukos apsisprendimui atitinkamai pasielgti. Piknaudžiavimas pasitikėjimu yra viena iš apgaulės formų.

Teismų praktikoje skiriami šie apgaulės kriterijai: 1) objektyvios tiesos iškraipymas; 2) tikslas – suklaidinti nukentėjusįjį (lemti nukentėjusiojo klaidą); 3) tyčia – kaltininko suvokimas, kad jis sąmoningai

²³⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-71/2008.

pateikia objektyvios tikrovės neatitinkančią informaciją (kasacinė byla Nr. 2K-335/2010).

Apgaulė sukčiavime gali būti dvejojo pobūdžio. **Aktyvioji apgaulė** – tai sąmoningas kito asmens suklaidinimas pateikiant jam tikrovės neatitinkančią informaciją, kurios pagrindu jis atlieka veiksmus, atnešančius turtinės naudos kaltininkui. **Pasyvioji apgaulė** – tai sąmoningas informacijos, būtinos asmens apsisprendimui dėl tam tikrų veiksmų, atnešančių turtinės naudos kaltininkui, atlikimo, nutylėjimas.

L. P. nuteista pagal BK 182 straipsnio 1 dalį už tai, kad ji, veikdama su ikiteisminio tyrimo ir teismo bylos nagrinėjimo metu nenustatytu asmeniu, vardu „Vyga“, apgaule savo naudai įgijo svetimą turtą – 500 Lt. 2006 m. birželio 16 d., 8.58 val., ikiteisminio tyrimo ir teismo nenustatytas asmuo į nukentėjusiosios K. I. mobiliojo ryšio telefoną Nr. (duomenys neskelbtini) atsiuntė tokį SMS pranešimą (siuntėjo Nr. (duomenys neskelbtini): „Mama, paskambink greičiau į šį numerį, turiu nemalonumų“. K. I. paskambinus minėtu numeriu, ikiteisminio tyrimo ir teismo bylos nagrinėjimo metu nenustatytas asmuo pasakė, kad jos sūnus yra policijoje ir, siekiant išvengti nemalonumų, nurodė jai pervesti 500 Lt į L. P. sąskaitą Nr. (duomenys neskelbtini), esančią AB banke „Snoras“. K. I. 2006 m. birželio 16 d. pervedus pinigus į šią sąskaitą, L. P. tą pačią dieną paėmė juos iš savo sąskaitos.²³¹

Nuteistojo V. Ž. tyčių sukčiauti rodo ir nukentėjusįjį klaidinančių aplinkybių sukūrimas, būtent tai, kad jis nukentėjusiajam V. F. A. parodė buvusį bendrovės krovinį – sunkųjį krosnių kurą, nors žinojo, kad neturi teisės šiuo kuru disponuoti, kad šis priklauso ne jam, o įmonei ir kad buvo paruoštas pateikti kitam gavėjui; vėliau V. Ž. kartu su V. F. A. nuvyko į kaltininkui priklausančią bendrovę neva forminti eksporto dokumentų. Taip įtikinęs nukentėjusįjį, kad sutartis bus įvykdyta, ir gavęs patvirtinimą dėl pinigų į jo sąskaitą pervadimo, jokių žadėtų veiksmų neatliko, o šiam išvykus į Lenkiją, iš karto grąžino tuščias cisternas, bet nei krovinio, nei gautų pinigų negrąžino.²³²

²³¹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-9/2009.

²³² Baudžiamoji byla Nr. 2K-203/2010.

Nuteistasis R. B. žinojo, kad jo brolio įmonė reorganizuota, tačiau šiuos objektyviai egzistuojančius faktus įrankių įsigijimo metu nutylėjo ir taip suklaidino nukentėjusįjį. Iš bylos duomenų matyti, kad kasatorius tris kartus pirkė iš UAB „MFT Norveda“ įrankius, todėl turėjo realią galimybę informuoti apie pasikeitusią situaciją brolio įmonėje, tačiau to nepadarė. Šios aplinkybės neginčijamai patvirtina sąmoningą kasatoriaus elgesį veikti apgaule, todėl pagrįstos teismo išvados, kad R. B. pasinaudojo neegzistuojančios brolio įmonės duomenimis ir šios vardu įgijo svetimą turtą veikdamas apgaule. Byloje nustatytų ir įrodymais pagrįstų aplinkybių visuma neabejotinai leidžia konstatuoti, kad kasatorius, atlikdamas šiuos veiksmus, suprato naudojamos apgaulės, gaunamos naudos ir daromos žalos pobūdį, šiuos padarinius numatė ir jų norėjo, t. y. veikė tiesiogine tyčia.²³³

2009 m. gruodžio 30 d. V. K. viešai dienraštyje „(duomenys neskelbtini)“ paskelbė skelbimą, kad BUAB „M.G.“ negalės įvykdyti savo įsipareigojimų kreditoriams, t. y. praėjus 7 (septynioms) dienoms po to, kai UAB „B.D.“ įvykdė BUAB „M.G.“ užsakymą ir pastarajai pagal 2009 m. gruodžio 23 d. PVM sąskaitą faktūrą Nr. (duomenys neskelbtini) pristatė prekių už 5 413,75 Lt. Akivaizdu, kad įmonė per 7 (septynias) dienas negali tapti nemoki, vadinasi, V. K. puikiai žinojo apie BUAB „M.G.“ sunkią finansinę padėtį ir negalėjimą ateityje įvykdyti prisiimtų prievolių, ruošėsi išskelti bankroto bylą, tačiau apie šitas aplinkybes nutylėjo, pasinaudodama pasyviąja apgaulės forma, žadant atsiskaityti su UAB „B.D.“, tai ir lėmė pastarosios apsisprendimą įvykdyti BUAB „M.G.“ 2009 m. gruodžio mėn. pateiktus užsakymus. Šiuo atveju apgaulė reiškėsi tuo, kad pažadas visiškai atsiskaityti su UAB „B.D.“ buvo melagingas, t. y. V. K., žinodama realią savo įmonės finansinę padėtį, suvokė, kad visiškai atsiskaityti už prekes ji negalės. Šis UAB „B.D.“ suklaidinimas buvo esminis, nes, žinodama tikrąją padėtį, kad už perduotas prekes apskritai nebus sumokėta, UAB „B.D.“ savo turto BUAB „M.G.“ nebūtų perleidusi. Ta aplinkybė, kad apgaulė šiuo atveju pasireiškė pirkimo-pardavimo sutarties bei PVM

²³³ Baudžiamoji byla Nr. 2K-274/2011.

*sąskaitų faktūrų pagrindu, jos esmės nekeičia, kaip ir aplinkybė, jog BUAB „M.G.“ šiuo metu atliekamos įstatymo nustatytos bankroto procedūros.*²³⁴

Apgaulė sukčiavimo atveju naudojama kaip turto užvaldymo ar kitos turtinės naudos įgijimo būdas. Naudojant apgaulę turto savininkas ar valdytojas gali būti suklaidinamas ir dėl kaltininko ketinimų tai gali būti daroma įvairiais būdais. Tačiau visų jų esmė pasunkinti asmens, užvaldžiusio turtą, nustatymą arba padaryti problemišką pažeistos teisės atkūrimą. Tokia apgaulė turi būti esminė įtraukiant nukentėjusįjį į jam nenaudingą sandorį.²³⁵

Tai, kad apgaulė turi padaryti esminę įtaką nukentėjusiajam ar kitam asmeniui apsispręsti dėl tam tikrų veiksmų atlikimo, aiškiai pabrėžiama baudžiamojoje byloje Nr. 2K-851/2001.

Veikai kvalifikuoti kaip sukčiavimui nepakanka paskolos paėmimo ir jos negrąžinimo fakto. Ne mažiau svarbus sukčiavimo nusikaltimo sudėties objektyvusis požymis yra apgaulė ir jos subjektyvus suvokimas. Veikai kvalifikuoti kaip sukčiavimui būtina įrodyti, kad savo ketinimus nesilaikyti sutarties sąlygų ir užvaldyti turtą asmuo maskuoja apgaulė, suklaidindamas paskolos davėją dėl savo ketinimų, pateikdamas kitai sutarties šaliai save kaip kitą asmenį ar panaudodamas kitokius būdus, nulemiančius kitos pusės apsisprendimą suteikti paskolą ir suvaržančius suteiktos paskolos atgavimą, ir visa tai suvokia.

Tas faktas, kad pirminiuose parodymuose kasatorius teigė, jog ne jis, o jo sūnus, kurio vardas V., skolinosi pinigų, negali būti laikomas apgaulės kaip sukčiavimo nusikaltimo požymiu. Nors vykdant teismo sprendimą 1997 m. antrąjį pusmetį paaiškėjo, kad tikrasis atsakovo vardas yra ne V. ir dėl to negalima vykdyti teismo sprendimo, dar nereikia, jog skolindamasis pinigų kasatorius pinigų skolinimosi dieną suklaidino (apgavo) nukentėjusiąją. Būtent tokios aplinkybės įrodymų reikalaujama BK 274 straipsnyje. Kolegija nevertina V. vardo įrašymo į paskolos raštelį kaip apgaulės. Iš bylos medžiagos negalima daryti išvados, kad nukentėjusiajam gerai pažįstamas žmogus galėtų suklaidinti ją dėl savo asmenybės. Kaip nustatyta remiantis bylos medžiaga, taip

²³⁴ Baudžiamoji byla Nr. 1A-316-309/2013.

²³⁵ Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-255/2012.

pat V. J. parodymais, kasatorius prisistatinėjo V. vardu ir jo kaimynė jį pažinojo V. vardu, ir tik tokiu vardu jis galėjo pasirašyti skolos raštelyje nesukėlęs nukentėjusiosios įtarimų. Atvirkščiai, vargu ar nukentėjusioji sutiktų su skolos rašteliu turiniu, jei jis pasirašytų tikruoju savo, bet nukentėjusiajai nežinomu vardu. Šiuo atveju kolegija laiko, kad byloje nėra pakankamai įrodymų, jog pasirašydamas skolos raštelyje „B. V.“ kasatorius pateikė save kaip kitą asmenį ir siekė suklaidinti nukentėjusiąją V. J. dėl savo asmenybės, juo labiau kad jie buvo gerai pažįstami ir nukentėjusiajai buvo žinoma jo gyvenamoji vieta. Kolegija laiko, kad R. B. pasivadinimas paskolos raštelyje „V.“ vardu byloje nustatytomis sąlygomis neturėjo esminės įtakos nukentėjusiosios apsisprendimui suteikti jam paskolą ir negalėjo pasunkinti jai išieškoti skolos. R. B. neneigia paskolos fakto, jis ginčija tik paskolos aplinkybes, sumą ir paskolos grąžinimo faktą. Šių aplinkybių sprendimas yra civilinės teisės ir civilinio proceso, o ne baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso dalykas. Nėra teisinių kliūčių tenkinti civilinį ieškinį, juo labiau kad V. J. civilinis ieškinys jau buvo patenkintas. Visos problemos kilo sprendimo vykdymo metu dėl to, kad pati ieškovė nepasitiklinusi savo kaimyno asmens duomenų ieškinio pareiškime nurodė ne tą atsakovo vardą, nors pavardė ir gyvenamoji vieta buvo nurodyti teisingai.

Kasatorius neneigia paskolos sutarties fakto, to, kad būtent jis pasirašė skolos raštelį, taigi jis pripažįsta paskolos sutartį ir neneigia savo įsipareigojimų pagal ją. Ginčas yra tik dėl paskolos dydžio bei jos grąžinimo. Kolegija laiko, kad teismai civilinį dviejų asmenų ginčą nepagrįstai įvertino kaip nusikaltimą. Baudžiamoji byla nutrauktina dėl nusikaltimo sudėties nebuvimo R. B. veikoje.²³⁶

Apgaulė sukčiavimo atveju naudojama kaip asmens (turto valdytojo) suklaidinimo ir turto užvaldymo ar teisės į jį įgijimo būdas. Apgaulė – tai turto savininko, teisėto valdytojo ar asmens, kurio žinioje yra turtas, suklaidinimas dėl kaltininko turimos tariamos teisės į turtą arba dėl jo ketinimų ir tokiu būdu „privertimas“ jų perduoti turtą kaltininko ar trečiųjų asmenų nuosavybėn ar laikinam valdymui. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad apgaulė sukčiaujant turi būti esminė, t. y. suklaidi-

²³⁶ Baudžiamoji byla Nr. 2K-851/2001.

nimas turi turėti lemiamą įtaką asmens apsisprendimui dėl turto perdavimo kitam asmeniui. Jei asmens suklaidinimas neturėjo lemiamos įtakos asmens apsisprendimui perduoti turtą, tokia apgaulė nedaro veikos sukčiavimo nusikaltimu. Turto savininkas ar valdytojas gali būti suklaidinamas dėl kaltininko ketinimų įvairiais būdais, tačiau visų jų esmė apsunkinti asmens, užvaldžiusio turtą, nustatymą arba padaryti problemišką pažeistos teisės atkūrimą.²³⁷ Tačiau praktikoje žinomi atvejai, kai apgaunamas asmuo ir nukentėjusysis nesutampa. Tokiu atveju kaltininkas apgaulę naudoja siekdamas suklaidinti ne tiek turto savininką, valdytoją ar asmenį, kurio žinioje yra turtas, bet asmenį, turintį teisę spręsti teisinį ginčą ir priimti privalomai vykdytiną sprendimą ar kitokius teisinę reikšmę turinčius sprendimus dėl nukentėjusio asmens turto (pavyzdžiui, teismą, antstolį, notarą), o pastarasis priima sprendimą dėl nukentėjusiojo turto, turtinės teisės perleidimo kaltininkui ar kaltininko turtinės prievolės panaikinimo.

Byloje nustatyta, kad nuteistasis A. D. ir individualios įmonės savininkas S. J. 2007 m. spalio 22 d. rašytine forma sudarė sutartį (surašė ir pasirašė dokumentą) dėl Šiauliuose esančio buto pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo ateityje; po sutarties sudarymo A. D. padarė joje tam tikrus priedašus; sutartis buvo sudaryta tik vienu egzemplioriumi, kurį turėjo A. D. Pagal bylos duomenis, S. J. (antrosios sutarties šalies atstovas) apie tuos priedašus sužinojo 2007 m. lapkričio 13 d., t. y. tik po kurio laiko. Vienašališkas priedašų padarymas dvišalėje sutartyje – tai tikrovės neatitinkančių duomenų įrašymas į dokumentą, nes dvišalėje sutartyje fiksuojamos tik abiejų šalių padaryto susitarimo sąlygos. Tikrovės neatitinkančių duomenų įrašymas į dokumentą yra to dokumento klastojimas. A. D. padaryti priedašai neabejotinai pakeitė sutarties turinį (tą savo skunde nepagrįstai kasatorius neigia), nes abiejų šalių suderintame variante netesybos numatytos tik būsimam pirkėjui (sutartyje buvo užfiksuota, kad A. D. būsimų mokėjimų už butą sąskaita perdavė S. J. 2000 Lt, kad šie pinigai liks S. J., jei A. D. pirkti butą atsisakys), o A. D. padarė priedašą apie pardavėjui taikytinas netesybas – 6000 Lt dydžio baudą, kurią jis turėtų sumokėti, jeigu perduoti butą atsisaky-

²³⁷ Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-519/2006.

tų. Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija daro išvadą, kad toks prierašų padarymas sutartyje teismo buvo teisingai teisiškai įvertintas kaip BK 300 straipsnio 1 dalyje numatytas dokumento suklastojimas, t. y. pagal byloje nustatytas aplinkybes šis baudžiamasis įstatymas pritaikytas tinkamai.

Byloje nustatyta, kad A. D. 2007 m. gruodžio 5 d. ieškiniu dėl 6000 Lt netesybų (baudos) priteisimo iš S. J. individualios įmonės kreipėsi į Pakruojo rajono apylinkės teismą, šį reikalavimą pagrįsdamas suklastotu įrašu 2007 m. spalio 22 d. sutartyje, t. y. panaudodamas apgaule, tačiau nusikaltimas liko neužbaigtas dėl nuo kaltininko nepriklausančių priežasčių. Taip nuteistasis pasikėsino apgaule įgyti svetimą turtą (6000 Lt). Todėl ir ši A. D. nusikalstama veika tinkamai kvalifikuota pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 1 dalį kaip pasikėsėjimas sukčiauti.²³⁸

Bylose dėl sukčiavimo motinystės (tėvystės) pašalpomis atkreiptinas dėmesys į tai, kad visų pirma būtina išnagrinėti visas su darbo santykiais susijusias faktines aplinkybes (ar darbo sutartis ir kiti su asmens įdarbinimu susiję dokumentai atitinka tikrąsias faktines aplinkybes apie darbdavio suteiktą darbą, šio asmens darbinę veiklą, darbo užmokesčio gavimą ir pan.) ir tik tada daryti išvadą dėl tokių santykių teisėtumo ar fiktyvumo.

Byloje²³⁹ sprendžiant klausimą, ar išteisintosios D. P. ir A. P. veikė apgaule, teisiškai reikšminga yra tai, ar darbo sutartis, sudaryta tarp UAB „S.“, atstovaujamos jos direktorės D. P., ir bendrovėje administratore įdarbintos A. P., atitiko tikrovę, ar nebuvo fiktyvi. Šiuo atveju nustatant, ar darbo sutartis neprieštarauja teisei (buvo teisėta), svarbu atsakyti į klausimą, ar sutartis buvo sudaryta joje nurodytiems ir iš jos kylantiems darbo teisiniams santykiams įgyvendinti ir ar tokius santykius sukūrė, ar buvo kaip priemonė, sudaryta kitam tikslui – siekiant neteisėtai gauti iš valstybės socialinio draudimo motinystės pašalpas, ir buvo suklastota. Formalūs dokumentai – darbo sutartis, direktorės įsakymas, žiniaraščiai (kuriais rėmėsi apeliacinės instancijos teismas) – apie A. P. darbą UAB „S.“ nebūtinai liudija realius faktus, t. y. tokius, kokie nurodyti šiuose dokumentuose. Taigi būtina nustatyti, ar tokių

²³⁸ Baudžiamoji byla Nr. 2K-187/2010.

²³⁹ Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2012.

dokumentų turinys atitinka tikras faktines aplinkybes apie darbdavio D. P. suteiktą darbą A. P., šios darbinę veiklą, užmokesčio kaip atlygio už darbą gavimą. Siekdamas jas išsiaiškinti, teismas privalo išnagrinėti ir vertinti visus bylos duomenis, galinčius paneigti ar patvirtinti aplinkybes, turinčias reikšmės teisingam įrodinėtinių faktų nustatymui.

Piktnaudžiavimas pasitikėjimu nėra savarankiškas sukčiavimo požymis, o tik vienas apgaulės būdų, siekiant įgyti turtą. Be to, apgaulė piktnaudžiaujant pasitikėjimu sukčiavimo atveju turi būti esminė, t. y. nukentėjusiojo suklaidinimas dėl kaltininko ketinimų turi turėti lemiamą įtaką asmens apsisprendimui dėl sutarties sudarymo ir turto ar turtinės teisės perdavimo kitam asmeniui. Jei asmens suklaidinimas neturėjo lemiamos įtakos asmens apsisprendimui perduoti turtą ar turtinę teisę, tokia apgaulė nedaro veikos sukčiavimo nusikaltimu.²⁴⁰

Piktnaudžiavimas pasitikėjimu gali pasireikšti ir tuo, kad, šalims žodžiu susitarus dėl vienokių sutarties vykdymo sąlygų, viena iš jų, vykdydama sutartį, šio žodinio susitarimo nesilaiko. Tačiau tai savaime nereiškia, kad tokie vienos iš šalių veiksmai, jeigu jie nepažeidžia sutartyje numatytų sąlygų, laikytini sukčiavimu BK 182 straipsnio prasme. Net ir pažeidus sutartyje numatytas sąlygas, tokie veiksmai paprastai gali būti pripažinti sukčiavimu, jeigu apgaulė įtraukiant kitą šalį į tokį sandorį buvo esminė ir šalies pažeistų teisių atkūrimas civilinėmis teisinėmis priemonėmis buvo esmingai pasunkintas ar apskritai tapo neįmanomas. Dėl to iškilęs ginčas gali būti sprendžiamas civilinio proceso tvarka.

Piktnaudžiavimas pasitikėjimu yra tuomet, kai kaltininkas įgyja svetimą turtą, turtinę teisę, išvengia ar panaikina turtinę prievolę (pavyzdžiui, paimamas avansas už darbus, kurių kaltininkas neketina atlikti) piktnaudžiaudamas tarp jo ir turto savininko, valdytojo ar asmens, kurio žinioje yra turtas, susiklosčiusiais asmeniniais, tarnybiniais ar kitokiais tarpusavio ryšiais, sudarančiais pasitikėjimo pagrindą. Tačiau piktnaudžiavimu pasitikėjimu negalima pavadinti itin nerūpestingą asmens elgesį, kai jis perduoda turtą kaltininkui be pagrindo pasitikėdamas jo geranoriškumu ir pan.

²⁴⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-329/2011.

Piktnaudžiavimas pasitikėjimu yra tada, kai kaltininkas, siekdamas išvengti atsiskaitymų ar kitų mokėjimų, piktam panaudoja pasitikėjimu pagrįstus santykius, susiklosčiusius tarp jo ir nukentėjusiojo ar jo įgaliotų asmenų. Atsiskaitymų ar kitų mokėjimų vengimas piktnaudžiaujant pasitikėjimu yra viena apgaulės formų, nes ir šiuo atveju nukentėjusysis yra įtikinamas, kad už darbus, suteiktas paslaugas ar reikalingus atlikti kitus mokėjimus bus apmokėta, nors kaltininkas nesirengia to daryti, o pasitikėjimu grįšti kaltininko ir nukentėjusiojo santykiai pastarajam yra garantas, kad kaltininkas prievolę įvykdys.²⁴¹

*S. K. nuteistas už tai, kad, turėdamas tikslą apgaule įgyti savo naudai svetimą turtą ir jį panaudoti asmeniniams reikalams, 2003 m. gruodžio mėn. viduryje (tiksliai data ikiteisminio tyrimo metu nenustatyta), paprašė J. V. paskolinti 40 000 Lt, melagingai sakydamas, kad verčiasi metalų pirkimo-pardavimo verslu, žadėdamas šiuos pinigus investuoti į verslą, o skolą grąžinti po dviejų savaitių, tačiau realiai jokių verslu nesivertė ir žinojo, kad pasiskolintų pinigų negrąžins. Apgaulės sukklaidintas J. V. perdavė S. K. 40 000 Lt, o šis juos pasisavino, taip apgaule savo naudai įgijo didelės vertės J. V. priklausantį turtą – 40 000 Lt.*²⁴²

Kai svetimo turto ar turtinės teisės užvaldymui panaudojamas pagamintas netikras paprastasis vekselis, veika kvalifikuojama vien pagal BK 182 straipsnį be nuorodos į BK 213 straipsnį.

BK XXXII skyriuje numatytų nusikalstamų veikų sudėčių rūšinis objektas – valstybės finansų sistema. BK 213 straipsnio 2 dalyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties tiesioginis objektas – normali pinigų ir vertybinių popierių apyvarta. Papildomas objektas gali būti valstybės, ūkio subjektų ar fizinių asmenų materialiniai interesai. Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 213 straipsnį kyla tada, kai padarant bent vieną iš šio straipsnio dispozicijoje numatytų veikų yra pažeidžiama finansų sistema. Iš nagrinėjamoje byloje nustatytų aplinkybių yra akivaizdu, kad M. M. tyčia buvo nukreipta į nukentėjusiųjų apgaulę, o paprastieji vekseliai buvo panaudoti kaip nukentėjusiųjų apgaulės priemonė. Savo veiksmais M. M. nesiekė pakenkti valstybės finansų sistemai ir objekty-

²⁴¹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-188/2002.

²⁴² Baudžiamoji byla Nr. 2K-395/2008.

viai to padaryti negalėjo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtintas Vekselių naudojimo taisykles Lietuvos banko platinami vekselių blankai yra rekomenduojami, bet ne privalomi, tai reiškia, kad valstybė nesiekia griežtai reguliuoti vekselių apyvartos. Paprastojo vekselio atsiradimo apyvartoje *conditio-sinequanon* yra vienas konkretus sandoris, kuriuo vekselio davėjas išpareigoja sumokėti vekselio turėtojui vekselyje įrašytą sumą. Paprasto vekselio surašymas nesukelia jokių finansinių prievolių nei privatiems tretiesiems asmenims, nei valstybės institucijoms, taigi atitinkamai ir netikro paprastojo vekselio pateikimas apmokėti jokios grėsmės valstybės finansų sistemai sukelti negali.

M. M., panaudodamas apgaulę ir neteisėtai įgydamas reikalavimo teisę pagal du paprastuosius vekselius suklaidintų notarų išduotus vykdomuosius raštus į didelės vertės nukentėjusiųjų I. N. ir K. Č. turtą, tiesiogiai kėsinosi į jų nuosavybę. Tad šioje byloje konstatavus, kad M. M. savo veikomis nesikėsino į normalią vertybinių popierių apyvartą, o kėsinosi į konkrečių asmenų nuosavybę, jo veikos perkvalifikuotinos iš BK 213 straipsnio 2 dalies (veika prieš nukentėjusįjį I. N.) į BK 182 straipsnio 2 dalį, iš BK 213 straipsnio 2 dalies (veika prieš nukentėjusįjį K. Č.) į BK 182 straipsnio 2 dalį. Visi 182 straipsnio 2 dalies dispozicijoje nurodyti požymiai (apgaulė, siekiant įgyti svetimą didelės vertės turtą) pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimais yra nustatyti, veikos kvalifikavimo klausimas pagal BK 182 straipsnio 2 dalį proceso metu buvo keliamas, todėl veikos perkvalifikavimas jokių procesinių problemų nekelia, juolab kad veika perkvalifikuojama pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą, nekeičiant jokių byloje nustatytų faktinių aplinkybių.²⁴³

Sukčiavimo sudėtis gali sudaryti sutaptį su BK 203 straipsnio 2 dalimi tais atvejais, kai juridinis asmuo buvo įsteigtas sukčiavimo veikoms nuslėpti (pavyzdžiui, rinkti indėlius žadant didžiules palūkanas, apgaule pasisavinti PVM), kaltininko veika kvalifikuojama pagal nusikalstamų veikų, numatytų BK 182 straipsnyje ir 203 straipsnio 2 dalyje, sutaptį.

²⁴³ Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-301/2011.

Kauno apygardos teismo 2006 m. kovo 22 d. nuosprendžiu D. J. nuteistas pagal BK 182 straipsnio 2 dalį ir 203 straipsnio 2 dalį už tai, kad organizavo juridinio asmens veiklą, naudojamą neteisėtai veiklai nuslėpti. Būdamas organizuotos grupės narių veiksmų koordinatoriumi bei vadovu, dėl savanaudiškų paskatų, žinodamas, kad kito asmens vardu steigiama įmonė faktiškai jokios ūkinės komercinės veiklos nevykdys, o reikalinga tik neteisėtai veiklai nuslėpti, jis nurodė K. K. įsteigti įmonę bei tam davė jam pinigų. K. K. 2002 m. spalio 18 d. įsteigus UAB „M.“ ir pasiskyręs save administracijos vadovu – direktoriumi, jis nurodinėjo K. K., kaip vadovauti UAB „M.“, kurios buhalterinius apskaitos dokumentus – PVM sąskaitas faktūras bei kasos pajamų orderius – nuo 2002 m. gruodžio 3 d. iki 2003 m. kovo 26 d. kartu su K. K., V. Š. ir T. L. naudojo sukčiavimui ir taip užvaldė 164 160 Lt Lietuvos Respublikos biudžeto lėšų. Taigi D. J. suorganizavo K. K. 2002 m. spalio 18 d. įsteigti ir iki 2003 m. kovo 26 d. vadovauti UAB „M.“, kuri buvo naudojama nusikalstamai veiklai nuslėpti.²⁴⁴

Baudžiamoji atsakomybė už netikro, suklastoto ar svetimo mokėjimo instrumento panaudojimą ne didesnei kaip 1 MGL dydžio finansinei operacijai inicijuoti kyla pagal BK 214 straipsnį, tačiau tokio mokėjimo instrumento panaudojimas didesnei nei 1 MGL dydžio finansinei operacijai inicijuoti kvalifikuotinas kaip BK 214 ir 182 straipsniuose nustatytų nusikalstamų veikų sutaptis. Tais atvejais, kai kaltininkas, siekdamas užvaldyti svetimą turtą, netikru, suklastotu ar svetimu mokėjimo instrumentu inicijuoja finansinę operaciją, bet šio turto neužvaldo (pavyzdžiui, parduotuvėje pateikia kasininkui svetimą banko mokėjimo kortelę, tačiau prekių iš parduotuvės nepaima, nes kasininkui paprašius pateikti asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą ir kaltininkui negalint to padaryti jis sulaikomas), tokia veika kvalifikuojama pagal BK 214 straipsnio 1 dalį, 22 ir 182 straipsnių atitinkamas dalis.

Druskininkų miesto apylinkės teismo 2004 m. rugpjūčio 19 d. nuosprendžiu nuteisti keturi asmenys. Byloje nustatyta, kad kaltininkai neteisėtai kelis kartus sėkmingai panaudojo svetimą banko mokėjimo kortelę atsiskaitydami už prekes, o tą darydami paskutinį kartą buvo

²⁴⁴ Baudžiamoji byla Nr. 2K-102/2011.

sulaikyti. Visi pavykę atsiskaitymai svetima mokėjimo kortele ir prekių įgijimai įvertinti kaip tęstinis neteisėtas svetimo mokėjimo instrumento panaudojimas finansinei operacijai inicijuoti (BK 214 straipsnis) ir tęstinis sukčiavimas (BK 182 straipsnis).²⁴⁵

Kitoje byloje kasacinis teismas pažymėjo, kad esminis klausimas, ar kasatoriai, atlikdami veiksmus su mokėjimų kortelių skaitytuvu ir surinkę skaičių kombinacijas, nurašę tam tikras sumas pinigų iš turto savininkų sąskaitų banke į išgalvotų asmenų sąskaitas, kurių disponavimo teisę jie turėjo, apgavo turto valdytoją ar savininką, ir šis dėl to savo noru perleido turtą, ar nusikalstami veiksmai buvo padaryti slapta turto savininkui ar valdytojui nežinant. Išoriškai atrodo, kad pinigų pervedimo iš įmonių sąskaitų į kasatorių sąskaitas operacijos buvo atliekamos slapta arba atvirai. Tačiau nors turto valdytojas savo valia prileido kasatorius prie mokėjimo kortelių skaitytuvo ir, be to, stovėjo greta šiems atliekant operacijas, jis nei suteikė jiems teisės atlikti pinigų nurašymo operacijas iš įmonių sąskaitų, nei suvokė daromų operacijų prasmės. Taigi jo valios išraiškos, jo sutikimo dėl pinigų pervedimo operacijų nebuvo. Vis dėlto kolegija laiko, kad ir perveddami pinigus iš įmonių sąskaitų į išgalvotų asmenų sąskaitas, kurių disponavimo teisę kasatoriai turėjo, t. y. įgyvendindami svetimo turto pagrobimo objektyviusius požymius, kasatoriai panaudojo ne slaptą turto užvaldymo būdą, o apgaulę. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarime teigiama, kad apgaulė reiškiasi turto savininko ar valdytojo arba asmens, kurio žinioje yra turtas, suklaidinimu pateikiant suklastotus dokumentus, pranešant neteisingus duomenis, nutylint esmines savininko apsisprendimui dėl turto ar teisės į turtą perleidimo aplinkybes ir pan. Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, kad nusikaltimas buvo padarytas ne klasikinės bankininkystės, kurioje klientas tiesiogiai bendrauja su banko darbuotoju, o elektroninės bankininkystės srityje. Elektroninėje bankininkystėje visos operacijos su pinigais tvarkomos žmogaus sudarytų kompiuterinių programų pagrindu. Klientas su banku bendrauja ne tiesiogiai, o per elektroninę sistemą. Sistema sudaryta tokiu būdu, kad ji priima komandą ir atlieka operaciją, jei surinkti tinkami sąskaitų turėtojų identifikaciniai kodai. Būtent ko-

²⁴⁵ Baudžiamoji byla Nr. 1-58-02-2004.

das pagal programos veikimo principus identifikuoja asmens, kaip sąskaitos turėtojo, tapatybę ir pažymi teisę atlikti operacijas su sąskaitoje esančiais pinigais. Jei kodą surenka ir komandą duoda asmuo, neturintis teisės atlikti operacijų su sąskaitoje esančiomis lėšomis, jis pateikia operacinei sistemai ir bankui save kaip kitą asmenį, turintį tokią teisę, ir taip suklaidina elektroninę sistemą, o kartu ir banką. Apgaulė šioje byloje reiškėsi ne įmonių, kurių lėšos laikomos banke, o banko, kaip sąskaitose esančių įmonių pinigų savininko, suklaidiniu. Taigi byloje nurodytais atvejais surinkus mokėjimo kortelių skaitytuvo kodą ir davus komandą elektronei sistemai, buvo suklaidinta elektroninė sistema ir bankas, kurio nuosavybei priklausė įmonių lėšos.²⁴⁶

Jeigu valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo piktnaudžiaudamas padaro, pavyzdžiui, kontrabandą (BK 199 straipsnis), sukčiavimą (BK 182 straipsnis), pagrobia svetimą turtą arba jį pasisavina ar iššvaisto (BK 178, 183, 184 straipsniai), veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis. Tuo atveju, jei valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo turtingas vertybes gauna pažadėdamas jas kaip kyši perduoti kitam valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui už jo veikimą (ar neveikimą) vykdant įgaliojimus, tačiau jas pasisavina ar dėl kitų priežasčių neperduoda, veikia, atsižvelgiant į byloje nustatytas aplinkybes (apgaulės, išankstinės tyčios pasisavinti kyši buvimą ar nebuvimą, susitarimo su kyšio gavėju buvimą ar nebuvimą ir kt.), kvalifikuojama kaip sukčiavimas (BK 182 straipsnis) arba kaip bendrininkavimas kyšininkaujant ar paperkant (BK 225 ar 227 straipsnis ir atitinkama BK 24 straipsnio dalis).

Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo 2005 m. gruodžio 19 d. nuosprendžiu V. P. ir A. B. pagal BK 228 straipsnio 1 dalį, 24 straipsnio 6 dalį, 22 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 1 dalį ir 300 straipsnio 1 dalį nuteisti už tai, kad, būdami policijos pareigūnai, pasinaudojo tarnybine padėtimi priešingais tarnybai interesais, bendrininkavo pasikėsinant apgaule užvaldyti svetimą turtą – pažeisdami Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo, Policijos generalinio komisaro įsakymu patvirtintos Policijos patrulių veiklos instrukcijos atitinkamas nuostatas, 2005 m. gegužės 1 d. ir 2005 m. gegužės 29 d. suklastoję dokumentus iformino tariamas autoa-

²⁴⁶ Baudžiamoji byla Nr. 2K-682/2001.

varijas, kurių metu neva buvo sužaloti automobiliai BMW 730 ir „Toyota Land Cruizer“ ir išdavė E. U. pažymas apie neva įvykusius draudiminius eismo įvykius, taip padėdami jam apgaule siekti gauti 1730 Lt ir 2852,03 Lt draudiminių išmokų. Teismas pripažino, kad tokiais veiksmais V. P. ir A. B. padarė didelę žalą Policijos departamentui, nes buvo sumenkintas jo prestižas ir diskredituotas valstybės tarnautojo vardas.²⁴⁷

Padariniai (žala)

Sukčiavimo sudėtis yra **materialioji**, todėl būtina išnagrinėti padarinius ir priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių. Padariniai sukčiavime pasireiškia kaip **turtinė žala**, atsiradusi asmeniui dėl turto ar turtinės teisės praradimo, turtinės prievolės išvengimo ar panaikinimo. Turtinė žala yra lygi prarasto turto ar turtinės teisės vertei arba panaikintos ar išvengtos turtinės prievolės apimčiai. Šie padariniai turi atsirasti dėl to, kad kaltininkas panaudodamas apgaulę įgijo svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė turtinės prievolės ar ją panaikino.

Pasitaiko atvejų, kai asmuo kelis kartus padaro veikas, numatytas BK 182 straipsnyje. Tokiose situacijose kaltininko veiksmai gali būti kvalifikuojami kaip keli nusikaltimai arba viena tęstinė nusikalstama veika. Tęstinė nusikalstama veika gali būti inkriminuojama tuo atveju, jeigu yra vieningas sumanymas, t. y. kaltininkas apgaulę naudojo prieš tą patį asmenį ir (ar) turtą ar turtinę teisę įgijo iš to paties šaltinio (nukentėjusiojo), šios veikos buvo daromos panašiu būdu ir panašiomis aplinkybėmis, esant nedideliu laiko tarpui, ir pan.

Bylos duomenimis, D. Š., veikdamas su kitais nuteistaisiais, pasinaudodamas UAB „N.“ vardu, su UAB „B.“ sudarė vieną prekių pirkimo-pardavimo sutartį, kurios pagrindu ėmė įvairias prekes iš UAB „B.“ skirtingų parduotuvių (Nr. 2, 4, 10 ir pan.). Taigi nuteistieji apgaule prekes įsigijo vienos civilinės sutarties pagrindu iš vieno ir to paties šaltinio, padarydami žalą tam pačiam savininkui – UAB „B.“. Be to, jų neteisėta veikla – vieno sandorio sudarymas pagal atskiras PVM sąskaitas faktūras paimant skirtingas prekes – buvo pakankamai intensyvi ir atskiri veikos epizodai

²⁴⁷ Baudžiamoji byla Nr. 1-930-487/05.

laiko atžvilgiu nebuvo vienas nuo kito nutolę – nusikaltimas, kurį sudarė 14 epizodų, truko maždaug pusę mėnesio.

Šios faktinės bylos aplinkybės patvirtina, kad nuteistieji per gana trumpą laiką tarpą tokiomis pačiomis aplinkybėmis iš vieno šaltinio, padarydami turtinę žalą vienam savininkui, apgaule įgijo įvairių prekių ir veikė vieninga tyčia, t. y., pasinaudodami formaliai įsigytos įmonės vardu, siekė iš kitos įmonės įgyti kuo didesnę kiekį ir kuo didesnės vertės svetimo turto.

Esant šioms aplinkybėms, teisėjų kolegija pripažįsta, kad D. Š. veika teisingai kvalifikuota kaip viena tęstinė nusikalstama veika pagal BK 182 straipsnio 2 dalį, apgaule įgyjant svetimą didelės vertės turtą.²⁴⁸

Pagal teismų praktiką svarbiu kriterijumi atribojant tęstinę veiką nuo pavienės nusikalstamos veikos pripažįstamas šios veikos dalykas.

Kasaciniame skunde pabrėžiama, kad visi veiksmai siekiant užvaldyti gražinamą PVM permoką visiškai kartojami ir yra tapatūs. Jie prasidėdavo tą pačią dieną, įvairiems darbams buvo samdomi tie patys darbuotojai. Tai svarbūs aspektai, pagal kuriuos tikrintina, ar padaryta veika yra tęstinė ar ne, tačiau jie nepakankami. Kasatorius nemini jam nepalankaus nusikalstamos veikos dalyko aspekto. Tokio pobūdžio byloje jis yra labai svarbus ar net lemiamas. Kaltinamajame akte ir teismų sprendimuose yra aiškiai išskirtos šešios nusikalstamos veikos, kuriomis apgaule įgytos atskiros PVM skirtumo sumos: 97 301 Lt, 94 937 Lt, 111 600 Lt, 111 978 Lt, 99 000 Lt ir 99 000 Lt. Dėl kiekvienos iš nurodytų sumų, sudarančių atskirus nusikalstamos veikos dalykus, yra detalai aprašyti visi atlikti veiksmai ir jų dalyviai, nes kiekvienos iš jų pagrobimas buvo organizuojamas ir įgyvendinamas atskirai, atliekant skirtingus veiksmus, panaudojant skirtingus dokumentus ir t. t. Pirmosios instancijos teismas, ištyręs įrodymus, kiekvieną inkriminuojamų veikų kvalifikavo kaip atskirą nusikaltimą pagal BK 182 straipsnio 2 dalį. Tokio padarytų nusikaltimų kvalifikavimo nepaneigė ir apeliacinės instancijos teismas. Kolegijos nuomone, ir baudžiamojo proceso nuostatų požiūriu atskiras kiekvienos padarytų veikų aprašymas bei kvalifikavimas atliktas nepažeidžiant įstatymo reikalavimų. Nepaisant to, kad padarytos veikos turi pasikartojančių savybių, yra ir esminių kiekvienai jų būdingų

²⁴⁸ Baudžiamoji byla Nr. 2K-481/2010.

skirtumų, todėl jos įvertintos kaip atskiros nusikalstamos veikos. Tokia kvalifikacija atitinka baudžiamojo įstatymo nuostatas ir jų traktuotę susiklosčiusioje teismų praktikoje.²⁴⁹

Tęstinės nusikalstamos veikos esminė aplinkybė yra ta, kad atskirais nusikalstamos veikos epizodais įgyvendinamas vienas kaltininko sumanymas. Tokia veika susideda iš kelių tapačių ar vienuose veiksmų, kuriuos jungia vieninga tyčia ir kurių kiekvienas atskirai atitinka vieno ir to paties BK specialiosios dalies straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties požymius ir leidžia kvalifikuoti veiką kaip atskirą nusikalstamą veiką.

Nuteistiesiems inkriminuotos nusikalstamos veikos buvo daromos pagal tą pačią schemą (įtraukiant į UAB „D.“ buhalterinę apskaitą suklustotas PVM sąskaitas faktūras), dalyvaujant tiems patiems asmenimis (fiktyvūs sandoriai buvo sudarinėjami su A. K. realiai veiklos nevykdančiomis įmonėmis UAB „E.“, UAB „L.“, UAB „I.“, UAB „T.“), apgaulės veiksmai – suklustotų dokumentų, reikalingų tiek PVM, tiek pelno mokesčiui susigrąžinti, įtraukimas į UAB „D.“ apskaitą ir pateikimas Valstybinei mokesčių inspekcijai – buvo panašūs, o turtas užvaldomas iš to paties šaltinio (valstybės biudžeto). Įvertinus šias aplinkybes būtina nustatyti, ar nuteistasis J. A. Ž savo veiksmus suvokė kaip vientisą nusikalstamą veiką ir darydamas pirmą veiksmą jau turėjo susiformavusį sumanymą dėl abiejų jam inkriminuotų mokesčių prievolių sumažinimo, ar priešingai – kiekvieną kartą jo tyčia panaudoti suklustotus dokumentus ir sumažinti mokesčines prievoles susiformuodavo atskirai; tai būtų galima konstatuoti kaip tęstinumo nutrūkimą ir kiekvieną epizodą vertinti kaip atskirą nusikalstamą veiką. Dėl to, bylą nagrinėjant apeliacine tvarka, spręstinas ir nuteistųjų veikų kvalifikavimo pagal tęstinumo kriterijų klausimas.²⁵⁰

²⁴⁹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-111/2007.

²⁵⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-582/2010.

Baigtumo momentas

Sukčiavimo **baigtumo momentas** priklauso nuo padarinių atsiradimo mechanizmo:

1. kai įgyjamas svetimas turtas – nuo to momento, kai kaltininkas užvaldo svetimą turtą
2. ir taip įgyja galimybę neteisėtai valdyti, naudotis ir disponuoti turtu pagal savo valią;
3. kai įgyjama turtinė teisė – nuo to momento, kai asmuo dokumentiškai patvirtina tų teisių perėjimą kaltininkui;
4. kai išvengiama turtinės prievolės – nuo to momento, kai išnyksta reali galimybė, jog prievolė bus įvykdyta;
5. kai panaikinama turtinė prievolė – nuo to momento, kai išnyksta teisinis pagrindas reikalauti visos arba dalies prievolės įvykdymo.

Sukčiavimo baigtumo momentui svarbiausia, kad kaltininkas įgyja galimybę turtą valdyti ir (ar) juo naudotis, ir (ar) disponuoti savo nuožiūra.

Kauno apygardos teismo 2009 m. balandžio 28 d. nuosprendžiu N. M. nuteista pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį už tai, kad pasikėsino apgaule savo naudai įgyti didelės vertės svetimą turtą. Nuo 2006 m. rugsėjo 28 d. iki 2007 m. sausio 12 d., Prienuose, tiksli vieta nenustatyta, N. M., veikdama apgaule, nuslėpdama nuo UAB „V.“; atstovaujamos direktorės U. U., kad jai asmens nuosavybės teise priklausantis butas su rūsiu yra areštuotas 2005 m. kovo 23 d. Prienų rajono apylinkės teismo, 2004 m. gruodžio 31 d. Kauno miesto apylinkės teismo Hipotekos skyriaus ir 2004 m. kovo 17 d. Prienų rajono apylinkės teismo nutartimis, 2006 m. rugsėjo 28 d. sudarė su UAB „V.“ preliminarąją buto pirkimo-pardavimo sutartį, pagal kurią UAB „V.“ 2006 m. rugsėjo 28 d. avansiniu mokėjimu sumokėjo N. M. 17 000 Lt, ir, ketindama sudaryti pagrindinę buto pirkimo-pardavimo sutartį, 2007 m. sausio 12 d. nurodė UAB „V.“ sumokėti į jos asmeninę banko sąskaitą 82 450 Lt už buto pardavimą; 2007 m. sausio 12 d. UAB „V.“ pervedus 82 450 Lt, ji savo naudai pasikėsino įgyti didelės vertės svetimą turtą – UAB „V.“ priklausančius 99 450 Lt, bet nusikalstamos veikos nebaigė ir pervestų 82 450 Lt neįgijo dėl nuo jos valios nepriklausančių aplinkybių, nes U. U., atstovaujančios UAB „V.“

reikalavimu bei aktyviais veiksmais šiuos pinigus iš savo sąskaitos netrukus pervedė atgal į UAB „V.“ sąskaitą banke.

Savo sprendimą šią nusikalstamą veiką kvalifikuoti kaip pasikėsinimą Kauno apygardos teismas motyvavo tuo, kad N. M. 2007 m. sausio 12 d. iš UAB „V.“ pervestų 82 450 Lt į jos banko sąskaitą neįgijo, nors tai ketino padaryti, nes negalėjo savo nuožiūra, laisva valia ir realiai šiais pinigais pasinaudoti ar disponuoti. Nusikaltimas nutrūko pasikėsinimo stadijoje, nes UAB „V.“ atstovė U. U. efektyviais ir sumaniais veiksmais netrukus išsireikalavo bei įtikino N. M. pervesti tuos pinigus atgal į įmonės sąskaitą.²⁵¹

Tačiau prokuroras padavė apeliacinį skundą, kuriame teigė, kad nuteistoji padarė baigtinę nusikalstamą veiką, nes, U. U. pervedus į asmeninę N. M. sąskaitą 82 450 Lt, pastaroji įgijo realią galimybę disponuoti šioje banko sąskaitoje esančiais pinigais. Taigi, pervedus pinigus į banko sąskaitą, buvo įgyvendinti visi sukčiavimo sudėties požymiai. Aplinkybė, kad praėjus tam tikram laikui N. M., nors ir dėl U. U. įtakos, savo noru grąžino UAB „V.“ didžiąją dalį apgaule įgytų pinigų, negali būti vertinama kaip nusikalstamos veikos nebaigimas dėl nuo nuteistosios valios nepriklausančių aplinkybių.

Lietuvos apeliacinis teismas 2009 m. lapkričio 6 d. nuosprendžiu tenkino prokuroro apeliacinį skundą ir nuteistosios nusikalstamą veiką iš BK 22 straipsnio 1 dalies ir 182 straipsnio 2 dalies perkvalifikavo į BK 182 straipsnio 2 dalį. Savo sprendimą teismas motyvavo tuo, kad pagal BK 22 straipsnio 1 dalies nuostatas pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką galimas tik iki to momento, kol neįgyvendinti visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai, o veika turi nutrūkti dėl priežasčių, nepriklausančių nuo kaltininko valios. Taigi pervedus pinigus į nuteistosios asmeninę sąskaitą buvo įgyvendinti visi sukčiavimo nusikaltimo sudėties požymiai. Tai, kad vėliau N. M. buvo priversta grąžinti jai pervestus pinigus šiais nepasinaudojusi, nelaikoma nusikalstamos veikos nebaigimu dėl nuo jos nepriklausančių aplinkybių. Dėl to nuteistosios veika kvalifikuojama ne kaip pasikėsinimas sukčiauti, o kaip baigtas nusikaltimas pagal BK 182 straipsnio 2 dalį, nes ji apgaule įgijo didelės vertės (BK 190 straipsnis) turtą – 99 450 Lt, priklausančių UAB „V.“²⁵²

²⁵¹ Baudžiamoji byla Nr. 1-83-508/09.

²⁵² Baudžiamoji byla Nr. 1A-318/2009.

Subjektas

Asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybèn pagal BK 182 straipsnį, kai nusikalstamos veikos padarymo metu jam buvo suėję šešioliką metų. Už šią nusikalstamą veiką baudžiamojon atsakomybèn gali būti patrauktas ir juridinis asmuo.

Subjektyvieji požymiai

Pakaltinamumas

Asmuo tik tada traukiamas baudžiamojon atsakomybèn už sukčiavimą, kai jo padarymo metu galėjo suvokti uždraustos veikos pavojingumą ir valdyti savo veiksmus. Kitaip tariant, buvo **pakaltinamas**.

Kaltė

Sukčiavimas yra tyčinė nusikalstama veika. Darydamas sukčiavimą asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numato, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti kodekse numatyti padariniai, ir jų nori. Kitaip tariant, kaltininkas suvokia, kad apgaule esmingai suklaidinęs nukentėjusįjį ar kitą asmenį neteisėtai ir neatlygintinai savo ar kitų naudai įgyja svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengia turtinės prievolės arba ją panaikina, numato, kad dėl jo veiksmų nukentėjusysis patirs turtinę žalą, ir to nori bei siekia. Taigi sukčiavimas padaromas **tiesiogine tyčia**.

Nuteistojo V. Ž. apgaulė ir išankstinė tyčia nevykdyti įsipareigojimų pirmosios instancijos teismo nuosprendyje grindžiama tuo, kad jis sudarė sutartis su Lenkijos įmonėmis dėl kietojo krosnių kuro tiekimo neturėdamas licencijos verstis naftos produktų prekyba, kartu neturėdamas ir prekės – kietojo krosnių kuro. Iš bylos medžiagos matyti, kad nukentėjęs V. F. A. patvirtino, kad jei būtų žinojęs, jog Varėnoje buvęs kuras nepriklauso nuteistajam, būtų jo nepirkęs. Liudytojas R. S. Z., duodamas parodymus pirmosios instancijos teisme, paaiškino, kad V. Ž. sakė V. F. A., kad bazė priklauso jam, jis tuo metu buvo šalia. Iš V. F. A. parodymų išplaukia, kad jis klausęs, ar kasatorius turi reikiamus

dokumentus, tačiau šis patikino, jog viskas gerai. Įvertinęs ne tik šiuos parodymus, bet ir visą pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo kontekstą, apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad V. F. A., pats būdamas verslininkas ir žinodamas, kad Varėnos naftos produktų bazė bei joje esantis kuras nepriklauso nuteistajam, nebūtų prisiėmęs rizikos ir pervedęs pinigų už prekę asmeniui, žinodamas, kad šis jos net neturi. Taigi ši apgaulė laikytina esmine, nes ji susijusi su svarbiausiomis aplinkybėmis, lėmusiomis nukentėjusiojo apsisprendimą sudaryti sandorį su kasatoriumi.

Be to, nuteistojo V. Ž. tyčią sukčiauti rodo ir nukentėjusįjį klaidinančių aplinkybių sudarymas, būtent tai, kad jis V. F. A. parodė UAB „M.“ buvusį krovinį – sunkųjį krosnių kurą, nors žinojo, kad neturi teisės šiuo kuru disponuoti, kad kuras priklauso ne jam, o įmonei „I.“ ir yra paruoštas pateikti kitam gavėjui – įmonei „P.“, vėliau kartu su V. F. A. nuvyko į kaltininkui priklausančią UAB „V.“ neva forminti eksporto dokumentų. Tokiu būdu įtikinęs nukentėjusįjį, kad sutartis bus įvykdyta, ir gavęs patvirtinimą apie pinigų į jo sąskaitą pervedimą, jokių žadėtų veiksmų neatliko, o pastarajam išvykus į Lenkiją, iš karto grąžino tuščias cisternas ir nei krovinio, nei gautų pinigų negrąžino.²⁵³

Tikslai ir motyvai sukčiavimo kvalifikavimui reikšmės neturi.

BK 182 straipsnio 2 dalyje numatyti tokie kvalifikuojantys požymiai:

1. įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę;
2. įgijo didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes;
3. išvengė didelės vertės turtinės prievolės arba ją panaikino;
4. sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje.

Turtas yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL. BK nenustato, kokia turtinė teisė arba turtinė prievolė laikoma didelės vertės, todėl šio kvalifikuojančio požymio inkriminavimas priklausys nuo bylos aplinkybių. Kiti kvalifikuojantys požymiai buvo išnagrinėti kitose sudėtyse.

²⁵³ Baudžiamoji byla Nr. 2K-203/2010.

BK 182 straipsnio 3 dalyje numatyta baudžiamojo nusižengimo sudėtis. Ši sudėtis nuo konstitucinės sukčiavimo sudėties skiriasi tik tuo, kad įgyjamas nedidelės vertės svetimas turtas ar turtinė teisė, išvengiama nedidelės vertės turtinės prievolės arba ji panaikinama. Svetimas turtas laikomas nedidelės vertės, kai jo vertė viršija 1 MGL, bet neviršija 3 MGL dydžio sumos. Tačiau kokia turtinė teisė, turtinė prievolė laikoma nedidelės vertės, BK nenustato, todėl šių požymių inkriminavimas priklausys nuo bylos aplinkybių.

Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimas

2012 m. gegužės 2 d. „Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga“

„BK 182 straipsnyje nurodytos veikos – svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas, turtinės prievolės išvengimas ar jos panaikinimas panaudojant apgaulę – dažnai susijusios su sutartiniais santykiais, todėl teismų praktikoje tenka spręsti, ar tokios veikos peržengė civilinių santykių ribas ir ar kaltininkui būtina taikyti baudžiamąją atsakomybę už jų padarymą. Svetimas, t. y. kitam asmeniui nuosavybės teise priklausantis turtas (ar turtinė teisė) gali būti įgyjamas ir tapti kito asmens nuosavybe ir civilinių sutarčių pagrindu. Tačiau civiliniai teisiniai sandoriai yra teisėti, kai šalių veiksmai sandorių sudarymo metu bei iš sandorių atsiradusių prievolių vykdymas rodo tikruosius jų ketinimus, kai siekiama iš civilinio sandorio išplaukiančių pasekmių, o ne nusikalstamų tikslų. Būtent apgaulė įtraukiant asmenį į sandorį ir jau šio sandorio metu turint tyčių nevykdyti savo prievolės yra baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijus. Dėl to teismų praktikoje tais atvejais, kai padaryta veika susijusi su tam tikros turtinės prievolės nevykdymu, svarbiomis aplinkybėmis, rodančiomis nusikalstamą padarytos veikos pobūdį, laikoma tai, kad kaltininko naudota apgaulė buvo esminė nukentėjusiojo apsisprendimui dalyvauti jam žalingame sandoryje (kasacinės nutartys Nr. 2K-133/2010, 2K-23/2004, 2K-113/2004). Taigi, sprendžiant, ar civilinių sutarčių neįvykdymo atveju kartu su civiline taikytina ir baudžiamoji atsakomybė, teismų praktikoje vadovaujamas esminės apgaulės, kuri naudojama įtraukiant asmenį į jam žalingą sandorį, kriterijumi.“

Esminis sukčiavimo požymis, skiriantis jį nuo civilinių teisiųjų santykių ir darantis turto užvaldymą neteisėtą, yra apgaulės naudojimas prieš turto savininkus, teisėtus valdytojus ar asmenis, kurių žinioje yra turtas, siekiant jį užvaldyti. Jei asmens suklaidinimas neturėjo lemiamos įtakos asmens apsisprendimui perduoti turtą, tokia apgaulė nedaro veikos sukčiavimo nusikaltimu. Suklaidintas dėl kaltininko ketinimų perduodamo turto atžvilgiu, nukentėjusysis perduoda turtą kitam asmeniui laikinai valdyti, naudoti ar jo nuosavybei ir tikisi, kad turtą gavęs asmuo vykdys tam tikrus įsipareigojimus turtui ir po kurio laiko turtą ar jo ekvivalentą sugrąžins teisėtam savininkui ar valdytojui. Tačiau turtą gavęs asmuo neketina vykdyti savo įsipareigojimų, o dėl apgaulės pažeistos teisės atkūrimas objektyviai tampa problemiškas (Baudžiamoji byla Nr. 2K-851/2001).

Viena sukčiavimo veikų – turtinės prievolės išvengimas apgaule. Pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą prievolė – tai teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kito šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą (CK 6.1 straipsnis). Turtinės prievolės išvengimo atveju asmens kaltumas reiškiasi tuo, kad jis apgaule negrąžina paskolinto turto ar nesumoka už prekę, atliktą darbą ar paslaugą ir pan. Paprastai tokios veikos padaromos naudojant vieną apgaulės formų – piktnaudžiaujant kito asmens pasitikėjimu. Piktnaudžiavimas pasitikėjimu teismų praktikoje ir teorijoje aiškiamas kaip savotiškas būdas išvengti prievolės, tačiau tai yra tik metodas įtraukti nukentėjusįjį į niekinius sutartinius santykius, nes išankstinės tyčios nevykdyti savo prievolės buvimas (nesumokėti, negrąžinti turto, neatlikti darbo ir kt.) sutartinius santykius padaro neteisėtus.

Nepagrįsti kasacinio skundo teiginiai, kad grūdų pirkimo–pardavimo sutartys, kurias sudarė E. K., yra teisėti civiliniai teisiniai sandoriai, tik kasatorius dėl tam tikrų priežasčių neįstengia įvykdyti sutartinių prievolių. Civiliniai teisiniai sandoriai yra teisėti, kai jie atitinka šalių valią ir jais siekiama sukurti civilines teises ir pareigas. Šalių veiksmai sandorių sudarymo metu bei iš sandorių atsiradusių prievolių vykdymas rodo tikruosius jų ketinimus: ar siekiama iš civilinio sandorio išplaukiančių

pasekmių ar nusikalstamų tikslų. Vertinant laikotarpį nuo 1997 m. rug-
sėjo 5 d. iki 1997 m. spalio 28 d., per kurį E. K. kartu su A. A. vykdė
grūdų supirkimo veiklą, matyti, kad E. K. savarankiškai ir kartu su A. A.
sudarydami grūdų supirkimo sutartis neturėjo lėšų atsiskaityti su tiekė-
jais, o pardavę grūdus ir iš jų gautą produkciją vengė atsiskaityti. Tokią
išvadą teismai padarė remdamiesi tuo, kad sudarant sutartis E. K. įmonės
sąskaitoje pinigų nebuvo, o pardavus grūdus, su tiekėjais neatsiskaityta,
sudarinėjamos naujos sutartys (Baudžiamoji byla Nr. 2K-118/2003).

Teismų praktikoje pamažu įsigali nuostata, kad kaltininko tyčia
išvengti turtinės prievolės gali susiformuoti po sandorio sudarymo.
Tokiais atvejais apgaulė naudojama ne įtraukiant nukentėjusį į jam
nenaudingą sandorį, o išvengiant būtinumo vykdyti savo pareigą. Tur-
tinės prievolės išvengimas gali reikštis neteisėtai atsisakant vykdyti
savo pareigą kreditoriui, sudarant situaciją, kai kreditorius negali civi-
linėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės arba toks
pažeistų teisių gynimo būdas yra suvaržytas, pvz., tyčia tapus beturčiu,
kad nebūtų į ką nukreipti reikalavimo, ir pan. (kasacinės bylos Nr. 2K-
224/2008, 2K-203/2010, 2K-265/2011).

Teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas ne-
išnagrinėjo esminių apeliančių argumentų, skundus atmetė, nutartyje
pakartodamas pirmosios instancijos teismo išvadas, kurios padarytos
neįvertinus visų byloje esančių duomenų ir teismo ištirtų įrodymų. Nei
nuosprendyje, nei nutartyje neįvertinti S. K. bei kaltinamųjų V. K. ir
N. K. duoti parodymai apie buto dovanojimo bei pardavimo aplinkybes
ir priežastis, neaptarti ir neišanalizuoti byloje esantys duomenys, kad
pardavus butą ir nupirkus kitą butą dukters vardu skola nukentėjusia-
jai nebuvo gražinta, kad buto dovanojimo sandoris Vilniaus apygardos
teismo sprendimu pripažintas negaliojančiu šiam teismui nustačius,
jog V. K. ir N. K. elgėsi nesąžiningai, nes, skolos gražinimą garantavę
savo butu, pažeisdami I. G., kaip kreditorės, teisės, butą padovanojo
savo nepilnametei dukteriai ir tapo nemokūs, kad kreditoriaus įsiskoli-
nimai nebuvo nurodyti ir santuokos nutraukimo byloje. Kokiais įrody-
mais remiantis nustatyta, kad nukentėjusiajai buvo mokamos palūka-
nos, teismų sprendimuose nenurodyta, padaryta išvada, kad nekilnoja-

muoju turtu buvo garantuota tik 15 000 Lt paskola, prieštarauja byloje esantiems duomenims (T. 1, b. l. 72, 75), kuo pagrįsta išvada, kad byloje nėra duomenų, jog N. K. skolinosi iš I. G. pinigų, apskritai nėra aišku, juo labiau kad tokia išvada prieštarauja kitai teismo išvadai, jog tarp V. K., N. K. ir nukentėjusiosios dėl skolinių įsipareigojimų buvo susiklostę civiliniai teisiniai santykiai.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, apeliacinės instancijos teismo nutartis naikintina BPK 369 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu ir byla grąžintina iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka (Baudžiamoji byla Nr. 2K-224/208).

Pažymėtina ir tai, kad vien tik turtinės prievolės nevykdymas ar kitokių civilinės sutarties sąlygų pažeidimas pats savaime dar nesuponuoja baudžiamosios atsakomybės, jei vienai sutarties šalių nepadaroma žala arba nėra kliūčių padarytą žalą atlyginti civilinės teisės priemonėmis (kasacinės bylos Nr. 2K-299/2011, 2K-329/2011). Taigi, teismų praktikoje sprendžiant baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimo klausimą, turtinių prievolių neįvykdymo atveju taikomas kreditoriaus padėties pasunkinimo kriterijus. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų kolegija 2002 m. sausio 8 d. nutartimi atmesdama A. J. skundą, kuriame kasatorius ginčijo nuteisimą už sukčiavimą ir turtinės žalos padarymą apgaule, nurodė tokius argumentus:

Nepagrįsti skundo argumentai, kad A. J. veiksmai, superkant gyvulius iš gyventojų, įstatuose numatytos UAB „V.“ veiklos vykdymas atitinka civilinės teisės įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių sritį. Iš tiesų, kaip matyti iš byloje ištirtų įrodymų, bendrovė „V.“ buvo įsteigta gyvulių supirkimo, mėsos perdirbimo veiklos tikslu ir tokią veiklą vykdė nuo įkūrimo 1997 metų pabaigoje iki 1998 metų kovo mėnesio. Tačiau vėliau A. J., veikdamas bendrovės „V.“ vardu, kuri tuo metu jau buvo nebepajėgi įvykdyti įsipareigojimų ankstesniems gyvulių pardavėjams, toliau supirkinėjo iš ūkininkų gyvulius, žadėdamas vėliau atsiskaityti. Be to, iš liudytojų R. T. ir V. B. parodymų matyti, jog A. J. buvo žinoma bendrovės finansinė padėtis ir jos nemokumas. Tiesiogiai vykdydamas bendrovės veiklą kaip bendrovės vadovas jis turėjo informacijos apie jos finansinę būklę, nes pats supirkinėjo gyvulius, o nuo 1998 metų liepos

mėnesio rūpinosi taip pat gamyba ir pardavimu, todėl žinojo, jog su nukentėjusiais sudaro sandorius, kurių piniginių prievolių jis neturi galimybės įvykdyti. Šios aplinkybės patvirtinamos ir tais faktais, kad A. J. 1998 metų pabaigoje ėmė slapstytis nuo kreditorių, tačiau ir toliau supirkinėjo gyvulius. Nuo 1999 m. vasario 12 d. nukentėjusieji masiškai ėmė kreiptis į policiją, prašydami imtis priemonių, kad A. J. su jais atsiskaitytų, tačiau nuteistasis ir toliau iki 1999 m. kovo 22 d. supirkinėjo iš asmenų gyvulius, apgaulingai žadėdamas su jais vėliau atsiskaityti. Nepagrįsti skundo teiginiai, kad A. J. vykdė sąžiningą verslą, kad jis, remiantis bylos duomenimis, su dalimi nukentėjusiųjų atsiskaitė. Šie atsiskaitymai buvo vykdomi esant nerentabiliai bendrovės veiklai, superkant gyvulius aukštesnėmis nei rinkos kainomis, produkciją, kuri neatitiko kokybės reikalavimų, todėl atsiskaitymai tokiomis veiklos sąlygomis tik didino bendrovės įsiskolinimą ir buvo atliekami ne iš bendrovės veiklos pajamų, o naujai produkciją tiekusių ūkininkų sąskaita. Vadinasi, UAB „V.“ veikla tuo laikotarpiu buvo pagrįsta ne rentabilios veiklos, o „finansinės piramidės“ principu (baudžiamoji byla Nr. 2K-17/2002).

Motyvuojant baudžiamosios atsakomybės pagrįstumą arba nepagrįstumą kasacinio teismo praktikoje atkreipiamas dėmesys į nukentėjusiojo galimybių apginti savo teisę civilinio proceso priemonėmis sumenkinimą kaip prievolės išvengimo būdą. Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad baudžiamosios atsakomybės taikymo pagrįstumą tokiais atvejais rodo tai, jog kaltinamas asmuo sąmoningai sudarė situaciją, kad nukentėjusysis negalėtų civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės arba toks pažeistų teisių gynimo būdas būtų pasunkintas, pavyzdžiui, be teisėsaugos institucijų pagalbos neįmanoma surasti ar identifikuoti prievolės vengiančio asmens, sandoris sąmoningai sudarytas taip, kad vėliau būtų neįmanoma įrodyti jo tikrojo turinio, asmuo skolinosi nusišlepdamas nuo nukentėjusiojo esminę informaciją apie didelę skolų našą ir nemokumą, vengdamas prievolės tyčia tapo beturčiu, kad nebūtų į ką nukreipti reikalavimo, pasislėpė ir pan. (kasacinės nutartys Nr. 2K-78/2009, 2K-224/2008, 2K-7-198/2008, 2K-7-388/2007, 2K-23/2004, 2K-549/2003, 2K-293/2002, 2K-851/2001 ir kt.).

Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad nukentėjusieji nusprendė pervesti į D. O. nurodytą banko sąskaitą 18 000 Lt, tikėdamiesi naudotis A. M. priklausančia transporto priemone verslo reikalais ir nuteistojo suklaidinti dėl būtinumo investuoti šiuos pinigus į licencijos vežti keleivius įgijimą. D. O. jiems pranešta melaginga informacija apie tokį būtinumą laikytina esmine apgaule, nes būtent tai lėmė jų apsisprendimą perduoti jam pinigus. Pagal teismų nustatytas aplinkybes D. O. surašyta ir pasirašyta paskolos sutartis, pagal kurią jis išipareigojo grąžinti pinigus per dvi savaites, jeigu neįvykdys (neįvardyto) susitarimo sąlygų, neparodo realaus pinigų įgijimo pagrindo. Nukentėjusieji šią sutartį paėmė iš D. O. kaip pinigų perdavimo įrodymą tam atvejui, jei šis neįvykdys savo pažado gauti jiems licenciją. Apgaulingo pinigų užvaldymo pobūdžio nepaneigia ir D. O. individualios įmonės vardu su nukentėjusiąja A. M. sudaryta jai priklausančios transporto priemonės „FordTransit“ nuomos sutartis išipareigojant mokėti 500 Lt mėnesinį nuomos mokesį, taip pat pirmaisiais mėnesiais po sandorio sudarymo tam tikrų pinigų sumų sumokėjimas nukentėjusiajam P. M. Priešingai nei teigia kasatorius, šie sandoriai teismų pagrįstai nebuvo vertinami kaip rodantys civilinį teisinį susiklosčiusių santykių pobūdį ir sąžiningus D. O. ketinimus. Pažymėtina, kad nuteistasis įtraukė nukentėjusiuosius į turtinius santykius su juo ir gavo iš jų pinigų 2007 m. kovo 2 d., t. y. prieš išgaliojant teismo nuosprendžiui, kuriuo jis kitoje byloje buvo nuteistas realia laisvės atėmimo bausme. Iš bylos medžiagos matyti, kad Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2005 m. spalio 21 d. nuosprendžiu D. O. už sukčiavimus nuteistas realia laisvės atėmimo bausme. Šį nuosprendį nuteistasis D. O. apskundė apeliacine tvarka ir jis išgaliojo 2007 m. kovo 15 d., Klaipėdos apygardos teismui išnagrinėjus bylą apeliacine tvarka (antrą kartą) ir priėmus nuosprendį, pagal kurį D. O. privalėjo atlikti vienerių metų šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmę. Tai, kad D. O. jam inkriminuotus veiksmus atliko realios laisvės atėmimo bausmės vykdymo akivaizdoje, paneigia kasacinio skundo teiginius apie jo sąžiningus ketinimus vykdyti turtinius išipareigojimus (mokėti palūkanas, pareikalavus grąžinti pinigus) ir tam netikėtai sutrukdžiusį suėmimą. Iš pirmiau minėtų nuosprendžių turinio matyti ir tai, kad

D. O., nors ir buvo atlyginęs dalį padarytos žalos nuo jo nukentėjusiems žmonėms, tačiau vis dar buvo skolingas jiems dideles pinigų sumas. Šios aplinkybės rodo, kad nuteistasis D. O. užvaldė svetimą turtą ne tik esmingai suklaidindamas nukentėjusiuosius, bet ir suvaržydamas jų galimybes atkurti pažeistus interesus civilinio proceso tvarka. Atsižvelgiant į tai konstatuotina, kad kasacinio skundo teiginiai apie išskirtinai civilinį teisinį nuteistojo ir nukentėjusiųjų santykių pobūdį nepagrįsti, o nuteistojo veika teisingai kvalifikuota kaip sukčiavimas (baudžiamoji byla Nr. 2K-133/2010).

Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje paneigiant kasacinio skundo versiją dėl išimtinio civilinių santykių pobūdžio akcentuojama, kad nuteistasis V. Ž. neneigė skolos V. A., sutartys buvo sudarinėjamos jo vardu, todėl šiuo atveju iš tiesų nebuvo kliūčių surasti ar identifikuoti prievolės vengiančio asmens. Vis dėlto bylos duomenimis nustatyta, kad kasatorius, nevykdydamas sutartyje numatytų įsipareigojimų dalį pinigų panaudojo savo reikmėms, neatsakinėjo į nukentėjusiųjų telefono skambučius, išsikraustė iš bendrovės būstinės ir dėl šių kasatoriaus veiksmų buvo kreiptasi į teisėsaugos institucijas. Be to, nustatyta, kad oficialiai kuro pirkimo-pardavimo sutartys su Lenkijos įmonėmis buvo sudaromos su nuteistojo V. Ž. ofšorine įmone, registruota JAV, tačiau visi sandoriams įvykdyti reikalingi veiksmai ir dokumentai (cisternų užsakymas, eksporto deklaracijos) buvo tvarkomi per jo Lietuvoje esančią įmonę. Iš bylos dokumentų matyti, kad šioje įmonėje samdomų darbuotojų nebuvo, ji 2006 m. balandžio 13 d. valstybės biudžetui buvo skolinga 30 841,06 Lt, atskaitomybės dokumentų neteikė nuo 2005 m. gegužės mėnesio. Taigi kasatoriaus įmonė realiai nebuvo normaliai veikiantis ūkio subjektas, o jo ofšorinė kompanija, su kuria ir buvo sudaryta kietojo krosnių kuro pirkimo-pardavimo sutartis, Lietuvoje komercinės veiklos niekada nevykdė. Pastarąją aplinkybę patvirtino ir pats nuteistasis. Šios aplinkybės rodo, kad pirkimo-pardavimo sutarties vykdymas ir nukentėjusiojo pažeistų teisių atkūrimas civilinės teisės priemonėmis tapo suvaržytas.

Darytina bendra išvada, kad nuteistasis V. Ž. užvaldė Lenkijos įmonių lėšas ne tik esmingai suklaidindamas nukentėjusiuosius, bet ir su-

varžydamas jų galimybes atkurti pažeistus interesus civilinio proceso tvarka. Atsižvelgiant į tai konstatuotina, kad kasacinio skundo teiginiai apie išskirtinai civilinį teisinį kasatoriaus ir nukentėjusiųjų santykių pobūdį nepagrįsti. Teismai tinkamai įvertino byloje surinktus įrodymus ir pagrįstai pripažino, kad V. Ž. padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 182 straipsnio 2 dalyje (baudžiamoji byla Nr. 2K-203/2010).

Teismų praktikos pavyzdį atribojant civilinės ir baudžiamosios atsakomybės taikymą už sutarties sąlygų nevykdymą vertinant nukentėjusiojo pažeistų teisių gynimo civiline tvarka perspektyvą teikia ir ši kasacinė byla.

Iš bylos medžiagos aišku, kad J. A. ir Ž. A., sukurstyti J. R., neketino mokėti už perkamą automobilį „Mercedes Benz E270“ visos sutartos 30 000 Lt sumos, o tik tą, kuri J. A. siūlymu bus įrašyta į pirkimo-pardavimo sutartį. Tam, kad pardavėjas būtų įtikintas sudaryti pirkimo-pardavimo sutartį, kurios esminė sąlyga buvo 30 000 Lt automobilio „Mercedes Benz E270“ kaina, J. A., sukurstyta J. R., suklaidino nukentėjusįjį dėl savo ketinimų sumokėti sutartą pinigų sumą, pasiūlydama ir įtikindama Ž. A. į pirkimo-pardavimo sutartį įrašyti gerokai mažesnę automobilio pardavimo kainą. Tuo atveju, kai susitarimo sąlygos neatitinka sutarties sąlygų, kilus ginčui, teismas ginčą sprendžia vadovaudamasis ne susitarimo, o raštiškai sudarytos sutarties sąlygomis. Taigi J. R. ir Ž. A. bei J. A. iš esmės pasunkino nukentėjusiojo galimybes atgauti sutartą pinigų sumą už parduotą automobilį civilinio proceso tvarka. Be teisėsaugos institucijų pagalbos nukentėjusiojo pažeistos teisės atkūrimas šioje byloje tampa problemiškas ir tai jau padarytą veiką daro nusikalstama veika (baudžiamoji byla Nr. 2K-329/2011).

Nenustačius apgaulės ar esminio nukentėjusiųjų teisių suvaržymo, civiliniai santykiai neperkvalifikuojami į baudžiamuosius, tačiau nukentėjusiųjų teisės gali būti ginamos civilinio proceso tvarka.

A. G. buvo kaltinamas tuo, kad 1997 m. lapkričio 10 d., supirkdamas iš Skuodo rajono gyventojų gyvulius A. G. komercinės įmonės vardu, per tarpininkę S. S. vykdydamas supirkimą, kurio metu jai nurodė įmonės vardu rašyti važtaraščius, supirko gyvulius, iš viso už 11 739 Lt; žadėdamas sumokėti per dvi savaites, pagal S. S. rašytus važtaraščius atsiskaityti

su gyventojais jai sumokėjo 4000 Lt, o likusių pinigų negrąžino, taip apgaule užvaldė 7739 Lt S. S. turto, nes ji, gyventojams reikalaujant, už gyvulius atsiskaitė iš savo asmeninių pinigų; taigi A. G. padarė sukčiavimą.

Kasacinės instancijos teisėjų kolegija paliko galioti išteisinamąjį nuosprendį, nurodydama, kad A. G. nukentėjusiųjų turto neužvaldė, o turto užvaldymas yra būtinas sukčiavimo kaip nusikaltimo sudėties požymis. Byloje neginčijamai nustatyta, kad nukentėjusieji savo pinigus perdavė gyvulių pardavėjams, o ne A. G. Byloje nėra duomenų, kad gyvulių pardavėjai gautus iš nukentėjusiųjų pinigus perduotų A. G. Be to, gyvulių pardavėjai pinigus iš kasatorių gavo teisėtai pagal civilinę sutartį kaip atlyginimą už gyvulio pardavimą. Taigi byloje nėra neteisėto turto užvaldymo požymio. Kitas būtinas sukčiavimo kaip nusikaltimo sudėties požymis yra apgaulė. Pagal bylos medžiagą išeitų, kad A. G., netesėdamas pažado, suklaidino nukentėjusiuosius dėl savo ketinimų. Tam, kad būtų galima konstatuoti esant sukčiavimą kaip nusikalstamą veiką, nepakanka susitarimo nevykdymo. Reikia nustatyti suklaidinimą dėl ketinimų, be to, suklaidinimas dėl ketinimų turi būti su apgaulės elementais, kurie pasunkintų asmens identifikavimą ar sandorio fakto įrodinėjimą. Nukentėjusiesiems A. G. asmenybė yra žinoma, dėl jos šie nebuvo suklaidinti. Byloje nėra jokių dokumentų, kuriose būtų išreikštas nukentėjusiųjų suklaidinimas, pasunkinantis nukentėjusiųjų interesus patenkinti civilinio proceso tvarka. Kolegija konstatuoja, kad tarp A. G. ir nukentėjusiųjų P. B. ir S. S. yra civiliniai teisiniai santykiai ir nukentėjusieji savo teisėtus interesus gali apginti pareikšdami civilinį ieškinį civilinio proceso tvarka (baudžiamoji byla Nr. 2K-293/2002).

Savikontrolės klausimai

1. Sukčiavimo objektas?
2. Apgaulės kaip sukčiavimo būdo samprata?
3. Sukčiavimas ir civilinės teisės deliktas?

Rekomenduojama literatūra

1. 2012 m. gegužės 2 d. „Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamąjį kodeksą 182 straipsnis) apžvalga“. *Teismų praktika*. 64.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 19 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“.
3. 1998 m. gruodžio 22 d. „Įstatymų dėl baudžiamosios atsakomybės už sukčiavimą, turto pasisavinimą arba iššvaistymą taikymo teismų praktikoje apibendrinimo apžvalga“.
4. Baudžiamoji byla Nr. 2K-461/2006.
5. Baudžiamoji byla Nr. 2K-99/2009.
6. Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-519/2006.
7. Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-259/2011.
8. Baudžiamoji byla Nr. 2K-525/2005.
9. Baudžiamoji byla Nr. 1A-348/2007.
10. Baudžiamoji byla Nr. 2K-71/2008.
11. Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-9/2009.
12. Baudžiamoji byla Nr. 2K-203/2010.
13. Baudžiamoji byla Nr. 2K-274/2011.
14. Baudžiamoji byla Nr. 1A-316-309/2013.
15. Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-255/2012.
16. Baudžiamoji byla Nr. 2K-851/2001.
17. Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-519/2006.
18. Baudžiamoji byla Nr. 2K-187/2010.
19. Baudžiamąjoje byloje Nr. 2K-100/2012.
20. Baudžiamoji byla Nr. 2K-329/2011.
21. Baudžiamoji byla Nr. 2K-188/2002.
22. Baudžiamoji byla Nr. 2K-395/2008.
23. Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-301/2011.
24. Baudžiamoji byla Nr. 1-58-02-2004.
25. Baudžiamoji byla Nr. 2K-682/2001.
26. Baudžiamoji byla Nr. 1-930-487/05.
27. Baudžiamoji byla Nr. 2K-481/2010.
28. Baudžiamoji byla Nr. 2K-111/2007.
29. Baudžiamoji byla Nr. 2K-582/2010.
30. Baudžiamoji byla Nr. 1-83-508/09.
31. Baudžiamoji byla Nr. 1A-318/2009.
32. Baudžiamoji byla Nr. 2K-203/2010.

BK 186 straipsnis. Turtinės žalos padarymas apgaule

„1. Tas, kas apgaule vengė atsiskaityti už atliktus darbus, gautas prekes, suteiktas paslaugas ar vengė privalomų įmokų ir dėl to kitam asmeniui padarė turtinės žalos,

baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

2. Tas, kas apgaule kitam asmeniui padarė nedidelės turtinės žalos, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir

baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu.

3. Už šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo.

4. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.“

Straipsnio pakeitimai:

2003, Nr. IX-1495, Žin., 2003, Nr. 38-1733.

Objektyvieji požymiai

Baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė (objektas)

Šis BK straipsnis saugo asmens **piniginio pobūdžio reikalavimo teises**. Kitaip tariant, asmens teisę reikalauti tam tikros piniginės sumos išmokėjimo už atliktus darbus, gautas prekes, suteiktas paslaugas arba teisę reikalauti privalomų įmokų.

Dispozicijos analizė leidžia daryti išvadą, kad turtinės žalos padarymas apgaule sudaro konkurenciją sukčiavimo sudėčiai. Kaip ir sukčiavime, turtinės prievolės išvengimas – tai atvejai, kai kaltininkas apgaule sudaro situaciją, kai nepanaikinus reikalavimo teisės panaikinamas realus turtinės prievolės įvykdymas. Tačiau 186 straipsnyje sukonkretinama, ko gali vengti kaltininkas, – tai vengimas atsiskaityti arba vengimas privalomų įmokų. Toks dispozicijos sukonkretinimas leidžia daryti dvi išvadas: a) 186 straipsnis kalba tik apie pinigines turtines prievoles; ir b) turtinės žalos padarymas apgaule yra speciali sukčiavimo norma.

Pavojinga veika

Vengimas atsiskaityti už atliktus darbus, gautas prekes, suteiktas paslaugas ar vengimas privalomų įmokų turi būti padaromas **apgaulės būdu**.

Vengimas reiškia, kad panaudojant apgaulę sudaroma tokia situacija, kad asmuo, su kuriuo vengiama atsiskaityti, praranda realią galimybę įgyvendinti savo turtinę teisę arba ši galimybė iš esmės apsunkinama, o kaltininkas išvengia realaus pavojaus būti teisiškai priverstas vykdyti savo pareigą teisės turėtojo atžvilgiu.

Pažymėtina, kad paprastas vengimas atsiskaityti už atliktus darbus, gautas prekes ar suteiktas paslaugas, be apgaulės elementų, yra tik civilinis deliktas ir už tokius veiksmus baudžiamoji atsakomybė nekyla.²⁵⁴

Apgaulė 186 straipsnyje suprantama analogiškai sukčiavimui. **Aktyvioji apgaulė** – tai sąmoningas kito asmens suklaidinimas pateikiant jam tikrovės neatitinkančią informaciją, kurios pagrindu jis atlieka veiksmus, atnešančius turtinės naudos kaltininkui. **Pasyvioji apgaulė** – tai sąmoningas informacijos, būtinos asmens apsisprendimui dėl tam tikrų veiksmų, atnešančių turtinės naudos kaltininkui, atlikimo nutylėjimas.

Sutampa ir apgaulės panaudojimo tikslas – atimti arba žymiai pasunkinti kreditoriaus galimybę įgyvendinti savo turtinę teisę civilinėmis teisinėmis priemonėmis.

Byloje teismų pagrįstai nustatyta, kad susidariusio pagal nuomos sutartį įsiskolinimo nepadengimas buvo ne paprastas skolininko teisinės pareigos pagal sandorį neįvykdymas, už kurį grėstų civilinė atsakomybė, o kreditoriaus – nukentėjusiojo J. M. R. – galimybės atgauti pagal nuomos sutartį už patalpų nuomą susidariusią skolą, kasatoriui panaudojus apgaulę – tariamą UAB „A“ perleidimą, besąlygiškai vengiant atlikti prievolę, reikalavimo palikimas be ekonominio padengimo, užkertant kelią jį įgyvendinti civiline tvarka. Taigi apgaulės požymio buvimas ir tinkamas jos nustatymas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose pagrįstai lėmė BK 186 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikaltamos veikos inkriminavimą nuteistajam Ž. S.²⁵⁵

²⁵⁴ Baudžiamoji byla Nr. 2K-170/2010.

²⁵⁵ Baudžiamoji byla Nr. 2K-170/2010.

J. N. nuteista už tai, kad pagrobė dokumentus ir jais pasinaudojo, t. y. 2004 metais tiksliai nenustatytu laiku iš S. S. gyvenamojo namo, esančio (duomenys neskelbtini), pagrobė S. S. išduotus Lietuvos Respublikos piliečio pasą bei pensininko pažymėjimą, ir jais pasinaudojo pildydamas 2004 m. vasario 17 d. GSM abonentų prašymą ir sudarydamas sutartį dėl viešo judriojo telefono ryšio paslaugų teikimo.

Taip pat J. N. nuteista už tai, kad apgaule vengė atsiskaityti už gautas prekes ir suteiktas paslaugas ir tuo padarė turtinę žalą, t. y. 2004 m. vasario 17 d., Šalčininkų r., (duomenys neskelbtini), pasinaudojus pagrobtais S. S. pasu Nr. (duomenys neskelbtini) bei VSDFV Šalčininkų skyriaus pensininko pažymėjimu, serija (duomenys neskelbtini), Nr. (duomenys neskelbtini), neturėdama tikslo atsiskaityti už viešo judriojo telefono ryšio paslaugų teikimą, sudarė sutartį su UAB „Omnitel“ ir padarė bendrovei 517, 25 Lt turtinę žalą.²⁵⁶

Padariniai (žala)

Turtinės žalos padarymo sudėtis yra **materialioji**, todėl būtina išnagrinėti padarinius ir priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių. Padariniai šioje nusikalstamoje veikoje pasireiškia kaip **turtinė žala**, atsiradusi asmeniui dėl išvengto atsiskaitymo už atliktus darbus, gautas prekes, suteiktas paslaugas ar išvengtų privalomų įmokų. Turtinė žala yra lygi piniginei sumai, kurią kaltininkas turėjo sumokėti.

Žodinio susitarimo pagrindu iš S. P. gavęs mobiliojo ryšio telefono SIM kortelę (abonentų Nr. (duomenys neskelbtini), priklausančią B. J., laikotarpiu nuo 2004 m. lapkričio mėn. iki 2005 m. sausio mėn. naudojo si UAB „Eurocom“ teikiamomis mobiliojo ryšio paslaugomis už 2150 Lt. S. P. paslaugų teikėjui sumokėjo 2150 Lt už abonentui, kurio Nr. (duomenys neskelbtini), suteiktas paslaugas, tačiau S. K. apgaule vengė atsiskaityti su S. P., taip padarydamas jam 2150 Lt turtinę žalą.²⁵⁷

Padariniai turi atsirasti dėl to, kad kaltininkas panaudodamas apgaule vengė atsiskaityti už atliktus darbus, gautas prekes, suteiktas

²⁵⁶ Baudžiamoji byla Nr. 2K-430/2006.

²⁵⁷ Baudžiamoji byla Nr. 2K-395/2008.

paslaugas ar vengė privalomų įmokų. Turtinės žalos dydis turi didelės reikšmės BK 186 straipsnio inkriminavimui. BK 186 straipsnio 1 dalis numato **turtinės žalos** padarymą (nusikaltimo sudėtis), straipsnio 2 dalis – **nedidelės turtinės žalos** padarymą (baudžiamojo nusižengimo sudėtis). Baudžiamasis kodeksas neapibūdina turtinės ir nedidelės turtinės žalos sąvokų, o tai reiškia, kad minėtieji požymiai yra vertinamieji ir priklauso nuo bylos aplinkybių.

Ž. A. nuteistas pagal BK 184 straipsnio 2 dalį už tai, kad, būdamas UAB „T.“, įregistruotos Klaipėdoje, (duomenys neskelbtini), direktorius, tyčia, žinodamas, kad UAB „T.“ 2008 m. sausio 1 d. buvo nemoki, jos pradesti įsipareigojimai (905 452 Lt) viršijo pusę balanse įrašyto turto vertės (1 029 524 Lt), o UAB „T.“ įsiskolinimas UAB „S.“ už prekes 2008 m. birželio 27 d. buvo 914 411,35 Lt ir UAB „T.“ neturi pakankamai nuosavų lėšų pirkti žemės sklypų už 600 000 Lt, 2008 m. birželio 27 d. Klaipėdoje UAB „T.“ vardu su V. K. ir V. K. sudarė preliminarįją pirkimo-pardavimo sutartį, pagal kurią šios bendrovės vardu įsipareigojo už 600 000 Lt nupirkti iš V. K. ir V. K. du žemės sklypus Palangoje, (duomenys neskelbtini), sudarant pirkimo-pardavimo sutartį ne vėliau kaip iki 2008 m. liepos 31 d., bei įsipareigojo iki 2008 m. liepos 15 d. sumokėti avansą, kuris neįvykdymo iš pirkėjo pusės sutarties sąlygų atveju atitektų pardavėjams kaip netesybos. Pagal šią sutartį kaltinamojo Ž. A. nurodymu iš UAB „T.“ sąskaitos Nr. (duomenys neskelbtini), esančios AB banke „Snoras“, 2008 m. liepos 9 d. mokėjimo pavedimu Nr. 07092147 į V. K. sąskaitą Nr. (duomenys neskelbtini), esančią „Nordea BankFinlandPlc“ Lietuvos skyriuje, buvo pervesta 50 000 Lt, 2008 m. liepos 10 d. tarptautiniu nurodymu Nr. 69 į V. K. sąskaitą Nr. (duomenys neskelbtini), esančią „Nordea BankFinlandPlc“ Lietuvos skyriuje, buvo pervesta 39 000 eurų (134 659,20 Lt) bei 2008 m. liepos 10 d. iš UAB „T.“ kasos V. K. pagal kasos išlaidų orderį Nr. 24 buvo išmokėta grynaisiais 3190,40 Lt ir pagal kasos išlaidų orderį Nr. 23 18 000 eurų (62 150,40 Lt), iš viso V. K. sumokėta 250 000 Lt avanso. Dėl piniginių lėšų trūkumo Ž. A. iki 2008 m. liepos 31 d. žemės sklypų Palangoje, (duomenys neskelbtini), pirkimo-pardavimo sutarties UAB „T.“ vardu nepasirašė, 2008 m. rugpjūčio 13 d. raštu V. K. ir V. K. informavo apie sutikimą nutraukti 2008 m. birželio 27 d. preliminarįją pirkimo-pardavimo

sutartį ir sutikimą sumokėti netesybas 250 000 Lt, įskaitant jas iš sumokėto avanso, bei šiame sutikime nurodytomis sąlygomis 2008 m. rugpjūčio 14 d. susitarimu su V. K. ir V. K. 2008 m. birželio 27 d. preliminariąją pirkimo-pardavimo sutartį nutraukė. Taip Ž. A. iššvaistė jo žinioje buvusį didelės vertės svetimą turtą – UAB „T.“ priklausančius 250 000 Lt.²⁵⁸

Baigtumo momentas

Turtinės žalos padarymo apgaule **baigtumo momentas** siejamas su žalos atsiradimu. Tai yra kai kaltininkas panaudodamas apgaulę panaikina arba žymiai apsunkina realią atsiskaitymo ar privalomo įmokos sumokėjimo galimybę.

Subjektas

Asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 186 straipsnį, kai nusikalstamos veikos padarymo metu jam buvo suėję šešiolika metų. Pagal BK 186 straipsnio 1 dalį baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas juridinis asmuo.

Subjektyvieji požymiai

Pakaltinamumas

Asmuo tik tada traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už turtinės žalos padarymą apgaule, kai jo padarymo metu galėjo suvokti uždraustos veikos pavojingumą ir valdyti savo veiksmus. Kitaip tariant, buvo **pakaltinamas**.

Kaltė

Turtinės žalos padarymas apgaule yra tyčinė nusikalstama veika. Apgaulės būdu vengdamas atsiskaityti už atliktus darbus, gautas prekes, suteiktas paslaugas ar tokiu pat būdu vengdamas privalomų įmokų asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numato, kad dėl

²⁵⁸ Baudžiamoji byla Nr. 2K-373/2011.

jo veikimo kitas asmuo patirs žalos, ir jos nori. Taigi turtingės žalos padarymas apgaule padaromas **tiesiogine tyčia**.

Tikslai ir motyvai turtingės žalos padarymo apgaule kvalifikavimui reikšmės neturi.

BK 186 straipsnio 2 dalyje numatyta baudžiamojo nusižengimo sudėtis. Ši sudėtis nuo nusikaltimo sudėties skiriasi tik padarinių mastu – turi būti padaryta nedidelė turtingė žala.

Savikontrolės klausimai

1. Apgaulės kaip turtingės naudos gavimo būdo samprata.
2. Sukčiavimo išvengiant turtingės prievolės ir turtingės žalos padarymo apgaule santykis.

Rekomenduojama literatūra

1. 2012 m. gegužės 2 d. Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga. *Teismų praktika*. 64.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 19 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“.
3. 1998 m. gruodžio 22 d. Įstatymų dėl baudžiamosios atsakomybės už sukčiavimą, turto pasisavinimą arba iššvaistymą taikymo teismų praktikoje apibendrinimo apžvalga.
4. Baudžiamoji byla Nr. 2K-170/2010.
5. Baudžiamoji byla Nr. 2K-170/2010.
6. Baudžiamoji byla Nr. 2K-430/2006.
7. Baudžiamoji byla Nr. 2K-395/2008.
8. Baudžiamoji byla Nr. 2K-373/2011.

BK 181 straipsnis. Turto prievartavimas

„1. Tas, kas neturėdamas teisėto pagrindo atvirai ar užmaskuotai savo ar kitų asmenų naudai vertė kitą asmenį perduoti turtą, suteikti turtingą teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti grasindamas prieš nukentėjusį ar kitą asmenį panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti jo turtą, paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas, arba panaudodamas kitokią psichinę prievartą,

baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki šešerių metų.

2. Tas, kas prievartaudamas turtą panaudojo fizinį smurtą, atėmė asmeniui laisvę, sunaikino ar sugadino jo turtą arba kitokiu būdu padarė jam didelės turtinės žalos,

baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

3. Tas, kas prievartavo didelės vertės turtą arba didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba prievartavo turtą dalyvaudamas organizuotoje grupėje,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.“

Straipsnio pakeitimai:

2003, Nr. IX-1706, *Žin.*, 2003, Nr. 74-3423.

2007, Nr. X-1233, *Žin.*, 2007, Nr. 81-3309.

Objektyvieji požymiai

Baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė (objektas)

Turto prievartavimas yra vienas iš pavojingiausių turtinių nusikaltimų. Jo pavojingumas pasireiškia tuo, kad juo pažeidžiamos kelios baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. Prievartaujant turtą gali būti įveikiamas nukentėjusiojo asmens fizinis pasipriešinimas, palaužiamas nukentėjusiojo valia, tačiau pagrindine straipsnio saugoma vertybe išlieka **nuosavybės teisė, turtinė teisė, turtiniai interesai**. Turto prievartavimo dalykas yra žymiai platesnis už kitų turtinių nusikalstamų veikų, juo yra bet kokia turtinė nauda, kurią neteisėtai siekia gauti kaltininkas.

BK 181 straipsnio **saugoma vertybė** yra asmens nuosavybės teisė, turtinės teisės ir turtiniai interesai.

Nuosavybės teisė – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti. Savininkas turi teisę perduoti kitam asmeniui visą nuosavybės teisės objektą ar jo dalis, ar tik konkrečias CK 4.37 straipsnio 1 dalyje nurodytas teises (CK 4.37 straipsnis). Nuosavybės teisę sudaro teisė naudotis, disponuoti tam tikru turtu bei jį valdyti ir bet koks bent vienos nuosavybės teisės sudedamosios dalies pažeidimas reiškia visos nuosavybės teisės pažeidimą.

Turtinė teisė – apima nuosavybės, kitas daiktines teises, prievoliškas teises ir teises, atsiradusias iš intelektinės veiklos rezultatų (CK 1.112 straipsnio 1 dalis).

Turtinis interesas – tai asmens suinteresuotumas didinti, mažinti arba nekeisti bendros abstrakčios materialaus ir nematerialaus turto piniginės vertės arba struktūros.²⁵⁹

Pavojinga veika turto prievartavime pasireiškia kaip neteisėtas kito asmens vertimas perduoti ar kitaip suteikti kaltininkui ar kitam asmeniui tam tikrą turtinę naudą. Neteisėtumas arba neturėjimas teisėto pagrindo reiškia, kad kaltininkas versdamas kitą asmenį suteikti turtinės naudos neįgyvendina jokios tikros ar tariamos savo ar kito asmens teisės, nors reikalavimas paprastai suformuluojamas kaip prievolė mokėti už kažką, tai yra nurodant reikalavimo pagrindą (už teisę toje vietoje prekiauti, už garantiją, kad nebus trukdoma firmos ar individualiai veiklai, tokia tradicija, nes esi turtingas, už netinkamą nukentėjusiojo poelgį praeityje arba grasinant apie tai paskelbti, už tariamą skolą, išpirka už iš nukentėjusiojo pavogtą turtą, už pagrobtą vaiką ir pan.).

Tikroji teisė – tai teisė, kuri remiasi įstatymais ir kitais teisės aktais. Pavyzdžiui, CK 1.136 straipsnis apibūdina civilinių teisių ir pareigų atsiradimo pagrindus:

„1. Civilinės teisės ir pareigos atsiranda šio kodekso ir kitų įstatymų numatytais pagrindais, taip pat iš fizinių asmenų ir organizacijų veiksmų, kurie nors ir nėra įstatymų numatyti, bet pagal civilinių įstatymų bendruosius pradmenis bei prasmę sukuria civilines teises ir pareigas.

²⁵⁹ Plačiau žr. Fedosiuk, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

2. Vadovaujantis šio straipsnio 1 dalimi, civilinės teisės ir pareigos atsiranda:

- 1) iš šio kodekso ir kitų įstatymų numatytų sutarčių ir kitokių sandorių, taip pat, nors įstatymų ir nenumatytų, bet jiems neprieštaraujančių sandorių;
- 2) iš teismų sprendimų;
- 3) iš administracinių aktų, turinčių civilines teises pasekmes;
- 4) kaip intelektinės veiklos rezultatai;
- 5) dėl žalos padarymo, taip pat dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo;
- 6) dėl įvykių ar veiksmų (veikimo, neveikimo), su kuriais įstatymai sieja civilines teises pasekmes.“

Teisė, atsiradusi bet kuriuo paminėtu pagrindu, yra tikra.

Tariamoji teisė reiškia kaltininko sąžiningą klydimą dėl teisių pagrindų jai atsirasti. Kitaip tariant, kad kaltininkas versdamas kitą asmenį suteikti turtinės naudos yra įsitikinęs, kad tą jam leidžia daryti įstatymai, be to, tokios klaidos jis išvengti negalėjo.

Daiktą radęs asmuo turi teisę CK 4.69 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka gauti iš pametusio daiktą asmens užmokestį (5 %) už daikto radimą. Tačiau tokia teisė atsiranda tik grąžinus savininkui daiktą arba nustatyta tvarka perdavus jį policijai. Kitais atvejais atlygio reikalavimas už pamesto daikto grąžinimą neturi teisinio pagrindo ir sudaro vieną iš objektyviųjų turto prievartavimo požymių. Darant tokią nusikalstamą veiką nukentėjusiojo valią gali būti siekiama palaužti ir grasinant paskelbti rastame telefone esančią nukentėjusįjį kompromituojančią informaciją.

A. V. nuteistas už tai, kad, neturėdamas teisėto pagrindo, atvirai savo naudai vertė kitą asmenį perduoti turtą grasindamas apie jį paskelbti kompromituojančią informaciją. 2011 m. vasario 23 d., apie 12.00 val., automobilių stovėjimo aikštelėje Klaipėdoje, Šilutės pl. 3a, jis, radęs A. D. mobiliojo ryšio telefoną „Sony Ericsson J20i“, neturėdamas teisėto pagrindo, atvirai savo naudai 2011 m. vasario 25 d. vertė A. D. perduoti jam 1000 Lt, 2011 m. kovo 9 d. – 500 Lt, 2011 m. kovo 14 d. – 300 Lt, gra-

*sindamas šiam paskelbti telefone esančią kompromituojančią informaciją apie jo bei jo draugės R. C. lytinį gyvenimą.*²⁶⁰

Šalia pagrindinės vertybės gali būti pažeistos papildomos – kito žmogaus gyvybė, sveikata, fizinė ir valios laisvė.

Pavojinga veika

Vertimas reiškia tyčinį kryptingą, neteisėtą poveikį kitam asmeniui siekiant priversti jį pasielgti pagal kaltininko norus, tai yra perduoti turtą, suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos, atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus arba nuo jų susilaikyti. BK 181 straipsnio dispozicija numato, kad vertimas gali būti atviras ar užmaskuotas.

Atviras vertimas suteikti turtinės naudos reiškia, kad reikalavimas perduoti turtą, suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti pateikiamas atvirai ir suprantamai, nesiekiant slėpti reikalavimo esmės.

Užmaskuotas vertimas suteikti turtinės naudos reiškia, kad reikalavimas perduoti turtą, suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti pateikiamas slepiant po paslaugų ar tam tikrų darbų atlikimu. Šiuo atveju išoriškai gali susidaryti įspūdis, kad kaltininkas geranoriškai rūpinasi verčiamo asmens verslu, ateitimi, gerove ir pan.

Asmuo gali būti verčiamas atlygintinai arba ne:

1. Perduoti turtą – tai vertimas atlikti veiksmus, dėl kurių asmuo praras tam tikrą materialų, kilnojamą turtą, o kaltininkas ar kitas asmuo jį įgis.

D. R. nuteistas už tai, kad nuo 2006 m. spalio 5 d., maždaug 16.00 val., iki spalio 6 d., maždaug 17.00 val., padėjo nenustatytam asmeniui, vardu „Rolandas“, prievartauti turtą, t. y. žinodamas, kad 2006 m. spalio 4 d., apie 3.00 val., iš Marijampolės sav., (duomenys neskelbtini), esančio namo kiemo buvo pagrobtas Kazachstano Respublikos pilietei T. Y. priklausančiam automobilis „Mercedes Benz“ (duomenys neskelbtini), iš V. A. telefoninių pokalbių ir susitikimų metu gaudamas informaciją, kurią pats

²⁶⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-163/2012.

V. A. gaudavo iš asmens, vardu „Rolandas“, kad už pagrobto automobilio sugrąžinimą reikalaujama 1700 eurų (5870 Lt), leidžiant suprasti, jog, neperdavus reikalaujamos pinigų sumos, pagrobto automobilio nukentėjusioji neatgaus, perdavė šiuos nurodymus nukentėjusiajai T. Y.²⁶¹

2. Suteikti turtinę teisę – tai vertimas atlikti veiksmus, kuriais dokumentiškai patvirtinamas juridinis faktas dėl turtinės teisės perdavimo arba įsipareigojimo atlikti tam tikrus veiksmus.

E. B., R. B. ir D. S. nuteisti už didelės vertės turto prievartavimą pagal BK 181 straipsnio 3 dalį, o G. P. – už savavaldžiavimą pagal BK 294 straipsnio 2 dalį. Nusikalstamos veikos padarytos šiomis aplinkybėmis: E. B. turto prievartavimo iš M. V. padarymui subūrė R. B. ir D. S., kuriems 2002 m. gruodžio 5 d. davė nurodymą užvaldyti M. V. automobilį ir prievartauti iš jo turtą, o G. P. paprašė padėti išsiaiškinti su M. V. dėl skolos. Tą pačią dieną kelyje Marijampolė – Kaunas, 39 km nuo Kauno, Marijampolės rajone, ties Gudelių gyvenvietėje, R. B. ir D. S., vykdydami nusikaltimo organizatoriaus E. B. nurodymą, nenustatytu automobiliu užblokavo kelią Kauno kryptimi važiuojančiam automobiliui „Mercedes Benz“ (duomenys neskelbtini), kurį valdė, naudojo ir užpuolimo metu vairavo M. V. Užblokuotam automobiliui sustojus, R. B., D. S. ir į įvykio vietą atskirai nuo grupės narių E. B. nurodymu atvažiavęs G. P., panaudodami psichinę prievartą, grasindami panaudoti fizinę smurtą ir nužudyti, panaudodami fizinę smurtą, t. y. jėga ištraukdami M. V. iš automobilio, suduodami jam du smūgius rankomis į pilvą, rankomis smaugdami, jėga įstumdami M. V. į tyrimo metu nenustatytą automobilį, užvaldė didelės (40 000 Lt) vertės svetimą turtą – automobilį „Mercedes Benz“ (duomenys neskelbtini). Tęsdami nusikalstamą veiką ir toliau vykdydami nusikaltimo organizatoriaus E. B. nurodymus prievartauti M. V. turtą, R. B. ir D. S. kartu su G. P. neteisėtai atėmė laisvę M. V. ir, grasindami panaudoti fizinę smurtą, tyrimo metu nenustatytu automobiliu nugabeno jį į barą-restoraną (duomenys neskelbtini), kuriame toliau grasindami panaudoti fizinę smurtą, neturėdami teisėto pagrindo, atvirai vertė M. V. suteikti turtinę teisę disponuoti didelės (40 000 Lt) vertės turtu – automobiliu „Mercedes Benz“ (duomenys neskelbtini). M. V. pabėgus iš baro-restorano „Babilo-

²⁶¹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-447/2008.

nas“, R. B. ir D. S., 2002 m. gruodžio 5 d. – gruodžio 11 d. laikotarpiu, tęsė turto prievartavimo veiksmus ir, grasindami panaudoti fizinį smurtą, privertė M. V. 2002 m. gruodžio 11 d. atsivežti į Prienų rajono 1-ąjį notarų biurą, esantį Prienuose, Vytauto g. 23, minėto automobilio savininką A. K. V., kuri M. V. nurodymu, duotu dėl besitęsiančių grasinimų, pasirašė įgaliojimą (duomenys neskelbtini) R. B. disponuoti automobiliu „Mercedes Benz“, (duomenys neskelbtini), kurį patvirtino notarė V. B.²⁶²

3. Atleisti nuo turtinės pareigos – tai vertimas atlikti veiksmus, kuriais dokumentiškai patvirtinamas juridinis kaltininko ar kito asmens turtinės prievolės išnykimo ar sumažėjimo faktas.

4. Atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus arba nuo jų susilaikyti – tai bet kokie kiti neteisėti turtinės naudos siekimo būdai (pavyzdžiui, pasirašyti skolos raštelį ir pan.).

R. Bertašius, R. Bendikas ir E. Bilinskas nuteisti už tai, kad, veikdami organizuota grupe su tyrimo metu nenustatytais asmenimis bei asmeniu, dėl kurio tyrimas išskirtas į atskirą procesą, 2003 m. balandžio 25 d., apie 23.00 val., Kaune, Pramonės pr. 29, prie prekybos centro „Maxima“, panaudojo fizinį ir psichinį smurtą, turto prievartavimo tikslu R. Bertašius ir R. Bendikas jėga ištraukė S. Zoką ir D. Zokieneį iš taksi automobilio, stovėjusio aikštelėje prie parduotuvės, kartu su nenustatytais asmenimis sudavė S. Zokui ne mažiau kaip tris smūgius kumščiais į veidą, pilvą, D. Zokienei ne mažiau kaip du smūgius kumščiais į pilvą, jėga įstūmė juos į automobilį „VW Passat“ (valst. Nr. SKH 735), suguldė ant automobilio grindų, prievarta nugabeno į tyrimo metu nenustatytą vietą Kauno mieste ar priemiestyje, kur jėga laikė uždėję jiems ant galvų polietileninius maišelius. Vėliau prie šios nusikalstamos veikos prisijungus E. Bilinskui, tęsdami veika, neteisėtai atimdami laisvę nukentėjusiesiems iki 2003 m. balandžio 26 d. 06.00 val., ikiteisminio tyrimo metu tiksliai nenustatytoje vietoje, naudodami fizinį ir psichinį smurtą, S. Zokui suduodami ne mažiau kaip du smūgius kumščiais į veidą, grasindami S. Zokui ir D. Zokienei fiziniu susidorojimu, vertė S. Zoką perduoti didelės vertės turtą ir suteikti turtinę teisę dėl 52 000 Lt perdavimo, privertė jį surašyti du fiktyvius

²⁶² Baudžiamoji byla Nr. 2K-245/2009.

*skolos raštelius apie menamą S. Zoko skolą R. Bertašiui ir D. Smaleckui kiekvienam po 26 000 Lt.*²⁶³

Vertimas turi būti paremtas grasinimu nukentėjusiajam ar kitam asmeniui panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti jo turtą, paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas, arba panaudoti kitokią psichinę prievartą.

BK 181 straipsnio 1 dalyje kaip neteisėto vertimo suteikti turtinę naudą būdai nurodyti įvairaus pobūdžio grasinimai. Tai gali būti grasinimas:

1. Panaudoti fizinę prievartą – tai visuomenei pavojingas, neteisėtas tyčinis poveikis kito žmogaus organizmui, kuris atliekamas prieš to asmens valią arba be jo sutikimo bei galintis pasireikšti žmogaus audinių ar organų anatomicinio vientisumo arba funkcijų pažeidimais, skausmo sukėlimu, judėjimo laisvės apribojimu, bejėgiškos būklės sukėlimu.

*2004 m. gegužės 6 d., apie 15 val., sporto klube „Titanikas“, esančiame Klaipėdoje, Paryžiaus Komunos g. 18a, A. Š. ir R. B., veikdami bendrininkų grupe, neturėdami teisėto pagrindo, prisidengdami tariama F. Š. skola Z. M., atvirai iš F. Š. pareikalavo perduoti jiems didelės vertės turtą – 34 000 Lt, grasindami, jog, nesumokėjus reikalaujamos pinigų sumos, fiziškai susidoros su nukentėjusiuoju bei jo šeimos nariais. F. Š. pasakius, kad jis šiuo metu gali sumokėti tik dalį reikalaujamos sumos – 17 000 Lt, pareikalavo iš nukentėjusiojo perduoti jiems šiuos pinigus.*²⁶⁴

2. Sunaikinti ar sugadinti jo turtą. Turto sunaikinimas reiškia tokį kaltininko poveikį turtui, dėl kurio turtas negali būti naudojamas pagal paskirtį, dėl ko visiškai praranda savo ekonominę vertę. Turto sugadinimas reiškia tokį kaltininko poveikį turtui, dėl kurio turtas negali būti naudojamas pagal paskirtį, tačiau jį galima suremontuoti ir atkurti ekonominę vertę.

R. P. nuteistas už tai, kad 2006 m. balandžio 3 d., apie 16.00 val., Panevėžyje, Respublikos g., 45a-ojo namo kieme, neturėdamas teisėto pagrindo, atvirai, panaudodamas prieš nukentėjusįjį P. K. psichinę prievartą – grasindamas <...> sunaikinti nukentėjusiojo turtą (subadyti au-

²⁶³ Baudžiamoji byla Nr. 2K-323/2005.

²⁶⁴ Baudžiamoji byla Nr. 2K-301/2007.

tomobilio padangas, padegti namus <...>) atvirai reikalavo savo naudai perduoti 250 Lt.²⁶⁵

3. Paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas nepageidautinas. Informacijos paskelbimas suprantamas kaip jos išviešinimas nepriklausomai nuo išviešinimo būdų. Kompromituojanti informacija – tai tikra ar melaginga informacija, pakertanti kieno nors reputaciją, gerą vardą. Kitokia informacija, kurios atskleidimas nepageidautinas, gali būti labai įvairi. Tačiau pagrindinis jai keliamas reikalavimas – galima turtinė ar kitokia žala asmeniui, nepageidaujanciam jos atskleidimo.

A. V. nuteistas už tai, kad, neturėdamas teisėto pagrindo, atvirai savo naudai vertė kitą asmenį perduoti turtą grasindamas apie jį paskelbti kompromituojančią informaciją. 2011 m. vasario 23 d., apie 12.00 val., automobilių stovėjimo aikštelėje Klaipėdoje, Šilutės pl. 3a, jis, radęs A. D. mobiliojo ryšio telefoną „Sony Ericsson J20i“, neturėdamas teisėto pagrindo, atvirai savo naudai 2011 m. vasario 25 d. vertė A. D. perduoti jam 1000 Lt, 2011 m. kovo 9 d. – 500 Lt, 2011 m. kovo 14 d. – 300 Lt, grasindamas šiam paskelbti telefone esančią kompromituojančią informaciją apie jo bei jo draugės R. C. lytinį gyvenimą.²⁶⁶

4. Kitokia psichinė prievarta. Tai kaltininko tyčiais veiksmais sukurta situacija, kuri verčia nukentėjusįjį bijoti, kad neįvykdžius reikalavimo atsiras žalingos pasekmės jam, jo artimiesiems arba jų turtui. Kaltininko veiksmai, kuriais tokia situacija buvo sukurta, kvalifikuojami iš sutapties, jei juose yra kito sunkesnio nusikaltimo sudėtis (pavyzdžiui, reikalavimas išpirkos už pagrobtą automobilį ir pan.).

Dainius Makaraitis nuteistas už tai, kad atlikdamas laisvės atėmimo bausmę Marijampolės griežtojo režimo pataisos darbų kolonijoje, 2002 m. spalio 14 d., laikotarpiu nuo 10 val. 26 min. iki 16 val. 26 min., užmaskuotai (siūlydamas paslaugą – žadėdamas grąžinti nukentėjusiajam Broniui Zuzevičiui iš jo 2002 m. rugsėjo 11 d. pavogtą automobilį BMW 525), telefonu iš B. Zuzevičiaus reikalavo, kad šis per Lijaną Popovaitę, kuri apie daromą nusikaltimą nežinojo, perduotų D. Makaraičiui 3450 Lt,

²⁶⁵ Baudžiamoji byla Nr. 2K-522/2007.

²⁶⁶ Baudžiamoji byla Nr. 2K-163/2012.

*kaip išpirką už pagrobtą automobilį, panaudodamas psichinę prievartą – grasindamas negrąžinti pagrobto turto.*²⁶⁷

Grasinimas privalo būti tikras. Juo turi būti siekiama realiai įbauginti auką, palaužti jos valią, kad ši įvykdytų kaltininko pareikštas neteisėtas turtines pretenzijas. Grasinimas gali būti išreikštas žodžiu, raštu ir kitais veiksmais (gestais, mimika, ginklo, daikto, pavojingo asmens sveikatai, rodymu, turto naikinimu, baimę keliančios aplinkos sukūrimu ir pan.). Grasinimas gali būti nukreiptas į ateitį, į patį nukentėjusįjį, į jam artimą ar kitą žmogų.

Baigtumo momentas

Turto prievartavimo sudėtis yra **formalioji**. Todėl baigtumo momentas siejamas su veikos atlikimu. Tai reiškia, kad nuo to momento, kai kaltininkas panaudodamas tam tikrą grasinimą pareiškia neteisėtą reikalavimą perduoti turtą, suteikti turtinę teisę ar atleisti nuo turtinės pareigos arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba nuo jų susilaikyti, nusikaltimas laikomas **baigtu**.

Jei turtas prievartaujamas iš kelių nukentėjusiųjų tuo pačiu metu ir motyvu, bet iš kiekvieno atskirai, veikos kiekvieno nukentėjusiojo atžvilgiu kvalifikuojamos kaip atskiri turto prievartavimai. Prievartavimas iš kelių asmenų vertinamas kaip vienas nusikaltimas, kai reikalavimas buvo pareikštas vienu metu keliems dalyvaujantiems asmenims. Turto prievartavimas pripažintinas tęstiniu, jei turint vieningą tyčią tuo pačiu motyvu iš to paties nukentėjusiojo buvo kelis kartus reikalaujama konkreți pinigų suma ar turtas, nepriklausomai nuo to, kad reikalaujama perduoti pinigų suma ar turtas, nepriklausomai nuo to, kad reikalaujama perduoti pinigų suma ar turtas keitėsi laikui bėgant, taip pat nepriklausomai nuo to, kad nukentėjusysis perduodavo dalimis reikalaujamus pinigus ar turtą, arba nepriklausomai nuo to, kad keitėsi grasinimų pobūdis.²⁶⁸

²⁶⁷ Baudžiamoji byla Nr. 2K- 245/2004.

²⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“.

Subjektas

Asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 181 straipsnį, kai nusikalstamos veikos padarymo metu jam buvo suėję keturiolika metų.

Subjektyvieji požymiai

Pakaltinamumas

Asmuo tik tada traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už turto prievartavimą, kai jo padarymo metu galėjo suvokti uždraustos veikos pavojingumą ir valdyti savo veiksmus. Kitaip tariant, buvo **pakaltinamas**.

Kaltė

Turto prievartavimas yra tyčinė nusikalstama veika. Darydamas turto prievartavimą asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir nori taip elgtis. Kitaip tariant, kaltininkas suvokia, kad panaudodamas neteisėtą būdą verčia kitą asmenį suteikti jam ar kitam asmeniui neteisėtos turtinės naudos ir nori taip elgtis. Taigi turto prievartavimas padaromas **tiesiogine tyčia**.

Tikslai ir motyvai turto prievartavimo kvalifikavimui reikšmės neturi.

Kvalifikuojantys požymiai

BK 181 straipsnio 2 dalis numato tokius kvalifikuojančius požymius:

1. Panaudojo fizinį smurtą – tai reiškia, kad kaltininkas visuomenei pavojingai, neteisėtai, tyčia prieš nukentėjusiojo valią paveikė jo organizmą, tuo galėdamas pažeisti žmogaus audinių ar organų anatominį vientisumą arba funkcijas, sukelti skausmą.

P. Vinciušas nuteistas už tai, kad kartu su M. Šuiskiu 2002 m. balandžio pabaigoje, nenustatytą dieną, po 13 val., Panevėžio mieste, prie geležinkelio pervažos, esančios Smėlynės gatvėje prie namo Nr. 89 ir Panevėžio rajone, Piniavoje, netoli kavinės „Berželis“, panaudodamas fizinį smurtą ir grasindamas kirviu sužaloti nukentėjusįjį Daumantą Turčins-

ką, atvirai reikalavo perduoti nukentėjusiojo tėvui Henrikui Turčinskui priklausantį 470 Lt vertės turtą, o nukentėjusiajam sutikus įvykdyti reikalavimą, Panevėžio mieste, Eglyno g. 29a, užvaldė H. Turčinsko turtą – sportines kėlnes „Nike“ 200 Lt vertės.²⁶⁹

2. Atėmė asmeniui laisvę – reiškia, kad kaltininkas atliko veiksmus, kuriais neteisėtai, prieš nukentėjusiojo valią atėmė jam galimybę daryti kūno judesius, judėti erdvėje arba pasirinkti savo buvimo vietą.

M. Karčiauskaitė pagal BK 180 straipsnio 1 dalį, 181 straipsnio 2 dalį ir 302 straipsnio 1 dalį nuteista už tai, kad, veikdama bendrininkų grupę su M. Mackevičiumi, A. Šukelovičiumi ir A. Stocko, 2004 m. kovo 5 d., 20.25 val., Vilniuje, Ateities gatvėje, šalia namo Nr.10, ties „Ateities“ autobusų stotele, mėgino sustabdyti einantį I. Tumą jį užkalbindama bei sulaukydama rankomis, tuo pat metu M. Mackevičius su A. Šukelovičiumi panaudojo fizinę jėgą, t. y. sugriebė I. Tumą už rankų ir prieš jo valią įsodino į A. Stocko vairuojamą automobilį „Ford Fiesta“ (valst. Nr. HSH 459) ir taip atėmė nukentėjusiajam laisvę. <...> neturėdami teisėto pagrindo, reikalavo, kad I. Tumas perduotų turtą – dvejus metus, kiekvieno mėnesio 1-3 dienomis, pervedinėtų į M. Karčiauskaitės jam pateiktą sąskaitą Nr. l36618396, esančią AB Vilniaus bankas, po 300 Lt už per dvejus draugystės metus M. Karčiauskaitės neva suteiktas jam paslaugas. Tęsdami nusikalstamą veiką, M. Karčiauskaitė, M. Mackevičius, A. Šukelovičius ir A. Stocko 2004 m. kovo 8 d. skambino nukentėjusiajam I. Tumui, su kuriuo kalbėjo M. Karčiauskaitė ir A. Šukelovičius, reikalaudami pervesti pinigų ir grasino fiziniu susidorojimu, jei pinigai nebus pervesti.²⁷⁰

3. Sunaikino ar sugadino jo turtą – reiškia, jog kaltininkas atliko tokius veiksmus, dėl kurių turtas negali būti naudojamas pagal paskirtį ir dėl ko visiškai prarado savo ekonominę vertę. Turto sugadinimas reiškia, jog kaltininkas atliko tokius veiksmus, dėl kurių turtas negali būti naudojamas pagal paskirtį, tačiau jį galima suremontuoti ir atkurti ekonominę vertę.

R. Č., J. A. nuteisti už tai, kad, veikdami grupę, 2003 m. gegužės mėnesį, tiksliai nenustatytu laiku, R. Č. organizavus turto prievartavimą

²⁶⁹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-135/2005.

²⁷⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-510/2005.

iš V. Č., t. y. <...> prievartavo V. Č. turtą – 9000 Lt: grasindami nesu-
mokėjus reikalaujamos sumos susidoroti su Č. šeimos nariais (sumušant
V. Č., jo žmoną ir pagrobiant vaiką), V. Č. nepaklusus jų reikalavimams,
R. Č. nurodė A. N. sunaikinti V. Č. priklausantį turtą, A. N. nurodė I. V.
sunaikinti automobilį „Mercedes Benz 260“ (valst. Nr. (duomenys neskelb-
tini)). Vykdydamas šį nurodymą, I. V. 2003 m. liepos 10 d., apie 2 val.,
prie namo, esančio Vilniuje, (duomenys neskelbtini), visuotinai pavojin-
gu būdu sugadino svetimą turtą, t. y. padegė automobilį „Mercedes Benz
260“ (valst. Nr. (duomenys neskelbtini)), registruotą J. Č. vardu.²⁷¹

4. Kitokiu būdu padarė jam didelės turtinės žalos – tai bet ko-
kie kiti neteisėto kaltininko veikimo būdai, dėl kurių atsiranda didelė
turtinė žala. Minėtoji turtinė žala siejama ne tik su materialaus turto
praradimu, bet ir kitais atvejais, kai turtinių teisių ir turtinių interesų
pažeidimas sukelia ekonominius nuostolius.

A. B. nuteistas už tai, kad 1994 m. rugpjūčio 13 d., T., kartu su kitais
asmenimis grasindami prieš nukentėjusįjį A. R. bei jo šeimos narius pa-
naudoti fizinį smurtą, atimdami nukentėjusiajam laisvę, pasisavindami
jo 10 000 Lt vertės automobilį bei 36 000 Lt vertės baldus, buitinę techni-
ką, o tai sukėlė nukentėjusiajam didelę turtinę žalą, vertė A. R. perduoti
10 000 JAV dolerių.²⁷²

Paminėti būdai turi būti naudojami bauginant auką, siekiant palaužti
jos valią, kad ji suteiktų neteisėtos turtinės naudos kaltininkui ar kitam
asmeniui. Tuo atveju jai paminėti būdai naudojami kitais tikslais (pavyz-
džiui, kaip kerštas) veika gali sudaryti kitą sudėtį. Darant nusikalstamą
veiką gali būti taikomi keli 181 straipsnio 1 ir 2 dalyse paminėti būdai.

Lotfi Ait Nasser nuteistas pagal BK 181 straipsnio 3 dalį už tai, kad
kartu su nenustatytu asmeniu 2002 m. gruodžio 2 d., apie 10.30 val., ap-
gaule įviliojo Mathew Kutty Kannimel Oonnoonng į butą, esantį Vilniuje,
A. Mickevičiaus g. 19-7a, kur, siekdamas palaužti nukentėjusiojo valią,
grasino nužudyti ir panaudoti fizinį smurtą, surišo nukentėjusiajam ran-
kas, taip atimdamas jam laisvę, sudavė šešis smūgius rankomis į veidą,
padarydamas nesunkų sveikatos sutrikdymą, grasino daiktu, panašiu į

²⁷¹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-744/2007.

²⁷² Baudžiamoji byla Nr. 2K-598/2006.

*pistoletą, laikydamas jį nukentėjusiajam prie galvos, ir neturėdamas teisėto pagrindo atvirai reikalavo perduoti 300 000 Jungtinių Arabų Emiratų dirhamų (283 902 Lt) arba čekį tai pačiai sumai už tai, kad nukentėjusysis būtų išlaisvintas.*²⁷³

BK 181 straipsnio 3 dalyje numatyti tokie kvalifikuojantys požymiai:

1. prievartavo didelės vertės turtą;
2. didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes;
3. prievartavo turtą dalyvaudamas organizuotoje grupėje.

Turtas yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL dydžio sumą (BK 190 straipsnio 1 dalis).

Didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės yra vertinamasis požymis, kuriam nustatyti turi būti remiamasi specialisto arba eksperto išvadomis.

Organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Dalyvavimas tokioje grupėje reiškia, kad asmuo ne tik daro nusikalstamas veikas kartu su ta grupe, bet ir tai, kad jis supranta save kaip tos grupės narį bei grupę jį priima kaip savo narį.

Atribodami turto prievartavimą nuo plėšimo turime atsižvelgti ir į tai, kad reikalaudamas perduoti turtą kaltininkas paprastai nurodo reikalavimo motyvą, priežastį. Tos priežasties esmė yra mokėti už kažką, pavyzdžiui: už netrukdyimą įmonės veiklai ar individualiam verslui, už tai, kad turi pajamas, gerai uždirba, išpirka už pagrobtą turtą, vaiką ar artimą asmenį, už nepalankių nukentėjusiajam žinių nepaskelbimą ir pan. Be to, dažniausiai reikalaujama perduoti apibrėžtą turtą - nurodytą pinigų sumą ar konkretų daiktą. Tokiu atveju kaltininkas pats turto nepaima, o siekia, kad nukentėjusysis savo veiksmais patenkintų jo reikalavimą.

Kai pareikalavus perduoti konkretų turtą, nurodant reikalavimo motyvą ar pagrindą, iškart pavartojamas smurtas ir dėl to nukentėju-

²⁷³ Baudžiamoji byla Nr. 2K-172/2005.

sysis tuoj pat perduoda reikalaujamą turtą ar jo dalį, tokia veika kvalifikuojama tik kaip turto prievartavimas.

Kai, pareikalavęs perduoti vienoki turtą ir jo negavęs, kaltininkas tuo pačiu pretekstu pavartojęs smurtą ar jo nepavartojęs, tuoj pat pats paima kitoki turtą, veika kvalifikuojama iš sutapties ir pagal BK 272 ar 271 straipsnį, priklausomai nuo turto užvaldymo būdo.²⁷⁴

Savikontrolės klausimai

1. Kas yra BK 181 straipsnio saugoma vertybė?
2. Kokie smurto panaudojimo tikslai?
3. Kas yra turto prievartavimo dalykas?

Rekomenduojama literatūra

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas.
2. Baudžiamoji byla Nr. 2K-163/2012.
3. Baudžiamoji byla Nr. 2K-447/2008.
4. Baudžiamoji byla Nr. 2K-245/2009.
5. Baudžiamoji byla Nr. 2K-323/2005.
6. Baudžiamoji byla Nr. 2K-301/2007.
7. Baudžiamoji byla Nr. 2K-522/2007.
8. Baudžiamoji byla Nr. 2K-163/2012.
9. Baudžiamoji byla Nr. 2K-245/2004.
10. Baudžiamoji byla Nr. 2K-135/2005.
11. Baudžiamoji byla Nr. 2K-510/2005.
12. Baudžiamoji byla Nr. 2K-744/2007.
13. Baudžiamoji byla Nr. 2K-598/2006.
14. Baudžiamoji byla Nr. 2K-172/2005.
15. Fedosiuk, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

²⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“.

XIII DALIS

SAVAVALDŽIAVIMAS

BK 294 straipsnis. Savavaldžiavimas

„1. Tas, kas nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos savavališkai vykdė ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę ir padarė didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams,

baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

2. Tas, kas savavaldžiavo panaudodamas psichinę ar fizinę prievartą nukentėjusiam ar jo artimam asmeniui,

baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

3. Už šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.“

Objektyvieji požymiai

Baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė

Įstatymo saugoma vertybė – teisės aktais nustatyta asmens teisių įgyvendinimo tvarka. Papildomu objektu gali būti sveikata, laisvė, nuosavybė ir kitos turtinės teisės ir interesai.

Lietuvos Konstitucijos 28 straipsnyje numatyta, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių.

Pagal nagrinėjamą sudėtį teisės gali atsirasti CK ir kitų įstatymų numatytais pagrindais, taip pat iš fizinių asmenų ir organizacijų veiksmų, kurie nors ir nėra įstatymų numatyti, bet pagal civilinių įstatymų bendruosius pradmenis bei prasmę sukuria civilines teises ir pareigas (LR CK 1.136 straipsnis).

Pavojinga veika

Veika – teisės vykdymas nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos (tikros ar tariamos, savo ar kito asmens). Tai, kad kaltininkas pažeidžia įstatymų nustatytą teisių įgyvendinimo tvarką, reiškia teisės vykdymo savavališkumą.

Įgyvendindami savo teises bei vykdydami pareigas asmenys turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles ir geros moralės principus bei veikti sąžiningai, laikytis protingumo ir teisingumo principų. Draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t. y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai. Žalos padarymas kitiems asmenims piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Jeigu asmuo piktnaudžiauja subjektine teise, teismas gali atsakyti ją ginti (CK 1.137 straipsnis).

Pagal BK 294 straipsnį savavališkai gali būti įgyvendinamos: a) turtinės ir neturtinės teisės; b) tikros ir tariamos teisės; c) savo ar kitų asmenų teisės; d) kito asmens ginčijamos ir pripažįstamos, bet nerealiizuojamos teisės.

Tikroji teisė – tai teisė, kuri remiasi įstatymais ir kitais teisės aktais. Pavyzdžiui, CK 1.136 straipsnis apibūdina civilinių teisių ir pareigų atsiradimo pagrindus:

„1. Civilinės teisės ir pareigos atsiranda šio kodekso ir kitų įstatymų numatytais pagrindais, taip pat iš fizinių asmenų ir organizacijų veiksmų, kurie, nors ir nėra įstatymų numatyti, bet pagal civilinių įstatymų bendruosius pradmenis bei prasmę sukuria civilines teises ir pareigas.

2. Vadovaujantis šio straipsnio 1 dalimi, civilinės teisės ir pareigos atsiranda:

- 1) iš šio kodekso ir kitų įstatymų numatytų sutarčių ir kitokių sandorių, taip pat, nors įstatymų ir nenumatytų, bet jiems neprieštarujančių sandorių;
- 2) iš teismų sprendimų;
- 3) iš administracinių aktų, turinčių civilines teises pasekmes;

- 4) kaip intelektualinės veiklos rezultatai;
- 5) dėl žalos padarymo, taip pat dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo;
- 6) dėl įvykių ar veiksmų (veikimo, neveikimo), su kuriais įstatymai sieja civilines teises pasekmes.“

Teisė, atsiradusi bet kuriuo paminėtu pagrindu, yra tikra.

Tariamoji teisė reiškia kaltininko sąžiningą klydimą dėl teisiųjų pagrindų jai atsirasti. Kitaip tariant, kad kaltininkas versdamas kitą asmenį suteikti turtinės naudos yra įsitikinęs, kad tą jam leidžia daryti įstatymai, be to, tokios klaidos jis išvengti negalėjo.

Ginčijamos teisės vykdymas yra tuomet, kai, kaltininkas įgyvendina, jo manymu, turimą teisę, kurios auka nepripažįsta, arba pripažįsta tik iš dalies.

Pripažįstamos, bet nerealizuotos teisės vykdymas yra, kai kaltininkas įgyvendina turimą teisę, kurią pripažįsta, tačiau atsisako vykdyti auka.

Kai asmuo įgyvendina turimą subjekcinę teisę sąmoningai ignoruodamas įstatymo reikalavimus, laikoma, kad jis veikia savavališkai, o kai toks savavališkas teisės vykdymas yra pavojingas ir padaro didelės žalos kito asmens teisėms ar teisėtiems interesams, atsiranda pagrindas taikyti baudžiamąją atsakomybę už savavaldžiavimą.²⁷⁵

Kai reikalavimas yra nelygiavertis prievolei, spręstina, ar veikoje nėra turto prievartavimo nusikaltimo sudėties. Tuomet turto prievartavimo dalykas yra ta reikalaujamo perduoti turto dalis, kuri aiškiai viršija prievolės apimtį, apibrėžtą įstatymų ar sutarties nurodymų.²⁷⁶

Padariniai (žala)

Savavaldžiavimo sudėtis yra **materialioji**, todėl būtina išnagrinėti padarinius ir priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių. Padariniai sukčiavime pasireiškia kaip **didelė žala** asmens teisėms ar teisėtiems interesams.

²⁷⁵ Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-267/2011.

²⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“.

Pabrėžtina, kad BK 294 straipsnio 1 dalies dispozicija yra gana abstrakti, pagrindiniai savavaldžiavimo objektyvieji požymiai (kaltininko vykdomos teisės rūšis, tvarka, kurios nesilaikoma, didelės žalos kriterijai) nesukonkretinti. Be to, įstatymai nustato ne tik baudžiamąją, bet ir administracinę atsakomybę už savavaldžiavimą. Pažymėtina ir tai, kad savavališki veiksmai įgyvendinant tam tikrą teisę dažnai atliekami esant skirtingų interesų sandūrai, civiliniam ginčui, kurio sprendimo pagrindus ir būdus nustato civilinės teisės normos. Todėl savavaldžiavimo byloje ypatingą reikšmę turi didelės žalos požymio motyvavimas, taip atskleidžiant padarytos veikos pavojingumą ir atribojant baudžiamąją ir kitų rūšių teisinę (civilinę, administracinę, drausminę) atsakomybes. Nepritartina praktikai, kai įvairūs tarpusavyje kylantys konfliktai ir ginčai dirbtinai kriminalizuojami kaltinant vieną iš konfliktuojančių pusių nusikalstamu savavaldžiavimu, neanalizuojant, ar pakankamas padarytų veiksmų pavojingumas, neįvertinant kitų teisės šakų normų veiksmingumo atkuriant pažeistas teises. Tokia praktika neatitinka baudžiamųjų įstatymų paskirties.²⁷⁷

Pagrindžiant baudžiamąją atsakomybę pagal BK 294 straipsnio 2 dalį nepakanka tik konstatuoti, kad nukentėjusysis patyrė psichinę ar fizinę prievartą, turi būti nustatyta tokia prievarta padaryta didelė žala nukentėjusiajam ar jo artimam žmogui. Didelė žala turi būti konstatuojama ne formaliai, bet motyvuotai atskleidžiant jos turinį, pobūdį, pavojingumo laipsnį ir kitas aplinkybes. Netinkamu žalos konstatavimu gali būti toks atvejis: *G. V. nuteistas už tai, kad, nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, savavališkai, vykdydamas tikrą ar tariamą, tačiau ginčijamą R. P. teisę į 6000 Lt skolos susigražinimą iš V. R., 2010 m. birželio 1 d., apie 20.00 val., kartu su dviem nenustatytais asmenimis atvyko į V. R. namus (duomenys neskelbtini), ir panaudodamas psichinę prievartą, t. y. sakydamas, kad šis niekur nepasislėps, nes gyvena (duomenys neskelbtini), reikalavo grąžinti skolą R. P. Tęsdamas savo nusikalstamą veiką, G. V. 2010 m. birželio 12 d., apie 21.10 val., kartu su asmeniu, kuriam ikiteisminis tyrimas išskirtas į atskirą, Jonavoje, Chemikų g. 1 esančioje parduotuvėje „Iki“, iš V. R. vėl reikalavo grąžinti 6000 Lt skolą R. P. Nu-*

²⁷⁷ Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-267/2011.

*kentėjusiajam V. R. nesutikus grąžinti pinigų ir pasakius, kad jis kreipėsi į teisėsaugos institucijas dėl turto prievartavimo, kartu su G. V. buvęs asmuo, kuriam ikiteisminis tyrimas atskirtas į atskirą, prieš nukentėjusį panaudojo psichinę prievartą grasindamas, jog toje pat parduotuvėje gali jį išprievartauti. Taip buvo padaryta didelė žala nukentėjusiojo V. R. teisėms ir teisėtiems interesams.*²⁷⁸

Žala savavaldžiavimo sudėtyje gali būti turtinė ir neturtinė (sumokėti pinigai, atiduotas, atimtas ar sugadintas turtas, sveikatos sutrikdymas, laisvės atėmimas). Didelė žala yra vertinamasis požymis, nes BK nekonkretizuoja jos kriterijų. Kiekvienu konkrečiu atveju didelės žalos požymis įrodinėjamas atskirai, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes: turtinę nukentėjusiojo padėtį ir jam padarytos žalos piniginę išraišką, pažeistų interesų svarbą, fizinės žalos padarymo buvimą ar nebuvimą, moralinį veikos aspektą ir kt. Jei tiriant bylą žalos nenustatoma arba ji neatitinka didelės žalos reikalavimų, veika gali būti vertinama kaip administracinės teisės pažeidimas (ATPK 188 straipsnis).

Įstatymas nepateikia kriterijų didelės žalos mastui nustatyti, todėl kiekvienu konkrečiu atveju apie jos turinį ir dydį sprendžia teismas, atsižvelgdamas į savavališkų veiksmų pobūdį, padarytos turtinės žalos piniginę išraišką, pažeistų teisių ir interesų svarbą bei kitas aplinkybes.²⁷⁹

Pagrindas taikyti baudžiamąją atsakomybę už savavaldžiavimą pagal BK 294 straipsnio 1 dalį atsiranda tik tada, kai savavališkas teisės vykdymas yra pavojingas ir padaro didelės žalos kito asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Apie šių sąlygų buvimą sprendžiama atsižvelgiant į savavališkų veiksmų pobūdį, padarytos turtinės žalos piniginę išraišką, pažeistų teisių ir interesų svarbą bei kitas reikšmingas aplinkybes.²⁸⁰

²⁷⁸ Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-183/2012.

²⁷⁹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-267/2011.

²⁸⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-267/2011.

Subjektas

Asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 294 straipsnį, kai nusikalstamos veikos padarymo metu jam buvo suėję šešiolika metų.

Subjektyvieji požymiai

Pakaltinamumas

Asmuo tik tada traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už savavaldžiavimą, kai jo padarymo metu galėjo suvokti uždraustos veikos pavojingumą ir valdyti savo veiksmus. Kitaip tariant, buvo **pakaltinamas**.

Kaltė

Savavaldžiavimas yra tyčinė nusikalstama veika. Darydamas ją asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numato, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti kodekse numatyti padariniai, ir jų nori arba numato minėtus padarinius, jų nenori, bet sąmoningai leidžia atsirasti. Kitaip tariant, kaltininkas suvokia, kad savavališkai (nesilaikydamas teisės aktuose numatytos tvarkos) vykdo ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę, numato, kad dėl to nukentėjusiojo teisėms ar teisėtiems interesams padarys arba gali padaryti didelės žalos, ir to nori bei siekia arba sąmoningai leidžia atsirasti didelei žalai. Taigi savavaldžiavimas padaromas **tiesiogine arba netiesiogine tyčia**.

Kvalifikuojantys požymiai

BK 186 straipsnio 2 dalis numato tokius kvalifikuojančius požymius:

1. panaudodamas psichinę prievartą nukentėjusiajam ar jo artimam asmeniui;
2. panaudodamas fizinę prievartą nukentėjusiajam ar jo artimam asmeniui.

Psichinė prievarta – „tai pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsiras tam tikrų neigiamų pasekmių“²⁸¹.

Fizinė prievarta – tai visuomenei pavojingas, neteisėtas tyčinis poveikis kito žmogaus organizmui, kuris atliekamas prieš to asmens valią arba be jo sutikimo bei galintis pasireikšti žmogaus audinių ar organų anatominio vientisumo arba funkcijų pažeidimais, skausmo sukėlimu, judėjimo laisvės apribojimu, bejėgiškos būklės sukėlimu.

Fizinė ir psichinė prievarta savavaldžiaujant naudojama kaip priemonė priversti nukentėjusįjį įvykdyti prievolę. Psichinė prievarta savavaldžiaivime turi būti pakankamai aktyvi, intensyvi ir pavojinga. Tai gali būti grasinimai fiziškai susidoroti, sunaikinti ar sugadinti turtą, tuo tarpu grasinimas paskelbti kompromituojančią informaciją, pranešti teisėsaugos institucijoms apie aukos neteisėtą elgesį ir pan. gali nesudaryti savavaldžiavimo sudėties. Savavaldžiavimo kvalifikuota sudėtis apima nesunkų ir nežymų sveikatos sutrikdymą, fizinio skausmo sukėlimą, neteisėtą laisvės atėmimą, atskirai jų kvalifikuoti nereikia.

Turto prievartavimas ir savavaldžiavimas visada atribojami pagal jų objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius. Savavaldžiaujant – savavališkai, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, vykdoma ginčijama arba pripažįstama, bet nerealizuota savo ar kito asmens tikra ar tariama teisė. Prievartaujant turtą nukentėjusysis verčiamas suteikti turtingą naudą kaltininkui ar kitam asmeniui neturint tam jokie teisinio pagrindo. Savavaldžiautojo psichiniam santykiui su daroma nusikalstama veika būdingas įsitikinimas, kad jis, nors ir neteisėtomis priemonėmis, tačiau įgyvendina jam ar kitam asmeniui priklausančią teisę. Tuo tarpu turto prievartautojas suvokia savo turtinio reikalavimo neteisėtumą.²⁸²

²⁸¹ Fedosiuk, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 107.

²⁸² Baudžiamoji byla Nr. 2K-432/2009.

Savikontrolės klausimai

1. Kas yra savavaldžiavimo saugoma vertybė?
2. Koks savavaldžiavimo santykis su turto prievartavimu?

Rekomenduojama literatūra

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“.
2. Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-267/2011.
3. Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-267/2011.
4. Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-183/2012.
5. Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-267/2011.
6. Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-267/2011.
7. Baudžiamoji byla Nr. 2K-432/2009.
8. Fedosiuk, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

Girdenis T., Gutauskas A., Kujalis P.

BAUDŽIAMOJI TEISĖ. Metodinė priemonė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014. 296 p.

Bibliogr. 15, 24, 41–42, 79–82, 99–100, 109, 133, 140, 150, 177–178, 184, 205, 212, 226–227, 266, 272, 286, 294 p.

ISBN 978-9955-19-622-8

Metodinėje priemonėje „Baudžiamoji teisė“ yra pateikiama esminė informacija, skirta LR Vidaus reikalų ministerijos ir pavaldžių policijos įstaigų tyrėjų kvalifikacijos tobulinimui. Šioje priemonėje analizuojami klausimai, keliantys daugiausiai problemų teismų praktikoje bei ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbe. Analizuojamos problemos susijusios tiek su baudžiamosios teisės bendrąja dalimi, tiek ir su kai kuriomis atskiromis nusikalstamomis veikomis.

Tomas Girdenis, Aurelijus Gutauskas, Pavelas Kujalis

BAUDŽIAMOJI TEISĖ

Metodinė priemonė

Redagavo *Stasė Simutytė*
Maketavo *Daiva Šepetauskaitė*

SL 585. 2014 01 28. 15,8 leidyb. apsk. l.

Tiražas 320 egz. Užsakymas 21 229

Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vita Litera“

Kurpių g. 5-3, Kaunas

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt

Metodinė priemonė parengta įgyvendinant projektą „Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir pavaldžių policijos įstaigų tyrėjų perkvalifikavimo modulių rengimas ir įgyvendinimas bei kvalifikacijos tobulinimas“ (kodas Nr. VP1-2.2-ŠMM-04-V-06-015).

Metodinėje priemonėje „Baudžiamoji teisė“ yra pateikiama esminė informacija, skirta LR Vidaus reikalų ministerijos ir pavaldžių policijos įstaigų tyrėjų kvalifikacijos tobulinimui. Šioje priemonėje analizuojami klausimai, keliantys daugiausiai problemų teismų praktikoje bei ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbe. Analizuojamos problemos susijusios tiek su baudžiamosios teisės bendrąja dalimi, tiek ir su kai kuriomis atskiromis nusikalstamomis veikomis.

ISBN 978-9955-19-622-8

